34

ΜΑΡΤΗΣ 1989

ΡΗΞΗ

για ένα αυτόνομο εναλλακτικό επαναστατικό κίνημα

ΤΟ ΜΕΓΙΣΤΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΑΧΙΣΤΟ

ΙΘΑΚΗ

Οικολογικό κίνημα και εκλογές

ΣΟΣΙΑΛΗΣΤΕΙΑ, ΤΟ ΑΝΩΤΕΡΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

Εκτός ίσως από τους αυριανιστές όλοι οι άλλοι μπορούν να καταλάβουν ότι η παραμονή της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία είναι κίνδυνος για τη χώρα. Όταν πλέον μας εγκαταλείπουν όλοι ανοιχτά, δυτικοί, ανατολικοί και λοιποί σύμμαχοι βαλιτσοκουβαλητές, όταν η Τουρκία δημοσιεύει χάρτες με το 1/5 της Ελλάδας και το μισό της Κύπρου υπό την επικυριαρχία της, όταν δεν είναι πια μόνο οι μπάτσοι που οπλοφορούν και απο τους οποίους πρέπει να φυλαγόμαστε, όταν το πράσινο πραξικόπημα είναι ήδη γεγονός στην τηλεόραση και όχι μόνο....

Όμως ένα κομμάτι των μικρομεσαίων, αγροτών κλπ, μαζί μ' αυτούς που βαλιτσώθηκαν βρισκόμενοι στην εξουσία ή στους διαδρόμους, τα τραπέζια και τα κρεβάτια της μαζί με όλους αυτούς που κατά την ελληνική σοσιαλιστρική εποποϊα (παίρνοντας παράδειγμα τον "λαοπρόβλητο ηγέτη"), εκμεταλλεύτηκαν την κατακτημένη ελευθερία και την μετέτρεψαν σε ασυδοσία και ανηθικότητα, όλοι αυτοί είναι και αισθάνονται σαν κλέφτες και άρα δεν τους νοιάζει αν κλέφτες κυβερνάνε.

Το καθεστώς λοιπόν σήμερα στηρίζεται ενεργητικά από τα εκτεταμένα στρώματα των ασύδοτων, και παθητικά από εμάς τους υπόλοιπους που το ανεχόμαστε, μη έχοντας εναλλακτική λύση ή φοβούμενοι την επανάκαμψη της Δεξιάς.

Μια χώρα , ένας λαός που στηρίζεται στον τουρισμό, στις υπηρεσίες, στην πανάλαφρη βιομηχανία-βιοτεχνία, που η παραοικονομία φτάνει το 30% του ΑΕΠ, που η θέση στο δημόσιο δεν κατακτιέται σαν εργασία αλλά σαν "εξα-

Το σκάνδαλο του ΠΑΣΟΚ

40 ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Κρίση και εθνικά ζητήματα

ΑΜΑΖΟΝΙΑ

σφάλιση" , που δεν παράγουμε παρά ελάχιστα απ' όσα καταναλώνουμε, που η διόγκωση του κράτους δεν έγινε για παρεμβατικούς αλλά για ψηφοθηρικούς λόγους.., μια τέτοια χώρα, ένας τέτοιος λαός στηρίζεται στις αντίστοιχες τάξεις, παράγει τα αντίστοιχα κοινωνικά, πολιτικά και προσωπικά φαινόμενα. Όλοι οι κοινωνιολόγοι πια συμφωνούν ότι το κυρίαρχο σήμερα νεοελληνικό μοντέλο και ιδανικό είναι αυτό του εγωϊσμού, του κυνηγιού του κέρδους και μόνο, η κοινωνική προβολή και δύναμη μαζί με την παράλληλη αδιαφορία για τα κοινά, τον δημόσιο χώρο, το περιβάλλον, το παραγωγικό και εθνικό μέλλον της χώρας. Η διαδικασία αυτή εξαχρείωσης του λαού, αφομοίωσής του στο κυρίαρχο μοντέλο ,ξεκινάει αμέσως μετά τον εμφύλιο πόλεμο, με τον χωρισμό του λαού σε δεξιούς προνομιούχους και αριστερούς-εκτός παιχνιδιού, και ολοκληρώνεται με την μεταπολίτευση και την αλλάγή του '81,με την είσοδο της αριστεράς στο κράτος, την εξουσία και την ξέφρενη κατανάλωση.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

"Λογικό" είναι λοιπόν τελική πολιτική έκφραση αυτής της κοινωνικής κίνησης και ιδανικών να είναι ο μεγαλύτερος τυχοδιώκτης και απατεώνας της νεοελληνικής ιστορίας, ο Α. Παπανδρέου. Όταν στο τέλος της διαδικασίας που περιγράψαμε παίρνει την εξουσία (μετά τις διαδοχικές αποτυχίες του παλατιού, του Κέντρου, των αστών, του στρατού) η Ε.Λ.Ε με κεντρικό στρώμα τους μικρομεσαίους μαζί με τους ψευτοδιανοούμενους-κομισάριους του ΠΑΣΟΚ και την υποστήριξη των εργαζομένων, είναι "φυσικό", ιστορικά, να παραχωρηθεί όλη η εξουσία στον "φωτισμένο ηγέτη", που όμως δεν έχει κανένα σχέδιο έξω από το να συγκεντρώσει όλη την εξουσία και να τα 'κονομήσει!

Γι' αυτό τα έχει καλά με όλους , όσο βέβαια αυτό είναι δυνατό, (Τσάτσοι, επιχειρηματίες, εταιρείες όπλων, Καντάφι, Παλαιστίνιοι, Ιράν-Ιράκ, ΓΣΕΕ...). Μόλις όμως τα πράγματα σφίξουν η πρώτη ρήξη γίνεται φυσικά με τον λαό ,το '85. Και βέβαια όσο μένει μόνος και ανεξέλεγκτος μετά την αποπομπή του Καραμανλή, την πλήρη υποταγή του κόμματος, την λιτότητα για τους εργαζόμενους ,ακριβώς επειδή δεν στηρίζεται, δεν εκφράζει πλέον κανένα στρώμα εκτός από τους εξουσιομανείς και εξουσιοδίαιτους κάνει το άλμα προς τα εμπρός: βαλίτσες με λεφτά σε ρυθμό ταξίμετρου, προσωπική δικτατορία στυλ Τσαουσέσκου, με περιοδικά, εφημερίδες, τράπεζα κλπ. Οι αδίστακτες (βλέπε "μεγαλοφυείς") κινήσεις του Παπανδρέου δεν είχαν κανένα πολιτικό σκεπτικό αλλά εκμεταλλεύονταν όλες τις κοινωνικές και προσωπικές αντιφάσεις των "αντιπάλων και "φίλων" με στόχο τη λεηλασία και την κυριαρχία. Όπως ακριβώς κάνει και ένας μαφιόζος όταν δημιουργεί γνωριμίες στην υψηλή κοινωνία....

Κατάκτηση λοιπόν της εξουσίας, του κράτους σαν το ανώτατο στάδιο της ληστείας , που την εποχή του (όποιου) σοσιαλισμού δεν μπορεί να είναι άλλη από την σοσιαληστεία. Η ληστεία λοιπόν δεν εξυπηρετεί την εξουσία αλλά η εξουσία την ληστεία! Και ο κρατίστικος σοσιαλισμός κατακτιέται από τον λαό ως συνενοχή στην λεηλασία από την εξουσία. Για τον Α. Παπανδρέου και τη συμμορία του δεν χρειάζεται πολιτική ανάλυση πια, είναι προσωπικά - ποινικά υπόλογος.

ΚΑΙ ΤΩΡΑ;
ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ : ΤΟ "ΚΑΛΟ" ΠΑΣΟΚ!

Η αριστερά, για μια ακόμη φορά αποδεικνύει ότι δεν έχει τη δυνατότητα για μεγαλόπνοη πολιτική. Δεν έχει το ηθικό ανάστημα και πάνω από όλα δεν έχει ένα όραμα τέτοιο που να της δίνει τα φόντα για μια πολιτική που θα την μετατρέπει στον κεντρικό πόλο. Κοινοβουλευτική και εξωκοινοβουλευτική, η αριστερά, έχασε την ευκαιρία που είχε καταγγέλοντας τον Α. Παπανδρέου να μεταβληθεί σε ηθική δύναμη και αποδέκτης των απωλειών του ΠΑΣΟΚ. Σήμερα ακόμη, με την τεράστια έκταση που παίρνει το σκάνδαλο, εξακολουθεί να μιλάει γενικόλογα για κάθαρση και βέβαια για απλή αναλογική

Μη έχοντας ένα όραμα διαφορετικό από εκείνο του ΠΑΣΟΚ ο Συνασπισμός δε μπορεί παρά να ελπίζει σε μια μετεκλογική συνεργασία με ένα κομμάτι του ΠΑΣΟΚ. Δεν είναι τυχαίο ότι άρκεσε η είσοδος του Λάζαρη για να παρθούν πίσω όλες οι διατυπώσεις του τύπου "δεν ξέρουμε αν θα συνεργαστούμε". Ο λιβανωτός για μια συνεργασία με ένα "άλλο "ΠΑΣΟΚ (προφανώς θα εννοείται το ΠΑΣΟΚ των Γεννηματά και Λαλιώτη, που όχι μόνο στηρίζουν τον αρχιαπατεώνα, αλλά και επιτίθενται στον Τζουμάκα γιατί αποκάλυψε το σκάνδαλο της ΓΣΕΕ) είναι πια καθημερινός, ενώ βέβαια τα βρίσκουν στη ΓΣΕΕ κλπ.

Είχαμε ήδη τονίσει ότι δυνάμεις που ταυτίστηκαν με το ΠΑΣΟΚ για τόσα χρόνια, δυνάμεις που το βοήθησαν να εκλέξει τον πρόεδρο, με τον τρόπο που τον εξέλεξε, δυνάμεις που σε τελική ανάλυση με την παρουσίαση και του κοινού μανιφέστου δείχνουν ότι είναι ακόμη πίσω απ' αυτό ιδεολογικά, δεν μπορούν να το ρίξουν.

ΔΕΞΙΑ : Η ΜΟΝΗ ΔΥΝΑΜΗ

Η Δεξιά είναι ο μεγάλος κερδισμένος της περιόδου. Γιατί η πτώση του ΠΑΣΟΚ, ο κατεξευτελισμός κάθε έννοιας και ηθικής απ' αυτό, σημαίνει φθορά για το σύνολο της αριστεράς. Γιατί παθητικοποίηση του κόσμου δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά επιστροφή του σε πιο συντηρητικές λύσεις.

Ιδιαίτερα σήμερα μετά το Τάϊμ έχουμε μια εντελώς νέα συγκυρία, όπου ο Κοσκωτάς, οι Αμερικάνοι και οι κασέτες κυβερνούν και εξευτελίζουν τη χώρα από το εξωτερικό.

Όποιος λοιπόν σήμερα δεν παρεμβαίνει για την άμεση ανατροπή του Α. Παπανδρέου αποδεικνύει ότι είναι ανίκανος να κυβερνήσει αυτή την ακυβέρνητη χώρα , ενώ παραδέχεται την ήττα του αν αφήσει τη συμμορία να αποχωρήσει από την πολιτική "ήρεμα" με τις εκλογές.

Αυτά μέτρησε ο Μητσοτάκης, συν το ότι ήρεμη διέξοδος ωφελεί τελικά τον μετεκλογικό συνασπισμό ΠΑΣΟΚ-Αριστεράς, και έκανε την αυτόνομη παρέμβασή του με την πρόταση μομφής, ξεχωρίζοντας ξεκάθαρα το αντιπασοκικό από το φιλοπασοκικό μέτωπο. Βέβαια είναι μια κίνηση που οξύνει το κλίμα και κανείς δεν θα την ήθελε. Όμως η παραμονή του γέρου της Εκάλης στην εξουσία την επιβάλλει.

Επίσης οι όροι σήμερα έχουν αντιστραφεί πια : δεν είναι ο Μητσοτάκης "πράκτορας του Ανδρέα" που με τις γκάφες του τον ξελασπώνει, αλλά μάλλον το αντίθετο, μια και η παραμονή του Ανδρέα στην εξουσία δίνει πόντους στη Ν.Δ, αρκεί αυτή να μην υποταχτεί στο παιχνίδι της υπόγειας συναίνεσης ΠΑΣΟΚ- αριστεράς.

Κυρίαρχος στις μελλοντικές εξελίξεις θα είναι όποιος πρώτος ρίξει τον Ανδρέα με οποιονδήποτε τρόπο (κοινοβουλευτικό ή μη). Αλλιώς ο θρασύδειλος κλέφτης αδίστακτα και πραξικοπηματικά, με στόχο να γλυτώσει τη φυλακή και να παραμείνει στην εξουσία θα φασιστικοποιήσει, θα αυριανοποιήσει ακόμα περισσότερο τη χώρα οδηγώντας την πιο βαθιά στην κρίση.

ΚΙ ΕΜΕΙΣ;

Μπροστά σε μια επελαύνουσα Ν.Δ. και σε μια ανίκανη μέχρι τώρα αριστερά, το μόνο ρόλο που μπορεί να παίξει ο εναλλακτικός χώρος είναι:

—Η προώθηση και συμμετοχή σε λαϊκές κινητοποιήσεις με αίτημα την πτώση της κυβέρνησης των απατεώνων.

—Η καταγγελία των κομμάτων και των πολιτικών που έχουν κοινά οράματα την "ανάπτυξη", τους Ολυμπιακούς, την πλήρη παρασιτοποίησή μας, την υποταγή στον τούρκικο επεκτατισμό, "οράματα" που θα αναπαράγουν την κρίση και τα αδιέξοδα.

—Η προπαγάνδιση των εναλλακτικών αναγκών και αιτημάτων σ' αυτές τις εκλογές.

Αυτό είναι και το νόημα της συμμετοχής μας σε όλες τις διαδικασίες για παρέμβαση του "χώρου" στη συγκυρία (Αντικα-

συνέχεια στη σελίδα 83.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

4 **Ο TEMPORA, O MORES**

10 **ΣΧΟΛΙΑ**
Ο θαυμαστός Αυριανός κόσμος
Στο τέλος θα μας επικηρύξουν;
Μια "κατάθεση"
Ταξίδι στην Άγκυρα
Οι πειρατές
Για τη διασκέδαση, σε πρώτο πρόσωπο

15 **ΤΟ ΣΚΑΝΔΑΛΟ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ**

19 **ΣΥΜΠΑΡΑΤΑΞΗ, ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ**

22 **ΝΤΑΒΟΣ: ΚΛΙΝΙΚΩΣ ΝΕΚΡΟ**

26 **ΤΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ, Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ**

28 **ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ**
40 ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ Πολιτισμός δεν είναι η καταστροφή της φύσης, **29. ΠΕΤΡΟΧΗΜΙΚΟ** Ο περιπλανώμενος Ιουδαίος, **30. Κ.Α.Α.** Ένας Καλαμάς στη Μακεδονία;

32 **ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ 10** Πώς έγινε μια δίκη... του κράτους καταδίκη

33 **ΑΝ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙΣ** να καταλάβεις ένα σπίτι... ανατίναξέ το

34 **ΙΑΤΡΙΚΗ ΝΕΜΕΣΗ**

35 **ΤΟ ΜΕΓΙΣΤΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΑΧΙΣΤΟ** Σκέψεις πάνω σε ένα βιβλίο, ή μάλλον, με αφορμή ένα βιβλίο

53 **ΙΘΑΚΗ:** Ενάντια στην κοινωνία των ναρκωτικών

57 **Ν.Π. "Α. ΣΟΦΙΑ"** «Δεν θέλουμε μερικά, τα θέλουμε όλα»

60 **ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ** Απολογισμός μιας απεργίας

64 **Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ (και μυθολογία)** περί εξαπάτησης των μαζών

67 **ΝΥΧΤΕΡΙΝΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ**

73 **ΚΟΜΙΚΣ Ή ΚΟΜΙΞ**

76 **2 ΤΑΙΝΙΕΣ** "Διάδρομος 600 βολτ", "Καλκάντζα"

77 **ΔΕΙΛΙΑΣ ΓΡΑΦΗ**

80 **ΤΣΙΚΟ ΜΕΝΤΕΣ** Οι Ινδιάνοι τον φώναζαν «Μαχητή του Ουράνιου Τόξου»

82 **ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ**

Τεύχος 34, Μάρτης 1989. Κεντρική διάθεση : Αθήνα, "Κέντρο Εναλλακτικής Πληροφόρησης και Δράσης" Θεμιστοκλέους 37 τηλ. 3626319. Εναλλακτικό βιβλιοπωλείο "Κομμούνα", Θεμιστοκλέους 37 (νέα διεύθυνση) τηλ. 3602644. Θεσσαλονίκη, εναλλακτικό βιβλιοπωλείο "Πράξη", Αρμενοπούλου 24 τηλ. (031) 202349. Λευκωσία : Βιβλιοταβερνείον "Αιγαίον", Έκτορος 40 τηλ. 02-433297. Φωτοστοιχειοθεσία : "Κέντρο Εναλλακτικής Πληροφόρησης και Δράσης", "Φοινίκη" Κωλέτη 15 τηλ. 3612649. Αναπαραγωγές φιλμς : Γιώργος Κώτσου , Θεμιστοκλέους 37. Τυπογραφείο : Ν. Καπογιάννης, Αριανίτου 3. Υπεύθυνη : Χριστίνα Σταματοπούλου.

«ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΔΟΛΟΦΟΝΩΝ» ΚΛΕΠΤΩΝ ΚΑΙ ΛΑΘΡΕΜΠΟΡΩΝ

Ο Χρήστος Παπαδόπουλος κουνά μελαγχολικά το κεφάλι του πίσω από το σιδηρόφρακτο παράθυρο των φυλακών Κορυδαλλού. Τυπικό γέννημα της μεταπολίτευσης αυτός, βλέπει το σχέδιό του να φτάνει στον κολοφώνα της δόξης του, να πραγματοποιείται σε μεγακλίμακα, καθώς το μεταπολιτευτικό πλαίσιο διαρρηγνύεται και αποκαλύπτει τη φαιά εικόνα του ζόφου: Ένας "μοιχός εβδομηντάρης", ακολουθούμενος από μια στρατιά μικρομεσαίων κομπιναδόρων, που, αφού "έφερε το λαό στην εξουσία", τον εξαχρείωσε με την πιο καταναλωτική και εκπτωτική "πραγμάτωση των οραμάτων του" και μετά επιδόθηκε στις μεγαλύτερες κομπίνες, κλεψιές και σκάνδαλα από καταβολής ελληνικού κράτους, προσπαθώντας με αυτό τον τρόπο να δημιουργήσει από τα πάνω τα "νέα τζάκια" που θα αντικαθιστούσαν την ηττημένη από τη μικρομεσαία λαϊκή επίθεση παλιά αστική τάξη.

ΑΝ ΜΟΥ ΚΛΕΙΣΟΥΝ ΤΙΣ ΤΡΥΠΟΥΛΕΣ ΤΗΣ ΜΑΣΚΑΣ, ΘΑ ΓΙΝΩ ΕΞΩ ΦΡΕΝΩΝ.

Και στον αγώνα αυτόν χρησιμοποιήθηκαν όλα τα μέσα! Ένας λαός κομπιναδόρος,φοροφυγάς, παραβάτης ο ίδιος, πώς να μην μείνει έκθαμβος παθητικός θεατής μπροστά στα "πάμπερς", την "ερωτική φωλιά" του Σιδερένιου, τα δις που ενίσχυαν την ...εθνική άμυνα των παπανδρεϊκών τραπεζικών λογαριασμών; Το ΠΑΣΟΚ ήρθε στην κυβέρνηση,ο λαός ήρθε στην εξουσία!

Οι αμετανόητοι ναρκομανείς της εξουσίας, ίσως συναντήσουν αύριο τους συντρόφους τους στη φυλακή ή την αυτοεξορία σε κάποια νοτιοαμερικανική χώρα. Οι υπόλοιποι όμως; Όλοι αυτοί που ήρθαν στην εξουσία και κατάφεραν να εξευτελίσουν τη χώρα; Δεν υπάρχει χώρα όπου να μπορεί να "αυτοεξοριστεί" μια ολόκληρη κοινωνία. Ή θα ακολουθήσει το δρόμο μιας εσωτερικής εξορίας, προς τη σιωπή και τελικά τον αφανισμό, ή τον βασανιστικό δρόμο της μετανοίας , της απόρριψης των ιδεολογιών και των πρακτικών που δημιούργησαν το πασοκικό νέφος, το δρόμο της βίωσης της εναλλακτικότητας και την ανάπτυξη μιας εναλλακτικής ελληνικής πολιτικής. Ως τότε, θα παραμένουμε "κωλοέλληνες"!

Ο ΤΕΜΡΟΡΑ, Ο MORES

«Η αντιμετώπισή σας για το φαινόμενο Κοσκωτά και την πολιτική κρίση είναι ηθικολογική, δεν είναι πολιτική». Αυτό είναι το επιχείρημα που κατά κόρον ακούσαμε τον τελευταίο καιρό. Η ηθική είναι κάτι το εξοβελιστέο, το εκ προοιμίου αντιπαλο στην πολιτική. Και αυτό εκτός από ελάχιστες και τιμητικές εξαιρέσεις υπήρξε το επιχείρημα όλου του πολιτικού κόσμου της αριστεράς και της άκρας αριστεράς ακόμα περισσότερο. Τι θέλετε λοιπόν, να πέσει η κυβέρνηση για να έρθει ο Μητσοτάκης; Ή, στην πιό ντούρα (sic) εκδοχή α λα «Σχολιαστή», η διαφθορά είναι τρέχουσα πρακτική του αστισμού και δεν βλέπουμε το λόγο για τον οποίο θα έπρεπε να ενδιαφερόμαστε ιδιαίτερα. Τι θέλετε, να παρέμβουμε στο σκυλοκαυγά των αστών και να φωνάζουμε κι εμείς καθαρση; Αυτή είναι η επαναστατική καθαρότητα, η οποία διατυμπανίζεται παντού για να δικαιολογήσει την απραξία της αριστεράς και ιδιαίτερα της «ακραίας». Αποδέχεται και αυτή το φοβερό θέαμα που ζούμε εδώ και μήνες. Ένα έκπληκτο έθνος παρακολουθεί το θέαμα μιας κυβέρνησης και μιας πολιτικής ζωής που ξεπερνάει κάθε ιστορικό προηγούμενο άφωνο, ανίκανο να αντιδράσει και να παρέμβει.

Η μεγάλη κρίση, η μεγάλη ντρόπη δεν είναι πια αυτό το άθλιο ανδρείκελο της Μιμής, του Τόμπρα και του Κουρή, το οποίο περιφέρεται μισοπεθαμένο, προσπαθώντας να γλυτώσει το σαρκίο του και την υστεροφημία του. Στο τέλος θα φτάσει να μας προκαλεί και οίκτο.

Η αιδώς αυτού του τόπου δεν είναι ότι η κυβέρνηση, η ανώτερη γραφειοκρατία, οι πολιτικοί, οι δημοσιογράφοι και όλο το σκυλολόι της λεγόμενης άρχουσας τάξης είναι μια συμμορία ανενδοιαστων αλητών. Ακόμα και αυτό σταδιακά έχει γίνει συνειδηση. Όχι, αλλού βρίσκεται το πρόβλημα, η μεγάλη υποθήκη για το μέλλον αυτού του τόπου. Ότι ένας ολόκληρος λαός παρατηρεί το θέαμα της έκπτωσης της εξουσίας αταραχος, ότι δεν ιδρώνει ουσιαστικά το αυτί του για τίποτε. Αυτό το φοβερό «ε, και λοιπόν το ξεραμε ότι κλέφτες μας κυβερνάνε» είναι το συνταρακτικό γεγονός, η αποκάλυψη της περιόδου. ΚΑΙ αυτή την απάθεια τροφοδοτούν απροκάλυπτα οι «πολιτικές δυνάμεις του τόπου».

Η δεξιά περιμένει την ώρα της χωρίς να θέλει να «τρομάξει» τους αριστερούς ψηφοφόρους. Η παραδοση της ρεμούλας και της αρπαγής της είναι γνώριμη. Και βεβαια δεν σπεύδει να βάλει σε κινηση τον κόσμο για την ανατροπή της κυβερνησης, γιατι κάτι τέτοιο θα ειχε πιθανές συνέπειες που δεν μπορει να φανταστει. Γιατί να βιαστει; Η κριση του ΠΑΣΟΚ ειναι τόσο βαθειά, η χιονοστιβάδα όλο και πιο ισχυρή και η εξουσια ερχεται σαν ωριμο φρουτο.

Η «αριστερά» δεν θέλει την πτώση του Ανδρέα και του ΠΑΣΟΚ, γιατι σκοπευει πρώτα να εξαργυρώσει τη φθορά του ΠΑΣΟΚ, τοσο με την αποσπαση της απλής αναλογικής, οσο και γιατι βέβαια δεν επιθυμεί την καταρρευση του ΠΑΣΟΚ. Και οσο και αν θέλουν να διαχωριστουν απ αυτό με τη Συμπαράταξη, οσο και αν προσπαθουν να αναβαθμισουν την «αριστερά» απέναντι στο δήθεν «μη αριστερο» ΠΑΣΟΚ, κανένας δεν μπορει να ξεχασει την κοινη τους πορεια και μοιρα. Και επομένως νιώθουν στο βάθος πως η καταρρευση και η πτωση του ΠΑΣΟΚ θα σημάνει, σημαινει, την ιδια την καταρρευση της συγκεκριμενης αριστερας και της ιδεολογιας της.

Ο Κύρκος μόλις στις 18 Δεκεμβριου, οταν ο νονός της Αλλαγής ειχε καταστει καταπτυστος, μπορουσε ακόμα να εκφραζεται με τα ακολουθα λογια, στην «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπια»: «Σε προσωπικο επιπεδο λυπουμαι τον Παπανδρεου, ειλικρινα. Γιατι ηταν ενας ανθρωπος προικισμένος, που θα μπορουσε να περασει από την πολιτικη μας ζωη και να αφησει το εντυπωμα μιας ανανεωσης. Δεν μπορεσε να το κανει...» Η λυπη του κυριου Κύρκου για την αποτυχια του Παπανδρεου εκφραζει τα παντα. Η παραδοσιακη αριστερα, οσο και να επιχαιρει γιατι η πτωση του ΠΑΣΟΚ την ενισχυει προσωρινα, από την αλλη πλευρα συνειδητοποιει ότι η πτωση του ΠΑΣΟΚ ηταν η εκπτωση οραματων που με ελαχιστες παραλλαγες ειναι κοινα σε ολους. **Η πτωση του ΠΑΣΟΚ, παρά τα επιφαινόμενα, θα σημάνει μεσοπρόθεσμα μια συντριπτική ήττα για το σύνολο της αριστεράς.** Γι' αυτο ακριβώς και η παραδοσιακη αριστερα δεν επιθυμει κατα βαθος την πτωση του νεοαριστερου εταιρου της. Γι' αυτο και αποφευγει επιμελώς οποιαδηποτε κινητοποιηση, η οποια θα μπορουσε αμεσως να γκρεμοτσακισει τους απατεωνες. Γι' αυτο και επιτρεπει τελικα στη σηψη να βαθαινει και στην «Αυριανή» με το αθυρμα της Μιμής και του Κουτσογιωργα να μεταβαλλεται σε ρυθμιστη της πολιτικης ζωης της χωρας και να απειλει σχεδον ανοικτα με καποιας μορφης πραξικοπημα.

Τα ιδια φαινομενα σε αλλη κλιμακα εμφανιζονται και στο χωρο της ακρας αριστερας, της «αυτονομιας», αλλα και της εξωκοινοβουλευτικης ανανεωτικης αριστερας. Μπροστα σε μια κριση τεραστιων διαστασεων, την ιδια στιγμη που διαφοροι διεκδικουν «εκλογικη καθοδο», «επαναστατικη απαντηση» στη συμπαραταξη και αλλα ηχηρα παρομοια, ειναι παντελως ανικανοι εκτος απο μερικες πολυ ωχρες συγκεντρωσεις, να απαντησουν στοιχειωδως στην πολιτικη κριση. Σε καθε προσπαθεια που εγινε από εμας και τις ελαχιστες ακόμα δυναμεις που εβλεπαν την αναγκη μιας απαντησης, μιας παρεμβασης στη μεγαλυτερη κριση της μεταπολιτευσης, αποδειξαν για αλλη μια φορα ποσα λιγα μπορει να περιμενει πια κανεις από αυτό το χωρο. Αλλοι ασχολουνται με την «καπιταλιστικη αναβαθμιση» και το 1992 και δεν σκοπευουν καθολου να καταπιαστουν με τα «ενδοαστικα προβλήματα». Αλλοι δηλωνουν πως, τι σημασια εχει αν κυβερνουν νονοι και απατεωνες, ετσι ειναι παντα οι «αστοι». Το ΚΚΕ εσωτερικού – Α.Α. εχει μια θεση πιο σωστη, αλλα δεν ειναι διατεθειμενο να την προβαλει με μαχητικο τροπο, ουτε βεβαια ειναι διατεθειμενο να βγει με συνθημα «να φυγουν τωρα οι απατεωνες».

Έτσι οι πολιτικές δυνάμεις που είναι διατεθειμένες να κάνουν την οποιαδήποτε στοιχειώδη καμπάνια για την πτώση της κυβέρνησης αποδείχτηκε στην πράξη, από τις αρχές Νοεμβρίου, ότι δεν είναι άλλες παρά η ΡΗΞΗ, ο «Μαχητής» και η ΟΚΔΕ. Καμία άλλη οργάνωση ή ομαδοποίηση δεν ήταν διατεθειμένη να πραγματοποιήσει μια τέτοια πολιτική καμπάνια. Το επιχείρημα όλων είναι «και να πέσει το ΠΑΣΟΚ θα έρθει η Δεξιά. Άρα δεν μας ενδιαφέρει». Στα επιχειρήματά μας ότι μια κυβέρνηση απατεώνων αποτελεί εξαχρείωση για όλο το λαό, εθνικό όνειδος και αυξανόμενο κίνδυνο για κάθε είδους εκτροπή, μας απαντούν με την «επαναστατική αδιαφορία» απέναντι στην «ηθική». Μας ξέρουν εμάς τους ηθικολόγους της ΡΗΞΗΣ, αλλά η πολιτική δεν είναι ηθική. Είναι τι μπορείς να κερδίσεις! Και από την πτώση του ΠΑΣΟΚ με τους σημερινούς όρους δεν έχουμε να κερδίσουμε τίποτε. Άρα, σε τελική ανάλυση, ας μείνει το ΠΑΣΟΚ. Μας βολεύει καλύτερα. Και πίσω από τα επιχειρήματα ελλοχεύουν και άλλες σκέψεις. Με το ΠΑΣΟΚ, και μάλιστα με ένα ΠΑΣΟΚ διαλυμένο, η καταστολή είναι ασθενέστερη. Αντίθετα, με μια Νέα Δημοκρατία νικηφόρα δεν υπάρχει καμιά δυνατότητα να αράζουμε στο ΠΑΣΟΚικό μισοβόλεμα. Η καταστολή θα οξυνθεί και θα υποχρεωθούμε να κινηθούμε και πάλι σε ευρύτερα πλαίσια. Έτσι το κομμάτι του χώρου που σκέφτεται με αυτό τον τρόπο αντιστρέφει το ρωμαϊκό ρητό και μεταβάλλει τη σωτηρία του τομαριού του, την ησυχία του, σε υπέρτατο νόμο. Αυτό δεν έχει αποδείξει τα τελευταία χρόνια; Ότι κινητοποιείται μόνο αν τον θίξει η καταστολή, τον ίδιο. Διαφορετικά δεν πάει να ξεπουλιέται όλη η χώρα; Τι ενδιαφέρει τους επαναστάτες;

Σε τελική ανάλυση λοιπόν, όλη η αριστερά, νιώθοντας την βαθύτερη ταύτισή της με την κυβερνητική ΑΡΙΣΤΕΡΑ, με τον κύριο Κουτσόγιωργα, όσο και αν τον απεχθάνεται, αρνείται να κάνει το παραμικρό που θα επέσπευδε την πτώση του ΠΑΣΟΚ. Αντίθετα, θα λέγαμε, κάνει ό,τι μπορεί για να το διατηρήσει στην εξουσία, για να πέσει στα μαλακά, μία και αφήνει τους διαφωνούντες του ΠΑΣΟΚ μόνους τους να υφίστανται την πίεση της «Αυριανής», των Μεατζηδων και του μηχανισμού των απατεώνων. Οι μόνες δυνάμεις που πιέζουν για την πτώση του Παπανδρέου προέρχονται από τον ίδιο τον ευρύτερο χώρο του ΠΑΣΟΚ, εφημερίδες, έντυπα, περιοδικά, βουλευτές που παραιτούνται κ.λπ. Η παραδοσιακή αριστερά σε όλες της τις εκφράσεις περιμένει μακάρια, προσπαθώντας να κάνει την πτώση όσο το δυνατόν μαλακότερη και να καρπωθεί ό,τι περισσότερο μπορεί από αυτήν.

Ο πολιτικός κόσμος παρατηρεί «ατάραχος» το θέαμα μιας εξαχρειωμένης εξουσίας, που μολύνει καθημερινά όλο και περισσότερο, που βυθίζεται, βυθίζοντας τη χώρα ολόκληρη.

Όμως καλά, οι πολιτικές δυνάμεις είναι ό,τι είναι και δεν ενδιαφέρονται για τίποτε άλλο. Πώς όμως αντιδρά ο ίδιος ο κόσμος; Ή μάλλον γιατί δεν αντιδρά; Το άμεσο και εύκολο επιχείρημα είναι πως «μια και ο "κόσμος" δεν έχει τρόπο να εκφραστεί, μια και δεν υπάρχει κάποια πολιτική δύναμη που να μπορεί να τον κατεβάσει στο δρόμο, βρίσκεται σε αναμονή και απλά μετράει τα δισεκατομμύρια του Καμπάνη, του Κοσκωτά και του Παπανδρέου». Όμως αν ο ίδιος ο κόσμος ενδιαφερόταν για κινητοποίηση, για να σαρώσει τους απατεώνες της εξουσίας, είναι βέβαιο πως θα εύρισκε τους τρόπους να κινητοποιηθεί και θα πίεζε τόσο τα πολιτικά κόμματα, ιδιαίτερα της αριστεράς, ώστε θα τα υποχρέωνε να κινηθούν.

Πάντα έτσι συμβαίνει! Όταν υπάρχει μεγάλη λαϊκή πίεση, αυτή πάντα βρίσκει τον τρόπο να εκδηλωθεί. Τι συμβαίνει λοιπόν, ενώ θα αρκούσε η στοιχειωδέστερη λαϊκή κινητοποίηση για να πέσει αμέσως η κυβέρνηση των απατεώνων; Μα γιατί δεν υπάρχει άμεση διέξοδος στην κρίση, άλλη από τον Μητσοτάκη. Είναι η πρώτη και η πιο εύκολη απάντηση.

Πράγματι, για ένα κομμάτι του κόσμου της αριστεράς ισχύει αυτό το επιχείρημα. Όμως γιατί άραγε δεν κινητοποιείται ούτε καν ο κόσμος της δεξιάς; Γιατί δεν βρίσκεται σε αναβρασμό; Γιατί έστω δεν κινητοποιείται ο «κόσμος» της άκρας αριστεράς; Είναι φανερό πως δεν αρκεί η έλλειψη άμεσης πολιτικής προοπτικής για να εξηγήσει το φαινόμενο επαρκώς. Οι εξηγήσεις πρέπει να πάνε πιο πέρα: ο κόσμος κουράστηκε, βαρέθηκε και σιχάθηκε την πολιτική και τους πολιτικούς. Αυτή η ερμηνεία καλύπτει σε ένα βαθμό την πραγματικότητα. Τι άλλο να περιμένεις από τους πολιτικούς! Πολιτικοί είναι, κλέφτες θα είναι, κ.λπ. Ωστόσο, παρ' όλο που αποστασιοποιούνται, εξακολουθούν να βρίσκονται μέσα σε αυτή. Και η αηδία από τους πολιτικούς θα μπορούσε και αυτή να εκδηλωθεί με θετικό τρόπο. Π.χ. τα γράμματα που στέλνονται στις εφημερίδες είναι πολύ λίγα για γεγονότα τέτοιων διαστάσεων. Όσοι φεύγουν από το ΠΑΣΟΚ ελάχιστοι! Πώς λοιπόν εκφράζεται αυτή η περιβόητη αηδία του κόσμου; Μήπως τελικά είναι πολύ μικρότερη στην πραγματικότητα; Μήπως θα πρέπει να ψάξουμε και σε κάποια άλλη κατεύθυνση;

Το σύστημα της συνενοχής

Το γεγονός ότι τόσο λίγο αντιδρά ο «κόσμος» στην κυβέρνηση των απατεώνων δεν έχει να κάνει με απλή ηθική σκλήρυνση, με απλό κυνισμό, συνδέεται με ένα γενικευμένο και κοινωνικοποιημένο σύστημα συνενοχής και ρεμούλας. Ας διερευνήσουμε λίγο βαθύτερα τα επιχειρήματα του τύπου «αν πέσει το ΠΑΣΟΚ θα έρθει η δεξιά».

Είναι βέβαιο πως η δεξιά θα προσπαθήσει να επιβάλει λύσεις περισσότερο νεοφιλελεύθερες, περισσότερο κατασταλτικές, συμπίεσης των εισοδημάτων των εργαζομένων, επανενεργο-

ποίησης των εισοδηματικών διαφορών κ.λπ. Δηλαδή αυτά που εχει ήδη εγκαινιάσει το ΠΑΣΟΚ! Σε καμιά περίπτωση βέβαια μια κυβέρνηση δεξιάς δεν πρόκειται να φτάσει στο ΠΑΣΟΚικό όργιο του Σημίτη, που σε δύο χρόνια κατέβασε το επίπεδο των μισθών κατά 15%. Κατι τέτοιο δεν έχει γίνει σε καμιά ευρωπαϊκή χώρα· μόνο στη Χιλή έγινε, μετά την άνοδο του Πινοσέτ. Όμως η συνέχιση της ίδιας πολιτικής από τη δεξιά θα συναντήσει αυξημένες αντιστάσεις από τους εργαζόμενους. Η άνοδος μιας δεξιάς κυβέρνησης δεν είναι μια θετική εξέλιξη, και θα οδηγήσει σε σκληρές συγκρούσεις. Όμως αυτή η άνοδος της δεξιάς θα γίνεται τόσο πιο πιθανή, όσο η κυβέρνηση των απατεώνων παραμένει αγκιστρωμένη στην κυβέρνηση. Και εδώ ακριβώς είναι το δίλημμα και η χρεωκοπία της αριστεράς. Με το επιχείρημα «να μην έρθει η δεξιά», αρνούνται να ρίξουν την ετοιμόρροπη κυβέρνηση. Και όσο μένει αυτή η κυβέρνηση, τόσο περισσότερο ενισχύεται το δεξιό ρεύμα μέσα στην κοινωνία! Αν αντίθετα αναλάμβανε η αριστερά να ρίξει την κυβέρνηση, τότε αντίστροφα η δύναμη της δεξιάς θα μειωνόταν! Το επιχείρημα λοιπόν όχι μόνο είναι ψεύτικο, αλλά και στην πραγματικότητα αντιστρέφεται. **Όσο περισσότερο παραμένει η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, τόσο περισσότερο ενισχύεται η δεξιά!**

Σε τελική ανάλυση, ο φόβος της αριστεράς και του «κόσμου» της είναι ακριβώς ότι η πτώση του ΠΑΣΟΚ σημαίνει την πτώση μιας εν μέρει **δικής** τους κυβέρνησης. Και όχι μόνο γιατί το ΠΑΣΟΚ «αναγνώρισε» την εθνική αντίσταση, όχι μόνο γιατί στα σχολικά βιβλία προωθεί το μαρξισμό, όχι μόνο γιατί αύξησε τις συντάξεις. Αλλά γιατί το ΠΑΣΟΚ δεν υπήρξε μια κυβέρνηση που ήρθε από τα πάνω. Αποτέλεσε την έκφραση ενός κοινωνικού κινήματος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Ενός κινήματος που στηρίζεται στους εργαζόμενους του δημοσίου τομέα και των οργανισμών, στους μικρομεσαίους, στους αγρότες. Ενός κινήματος που με τίμημα τη χρέωση της χώρας και την παραγωγική της υποβάθμιση, στη βάση της περιθωριοποίησης της βιομηχανικής εργατικής τάξης, της παρασιτικής ενσωμάτωσης της χώρας στη Δύση, στη βάση μιας καταναλωτικής λογικής, μετέβαλε την Ελλάδα σε έναν τουριστικό επαίτη των ταμείων της ΕΟΚ. Και αν οι Παπανδρέου και Κουτσόγιωργας τα παίρνουν, στηρίζονται σε μια γενικευμένη λογική που λέει πως «όλοι τα παίρνουν» και πως σαν έθνος τα «παίρνουμε» από τους «κουτόφραγκους». Βέβαια, εξαιρούνται οι εργάτες, οι Φιλιππινέζες, οι αγρότες των υποβαθμισμένων περιοχών, οι ξένοι ναυτικοί στα πλοία, οι 30.000 Πολωνοί που δουλεύουν με εξευτελιστικά μεροκάματα, οι καθηγητές και αρκετοί άλλοι ακόμα... Αλλά σε μια χώρα όπου μέσα σε δέκα χρόνια διπλασιάστηκαν όσοι δουλεύουν στο δημόσιο ενώ έμειναν στάσιμοι αριθμητικά οι εργάτες της βιομηχανίας, είναι πολλά τα μικροσυμφέροντα και οι συνενοχές. Οι αγρότες από τις πιο εύφορες περιοχές γιατί να κόφτονται αν τα αρπάζουν οι πολιτικοί, την ίδια στιγμή που οι ίδιοι παίρνουν τις επιδοτήσεις θάβοντας τα προϊόντα τους; Γιατί να νοιάζονται οι μισοί σχεδόν Έλληνες όταν τα παίρνουν οι «μεγάλοι», όταν και οι ίδιοι νιώθουν συνένοχοι σε αυτό το παιχνίδι; Γιατί ακριβώς εδώ στηρίζεται η δύναμη της μεταπολίτευσης· στο γεγονός ότι «κοινωνικοποίησε» τον παρασιτισμό και τη ρεμούλα. Όταν αποτελούν λεγεώνα οι δημόσιοι υπάλληλοι που κάνουν δεύτερη δουλειά, όταν το μεγαλύτερο εθνικό σπορ είναι η φοροδιαφυγή, όταν το μπαχτσίσι και το φακελλάκι είναι τόσο διαδεδομένο, όταν η λεγόμενη παραοικονομία ξεπερνάει το 30% του εθνικού εισοδήματος, όταν.. όταν... Μα, όλοι κλέβουν από όλους, ποιος βγαίνει χαμένος; Πέρα από το γεγονός ότι κάποιοι την πληρώνουν, και αυτοί είναι εκείνοι που δεν έχουν φωνή στο σημερινό «κοινωνικό κράτος», οι γυναίκες, οι βιομηχανικοί εργάτες, οι νέοι, οι ξένοι εργάτες κ.λπ., **το σημερινό σύστημα αποτελεί ένα σύστημα διαφθοράς, όπου για να πάρεις αυτό που δικαιούσαι πρέπει να το κλέψεις!**

Ένας μέσος φορολογούμενος, αν δεν φοροδιαφύγει, θα πληρώσει πολύ παρά πάνω φόρο, γιατί τα μεγάλα εισοδήματα και τα παράσιτα φοροδιαφεύγουν. Ένας καθηγητής σχολείου, αν δεν κάνει αδήλωτα ιδιαίτερα μαθήματα, θα πεθάνει στην πείνα. Ένας νοσοκομειακός γιατρός αποδέχεται το βασικό μισθό των 35.000, γιατί κάνει πλασματικές εφημερίες και παίρνει φακελλάκια. Ένας βιοτέχνης για να τη «βγάλει» θα ψευτίσει τα υλικά και θα κλέψει σε αυτά κ.ο.κ. Κατ' αυτό τον τρόπο φτιάχνεται ένα σύστημα κλεπτοκρατίας, όπου για να πάρεις ακόμα και αυτό που σου αναλογεί πρέπει να κλέψεις, να εξαπατήσεις, να φοροδιαφύγεις. Κατ' αυτό τον τρόπο γίνεσαι συνένοχος με εκείνους που κλέβουν και εξαπατούν σε μεγάλη κλίμακα, με όλη την παρασιτική άρχουσα τάξη, τους συνδικαλιστές, τους πολιτικούς, τους ψευδο-μάνατζερ κ.λπ.

Το κοινωνικό κράτος της μεταπολίτευσης και το ξεπέρασμα του αποκλεισμού της αριστεράς από το σύστημα γενίκευσε ακριβώς τις διαδικασίες κλοπής και εξαπάτησης, που ήταν κάποτε προνόμιο των εθνικοφρόνων. Οι πτωχοί πλην τίμιοι αριστεροί, τα «παιδιά του λαού» μπήκαν και αυτοί στο κόλπο. Αυτό το γενικευμένο σύστημα διαφθοράς είναι που συντεχνιοποιεί τους κοινωνικούς αγώνες, ατομικοποιεί τις συμπεριφορές, συντρίβει τις πραγματικές συλλογικότητες, και μόνο αυτό εξηγεί αυτό το φοβερό φαινόμενο των ημερών μας. **Ένα σημαντικό κομμάτι του ελληνικού λαού νιώθει κατά βάθος συνένοχο με τους απατεώνες γι' αυτό και δεν διαμαρτύρεται.**

Σε ένα σύστημα κλεπτοκρατίας ποιος θα διαμαρτυρηθεί για τους κλέφτες; Εφοριακοί τα αρπάζουν καθημερινά, δικαστικοί αφήνουν ελεύθερους εμπόρους ναρκωτικών, οι μπάτσοι έχουν αρχίσει και να πιάνονται και να αλληλοκατηγορούνται, οι δημοσιογράφοι αγοράζονται με

πρίμ και υποσχετικές δεκάδων εκατομμυρίων, η δηλωμένη «ακριβή πουτάνα» Μπουσμπουρέλης διακηρύσσει από ραδιοφώνου τα θέλγητρά της, το μεγαλύτερο όνειρο της νεολαίας είναι κάποια αρπαχτή. Μέσα σε αυτό το ηθικό κλίμα, ποιος να νιώσει αγανακτισμένος επειδή τα πιάνουν οι πολιτικοί; Αυτό θεωρείται δεδομένο. Βέβαια αυτοί το παράκαναν και τους πιάσανε στα πράσα, όμως ποιος ξέρει, ίσως είναι και θετικό για το... λαϊκό κίνημα. Η σκέψη είναι προφανής. Τώρα που τους πιάσαμε να έχουν κλέψει θα είναι υποχρεωμένοι να δώσουν αυξήσεις, να κάνουν διορισμούς, να αδειάσουν όλα τα ταμεία – για να μην τους χώσουμε φυλακή και να πάρουν και κανένα ψήφο. Επί το έργον λοιπόν. Μπορούμε να προβλέψουμε πως ό,τι απομένει από τη διακυβέρνηση ΠΑΣΟΚ θα είναι τόσο «φιλολαϊκο» που θα ξεπεράσει κάθε προηγούμενο!

Κήνσορες της ηθικής;

Είμαστε λοιπόν «κήνσορες της ηθικής», χωρίς να εξετάζουμε τα πραγματικά και άμεσα συμφέροντα των «λαϊκών μαζών»; Μας ενδιαφέρει η ηθική αποκατάσταση και όχι το πορτοφόλι του λαού; Αυτή η διαλελυμένη ηθική της πρώην αριστεράς σε καμιά περίπτωση δεν είναι η δική μας. Τα πραγματικά συμφέροντα των ανθρώπων αυτού του τόπου (οι φθαρμένες εκφράσεις «λαϊκές μάζες» έχουν καταντήσει ΠΑΣΟΚικό και ΚΚΕδικο κλισέ) είναι ταυτισμένα με κάποιες ηθικές αξίες και αρχές. Δεν υπάρχει ανθρώπινη ιστορία και πόσο μάλλον επαναστατικά και ριζοσπαστικά κινήματα, χωρίς ηθικές αρχές και αξίες. Αυτή η ηθική μπορεί να είναι σε σύγκρουση με την κυριαρχη ηθική, αλλά γι' αυτό και είναι ίσως ακόμα πιο αταλάντευτη. Το επαναστατικό σύνθημα του παρελθόντος «κάτω η κυριαρχη ηθική» εξελήφθη σε μια εποχή έκπτωσης και ενσωμάτωσης της αριστεράς σαν απόρριψη κάθε ηθικής. Σε μαθητές αηδιασμένους από την «ηθική» της οικογένειας και του σχολείου κάθε αναφορά στην ηθική με οποιαδήποτε μορφή έμοιαζε απορριπτέα. «Μα, για ηθική θα μιλάμε τώρα!». Ο ψευδομακιαβελισμός της αριστεράς, που υποτίθεται στηρίζεται στη λογική της αναζήτησης των «αληθινών» και βαθύτερων κινήτρων για κάθε πράξη, των οικονομικο-κοινωνικών κινήτρων, υποβάθμιζε επίσης την ηθική ως φαινόμενο του «εποικοδομήματος». Σημασία έχουν τα πραγματικά κίνητρα, τα πραγματικά συμφέροντα. Κι ετσι, όχι μόνο εξαφάνιζε τον άνθρωπο σαν πραγματικό ον που κινείται μέσα από τη μετουσίωση των συμφερόντων, των επιδράσεων του γύρω κόσμου σε ιδέες, συναισθήματα και «ηθικές», αλλά στην πράξη δικαιολογούσε τον μακιαβελισμό του «σκοπού που αγιάζει τα μέσα» της σταλινικής πρακτικής και την κυριαρχία του πιο ξέφρενου θεωρητικού αμοραλισμού.

Η υπεράσπιση της ηθικής δεν σημαίνει υπεράσπιση της «αστικής» ηθικής. Η αστική ηθική είναι εκείνη που ανέχεται και πριμοδοτεί τις μίζες, τους απατεώνες, την εκμετάλλευση και την κλοπή του ξένου ιδρώτα, την κλοπή των χρημάτων του λαού από τους μεγαλοσχήμονες. Δεν υπάρχει γελοιωδέστερη έκφραση από εκείνη που λέει «μα υπερασπίζεστε την αστική ηθική;». Η αστική ηθική, η ηθική των κυριαρχων τάξεων γενικά, ήταν πάντα μια ηθική του σκοπού που αγιάζει τα μέσα, της ρεμούλας, της σφαγής και της απάτης. Η ηθική των κατώτερων τάξεων, η ηθική των εκμεταλλευόμενων, ήταν αντίστροφα πάντα μια ηθική εξισωτισμού, ακόμα και όταν προσχωρούσαν σε λεηλασίες, ήταν μια λογική της τιμιας διαχείρισης, της διαφάνειας από τους κυβερνώντες. Η διαφάνεια στη διαχείριση, η άρνηση της μίζας και της κλοπής, δεν συνιστούν αστική ηθική, όπως φαντάζονται διάφοροι κουφιοκέφαλοι. Και βέβαια, σε κάθε νέα εποχή, το παλιό υπόστρωμα των ηθικών αξιών των λαϊκών μαζών εμπλουτίζεται με νέες ηθικές αξίες, που φέρνουν τα νέα κινήματα. Όπως σήμερα οι αξίες της συλλογικότητας, της απόρριψης της ιδιοκτησίας, αλλά και των εμπορευματικών σχέσεων, της καταπίεσης της γυναίκας από τον άνδρα κ.λπ. Αυτές οι «θέσεις», αν δεν μεταβληθούν σε ηθικούς κανόνες συμπεριφοράς, παραμένουν νεκρός λόγος. Μια κοσμοαντίληψη μεταβάλλεται σε υλική δύναμη μόνο όταν έχει μεταβληθεί σε ηθικό κανόνα συμπεριφοράς.

Μια στάση «ηθικής» είναι μια στάση βαθύτατα πολιτική. Η παραμονή μιας κυβέρνησης αποδεδειγμένων απατεώνων δεν είναι «ηθικό» πρόβλημα, γενικά και αφηρημένα, αλλά αποδίδει την έκπτωση και τη σήψη όλης της ελληνικής κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Το ότι ανεχόμαστε μια τέτοια κυβέρνηση σημαίνει ότι πλειοδοτούμε σε μια πολιτική αποβιομηχανοποίησης, παρασιτισμού, τουριστικοποίησης, εκμαυλισμού των πάντων, απόρριψης κάθε οράματος συλλογικού μετασχηματισμού, εθνικής υποταγής μέσω της χρέωσης, σε μια πολιτική λιτότητας και περιθωριοποίησης των πιο εκμεταλλευόμενων τμημάτων της εργατικής τάξης. Η ηθική έκπτωση είναι και πολιτική έκπτωση, στη μακρόχρονη διάρκεια.

Όμως, αν η επανάσταση, η «αλλαγή», ο μετασχηματισμός της ζωής των ανθρώπων δεν αντιμετωπίζεται και σαν ηθικό ζήτημα, τότε τι νόημα έχει άραγε η αναφορά σε αυτές; **Μια πολιτική που μεταχειρίζεται τα ίδια ή και χειρότερα μέσα με τους αντιπάλους της στη μεσοπρόθεσμη διάρκεια θα γίνει ταυτόσημη ή και χειρότερη από εκείνη των αντιπάλων της**. Ο «σοσιαλισμός» του σταλινισμού αποδείχτηκε στην πράξη χειρότερος από τους αντιπάλους του. Και η περιφρόνησή του προς την «αστική ηθική» επαιξε σημαντικό ρόλο σε αυτό τον εκφυλισμό. Η αντιμετώπιση των ανθρώπων ως όντων χειραγωγήσιμων για το «καλό» της ανθρωπότητας οδήγησε στο βαθμιαίο μετασχηματισμό της σοβιετικής κοινωνίας σε φυλακή για τους

ιδιους τους εργαζόμενους. Εξ αλλου ο διαχωρισμός μέσων και σκοπού αποτελεί θεολογική κατηγορία και ανακάλυψη. Η ηθική σαν αποχωρισμένη κατηγορία από την καθημερινότητα και τους στόχους των ανθρώπων γεννήθηκε μέσα από την παράδοση –στη Δύση τουλάχιστον– των μεγάλων μονοθεϊστικών θρησκειών. Από τη μια πλευρά υπάρχει ο στόχος, ο Παράδεισος, επίγειος ή επουράνιος, και από την άλλη η σκληρή καθημερινότητα, το βασίλειο των δακρύων, του θανάτου, της εκμετάλλευσης. Ανάμεσα στα δύο, η «ηθική» χρησιμεύει για να γεφυρώνει, σαν παράρτημα της θρησκείας, την απόσταση στόχου και μέσων, υπερβατικού τέλους και απτού παρόντος. Γι' αυτό είναι και τόσο δύσκολο να τηρηθούν οι ηθικοί κανόνες που θέτουν οι θρησκείες.

Είναι οι άγιοι, οι οποίοι αναλαμβάνουν να αποενοχοποιούν και να «σώζουν» τη μάζα των κοινών θνητών από την αδυναμία τους να ακολουθήσουν τους θεϊκούς ηθικούς κανόνες και που, ταυτόχρονα, με την παρουσία τους επιβεβαιώνουν την αξία αυτών των ηθικών κανόνων. Αντίθετα, στην αρχαία Ελλάδα, όπως και σε πολλούς άλλους πολιτισμούς, δεν υπάρχει διαχωρισμός «στόχου» και μέσων, η ανθρώπινη ζωή και πράξη έχει μια αυθύπαρκτη αξία σαν τέτοια, εδώ και τώρα. Γι' αυτό και η ηθική, οι κανόνες της ανθρώπινης συμπεριφοράς, έχουν σε τελική ανάλυση μεγαλύτερη αξία και ρόλο. **Το πρόβλημα δεν είναι η είσοδος στο μεγάλο και πάντα απόμακρο επίγειο παράδεισο, αλλά η πολιτική πράξη εδώ και σήμερα.** Δεν υπάρχει διαχωρισμός μέσων και σκοπού, όπως εμφανίζεται στη χριστιανική παράδοση ή στη συνέχειά της, την μαρξιστική-λενινιστική. **Ο σκοπός ορίζεται από τα μέσα του.** Στόχος είναι ο μετασχηματισμός της ζωής μας εδώ και τώρα. Επομένως η ηθική αναβαθμίζεται σε βασικό πολιτικό κριτήριο. Δεν έχουμε πια να κάνουμε με **μία** πολιτική και με **μία** ηθική, σαν ξέχωρες κατηγορίες, αλλά η ηθική τείνει να ταυτιστεί με την πολιτική πρακτική. Και αυτό είναι το νόημα του εναλλακτικού κινήματος σήμερα. Εφ' όσον το ζήτημα δεν είναι «να φτάσουμε» σε κάποιο μακρυνό και διαρκώς απροσπέλαστο επέκεινα, αλλά να μετασχηματίσουμε εδώ και τώρα τη ζωή μας, τότε οι ηθικές αξίες αναβαθμίζονται, γίνονται βασικό στοιχείο της άμεσης, καθημερινής πολιτικής!

Στο παρελθόν η υλική σπάνις και η ανοικτή και απροκάλυπτη υποδούλωση του ανθρώπου έκαναν τη διαφορά ανάμεσα στην καθημερινότητα και το «στόχο» να φαντάζει πολύ μεγάλη. Έτσι ήταν δυνατό για ένα διάστημα μια επαναστατική ή έστω προοδευτική πολιτική να μεταχειρίζεται αντιδραστικές πρακτικές και ηθική. Οι κατασταλτικές αντιδραστικές πλευρές της γαλλικής, της ρώσικης ή της κινέζικης επανάστασης φάνταζαν σαν παρωνυχίδες, στο πρώτο τους στάδιο, μπρος στους μετασχηματισμούς και τους στόχους που επαγγέλλονταν. Σήμερα, και μάλιστα όσο πιο αναπτυγμένη είναι μια κοινωνία τόσο περισσότερο, αυτή η διαφορά, η απόσταση γίνεται όλο και πιο μικρή, οι άνθρωποι παύουν να κολλάνε στους μακρυνούς ή υπερβατικούς στόχους και ασχολούνται με το σήμερα. Επομένως τα ηθικά κριτήρια μιας πρακτικής γίνονται άμεσα πολιτικά. Κι αυτό φάνηκε πολύ γρήγορα με το ΠΑΣΟΚ. Άρκεσε η πρώτη τετραετία για να εξαφανιστεί κάθε σχεδόν «προοδευτική» χροιά από την πολιτική του. Οι επαγγελίες της αλλαγής δεν άρκεσαν για να καλύψουν τον ηθικό εκπεσμό. **Ο ηθικός εκπεσμός έγινε σύντομα πολιτικός εκπεσμός.** Γι' αυτό εξ άλλου τονίζουμε ότι στις μέρες μας η «ηθική» είναι μια στάση βαθύτατα πολιτική!

Ο κύκλος ολοκληρώνεται

Και έτσι ο κύκλος της μεταπολίτευσης έκλεισε! Η αμβλυμένη και ελαστική ηθική της σφράγισε τελικώς και την πολιτική της πραγματικότητα. Έχουμε πολλές φορές επιμείνει σε αυτή τη θεμελιακή αντίθεση της μεταπολίτευσης: **Ποτέ τόσο σημαντικές και αληθινές κατακτήσεις δεν έγιναν από τόσο ανάξιους και ρηχούς ανθρώπους, με τόσο λίγη προσπάθεια!** Μέσα στις συνθήκες κατάρρευσης του παλιού καθεστώτος, που είχε διαρκέσει από τον εμφύλιο, κατάρρευσης που αγκάλιασε όλες τις πτυχές της ζωής, έγιναν μια σειρά από αλλαγές και κατακτήσεις –αποποινικοποίηση της αριστεράς, κοινωνικό κράτος, σχετική αυτονόμηση από τον αμερικανικό ιμπεριαλισμό κ.λπ.– χωρίς καμιά ιδιαίτερη προσπάθεια. Αντίθετα, οι άκαπνοι βαφτίστηκαν «αγωνιστές», την ώρα που οι παλιότερες γενιές της αριστεράς είχαν περάσει διά πυρός και σιδήρου. Διανοούμενοι, δημοσιογράφοι, συνδικαλιστές, πολιτικοί, πανεπιστημιακοί e tutti quanti συνιστούν μια νέα άρχουσα τάξη, η οποία με φοβερή ταχύτητα και ευκολία νέμεται τις απολαβές της νέας και τόσο εύκολα κατακτημένης εξουσίας. Και βέβαια στο βαθμό που και τα λαϊκά στρώματα κερδίζουν δεν υπάρχει κανένας λόγος για σύγκρουση ανάμεσά τους. Η νέα άρχουσα τάξη, με όλη της την κενότητα, φθάνει πια –με το ΠΑΣΟΚ– και στην κυβερνητική εξουσία.

Ανίκανοι, αγράμματοι, χυδαίοι απατεώνες αναρριχήθηκαν στην εξουσία και μαζί τους, η συντριπτική πλειοψηφία των διανοουμένων της παραδοσιακής αριστεράς. Και άρχισε μια διαδικασία ξέφρενου πλουτισμού τους και βυθίσματος στα προνόμια της εξουσίας. Και όσο πλούτιζαν δημοσιογράφοι, πανεπιστημιακοί, συνδικαλιστές και πολιτικοί –πάνω από όλους– τόσο φτώχαινε ο τόπος, με την αποβιομηχανοποίηση, τα ελλείμματα, τον παρασιτισμό. Όμως μέχρι το 1985 αυτό δεν φαινόταν. Έπαιρναν οι «επάνω» δέκα, και περίσσευε και κάτι για τους «από

κάτω», με δάνεια, επιδοτήσεις, πληθωρισμό. Από το 1985 αρχίζει το μεγάλο διαζύγιο, που ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί. Οι «από πάνω» αρχίζουν την πολιτική της λιτότητας για τους «από κάτω» και ταυτόχρονα ρίχνονται όλο και πιο ξέφρενα στη νομή των υλικών προνομίων της εξουσίας. Το νέο άρχον στρώμα της ελληνικής κοινωνίας, η νομενκλατούρα και η «διανόηση» που ήρθε να προστεθεί στην παλιά αστική τάξη, αποσχίζεται σταδιακά –αλλά ποτέ ολοσχερώς, γιατί έτσι θα χάσει την πολιτική της ισχύ– από τα λαϊκά στρώματα και προσεγγίζει την αστική τάξη. Ό,τι συνέβη σε όλα τα «σοσιαλιστικά» πειράματα παρατηρήθηκε και εδώ. Η νομενκλατούρα αφού κερδίσει την εξουσία στρέφεται ενάντια στους ίδιους τους συμμάχους της, τα λαϊκά στρώματα. Εδώ πήρε πιο χυδαία και εκφυλισμένη μορφή, γιατί αυτή η νομενκλατούρα δεν έχει πίσω της ούτε επαναστάσεις, ούτε σκληρούς αγώνες για την κατάκτηση της εξουσίας. Η εξουσία μετά τη μεταπολίτευση της παραδόθηκε «δικαιωματικά» και άκοπα. Γι' αυτό και ο βαθμός της χυδαιότητας και του νεοπλουτισμού της, γι' αυτό και η ταχύτητα της σήψης, γι' αυτό και ο Κουρής, η Μιμή, οι Κοσκωτάδες. Γι' αυτό και οι απειλές για «εκτροπή», που είναι δυνατόν να μεταβληθούν σε απόπειρες «μικροεκτροπής». Η νομενκλατούρα βρέθηκε μέσα από την ηθική κατάπτωση χωρίς συμμάχους. Να λοιπόν που η «ηθική» μεταβλήθηκε άμεσα σε πολιτική! Γεγονότα που ανάγονται στη σφαίρα της «ηθικής» επιταχύνουν και οδηγούν σε κρεσέντο την πολιτική κρίση. Η πιθανή συμμαχία ΠΑΣΟΚ και παραδοσιακής αριστεράς υπονομεύεται από την «ηθική», παρ' όλο που η κυβερνητική πολιτική είναι ή ήταν διατεθειμένη να «κάνει ανοίγματα» στον πολιτικό τομέα – εκλογικό σύστημα, συνδιαλλαγή στη ΓΣΕΕ, σχετικά «γενναιόδωρη» εισοδηματική πολιτική. Γι' αυτό εξ άλλου και η παραδοσιακή αριστερά νιώθει τόσο αμήχανη. Πώς είναι δυνατόν ο πολιτικός σύμμαχος να είναι ένας ληστής των τριόδων; Η «ηθική» θριαμβεύει, παρά την υποτιθέμενη «φιλολαϊκή» πολιτική των κυβερνώντων.

Το πρόβλημα πλέον τίθεται ως εξής: Οι λαϊκές μάζες είναι διατεθειμένες να στηρίξουν ένα κατάπτυστο ΠΑΣΟΚ, ή μια συμμαχία ΠΑΣΟΚ-αριστεράς, γιατί αυτό επιτάσσουν τα άμεσα και κοντοπρόθεσμα συμφέροντά τους, με οποιοδήποτε τίμημα; Έστω και αν η δήθεν «φιλολαϊκή» πολιτική βαθαίνει τη χρέωση της χώρας, την εξάρτησή της, τις δομικές της ανισορροπίες; Έστω και αν η αποδοχή της συμμορίας Κουρή - Παπανδρέου - Τόμπρα στην εξουσία αποτελεί κίνδυνο εκτροπής και υποβάθμιση της χώρας; Έστω και αν, όπως συμβαίνει πάντα, **μακροπρόθεσμα τα ίδια τους τα συμφέροντα ταυτίζονται με μια λογική αρχών;** Είναι τόσο αθεράπευτα διεφθαρμένος ο ελληνικός λαός;

Κάτι αντίστοιχο δεν συμβαίνει σήμερα, σε μια άλλη κλίμακα, στη Σοβιετική Ένωση; Πράγματι, η νομενκλατούρα και οι σταλινικοί προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν εκεί την εργατική τάξη ενάντια στις μεταρρυθμίσεις του Γκορμπατσώφ. Και το επιχείρημά τους έχει πραγματική βάση. Οι μεταρρυθμίσεις Γκορμπατσώφ, επειδή πραγματοποιούνται προς την κατεύθυνση της επανεπιβεβαίωσης της παραγωγικότητας, θα προκαλέσουν προβλήματα στην εργατική τάξη. Το επιχείρημα της νομενκλατούρας είναι... κρυστάλλινο στον αμοραλισμό του: Σας εξασφαλίζουμε μια ισόβια απασχόληση με χαμηλή εντατικοποίηση και εσείς σε αντάλλαγμα αποδέχεστε το γκουλάγκ, την έλλειψη ελευθεριών, τις ουρές, τις ελλείψεις κ.λπ. και προπαντός την ανευθυνοποίησή σας. Προφανές πως το μακροπρόθεσμο εργατικό συμφέρον δεν βρίσκεται με τη νομενκλατούρα. Δεν βρίσκεται βέβαια και με τους μάνατζερ του Γκορμπατσώφ. Αλλά αυτό δεν είναι επιχείρημα για να δικαιολογήσει οποιαδήποτε συμμαχία με τη νομενκλατούρα. Κάτι αντίστοιχο, τηρουμένων των αναλογιών, συμβαίνει σήμερα και στην Ελλάδα. Μια κυβέρνηση αδιστάκτων απατεώνων, όσες «δωρεές» και αν κάνει στο λαό, αποτελεί μακροπρόθεσμα τη χειρότερη επιλογή. Γιατί και αναβαθμίζει τον αντίπαλό της –ποιος άλλος εκτός από τον Παπανδρέου αναβάθμισε τον Μητσοτάκη– και κυρίως με τη λογική «μετά από μένα ο κατακλυσμός» που τη διακρίνει, που διακρίνει κάθε εξουσία που πνέει τα λοίσθια, είναι επικίνδυνη και για τις ίδιες τις λαϊκές ελευθερίες και για τα εθνικά θέματα. Η κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ αποτελεί άγος για τον τόπο, τον μολύνει συνολικά. Και η μόνη αντιμετώπιση είναι ο καθαρμός του.

Να λοιπόν που η ηθική μεταβάλλεται σε άμεση πολιτική δύναμη. Μια «φιλολαϊκή», υποτίθεται, πολιτική από ένα κόμμα τυχάρπαστων πολύ σύντομα ήρθε να συναντήσει την ηθική και διανοητική στάθμη των φορέων της.

Ο θαυμαστός Αυριανός κόσμος

Ποια είναι η απόσταση που χωρίζει το τραγικά γελοίο από το τραγικά επικίνδυνο; Στην περίπτωση της "τιμιότερης εφημερίδας στην Ελλάδα", όπως αυτοαποκαλείται, η απόσταση είναι ελάχιστη. Γιατί από την τραγικά γελοία –μόνιμη πια– φωτογραφία με τον τίτλο "οι τέσσερις διάβολοι" μέχρι το τραγικά επικίνδυνο γεγονός ότι η "Αυριανή" και ο "Δημοκρατικός Λόγος" αποτέλεσαν όλη την τελευταία κρίσιμη περίοδο τα επίσημα δημοσιογραφικά όργανα του ΠΑΣΟΚ, αυτό το οποίο μένει δεν είναι ούτε το ήθος και το ύφος, ούτε ο ιδιόμορφος λαϊκισμός (ο αυριανισμός, όπως πλέον ονομάζεται), αλλά η πολιτική γραμμή που εκπορεύεται από το συγκρότημα του Ταύρου και το ΠΑΣΟΚ. Το συγκρότημα του Ταύρου δεν μεταφέρει την πολιτική γραμμή, αλλά την παράγει, αποτελεί πολιτικό κέντρο στην άσκηση της εξουσίας στην Ελλάδα του ΠΑΣΟΚ. Από εκεί δίνονται οι απαντήσεις της κλίκας που λυμαίνεται την εξουσία σ' όλες τις κρίσιμες πολιτικές στιγμές ή γεγονότα. Ας θυμηθούμε: Όταν δημιουργείται ο συνασπισμός ΚΚΕ-ΕΑΡ βγαίνουν στοιχεία για τις καταθέσεις του ΚΚΕ στην Τράπεζα Κρήτης και το ταξίδι του Κύρκου στην Αμερική, οργανώνεται η διάρρηξη του αρχείου Σωσσίδη, όταν οι σωματοφύλακες του Κοσκωτά μιλούν για τα πάμπερς του Κουτσόγιωργα η "Αυριανή" τους καταγγέλει ως ανθρώπους του υποκόσμου και εμπόρους ναρκωτικών, όταν πληθαίνουν οι ψίθυροι για την επανενεργοποίηση του Κ. Καραμανλή βγάζει στη φόρα τα περιουσιακά στοιχεία του αδελφού του, απειλεί τον Δωρή ότι μπορεί να αποτελέσει τον επόμενο στόχο της 17Ν και καλεί την κυβέρνηση να προφυλακίσει τον επιτρόπου Καμάρα. Περισσεύουν λοιπόν οι ανακοινώσεις των κομμάτων που καταγγέλουν τον αυριανισμό και τον τομπρισμό που με το ήθος και το ύφος αμαυρώνουν τον –πεντακάθαρο κατά τα άλλα– δημόσιο βίο της χώρας καθώς δεν μπορούν να αναστρέψουν την κυρίαρχη πολιτική επιλογή της ηγετικής κλίκας. Και πώς να την αναστρέψουν όταν στήριζαν την κρίσιμη περίοδο Νοέμβρη - Δεκέμβρη την παραπαίουσα κυβέρνηση. Την τακτική της πόλωσης και της όξυνσης, που αποτελεί την μόνη διέξοδο αφού δεν μπορούν να αποδεχτούν την εκλογική ήττα, την απώλεια της αυτοδυναμίας και τη μετεκλογική συνεργασία με την αριστερά. Όλοι αυτοί (Ανδρέας, Μένιος, Πέτσος κλπ.) δεν συγκαταλέγονται στο "υγιές τμήμα" του ΠΑΣΟΚ, σύμφωνα με τη Συμπαράταξη και άρα η εκλογική ήττα θα σημαίνει πολιτική τους περιθωριοποίηση σε μια προοπτική διάλυσης και μεταμόρφωσης του ΠΑΣΟΚ. Πίσω απ' αυτή την πολιτική επιλογή στριμώχνεται όλος ο λόχος των αξιωματούχων του ΠΑΣΟΚ που έχουν αποδυθεί σ' έναν αγώνα στήριξης του Ταύρου, με πρώτο διδάξαντα τον Ηγέτη που πήγε στα εγκαίνια του ραδιοφωνικού σταθμού του, με την κυβέρνηση που καλύπτει ουσιαστικά τον οχετό των εφημερίδων του Κουρή, με τους βουλευτές που δίνουν συνεντεύξεις στο "Κουράδιο", κλπ.

Η τακτική της πόλωσης και της όξυνσης μέχρι πού μπορεί να φτάσει; Η εκτροπή και η μεθόδευση αντισυνταγματικών - πραξικοπηματικών λύσεων, αν και πολλοί μέσα στο ΠΑΣΟΚ θα τις ήθελαν μπροστά στην επικείμενη απώλεια της πολιτικής εξουσίας, δεν είναι πιθανή. Η ύπαρξη όμως και η ενίσχυση των κέντρων αποσταθεροποίησης από την πλευρά της συμμορίας του ΠΑΣΟΚ δεν θα πρέπει ούτε να υποτιμάται, ούτε να συγκαλύπτεται. Αντίθετα η απάντηση θα πρέπει πάντα να είναι αποφασιστική...

Στο τέλος θα μας επικηρύξουν;

Είναι τόσο μεγάλη και εμφανής η ήττα της πολιτικής του Νταβός, που το τούρκικο φασιστικό καθεστώς απροκάλυπτα πια διεκδικεί και πετυχαίνει όλους τους επεκτατικούς στόχους που έχει βάλει απέναντι στην Ελλάδα και την Κύπρο.

Έτσι από το "βάλαμε πόδι στο Αιγαίο" που διαλαλούσε πέρσι ο Γιλμάζ, φτάσαμε στο μοίρασμα του Αιγαίου και την Μερσίνα, την υποδαύλιση από την τούρκικη ΜΙΤ της μειονότητας στη Δ.Θράκη, μέχρι τη σκλήρυνση των διαπραγματεύσεων στην Κύπρο, ό-που διεκδικούν ουσιαστικό έλεγχο σε όλο το νησί.

Αλλά οι Τούρκοι σωβινιστές δεν αρκούνται σε αυτά· βλέποντας την πλήρη διάλυση της ελληνικής κυβέρνησης που αδυνατεί να αντιμετωπίσει οποιοδήποτε πρόβλημα, πάνε παραπέρα. Ζητάνε, ούτε λίγο ούτε πολύ, με δημοσιεύματα στον τούρκικο τύπο, να χαρακτηριστούν όσοι ασχολούνται με τα προβλήματα που βάζουν τα επεκτατικά τους σχέδια σε Κύπρο - Αιγαίο - Θράκη καθώς και στο Κουρδιστάν, ως τρομοκράτες που τους πληρώνει η ελληνική κυβέρνηση με χρήματα από την ΕΟΚ και τον ΟΗΕ.

Έτσι σωματεία και ενώσεις όπως "ΡΚΚ, Ένωση Κυπρίων Φοιτητών, Επιτροπή Κουρδιστάν, Κέντρο Ερευνών Ελληνισμού, Κέντρο Ερευνών Πόντου, Σύνδεσμος Κυπρίων, Σύνδεσμος Κωνσταντινουπολιτών, Επιτροπή Αγνοουμένων Κύπρου, Σύνδεσμος Νέων Έβρου, Σύνδεσμος Κομοτιναίων, Εθνική Επιτροπή Αρμενίων, Ένωση Κυπρίων Αθήνας και Ένωση Ιμβρίων και Τενεδίων και Ένωση για τα Δικαιώματα και την Απελευθέρωση των Λαών" χαρακτηρίζονται τρομοκράτες(εφημερίδα Τουρκίε).

Τρομοκράτες λοιπόν οι Κύπριοι, οι Ίμβριοι και Τενέδιοι, οι Πόντιοι, οι Κωνσταντινουπολίτες και όχι τα φασιστικά καθάρματα της Άγκυρας που κατέχουν τη μισή Κύπρο που τρομοκρατούν σε όλη την "πράσινη γραμμή" και σφάζουν εγκλωβισμένες γερόντισσες στην κατεχόμενη Καρπασία, που εξαφανίζουν τους ελληνικούς πληθυσμούς από την Πόλη, την Ίμβρο και την Τένεδο.

Τρομοκράτες λοιπόν τα 10 εκατομμύρια Κούρδοι που ζητούν την αυτονομία τους, να ξεφύγουν από την αθλιότητα και την πείνα και όχι οι στρατοκράτες που αλωνίζουν τις κούρδικες περιοχές με τα τανκς, σκοτώνοντας, φυλακίζοντας, βασανίζοντας τους Κούρδους αγωνιστές.

Τρομοκράτες λοιπόν οι πολιτικοί πρόσφυγες και όχι ο φασίστας Οζάλ που κρατά στις φυλακές δεκάδες χιλιάδες αγωνιστές και εκτελεί δεκάδες απ' αυτούς.

Η τούρκικη επιθετικότητα εκδηλώνεται προς όλες τις κατευθύνσεις, σε όλες τις διεθνείς συναντήσεις και οργανισμούς, ενάντια στην ανύπαρκτη ελληνική παρουσία αλλά και ενάντια σε όλους εκείνους που προσπαθούν στην Ελλάδα να αντισταθούν με οποιοδήποτε τρόπο στον τούρκικο επεκτατισμό.

Δεν μένει παρά οι χαφιέδες του Οζάλ να μας επικηρύξουν κιόλας...

Μια «κατάθεση»

"Στις 29 Φεβρουαρίου του 1988 ήμουν σπίτι μου με τους δικούς μου, τον άντρα μου, τα πεθερικά μου, τη νύφη μου και το γαμπρό μου. Ήταν και τα παιδιά μου καθώς και δυο φίλοι των πεθερικών μου. Κατά τις πέντε, όταν άρχιζε να σκοτεινιάζει, ακούσαμε τους υπεύθυνους των κτιρίων της αρμενικής συνοικίας να μας λένε ότι η κατάσταση ήταν κακή και ότι κάτι θα συνέβαινε. Μόλις το αυτοκίνητό τους, όπου είχαν βάλει ένα μεγάφωνο, εξαφανίστηκε, 500 Τούρκοι (σ.σ. έτσι λένε οι Αρμένιοι τους Αζέρους) κατέλαβαν τη συνοικία. Μερικοί έμειναν έξω και άλλοι μπήκαν μέσα στις πολυκατοικίες. Παραβίασαν την πόρτα του διαμερίσματός μας. Έτρεξα στο μπαλκόνι με τα παιδιά μου, η νύφη μου με βοήθησε να περάσουμε στο διπλανό. Δεν μπορούσα να το κάνω μόνη μου γιατί ήμουν έγκυος. Όταν πέρασα, η νύφη μου δεν πρόλαβε να με ακολουθήσει. Οι Τούρκοι την πιάσαν και την σκοτώσαν. Απ' όσους ήταν στο διαμέρισμα είμαι η μόνη επιζήσασα, μαζί με τα παιδιά μου. Οι γείτονες δεν θέλησαν να με κρύψουν και με πέταξαν στις σκάλες. Χτύπησα πόρτες αλλά κανείς δεν θέλησε να μ' ανοίξει. Τελικά κάποιος άνοιξε και μ' έκρυψε στο μπάνιο του. Έμεινα κρυμμένη εκεί δυο μέρες ώσπου έφτασε ο στρατός και με την προστασία του μπόρεσα να εγκαταλείψω το Σουμγκάιτ".

Αυτή είναι η "κατάθεση" της εικοσιπεντάχρονης Καρίνας Μελκουμιάν που κατέφυγε μαζί με 370 άλλους συμπατριώτες της στο "παλάτι διακοπών" του Σουσάν, στη Σοβιετική Αρμενία, όπως δημοσιεύται στην εφημερίδα Λιμπερασιόν της 17/1/89.

Άλλοι χτυπημένοι από τη μανία των "Τούρκων", των μωαμεθανών δηλαδή κατοίκων του Αζερμπαϊτζάν, άλλοι χτυπημένοι από την καταστροφική μανία του Εγκέλαδου που στις αρχές Δεκεμβρίου ισοπέδωσε το Σπιτάκ και το Λενινακάν, όπως και εκατοντάδες άλλα χωριά της Αρμενίας, κι άλλοι χτυπημένοι και από τα δυο... Η γενοκτονία, ακόμη και με τη μορφή της φυσικής καταστροφής ή μάλλον της οικοδομικής κερδοσκοπίας, αφού τα υλικά των περισσότερων σπιτιών που καταστράφηκαν ήταν νοθευμένα, συνεχίζεται. Αυτό άλλωστε το κατάλαβαν πρώτοι απ' όλους οι ίδιοι οι Αζέροι, που την επαύριο του θανατηφόρου σεισμού πραγματοποίησαν ...εορταστικές διαδηλώσεις με σύνθημα "ζήτω ο σεισμός" και εμπόδιζαν ή κατέστρεφαν τα τραίνα με τα εφόδια που προορίζονταν για τους σεισμοπαθείς της Αρμενίας.

Όμως ο καταστροφικός σεισμός έπληξε εκτός απ' τους Αρμένιους και Έλληνες Πόντιους οι οποίοι κατοικούν σε τρια μεγάλα ελληνικά χωριά κοντά στο Λενινακάν.

Ο ποντιακός πληθυσμός της Ελλάδας κινήθηκε αμέσως για συλλογή βοήθειας, υλικής και χρηματικής (αρ. λογαριασμού: 60300448-9, Τράπεζα Μακεδονίας-Θράκης, παρ. Λεωφόρου Αλεξάνδρας) που θα αποσταλεί στους σεισμόπληκτους της Αρμενίας, δηλώνοντας έμπρακτα την ευαισθησία του και την αλληλεγγύη που είναι τόσο απαραίτητη στις δύσκολες αυτές ώρες.

Οι πειρατές

Θ' ΑΠΟΒΛΑΚΩΘΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ.

"Ακούτε τη νυχτερινή εκπομπή του 9-344, περιμένουμε κλήση σας στο τηλέφωνο..."

Κι εγώ αναπολώ μέσα στην ησυχία της νύχτας κάτι άλλες εποχές όταν ακούγαμε "Εκπέμπει ο πειρατικός σταθμός του ..... όσοι ξέρουν το τηλέφωνο ας δώσουν σήμα."

Κι άντε εσύ μετά να ψάχνεις κι άντε να βρεις την άκρη ν' ανακαλύψεις το μαγικό αριθμό που θα σ' έκανε να νοιώσεις μέλος του πληρώματος.

Η γοητεία της πειρατείας.

Η γοητεία της παρανομίας.

" Ο αληθινός επαναστάτης είναι εκείνος που δεν έχει να χάσει τίποτα" διαβάζαμε.

του επαναστάτη. Γιατί αν και είχε να χάσει τα μηχανήματά του που ήταν το όχημά του,

Κι ο πειρατής ανήκει σ' αυτή τη κατηγορία του επαναστάτη. Γιατί αν και είχε να χάσει τα μηχανήματά του που ήταν και το όχημά του, το καϊκι του, τα ρίσκαρε όλα, ήταν διατεθειμένος να τα χάσει όλα. Στ' όνομα του ταξιδιού, κολυμπώντας στα γαλάζια νερά της παρανομίας, απολάμβανε, και μαζί του το πλήρωμά του, τη μέγιστη γοητεία της ελευθερίας του λόγου, που δεν μπορεί ποτέ να είναι αποτέλεσμα παραχώρησης, παρά μονάχα α υ θ α ί ρ ε τ η ς κ α τ ο χ ή ς.

Γι' αυτό και είναι ένας λόγος άνευ ορίων, μια ελευθερία ανεξέλεγκτη. Και κάθε ανεξέλεγκτη ελευθερία είναι μια επικίνδυνη ελευθερία. Γεγονός που επιβάλλει τον μετασχηματισμό της σε νόμιμη, ελεγχόμενη ελευθερία. Γιατί γνωρίζουν καλά οι "κρατούντες" πως κάθε ελεγχόμενη παρέκκλιση από τα κάθε λογής καθεστωτικά ραδιοφωνικά (και άλλα) μονοπώλια, λειτουργεί σαν αποσυμπιεστής των εντάσεων και δεν κάνει τίποτ' άλλο παρά να ισχυροποιεί αυτά τα μονοπώλια.

Κι έτσι βρισκόμαστε σήμερα μ' εκατοντάδες σταθμούς να εκπέμπουν στα θολά νερά της νομιμότητας.

Ομοιομορφία του λόγου, ίδιο στυλάκι, ύφος και κλισέ Άγνωστοι μεταξύ τους, δίχως να ξέρουν τίποτα από εκείνη την αλληλεγγύη που βασίλευε σ' εκείνες τις μακρινές εποχές των πειρατών. Εφησυχασμένοι απολαμβάνουν τα δικαιώματα που τους παραχωρήθηκαν, πληρώνοντας φυσικά και τ' αντίτιμό τους.

Ελεύθεροι παιδιά, αλλά με όρια.

Ε, όχι και να βάλετε τον Άσιμο να τραγουδά "... σε θρηνούνε όλοι Μόρο ...". Αυτό δείχνει αγνωμοσύνη απέναντι σ' εμάς που νομιμοποιήσαμε το δικαίωμά σας να εκφράζεστε ελεύθερα.

Ε, όχι και να μεταδώσετε την αφιέρωση κάποιου τρελλού που θα προκαλέσει τους νεκρούς της πόλης να πεταχτούν απ' τους τάφους τους και να στήσουν μεταμεσονύχτιο χορό, σχεδιάζοντας την ανατροπή της.

Ε, όχι! Μην είσαστε αχάριστα παιδιά. Ε-

χετε το προνόμιο ν' απολαμβάνετε τις ελευθερίες που σας προσφέρει το δημοκρατικό καθεστώς στο οποίο έχετε την τύχη να μεγαλώνετε.

Εμείς δεν σας λογοκρίνουμε. Σας παρέχουμε το δικαίωμα της έκφρασης. Και τι ζητάμε σε αντάλλαγμα;

Κάποιο σεβασμό στα όρια.

Η παγίδα λειτούργησε στην εντέλεια για μια ακόμα φορά.

Σου δίνω την ψευδαίσθηση της ελευθερίας της έκφρασης, σου δίνω και την ελευθερία της αυτολογοκρισίας και της αυτοκαταστολής κι εσύ μου δίνεις την ελευθερία.

Κι εγώ μάταια παίρνω στα τηλέφωνα που μου δίνονται και ζητώ τα τραγούδια που μ' αρέσουν και μάταια περιμένω τις αφιερώσεις μου.

Και μπουχτισμένη αρχίζω να ψαχουλεύω στα **F M** οδηγούμενη από μια υποψία ελπίδας -πού ξέρεις μπορεί να πεταχτεί κανένας πειρατής από το σεντούκι του, να σηκώσει πανιά στο καϊκι του, να υψώσει τη μαύρη πειρατική σημαία του κι εγώ ν' ακούσω,

'Αντε ρε ξεκουνήστε

πάμε για άλλες πειρατείες νυχτερινές.

Σαν πειρατές καταλαμβάνουμε και γευέμαστε την απόλυτη ελευθερία του λόγου δίχως να μας αφορούν οι διαπραγματεύσεις και τα παζαρέματα με απώτερο στόχο την οριοθέτησή του.

Υ.Γ.

Κι ενώ ψαχουλεύω για πειρατές πέφτω πάνω στις ειδήσεις κι ακούω πως η "Αλληλεγγύη" στην Πολωνία πρόκειται να νομιμοποιηθεί, αλλά με κάποιους όρους.

Δεν μπόρεσα να συγκρατηθώ και μου ξέφυγε ένα ΩΧ!

ΒΙΚΥ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΠΥΡΓΟΣ ΗΛΕΙΑΣ

Για τη διασκέδαση, σε πρώτο πρόσωπο

Η διάθεση του βραδινού μου ελεύθερου χρόνου έχει καταντήσει ιδιαίτερα προβληματική, γεγονός που αποτελεί πάντως μια μόνο από τις όψεις της γενικότερης δυσκολίας μου να συνεχίσω να ζω στην Ελλάδα των "κωλοελλήνων". Γιατί σαν παιδί και γώ έχω καμιά φορά ανάγκη απ' αυτό που (καταχρηστικά πλέον) ονομάζουμε διασκέδαση και που 'χει περιοριστεί πια στον κινηματογράφο. 'Εγινα κινηματογραφομανής (και) από ανάγκη μπροστά στην ανυπαρξία εναλλακτικών λύσεων. Είμαι συνήθως ενημερωμένος για τις νέες ταινίες και μπορώ ν' ανταλλάσσω απόψεις μ' όσους έτυχε να δουν κάποια απ' αυτές. Ωστόσο νιώθω ν' "αδειάζω" ή να α-η-διάζω καθώς ανακαλύπτω πως όλο και πιο συχνά μιλάω για πράγματα άσχετα με τη ζωή μου, πράγματα που τελικά τείνουν να γίνουν η ζωή μου χωρίς να μπορούν να τη γεμίσουν Θεατής από τα γενοφάσκια μου, θα μπορούσα κάλλιστα να συζητώ για θεατρικές παραστάσεις ή συναυλίες τζαζ, αν οι δυο τελευταίες δεν βρίσκονταν στην κατάσταση που βρίσκονται στη χώρα μας, με το θέατρο να πνέει τα λοίσθια, μ' άθλιες παραστάσεις (με λίγες εξαιρέσεις) και το χώρο της λιγότερο εμπορευματικής μουσικής να αναπαύεται σε λιβάδια με παπαρούνες και μάλιστα υπνοφόρες.

Δεν μου 'μεινε παρά να καταναλώνω δίσκους στο σπίτι, όμως και αυτό έχει καταντήσει με τις σημερινές τιμές πολυτέλεια. Δυστυχώς για μένα σιχαίνομαι την ελεύθερη ραδιοφωνία με τα τοπ-τεν και τους ηλίθιους, ατάλαντους εκφωνητές που παράγονται πλέον μαζικά σε πολλά αντίτυπα, όπως και τη δορυφορική ή κάθε άλλο είδος τηλεόρασης. Αλλιώς θα μπορούσα να γεμίσω το χρόνο μου καταναλώνοντας λίγο **SKY** ή **Jeronymo Groovie** γαρνιρισμένο με μπόλικο **MTV** και μερικές ταινίες βίντεο — ευγενές άλλωστε άθλημα, στο οποίο επιδίδεται μανιωδώς η γενιά μου Η "ελεύθερη" ραδιοφωνία του **FM stereo** νιώθω πως δεν με αφορά, το ζήτημα της δημοτικής τηλεόρασης διόλου δεν μ' ενδιαφέρει, απλά συνεχίζω να πληρώνω την (παχυλή) συνδρομή μου στην ΕΡΤ σαν όλους τους υπόλοιπους βλάκες που συνεχίζουν να πληρώνουν χωρίς να έχουν τηλεόραση.

Βρίσκω απ' την άλλη ελάχιστα διασκεδαστική τη συνεστίαση σε κάποια ταβέρνα με κάποια μεγάλη και κατά κανόνα

ανομοιογενή παρέα, όπου οι σχέσεις θα διατηρηθούν σε ένα επιφανειακό επίπεδο με συζητήσεις περί ανέμων και υδάτων με μόνο τελικό αποτέλεσμα το γέμισμα του στομαχιού. Ακόμα περισσότερο απεχθάνομαι τα μπαράκια, όπου οι ίδιοι επαναστάτες μπαρόβιοι ξεροσταλιάζουν κάθε βράδυ κρατώντας ένα ποτήρι στο χέρι και συσπώντας τους μύες του προσώπου σα να χαμογελούν. Χαζεύω πάντως τα διάφορα στυλ που κυκλοφορούν, τα ροκαμπίλια, τα νιού γουαίηβ, τα επιμελημένα πανκ ' έχουν πλάκα γιατί σαν μορφές χωρίς περιεχόμενο μοιάζουν με κακοστημένες μάλιστα, καρικατούρες.

'Εχω και την κακή τύχη να μ' αρέσει ο χορός. Η ανάγκη μου αυτή δεν μπορεί παρά να μείνει ανικανοποίητη. Γιατί η ικανοποίησή της σ' ένα απ' αυτά τα ροκ κλαμπ τύπου "Κούκος" ή " **Berlin**" (όπου είχα την ατυχία να δοκιμάσω την τύχη μου) είναι αδύνατη μέσα στους μονότονους ρυθμούς της χάουζ και χιπ-χοπ που κυριαρχούν λόγω της μόδας (ας σημειωθεί ότι το ραπ μ' αρέσει).

Μα την αλήθεια, το ροκ κλαμπ είναι ένας παράξενος τρόπος διασκέδασης : στριμώχνεσαι σ' ένα στενό χώρο όπου δεν μπορείς να κουνηθείς, το ακριβοπληρωμένο σου ποτό σού ανακατεύει το στομάχι πριν καταλάβεις ότι είναι μπόμπα, η καπνούρα σού προκαλεί ασφυξία και τσούξιμο στα μάτια και τέλος όταν βγαίνεις πάλι έξω, τα αυτιά σου βουίζουν για τις επόμενες ώρες. Χρειάζεσαι, κατά κανόνα, τουλάχιστον μια μέρα για να συνέλθεις απ' αυτήν την δημιουργική διασκέδαση...

Οργίζομαι βλέποντας τον εαυτό μου να μετατρέπεται καθημερινά σε θεατή και καταναλωτή εμπορευμάτων διασκέδασης και διασκεδαστικών εμπορευμάτων. Η βασίλισσα των τελευταίων είναι η απογευματινή μου εφημερίδα. Απόμεινα (όπως άλλωστε όλοι μας) ένας απλός θεατής του μεγάλου πολιτικού τσίρκου της Ελλάδας. Πιάνω τον εαυτό μου να ηδονίζεται στη σκέψη ότι αύριο θα ξαναδιαβάσω στην εφημερίδα μου μια νέα αποκάλυψη, ένα νέο σκάνδαλο,ένα νέο στοιχείο που θα επιβαρύνει κι άλλο τη θέση της συμμορίας που μας κυβερνάει ή μια νέα πρόκληση της τουρκικής κυβέρνησης που θα επιδεινώσει ακόμα περισσότερο τα εθνικά προβλήματα. Με συγκίνηση ειλικρινή διαβάζω καθημερινά τις μίζες και τις παραβιάσεις του εναέριου χώρου. Τα καταναλώνω και αυτά όπως καταναλώνω και τα υπόλοιπα "διασκεδαστικά εμπορεύματα" Η πολιτική μου αφασία ωστόσο, ακόμα και αν σήμερα βαραίνει ιδιαίτερα μπροστά στην εξαθλίωση της πολιτικής, δεν αποτελεί παρά φυσική συνέχεια της κοινωνικής μου αδράνειας, του τρόπου που διασκεδάζω και συγχρωτίζομαι μ' άλλους ανθρώπους

Σήμερα που τα πάρτυ στα σπίτια γίνονται όλο και πιο σπάνια, όλο και πιο τυποποιημένα και ξενέρωτα. Σήμερα που οι συγκεντρώσεις των γνωστών γίνονται όλο και πιο χαλαρές και επιφανειακές. Τη στιγμή που οι πολιτιστικές μας ομάδες διαλύονται κάτω απ' τη πίεση ενός επεκτεινόμε-

Ρήξη με... Ρήξη για... Ρήξη από... εκ... Ρηξη

νου ατομισμού που διαλύει κάθε συλλογικότητα, τώρα που οι προσωπικές σχέσεις γίνονται όλο και πιο επιδερμικές και οι ανθρωποι όλο και πιο εσωστρεφείς. Τώρα που το θεαματικό εμπόρευμα κυριαρχεί σε μια Ελλάδα όπου κυριαρχούν οι αρχές της μίζας της κονόμας, της εύκολης ανόδου και της μπλαμπλαδολογίας (τείνουμε να γίνουμε το πρώτο πραγματικά "μεταμοντέρνο" έθνος, όπου "όλα επιτρέπονται") δυο πράγματα μας μένουν στήριγμα για να αντισταθούμε: λίγοι φίλοι και το πάθος για δημιουργία (στο βαθμό που δεν τό' χουμε χάσει εντελώς).

Τη λύση απέναντι στην επέκταση του θορύβου που πλασάρει περίτεχνα η βιομηχανία της διασκέδασης, στο κιτς που κυριαρχεί στον νεοελληνικό ιδιωτικό χώρο (Σκυλάδικο; Οχι, ευχαριστώ!), στην καταστροφή των δημιουργικών μας ικανοτήτων και την καταπίεση του αυθορμητισμού και του αυτοσχεδιασμού, μου την έδωσε με αφελή ρεαλισμό μια φίλη απ' τα παλιά μετά την άτυχη βραδιά που περάσαμε στο "Berlin" :"Αμάν πια! Ας νοικιάσουμε ένα γκαράζ, να ρίξουμε μέσα κι ένα στερεοφωνικό και να στήνουμε μόνοι μας χορούς". Και και ό,τι άλλο θέλουμε, συμπληρώνω εγώ...

ΚΩΣΤΑΣ Κ.

Βερολίνο για πάντα

Το Βερολίνο δεν παύει να εκπλήσσει και να παραδειγματίζει. Στις 9 Ιανουαρίου ολοκληρώθηκε το συνέδριο των κατειλημμένων σχολών του Πανεπιστημίου του Βερολίνου με συγκρούσεις με την αστυνομία που προσπάθησε να σπάσει την απεργία στην Ιατρική σχολή και να επιβάλει την επιστροφή των απεργοσπαστών. Το συνέδριο άρχισε την Παρασκευή 6 Ιανουαρίου και συμμετείχαν σ' αυτό τουλάχιστον 5000 φοιτητές, από τους οποίους αρκετές εκατοντάδες από άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Πρόκειται για το σημαντικότερο φοιτητικό κίνημα των τελευταίων χρόνων στη Γερμανία, που διαρκεί —τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές— ήδη πέντε βδομάδες. Όλα άρχισαν την 1η Δεκεμβρίου, όταν οι αρχές του "Ελεύθερου Πανεπιστημίου" γιόρταζαν τα σαράντα χρόνια από την ίδρυσή του. Οι φοιτητές αποφάσισαν να μποϋκοτάρουν τις εκδηλώσεις, κάλεσαν μια γενική συνέλευση και ξαφνικά συγκεντρώθηκαν χιλιάδες. Σε δυο εβδομάδες όλες οι σχολές είχαν καταληφθεί. Η άρνηση συμμετοχής στις εκδηλώσεις ήταν μόνο η σταγόνα που έκανε το ποτήρι να ξεχειλίσει.

Το κίνημα ξεκινάει κατ' αρχήν από μια βαθύτατη δυσαρέσκεια των φοιτητών για τους υλικούς όρους της ύπαρξής τους. Η γερμανική κυβέρνηση εδώ και χρόνια προσπαθεί να υποβαθμίσει τα πανεπιστήμια και να μειώσει τον αριθμό των φοιτητών, που πριν τρία χρόνια υπολόγιζε ότι είχαν φθάσει στο ανώτερο σημείο τους με 1.300.000 άτομα. Η υπογεννητικότητα, οι αυξανόμενοι περιορισμοί για την είσοδο στα πανεπιστήμια, θεωρούνταν αρκετά από τους τεχνοκράτες της κυβέρνησης για να μειώσουν τον αριθμό των φοιτητών. Γι' αυτό και περιέκοψαν τις δαπάνες και τις επενδύσεις, έπαψαν να προσλαμβάνουν διδακτικό προσωπικό και προσδοκούσαν ένα " ελαφρύτερο πανεπιστήμιο". Όμως το 1988, τρία χρόνια μετά, 250.000 νέοι φοιτητές γράφτηκαν στα πανεπιστήμια και ο συνολικός τους αριθμός έφθασε το ενάμισι εκατομμύριο! Οι νέοι, μπροστά στην κρίση, προτιμούν να κατευθυνθούν, σχεδόν στο σύνολό τους, στο πανεπιστήμιο! Ιδιαίτερα στο Βερολίνο η διοίκηση του Πανεπιστημίου ψήφισε στα τέλη Νοεμβρίου ένα σχέδιο "αναδιάρθρωσης" που προβλέπει μεταξύ άλλων το κλείσιμο ορισμένων σχολών ανθρωπιστικών σπουδών, που "κατά τύχην" είναι και οι πιο αριστερές του Πανεπιστημίου. Επιπλέον, πάντα μέσα στην ίδια λογική, οι πολυάριθμες υποτροφίες που δίνονταν στο παρελθόν καταργήθηκαν και αντικαταστάθηκαν με ένα σύστημα δανείων, που παραχωρούνται με το σταγονόμετρο, για πέντε χρόνια το πολύ.

Παράλληλα οι φοιτητές, πέρα από τις παρεμβάσεις και αλλαγές στους υλικούς όρους της ύπαρξής τους, απαιτούν την επαναφορά μέτρων που είχαν κατακτηθεί στις αρχές της δεκαετίας του '70 και πάρθηκαν πίσω στη συνέχεια, όπως ήταν η αναλογική εκπροσώπηση στη διοίκηση (ένα μέτρο οι καθηγητές, ένα το επιστημονικό προσωπικό, ένα άλλο οι φοιτητές και ένα οι υπάλληλοι). Παράλληλα όμως εμφανίζεται και ένα σύνολο από νέα αιτήματα, όπως η πρόσληψη γυναικών κατά 50% σε όλες τις θέσεις.

Το κίνημα, εκτός από τις γενικές συνελεύσεις, ρυθμίζεται από μια συντονιστική επιτροπή, όπου συμμετέχουν δυο μέλη από κάθε σχολή. "Δεν μιλάμε μόνο για δημοκρατία, αλλά την εφαρμόζουμε... Η απεργία μας είναι η ευκαιρία να πειραματιστούμε πάνω στις δομές που προτείνουμε", λέει ένας δευτεροετής της Φιλοσοφικής.

Σ' όλη τη χρονική διάρκεια της κατάληψης οργανώνονται "αυτόνομα σεμινάρια" που αποτελούν θεμελιακό στοιχείο του κινήματος. Ο καθένας μπορεί να οργανώσει ένα σεμινάριο πάνω στο θέμα που επιθυμεί. "Είναι ο πιο σπουδαίος τρόπος να μάθουμε να συνεργαζόμαστε και να συζητάμε ομαδικά" λέει μια φοιτήτρια που προτείνει ένα σεμινάριο πάνω στις γυναίκες και την έρευνα.

Το συνέδριο του κινήματος γίνεται στο κεντρικό κτίριο του παν/στημίου, την Rosslaube. Στην είσοδο μια ομάδα τούρκων φοιτητών προτείνει αραβικές σπεσιαλιτέ με λαχανικά. "Πολλοί φοιτητές δεν τρώνε κρέας. Ακόμα και το φοιτητικό εστιατόριο προτείνει φαγητά χορτοφαγίας πλέον." Σε πολλά φαγητά δεν υπάρχει τιμή και ο ίδιος ο καταναλωτής την καθορίζει μόνος του. "Αυτός ο τρόπος λειτουργίας αποτελεί μέρος των θεμελιωδών αρχών μας", τονίζει ένας από τους υπεύθυνους, δείχνοντας το δοχείο που χρησιμεύει για ταμείο. "Είναι μια νέα μορφή πειθαρχίας;", ρωτά η δημοσιογράφος Γκιζέλα Νταξ. "Όχι, αυτονομίας", είναι η ξερή απάντηση.

Το κίνημα δεν έχει, ούτε διακηρύττει κάποια συγκεκριμένη ιδεολογία, όπως δεν έχει και ηγέτες. Είναι ένα κίνημα που συνεχίζει στην ίδια γραμμή με το γαλλικό '86, αλλά προχωρά παραπέρα σε ό,τι αφορά τις διεκδικήσεις και τη δημοκρατική δομή. Είναι ένα κίνημα εναλλακτικό, συγκεκριμένο, ουτοπικό και ρεαλιστικό, σαν κι αυτά που ξέρουν να οικοδομούν οι Γερμανοί και μάλιστα οι Βερολινέζοι φοιτητές.

Γ.

Ταξίδι στην Άγκυρα
(όχι για δερμάτινα...)

Ξαφνικά βρεθήκαμε στην καρδιά της Τουρκίας. Αντιμετωπίζοντας τη φυλάκιση τεσσάρων συντρόφων μας αλλά και ένα πολιτικοκοινωνικό κλίμα διάφορο απ' αυτό που έχουμε συνηθίσει

Την πρώτη γεύση πήραμε με τον σωματικό έλεγχο κατά την επιβίβασή μας σε αεροπλάνο των εσωτερικών γραμμών. Το δεύτερο σοκ ήταν αυτή η ίδια η θέα της Άγκυρας. Πόλη επίπεδη, γκρίζα, εκτεινόμενη σε πολλά χιλιόμετρα. Προστατευμένη από δεκάδες μικρούς λοφίσκους ολόγυρα, από συνοικίες χωρίς άσφαλτο και αποχέτευση. Στους δρόμους εκατοντάδες ένστολοι. Απ' ό,τι πληροφορηθήκαμε αργότερα ήταν σπουδαστές στρατιωτικών σχολών που λόγω της ημέρας - Κυριακή - είχαν έξοδο. Στρατιώτες με αυτόματα, φανεροί φρουροί - χωρίς να γνωρίζουμε τον αριθμό των αθέατων - σε κάθε δημόσιο κτίριο, από τον τουρκικό ΟΤΕ μέχρι τα υπουργεία. Και περιπολικά να διασχίζουν συνεχώς τους κεντρικούς και μη δρόμους με ανοιχτές σειρήνες χωρίς λόγο. Στόχος τους η τρομοκράτηση, η υποβολή.

Ο κόσμος έκδηλα φτωχός ή και πάμπτωχος. Η "κακία" που ακούγεται, ότι ο Οζάλ είναι ο μόνος χοντρός Τούρκος, πρέπει να περιέχει αρκετή δόση αλήθειας. Από την άλλη, η παιδική εργασία, φαινόμενο εξαιρετικά διαδεδομένο. Παντού δεκάδες πιτσιρικάδες, με μεροκάματα που στην καλύτερη περίπτωση δεν ξεπερνούν το μισό του κατώτερου μισθού για δουλειά άνω των δέκα ωρών. Και τέλος για να συμπληρωθεί η εικόνα, οι γυναίκες. Σχεδόν όλες μαντηλοδεμένες, και αρκετές με τις παραδοσιακές φουφούλες. Αρκετά έντονη η παρουσία τους τις πρώτες πρωινές ώρες, ανύπαρκτη - στην κυριολεξία - μετά τη δύση.

Πόλη της Ανατολής βιασμένη. Κόσμος πιεσμένος, φτωχός, άφωνος. Η χούντα έχει κάνει καλή δουλειά. Διαλυμένες οργανώσεις και αντιστάσεις, μια ολόκληρη γενια στη φυλακή. Όλοι μεταξύ 22 και 32 χρόνων. Από την άλλη μένει κανείς άφωνος από την αισιοδοξία και το κουράγιο τους. Ευγενικοί, ήρεμοι, μόνιμα χαμογελαστοί διοχετεύουν πλέον την αντίστασή τους μέσα από συλλόγους επαρχιωτών φοιτητών, το Τεχνικό Επιμελητήριο, την Ένωση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα... Και είναι σίγουροι ότι θα νικήσουν παρά τα έξι, οχτώ δέκα χρόνια φυλακής που έχει ο καθένας τους περάσει.

Το καθεστώς που αντιπαλεύουν είναι άγριο. Δεν αστειεύεται. Η νομοθεσία δεν κατοχυρώνει καμιά προστασία στους συλληφθέντες. Η αυθαιρεσία της εξουσίας κυριαρχεί. Είδαμε μπροστά μας να προσάγονται στον ανακριτή οι συγγενείς,κύρια μανάδες, σύζυγοι, αδελφές κρατουμένων οι οποίες είχαν συλληφθεί παρά τις διαβεβαιώσεις των βουλευτών έξω από το Κοινοβούλιο. Παραπέμφθηκαν σε δίκη με προτεινόμενη ποινή μερικών χρόνων!! Ακόμα είδαμε την προσαγωγή των Κούρδων του ΡΚΚ μέσα σε σιδερόφραχτες κλούβες - χωρίς παράθυρα - και με ασύλληπτα αστυνομικά μέτρα. Δεν είχε τολμήσει κανείς να τους περιμένει...

Κι εμείς μέσα σε όλ' αυτά, λίγο χαμένοι - λίγο τρομαγμένοι στην αρχή, να προσπαθούμε να ανακαλύψουμε διόδους και τρόπους πίεσης σ' ένα καθεστώς άγνωστο σε μας. Ένα καθεστώς που δεν δίστασε να γεμίσει κυριολεκτικά, το σαλόνι του ξενοδοχείου μας με χαφιέδες ενώ στη διπλανή αίθουσα δινόταν πρες-κόνφερανς από τα μέλη της αποστολής, τους δικηγόρους και τον ίδιο τον Έλληνα πρέσβη στην Άγκυρα(!). Που μας κινηματογραφούσε ενώ περιμέναμε έξω από την εισαγγελία. Για να μην αναφερθούμε στον τρόπο που αντιμετώπιζε την ελληνική διπλωματική αντιπροσωπεία... Αξίζει μόνο να σημειώσουμε ότι οι Τούρκοι ιθύνοντες, κάποια στιγμή, ενημέρωσαν τους πρεσβευτές των χωρών της ΕΟΚ σχετικά με την πορεία του θέματος και τις προθέσεις τους, αγνοώντας επιδεικτικότατα τον Έλληνα πρεσβευτή.

Στην Άγκυρα διαπιστώσαμε - όσοι δεν το γνώριζαν ήδη - ότι όλα όσα λέγονται περί διπλότητας του καθεστώτος και αντίθεσης δύο τάσεων μέσα στους κόλπους του είναι μύθος. Το τούρκικο καθεστώς, παίζοντας και στα δύο ταμπλώ, δουλεύει θαυμάσια. Εδώ δεν υπάρχουν καλοί και κακοί, εκσυγχρονιστές, και οπισθοδρομικοί.

Στην Άγκυρα γνωρίσαμε και τον Μουσταφά, που θυμόταν κάποιες σκόρπιες λέξεις ελληνικά από τη γιαγιά του, Τουρκάλα της Μακεδονίας που δεν γνώριζε τα τούρκικα. Η πρώτη προσέγγιση ήταν μεν ατελής - είναι βλέπετε και οι γλώσσες μας τέτοιες - αλλά θετικά φορτισμένη. Πραγματικά ελπίζουμε να καταφέρουμε(;) στο μέλλον να ανακαλύψουμε μια κοινή γλώσσα συνεννόησης.

Στη φωτογραφία ο Χιλάλ Αϊντίν στη δίκη, ο οποίος είναι μέλος του "Τουρκικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Κόμματος-Μετώπου" (ΑΤΖΙΛΤΖΙΛΕΡ)

Οι τουρκικές άρχουσες τάξεις νομίζουν ότι ζούμε ακόμη στην εποχή της βαρβαρότητας. Έχουν αναλάβει μια εκστρατεία συμπληρώνοντας την ανυπόφορη κατάσταση με απάνθρωπα βασανιστήρια στα μπουντρούμια, που υποβάλλουν το λαό σε μαρτύρια. Τελευταίο παράδειγμα για τα παραπάνω είναι η ποινή των δύο ετών και ενός μηνός απομόνωσης που επιβλήθηκε στον Χιλάλ Αϊντίν.

Η βαριά αυτή ποινή δόθηκε στον Χιλάλ Αϊντίν μόνο και μόνο γιατί υπεράσπισε τα δημοκρατικά δικαιώματα του λαού του' βασανίστηκε γι' αυτό και συκοφαντήθηκε με απίστευτο τρόπο.

Καταδικάστηκε με σύνολο ποινής μεγαλύτερο από 20 χρόνια, το οποίο επιβαρύνθηκε με δύο χρόνια και ένα μήνα απομόνωσης. Με τη μεσαιωνική δικαιοσύνη τους και με ποινές της εποχής της βαρβαρότητας, σκοπός τους είναι να οδηγήσουν στο θάνατο τον Χιλάλ Αϊντίν επειδή υπερασπίζει τη δημοκρατία.

Κάθε άνθρωπος έχει υποχρέωση, απέναντι στην ανθρωπότητα, να υπερασπίζει την αξιοπρέπεια. Γι' αυτό,ας δηλώσουμε τη συμπαράστασή μας και ας υπογράψουμε ενάντια σ' αυτή τη μεσαιωνική πράξη, απαιτώντας την κατάργηση της ποινής της απομόνωσης δύο ετών και ενός μηνός του Χιλάλ Αϊντίν.

ΝΑ ΚΑΤΑΡΓΗΘΕΙ Η ΠΟΙΝΗ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗΣ ΤΟΥ Χ. ΑΙΝΤΙΝ. ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΟΥΝ ΟΛΕΣ ΟΙ ΑΝΑΧΡΟΝΙΣΤΙΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΑ.

Όλα θα ήταν απλώς ενδιαφέροντα αν αποτελούσαν το θέμα για τη λατρεία της εξουσίας και του πλούτου μιας κυβέρνησης που δεν είναι πιά νομιμοποιημένη στα μάτια του λαού. Αλλά όπως και στο βιβλίο "Η γεύση της εξουσίας" του Λ.Μνιάτσκο έτσι και στην περίπτωση αυτή τα γεγονότα δεν είναι φανταστικά και η πραγματικότητα ξεπερνά τα πολιτικά θρίλερ που έχουμε δει, σε ένταση, αγωνία και κινδύνους. Λαθρεμπόριο όπλων, βαλίτσες με λεφτά, μυστικές συναντήσεις σε πολυτελή ξενοδοχεία, φυγαδεύσεις για να κρατηθούν μερικά στόματα κλειστά, παραιτήσεις υπουργών, απειλές και εκβιασμοί. Αυτά που θα αποτελούσαν για έναν ικανό συγγραφέα το υλικό για να γράψει ένα έξοχο μυθιστόρημα, σε μας θα χρησιμέψουν για να καταγράψουμε και να εξηγήσουμε την πορεία μιας σοσιαλιστικής κυβέρνησης στο κατώτερο σημείο εξαχρείωσης και πολιτικού αμοραλισμού, που έχει αποδειχθεί η πλέον επικίνδυνη για τη μοίρα αυτού του λαού και του τόπου.

Πίσω απ' το φαινόμενο Κοσκωτά

Ο Κοσκωτάς ήταν δημιούργημα του ΠΑΣΟΚ, γι' αυτό και ο ίδιος δεν μπορεί να κρύψει την οργή και την πικρία του για την στάση των μέχρι πρότινος συνεταίρων του. Γι' αυτό και στον Κοσκωτά δεν συναντάμε άλλη μια επιβεβαίωση για τα "κακά" του καπιταλισμού αλλά τον τρόπο με τον οποίο κινήθηκε το ΠΑΣΟΚ, ειδικά στη δεύτερη τετραετία του.

Το '85 αποτελεί το δεύτερο σταθμό στη πορεία του ΠΑΣΟΚ. Η πρώτη τετραετία αν και επέτρεψε την διεύρυνση και την θεμελίωση των κοινωνικών και πολιτικών συμμαχιών, αποδείχτηκε καταστροφική για την ελληνική οικονομία. Στη διετία '84-'85 οι ιδιωτικές επενδύσεις έχουν φτάσει στον υψηλότερο αρνητικό συντελεστή, ο δανεισμός του δημόσιου τομέα στο υψηλότερο σημείο (810 δισ. δρχ.) ο πληθωρισμός βρίσκεται στο 25%, το κατά κεφαλήν εισόδημα συνεχώς μειώνεται. Το ιδιωτικό κεφάλαιο,ελληνικό και ξένο,πρέπει να πειστεί ότι η Ελλάδα μπορεί ακόμα να προσφέρει κέρδη.Η εισοδηματική πολιτική της λιτότητας είναι ο ένας παράγοντας για την προσέλκυση κεφαλαίων.Ο άλλος θα είναι η δημιουργία,και όχι απλώς η στήριξη, απ'το ΠΑΣΟΚ και το κράτος,της ιδιωτικής πρωτοβουλίας!Αν στην πρώτη περίοδο εξασθενίζει και υποχαθιστά την παραπαίουσα αστική τάξη,στη δεύτερη προσπαθεί το ίδιο το κράτος να την ανασυγκροτήσει. Η αναθέρμανση του ιδιωτικού τομέα που παρατηρείται τα δυο τελευταία χρόνια αποτέλεσε τη στρατηγική επιλογή της κυβέρνησης και του ΠΑΣΟΚ (π.χ. αλλαγή προσανατολισμού στις διεθνείς σχέσεις και στην ΕΟΚ), και όχι τόσο της "ανύπαρκτης" βιομηχανικής-τραπεζιτικής αστικής τάξης, μπροστά στα αδιέξοδα του κρατισμού και της καταβαράθρωσης της οικονομίας.

Τα "νέα τζάκια" που τόσες φορές επικαλέστηκε ο Παπανδρέου, αποτέλεσαν το μέσο για την επίτευξη του στόχου που αναφέραμε.Τα "νέα τζάκια" και η Ελληνική Εταιρεία Νέων Επιχειρηματιών που δημιουργήθηκε,αποτελούνταν από νέους,και στην ηλικία, επιχειρηματίες, χωρίς το βεβαρυμένο παρελθόν της παραδοσιακής και παρασιτικής αστικής τάξης, χωρίς ιδιαίτερους στενούς δεσμούς με τη ΝΔ και θα ήταν πρόθυμοι να αξιοποιήσουν το επιχειρηματικό κλίμα που διαμόρφωσε η νέα οικονομική πολιτική μετά το '85. Στόχος του ΠΑΣΟΚ ήταν να οργανώσει και να πατρονάρει αυτή τη κίνηση του ιδιωτικού τομέα ώστε να την προσαρμόσει στις επιλογές του. Η όλη πολιτεία αυτού του κόμματος μέχρι σήμερα κατατείνει στο ότι τίποτα δεν μπορεί να αναπτυχθεί, αν δεν βρίσκεται κάτω από τον άμεσο έλεγχό του ή τουλάχιστον την εποπτεία του. Στον πυρήνα της ΕΕΝΕ συναντάμε τον Θ. Μαργέλο, γνωστό από το σκάνδαλο της ΚΥΔΕΠ, ενώ στα σεμινάριά της θα κληθούν ως ομιλητές ο Πέτσος, ο Παπανικολάου κ.ά. Είναι ακόμα γνωστό ότι ο Γ. Παπανδρέου όταν ταξίδεψε ως υφυπουργός στις ΗΠΑ, είχε μαζί του τρεις από αυτούς τους νέους επιχειρηματίες και τους έφερε σ' επαφή με ελληνο-αμερικάνους οικονομικούς παράγοντες με στόχο τη συνεργασία και την προώθηση των επενδυτικών σχεδίων (ας θυμηθούμε και την επίσκεψη την ίδια περίοδο του κροίσου 'Αλεξ Σπάνος στην Ελλάδα). Το ΠΑΣΟΚ μετά την αποτυχία του κρατισμού δεν βοηθά απλώς την ιδιωτική πρωτοβουλία αλλά προσπαθεί να μεταμορφωθεί στον γνησιότερο πολιτικό εκφραστή της. Και δεν έχει και άδικο αφού ορισμένοι κλάδοι γνώρισαν φοβερή ανάπτυξη επί ΠΑΣΟΚ και οι εκπρόσωποί τους θα αποτελέσουν τον κορμό της ΕΕΝΕ(1).

Οι τεχνικές-κατασκευαστικές εταιρείες μετά την επιτυχημένη εξόρμησή τους στην Μ.Ανατολή και Β. Αφρική, εξόρμηση που έχει άμεση σχέση με την φιλοαραβική πολιτική του ΠΑΣΟΚ τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησης, σήμερα οι περισσότερες έχουν "επαναπατριστεί". Αντιπροσωπευτικό αυτής της στροφής δείγμα είναι το δίδυμο των Αρφάνη-Χιόνη.Μετά τις μπίζνες με τη Λιβύη και τη Σ. Αραβία, σήμερα επανακάμπτουν στην Ελλάδα συμμετέχοντας στην κατασκευή μεγάλων δημόσιων έργων και επεκτείνοντας τον χώρο των δραστηριοτήτων τους. Οι πιό σημαντικές από αυτές τις εταιρείες συμμετέχουν σε κοινοπραξίες που αναλαμβάνουν την εκτέλεση δημοσίων έργων κόστους εκατοντάδων δισεκατομμυρίων μετά από σχετικούς

διαγωνισμούς που προκηρύσσονται, γι' αυτό και οι διευθυντές των εταιρειών εμφανίζονται να έχουν "καλές σχέσεις" με υπουργούς και στελέχη του ΠΑΣΟΚ. Έργα όπως το μετρό της Αθήνας, η ζεύξη Ρίου-Αντίρριου, η γέφυρα του Ευρίπου, η κατασκευή υδροηλεκτρικών φραγμάτων, οδών κλπ., μετατρέπουν τον κλάδο αυτό σε χρυσωρυχείο. Ενδεικτικό είναι — σ' αυτό βοηθά και η αναθέρμανση της οικοδομής — ότι κάθε τρίτη μέρα στήνεται μια καινούργια εταιρεία ενώ τεράστια είναι τα κέρδη και η αποδοτικότητα των ιδίων κεφαλαίων (60-80% για τις πιό μεγάλες εταιρείες).

Ο άλλος κλάδος είναι οι "σύγχρονοι" μεταπράτες. Οι εταιρείες εισαγωγών-εξαγωγών και οι αντιπροσωπείες γνωρίζουν μια πραγματική έκρηξη τα τελευταία χρόνια. Η είσοδος της Ελλάδας στην ΕΟΚ, η σταδιακή μείωση των δασμών και η εντυπωσιακή άνοδος της κατανάλωσης τα τελευταία χρόνια βοήθησαν στην ανάπτυξη αυτού του κλάδου. Είναι άραγε τυχαίο ότι το

80% των επιχειρήσεων αυτού του κλάδου που δημιουργήθηκαν μετά το 1980 παρουσιάζουν σημαντικά κέρδη; Εντάσσοντας την ανάπτυξη αυτού του κλάδου σ' ένα γενικότερο πλαίσιο θα λέγαμε ότι η κρίση της ελληνικής βιομηχανίας στη μεταπολίτευση, που πήρε καταστροφικές διαστάσεις επί ΠΑΣΟΚ, οδήγησε στην αποβιομηχάνιση από τη μια και την διολίσθηση σε πιό παραδοσιακές δραστηριότητες και κλάδους (κλωστοϋφαντουργία, τρόφιμα, ποτά κλπ). Από την άλλη το κλείσιμο των βιομηχανιών συνοδεύεται από την αύξηση των μικρομεσαίων και βιοτεχνικών επιχειρήσεων και την έξαρση του μεταπρατικού- εμπορικού κλάδου. Μετατρεπόμαστε σε μια χώρα μεταπρατών και δημ. υπαλλήλων. Η μικρομεσαία δημοκρατία θριάμβευσε!

Αναφερθήκαμε παραπάνω στην επέκταση του χώρου δραστηριοτήτων αυτών των νέων επιχειρηματιών : ένας τέτοιος χώρος είναι οι τράπεζες. Το βεβαιώνουν δυο προσπάθειες παρά την αποτυχία τους : αυτή του Κοσκωτά ν' αγοράσει την Τράπεζα Κεντρικής Ελλάδας και των Αρφάνη-Χιόνη με την Τράπεζα Κρήτης. Το ενδιαφέρον των επιχειρηματιών στράφηκε προς τις τράπεζες γιατί έχει αυξηθεί η ροή κεφαλαίων προς την Ελλάδα, τα επιτόκια είναι διαμορφωμένα σε υψηλές τιμές και το κράτος έχει αποδυθεί σε έναν αγώνα στήριξης των ιδιωτικων τραπεζών με την μεταφορά των καταθέσεων των δημ. οργανισμών και των ΔΕΚΟ σ' αυτές με την ενίσχυση του τραπεζικού απόρρητου και την ουσιαστική αδυναμία της Τράπεζας της Ελλάδας ν' ασκήσει έλεγχο στις δραστηριότητές τους καθώς και την κεφαλαιακή τους στήριξη από την τελευταία όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα λόγω "ανοίγματος" ή έχουν χάσει την αξιοπιστία τους και είναι έτοιμες να κλείσουν (π.χ. η Τράπεζα Κρήτης και μ' ανάλογο τρόπο η Τράπεζα Αττικής). Όπως γίνεται με το "παιχνίδι" των μετοχών στο χρηματιστήριο έτσι και η κινητικότητα στις τράπεζες προσπαθεί να υποκαταστήσει τις άμεσες παραγωγικές επενδύσεις που είναι αβέβαιες ως προς την αποδοτικότητά τους. Τα δάνεια που παρέχουν αποτελούν όρο για την επιβίωση και τα ανοίγματα των νέων επιχειρήσεων αλλά και μέσο για τον έλεγχό τους. Μ' αυτό τον τρόπο οι τράπεζες συνιστούν ένα αναγκαίο σταθμό στο χώρο δραστηριοτήτων του κεφαλαίου.

Στο κλείσιμο του κύκλου των δραστηριοτήτων των αστέρων που έλαμψαν στην πασοκική εφταετία (που περιλαμβάνει και τον τομέα τουρισμός αλλά δεν θα σταθούμε σ' αυτόν) είναι οι εκδότες εφημερίδων και περιοδικών. Λέμε "στο κλείσιμο του κύκλου" γιατί δεν έχουμε την ενίσχυση και επέκταση των παραδοσιακών συγκροτημάτων του τύπου, π.χ. Λαμπράκη, αλλά την εμφάνιση νέων εκδοτών ή για να ακριβολογούμε την επέκταση των επιχειρηματιών που γνώρισαν τεράστια κέρδη τα τελευταία χρόνια) και στο χώρο του τύπου. Ο Λιακουνάκος (ΑΧΧΟΝ-εμπόριο όπλων) εκδίδει το "Κέρδος", ο εργολάβος Καλογρίτσας την "Πρώτη", ο Βαρδινογιάννης την "Μεσημβρινή", ο εργολάβος Σαραντόπουλος την "Απογευματινή", ο Αλαφούζος την "Καθημερινή" κλπ. Το άνοιγμα στον τύπο δεν έχει κύρια οικονομικά κίνητρα αφού οι παραπάνω εφημερίδες είναι κιόλας παθητικές, αλλά αποτελεί κατά κάποιο τρόπο πολιτική επένδυση, μέσο δηλαδή για να συνδεθούν αυτοί οι κύκλοι επιχειρηματιών με τα κόμματα. Κάποιες μερίδες του κεφαλαίου επιδίωξαν, μέσω του τύπου, ν' αποκτήσουν άμεση πολιτική επιρροή, σπάζοντας το εκδοτικό κατεστημένο, και κατ' ευθείαν σχέσεις, πρώτιστα με το ΠΑΣΟΚ και τη ΝΔ. Επειδή γνωρίζουν πως στην Ελλάδα η πολιτική είναι η πιό κερδοφόρα επένδυση, ότι η πολιτική αυτονομείται και επικαθορίζει την οικονομία, ο τύπος στάθηκε το εφαλτήριο για την ανανέωση της πολιτικής τους υποστήριξης στα δυο κυρίαρχα κόμματα. Χωρίς τη δυνατότητα μόνο σαν οικονομικοί παράγοντες να επηρεάσουν τις οικονομικές εξελίξεις, μετατρέπονται grosso modo σε πολιτικούς "παράγοντες".

Η κίνηση Πόπωτα αρχικά, και Κοσκωτά μετέπειτα, αν και έχουν αρκετά κοινά, διαφέρουν κατά τούτο : οι φιλοδοξίες του πρώτου ήταν αυτές ενός μικρομεσαίου πασοκτζή, χωρίς πολιτικές προσωπικές βλέψεις, υποταγμένου πλήρως στον "αρχηγό", χωρίς ευρύτερα σχέδια και μακροπρόθεσμη προοπτική' τα σχέδια του Κοσκωτά ήταν αντίθετα μεγαλεπήβολα, με διασυνδέσεις και με τα δυο κόμματα, με οικονομικά σχέδια ευρύτερα από το χώρο του τύπου, με επαφές με τα "νέα" αλλά και τα "παλιά" τζάκια, με σχέσεις αλληλεξάρτησης με τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ. Ο πρώτος είναι αντιπροσωπευτικός της πρώτης τετραετίας των μικρομεσαίων, του σοσιαλισμού, της ιδεολογίας, ενώ ο δεύτερος της περιόδου μετά το '85, των ανοιγμάτων στο ιδιωτικό κεφάλαιο, του ρεαλισμού, της τέχνης του "επιχειρείν". Γι' αυτό και δεν θα βγάλει δυο ανοιχτά πασοκτζήδικες εφημερίδες αλλά θα ελέγξει τον τύπο της Δεξιάς, θα εκδόσει πέντε περιοδικά, θα ιδρύσει ένα ραδιοφωνικό σταθμό με το προφίλ της "νέας εποχής" μετά τη μεταπολίτευση : αποϊδεολογικοποίηση, κατανάλωση, ευρωπαϊσμός, ισοπέδωση, αποπολιτικοποίηση. Μ' αυτήν την έννοια η αποτυχία του δεν ήταν οικονομική είχε ερμηνεύσει σωστά τα μηνύματα των καιρών' δεν οφείλεται μόνο στην υπερβολική απληστία του, αλλά ήταν πολιτική. Θεωρούσε τη συναλλαγή του με το ΠΑΣΟΚ, ως συναλλαγή δυο ισότιμων εταίρων, ο μεν ως φορέας του ιδιωτικού κεφαλαίου το δε ως φορέα του κρατικού κεφαλαίου και της πολιτικής γραφειοκρατίας, που θα μπορούσε σταδιακά να υποκαταστήσει τις οικονομικές λειτουργίες του δεύτερου με την συναίνεση ή και την εξαγορά του. Δεν είναι τυχαίο ότι η αντίστροφη μέτρηση αρχίζει με την Εταιρεία Ανάπτυξης Βορείου Αιγαίου, όταν δηλαδή εκχωρούνται δικαιώματα τουριστικής και οικονομικής εκ-

μετάλλευσης, σε μια καίρια εθνικά περιοχή, από το κράτος στον Κοσκωτά. Υπερεκτίμησε τα φιλελεύθερα ανοίγματα του ΠΑΣΟΚ και πίστεψε ότι θα μπορούσε να εκτοπίσει οικονομικά το πανίσχυρο στην Ελλάδα κράτος σε μια συγκυρία κιόλας που είχε γίνει δυσμενής (πόλεμος των εκδοτών, αρρώστια του Παπανδρέου κλπ).

Το πιο λαμπρό αστέρι της "αλλαγής" έσβησε άδοξα αλλά και αποκαλυπτικά. Όλος ο θόρυβος και η αρθρογραφία για τα νέα τζάκια έχει και μια αθέατη πλευρά. Όλοι συμφωνούν ότι η οικονομική ανάκαμψη που παρουσιάζεται τα δυο τελευταία χρόνια (αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων κατά 10,5%, μείωση του πληθωρισμού σε 14%,βελτίωση του έλλείμματος τρεχουσών συναλλαγών από 3,5 δισ.δολ. σε 1,2 δισ.)(2),οφείλεται εν πολλοίς στο σταθεροποιητικό πρόγραμμα του '85, στην κατά 15% προκλητική πτώση του εισοδήματος των μισθωτών και στην εργασιακή ειρήνη. Με τέτοιους σκανδαλώδεις όρους είναι λογικό οι βιομήχανοι να έχουν αύξηση των κερδών κατά 145% το 1987. Η αθέατη πλευρά είναι ότι η αναθέρμανση του ιδιωτικού κεφαλαίου δεν στηρίχτηκε τόσο στην ιδιωτική πρωτοβουλία όσο στη στροφή του ΠΑΣΟΚ και στην κρατική υποστήριξη. Το πώς ο Κοσκωτάς "αγόρασε" την Τράπεζα Κρήτης και το πώς "αξιοποίησε" τις καταθέσεις της τράπεζας με την ανοχή της Τράπεζας της Ελλάδας είναι ενδεικτικά. Το ΠΑΣΟΚ δεν βοήθησε απλώς το ιδιωτικό κεφάλαιο αλλά το δημιούργησε θα λέγαμε. Με την εισοδηματική πολιτική, με προνομιακή νομοθεσία, με τη χαμηλή φορολογία, με δάνεια, με πολιτικές πρωτοβουλίες οργάνωσης των νέων επιχειρηματιών γέννησε μια νέα αστική τάξη. Το εγχείρημα όμως είναι σαθρό όχι μόνο γιατί στηρίχτηκε στην κρατική και κυβερνητική παρέμβαση αλλά και γιατί δεν μεταλάσσεται η μικρομεσαία και μεταπρατική φύση της οικονομίας. Η ανάπτυξη των κλάδων που προαναφέραμε μαζί μ' αυτήν παραδοσιακών κλάδων (κλωστοϋφαντουργία, ένδυση-υπόδηση, είδη διατροφής)(3), εμφανίζουν τα χαρακτηριστικά της ανακύκλωσης και όχι της αναδιάρθρωσης, μονιμοποιούν τα γενεσιουργά αίτια της κρίσης και μαζί με την τερατώδη ανάπτυξη του κράτους, ανασυνθέτουν την εικόνα της οικονομικής πραγματικότητας σήμερα στην Ελλάδα.

Το κράτος των απατεώνων

Αν σε κάτι διαφοροποιήθηκε η φιλελεύθερη στροφή του ΠΑΣΟΚ από τις αντίστοιχες άλλων ευρωπαϊκών κυβερνήσεων είναι στο ότι δεν μειώθηκε ο ρόλος του κράτους. Μετά την αποτυχία του κεϋνσιανικού μοντέλου, θεωρήθηκε κοινός τόπος για τις συντηρητικές και σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις η μείωση του οικονομικού ρόλου του κράτους με την ιδιωτικοποίηση π.χ. εθνικοποιημένων εταιρειών. Στην Ελλάδα ο περιορισμός του κράτους νοήθηκε ως μη περαιτέρω επέκταση των κρατικοποιήσεων και διατήρηση του υπερμεγέθους και αντιπαραγωγικού δημόσιου τομέα. Και όλα αυτά ενώ έχει γίνει η φιλελεύθερη στροφή του ΠΑΣΟΚ και το έλλειμμα των δημόσιων οργανισμών έχει φτάσει στο εκπληκτικό ποσοστό του 15,6% του ΑΕΠ. Γεννιέται αυτόματα το ερώτημα πού αποσκοπεί η στήριξη του δημόσιου και κρατικού τομέα όταν παντού πνέει ο άνεμος του νεοφιλελευθερισμού και του "λιγότερο κράτος".

Πρέπει να προχωρήσουμε πέρα από την κλασική λειτουργία που επιτελούσε το κράτος στην μετεμφυλιακή Ελλάδα ως χώρος άσκησης των πελατειακών σχέσεων, του ρουσφετιού,της πολιτικής στήριξης μέσω των προσλήψεων στο δημόσιο για το κυβερνών κόμμα και να εξετάσουμε το ρόλο που αποκτά το κράτος επί ΠΑΣΟΚ, σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Πρώτο:μετά την ήττα της αστικής τάξης στη μεταπολίτευση (πτώση της παραγωγικότητας, αύξηση των μισθών, σκληροί εργατικοί αγώνες, εκλογική ήττα της ΝΔ) και την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία ο οικονομικός ρόλος του κράτους μεγεθύνεται,υποκαθιστά αυτόν της αστικής τάξης, ανεβαίνει η νέα τάξη διαχειριστών που συσπειρώνεται γύρω από το κράτος : η κρατική γραφειοκρατία. Δεύτερο : η δημιουργία μιας νομενκλατούρας, που λυμαίνεται τον κρατικό τομέα και καταλαμβάνει τις υψηλότερες θέσεις στην ιεραρχία με αποκλειστικό εφόδιο την πολιτική της υποστήριξη στο ΠΑΣΟΚ ή τις προσωπικές σχέσεις με τον Παπανδρέου ή άλλα στελέχη του κόμματος. Οι διαστάσεις αυτού του φαινομένου ξεπερνούν κατά πολύ την απλή προώθηση των "ημετέρων" και δίνουν κυριολεκτικά την εικόνα της κατάληψης του κράτους από το ΠΑΣΟΚ και τη στελέχωση όλων των νευραλγικών θέσεων του κρατικού μηχανισμού από ανθρώπους που έχουν αντικαταστήσει την έννοια του δημόσιου συμφέροντος με την λογική της κομπίνας, της μίζας, των υπέρογκων αμοιβών.

Τι άλλο μπορεί να σημαίνει η ύπαρξη ενός Λούβαρη,του επιστήθιου φίλου του Ανδρέα,στο Χέρφηλντ, που εμφανίστηκε ως διερμηνέας στις συμφωνίες για την αγορά του αιώνα, για να εισπράξει και να μοιραστεί τη μίζα από την πώληση, σε διπλάσια από την τρέχουσα τιμή, των Μιράζ και των Μάτζικ; Ενός Πέτσου που ταξίδεψε προσωπικά στο Παρίσι, παρακάμπτοντας

τους πάντες και τα πάντα,για να έρθει σε απευθείας συνεννόηση με την Ντασσώ; Ενός Καμπάνη, του φίλου του Ανδρέα από τον Καναδά, που, αφού εισέπραττε μηνιαίως 550.000, πλαστογραφώντας και παραποιώντας στοιχεία, όταν κλείστηκε η συμφωνία για το λαθρεμπόριο όπλων στο Ιράκ, έστησε όπως - όπως μια εταιρεία, για να εισπράξει αυτός και οι φίλοι του την προμήθεια εκατομμυρίων δολλαρίων; Ενός πρωθυπουργού που πληρώνεται in cash με βαλίτσες και ενός Μένιου με δεσμίδες από πεντοχίλιαρα σε συσκευασία pampers; Τέτοια πρόσωπα μόνο οργή και αηδία (ή και λύπηση;) μπορούν να σου προκαλούν.

Το πολιτικό σκάνδαλο της πώλησης όπλων στο ρατσιστικό καθεστώς της Ν. Αφρικής και στο Ιράκ, μαζί με το οικονομικό σκάνδαλο της είσπραξης εκατομμυρίων δολλαρίων από το λαθρεμπόριο όπλων και την αγορά του αιώνα, αποτελούν όχι μόνο το σοβαρότερο σκάνδαλο του ΠΑΣΟΚ ως κυβέρνησης, αλλά και αποκάλυψη του τρόπου με τον οποίο διαχειρίστηκε την πολιτική εξουσία και τον κρατικό μηχανισμό. Η προώθηση φίλων και παλιών συνεργατών της πρωθυπουργικής παρέας, η χρησιμοποίηση τραπεζών που ελέγχονται από το κράτος (π.χ. Εμπορική), η διαμεσολάβηση υπουργών και υφυπουργών πει-

θήνιων στον Ανδρέα, ο διορισμός συγγενικών προσώπων σε καίριες θέσεις, οι συστηματικές σχέσεις με "τσάτσους" του μεγάλου κεφάλαιου, δίνουν το προφίλ της πασοκικής πολιτείας. Μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα άνθισε η πράσινη νομενκλατούρα. Τα στελέχη δηλαδή που απέκτησαν εξουσία, που ανέβηκαν στην κοινωνική ιεραρχία μέσα από τη δύναμη που τους παρείχε ο κρατικός μηχανισμός και η πολιτική. Σαν γνήσιος "σοσιαλιστής" ο Παπανδρέου είδε τον τρίτο δρόμο να περνά μέσα από τον εξισωτισμό (όχι βέβαια για πολύ) με το κλείσιμο της ψαλίδας των μισθολογικών διαφορών σε 1:3 ή 2,7 και με την αντικατάσταση των κριτηρίων της ταξικής προέλευσης μ' αυτά της πολιτικής υποστήριξης! Με την προϊούσα αποσύνθεση του παραγωγικού ιστού και την παράλληλη επέκταση και ισχυροποίηση της κρατικής μηχανής οδηγηθήκαμε σε μια κατάσταση όπου η απουσία ή η κατάρρευση των οικονομικών ερεισμάτων μετέτρεψε κάθε εξωοικονομικό έρεισμα σε μέσο αναρρίχησης στην κυρίαρχη τάξη. Η πολιτική, η πολιτική επένδυση, αποδείχτηκε πιο αποδοτική. Μόνο έτσι μπορεί να εξηγηθεί το πώς ο Σούλης Αποστολόπουλος κατάφερε και έγινε πρόεδρος του Δ.Σ. της ΕΡΤ, πρόεδρος της ΙΤΣΟ, μέλος του Δ.Σ. της Ολυμπιακής, μέλος του Δ.Σ. της ΕΑΒ, μέλος του Συμβουλίου Εξαγωγών, πρόεδρος του Κρατικού Φορέα Αερομεταφορών, σύμβουλος του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας κ. α. (4).

Αυτή η άλωση και η υπαγωγή του κρατικού μηχανισμού, επιτρέπει σε μεγάλο βαθμό τη διατήρηση του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία. Δεν αναφερόμαστε στις χιλιάδες προσλήψεις και μονιμοποιήσεις δημ. υπαλλήλων, που αποτελούν πάγια τακτική για την εξασφάλιση της πολύτιμης εκλογικής πελατείας. Είναι επιπλέον το ότι μετά την οικονομική πολιτική του '85 και την αποδιάρθρωση των κοινωνικών συμμαχιών που ανέβασαν αυτό το κόμμα στην εξουσία, ο δημόσιος τομέας και ο κρατικός μηχανισμός αναδείχτηκαν σε κύρια κοινωνικά και πολιτικά στηρίγματα της κυβέρνησης στην άσκηση της πολιτικής της. Είναι επιπλέον το ότι η νομή της εξουσίας συνιστά αυτή τη στιγμή το κύριο ενοποιητικό στοιχείο του ΠΑΣΟΚ. Απώλεια της πολιτικής εξουσίας θα σήμαινε για το 75% των μελών της Κ.Ε. του ΠΑΣΟΚ που απασχολούνται στο κράτος (!) απώλεια υπέρογκων μισθών, προνομίων, κομπινών, όλων αυτών δηλαδή που απέκτησαν ενώ το κόμμα βρισκόταν στην εξουσία. Άλλωστε ούτε ένα στέλεχος ή υπουργός που είναι αναμεμειγμένοι στις κομπίνες δεν παραιτήθηκε και αντίθετα εξαπέλυσαν ένα μπαράζ μηνύσεων και απειλών.

Γι' αυτό και το μεγαλύτερο σκάνδαλο που βρίσκεται πίσω από τον Κοσκωτά, την ΕΒΟ, την ΠΥΡΚΑΛ, είναι ότι ο Παπανδρέου χρησιμοποίησε όλα τα μέσα που του παρέχει η πολιτική εξουσία για ν' αυξηθούν οι τραπεζικές καταθέσεις των ανθρώπων του Προέδρου. Ότι την τριετία της λιτότητας οι μισθοί έπεφταν σ' επίπεδα εξαθλίωσης, ενώ κάποιοι έβγαζαν με κομπίνες δισεκατομμύρια. Ότι για την παραπαίουσα οικονομία υπεύθυνοι θεωρούνται οι εργαζόμενοι που δεν είναι παραγωγικοί, αν και κάνουν δύο ή τρεις δουλειές για να έχουν ένα ικανοποιητικό επίπεδο ζωής, και όχι η άθλια διαχείριση των αρχουσών τάξεων. Ότι οι απατεώνες της πολιτικής και οι λαθρέμποροι των ιδεών δημιούργησαν μια κοινωνία εφησυχασμού και συνενοχής.. Τελικά το σκάνδαλο είναι το ίδιο το ΠΑΣΟΚ και η παραμονή του στην εξουσία ...

ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βήμα, 20 Νοεμβρίου 1988.
2. Οικονομικός Ταχυδρόμος, 29 Δεκεμβρίου 1988.
3. Έκθεση της ICAP για τα κέρδη της Βιομηχανίας το 1987, όπου οι προαναφερθέντες κλάδοι παρουσιάζουν τα υψηλότερα κέρδη.
4. Γιάννη Λάμψα "Οι προνομιούχοι της εξουσίας", Εκδ. Ροές.

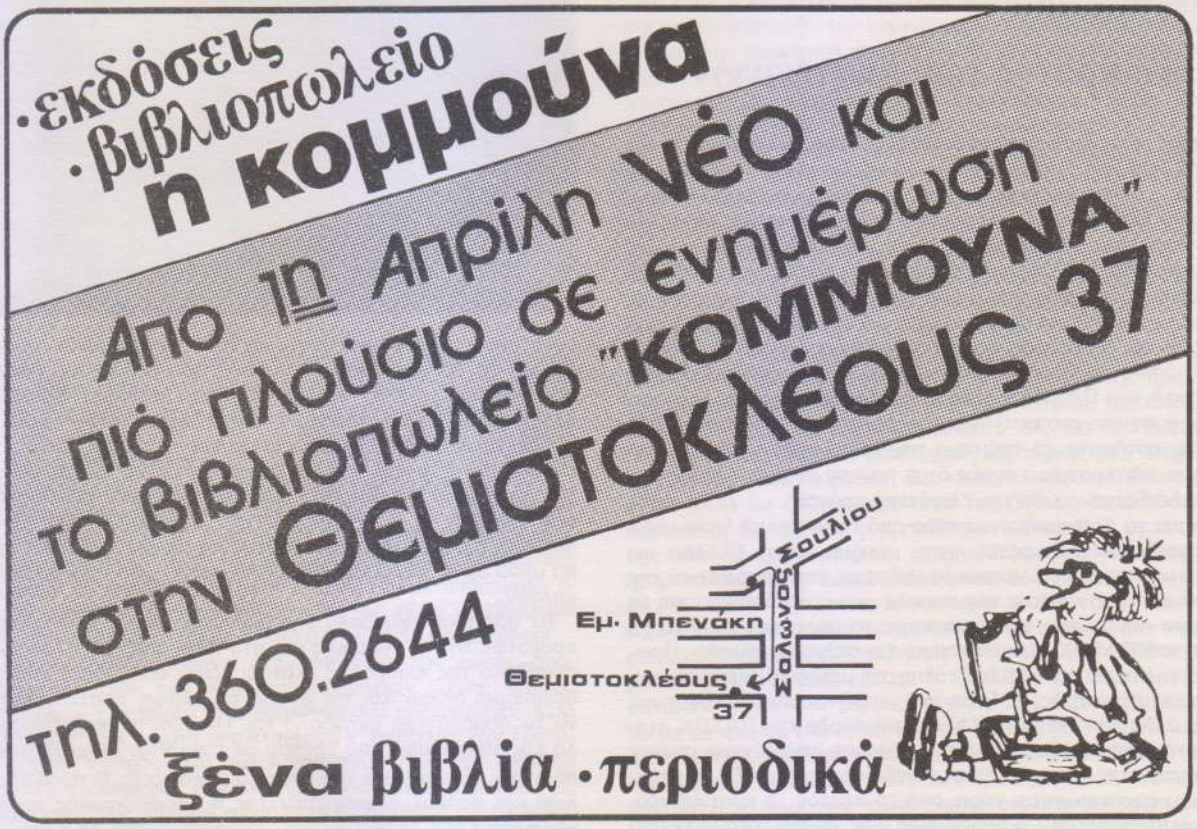

ΣΥΜΠΑΡΑΤΑΞΗ ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ

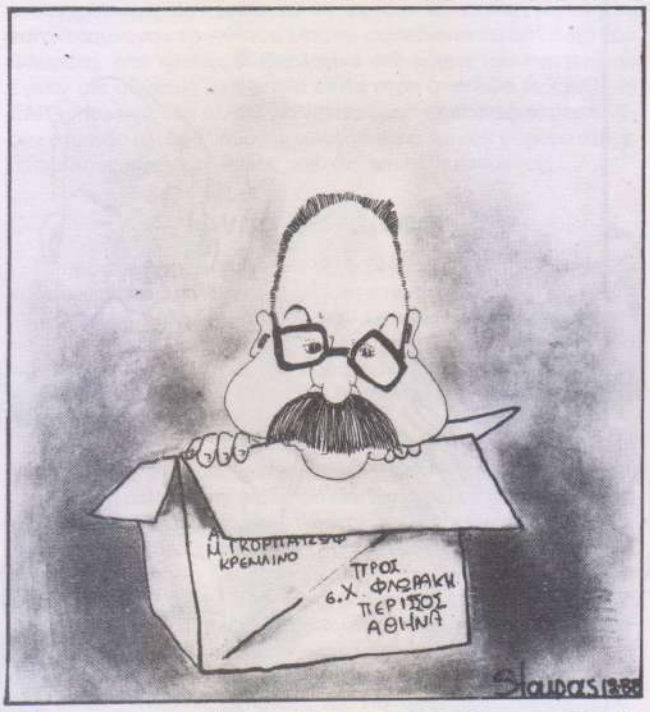

Η Αριστερα εμφανιζεται να βρισκεται μπροστα σε μια ιστορικη ευκαιρία, να παίζει το σημαντικότερο χαρτί της σ' όλη τη διάρκεια των 15 χρόνων που μεσολάβησαν από την πτώση της χούντας. Η ραγδαία πτώση της δημοτικότητας του ΠΑΣΟΚ και του Ηγεμόνος και η πλήρης αναξιοπιστία που εμπνέει αυτό το ξεχαρβαλωμένο κόμμα, δίνουν τη δυνατότητα στην Αριστερά να αξιοποιήσει την πολιτική φθορά των τελευταίων μηνών που έχει επέλθει με τα σκάνδαλα, το λαθρεμπόριο όπλων, τις μίζες και να προβληθεί ως η αριστερή διέξοδος από την πολιτική κρίση. Ο ρόλος της συμπαράταξης αναβαθμίζεται και διεκδικεί το μερίδιο στην πολιτική διαχείριση που της ανήκει. Οι ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις του τελευταίου 6μήνου επιτάχυναν τις διαδικασίες της συμπαράταξης, της έδωσαν καινούργιο ρόλο και προοπτικές.

Ο βαστάζος της «Αλλαγής»

Το μεταπολιτευτικό consensus οφείλει πολλά στο ΚΚΕ και στην Αριστερά. Ο εξορκισμός της εργατικής αυτονομίας των πρώτων χρόνων της μεταπολίτευσης και η υπαγωγή των εργατικών αγώνων στο σχεδιασμό των κομμάτων ήταν η σημαντικότερη υπηρεσία που πρόσφερε η Αριστερά στη νεότευκτη καραμανλική δημοκρατία. Όταν ο κίνδυνος της αποσταθεροποίησης που γεννούσαν οι εργοστασιακοί αγώνες αποτραπεί, θ' ακολουθήσει η διείσδυση των κομμάτων σε κάθε κοινωνικό χώρο, σε κάθε κοινωνικό ιστό. Η ελπίδα όλων των αριστερών κομμάτων της αντιπολίτευσης είναι ότι η υπέρβαση του μεταπολιτευτικού πλαισίου μπορεί να γίνει όχι με την αμφισβήτηση των κανόνων και του συμβολαίου που έχει συναφθεί αλλά με την προετοιμασία της διάδοχης φάσης. Σ' αυτήν ο ρόλος του ΚΚΕ (και του εσωτερικού) ήταν οριακός: παρά την επιρροή του σ' εργατικούς και σπουδαστικούς χώρους, παρά τον «προοδευτικό» άνεμο που φυσούσε, δεν είχε εκείνες τις κοινωνικές συμμαχίες που θα του επέτρεπαν να παίξει κεντρικό πολιτικό ρόλο στη διάδοχη φάση. Το κεντρικό πολιτικό πεδίο ανήκε στους δύο μονομάχους. Το ΠΑΣΟΚ, το ρεύμα της αλλαγής, με το λαϊκισμό, το φραστικό ριζοσπαστισμό ήταν η αιχμή του δόρατος, μιας συμμαχίας ετερόκλητων δυνάμεων και τάξεων, που επιζητούσαν το θεσμικό εκσυγχρονισμό, τη συμμετοχή, την αναδιανομή του εισοδήματος, την ενεργότερη παρέμβαση του κράτους.

Η συντριπτική ήττα του ΚΚΕ στις εκλογές του '81 και η πολιτική του ΠΑΣΟΚ τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησης (αριστερότερη από οποιαδήποτε άλλη σοσιαλδημοκρατία στη Δ. Ευρώπη) οδήγησαν το ΚΚΕ σε μια πολιτική στήριξης του ΠΑΣΟΚ. Η συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι δεν είναι δυνατή μια αυτοτελής παρέμβαση στις πολιτικές εξελίξεις (αφού, πέρα από την κοινότητα θέσεων, σε μια σειρά εσωτερικών και διεθνών ζητημάτων υπερκαλυπτόταν από το ΠΑΣΟΚ) και διεκδίκηση κομματιού της πολιτικής εξουσίας, οδήγησε το ΚΚΕ σε μια επιλογή οικοδόμησης κοινωνικών και πολιτικών συμμαχιών με την κυβέρνηση, με στόχο μια μελλοντική κυβέρνηση δημοκρατικών και προοδευτικών δυνάμεων. Οι ελπίδες για συμμετοχή στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας μετατίθενται και επενδύονται στο ΠΑΣΟΚ. Είναι η εποχή της «εργασιακής ειρήνης», του μορατόριουμ, της συνεργασίας στις δημοτικές εκλογές, της συναίνεσης. Η στήριξη και η στράτευση πίσω από τις επιλογές του ΠΑΣΟΚ αποδείκνυε τον κυρίαρχό του ρόλο στην πολιτική σκηνή. Το ΠΑΣΟΚ αξιοποίησε τη βοήθεια του ΚΚΕ για να ασκήσει την πολιτική του και ν' απομονώσει τη Ν.Δ., αλλά, καθώς πλησίαζαν οι εκλογές του '85, έκανε καθαρή την πολιτική επιλογή του διπολισμού και της αυτοδυναμίας. Με τη ρήξη του Μάρτη του '85 για την Προεδρία της Δημοκρατίας, με τη συναίνεση του ΚΚΕ στην πραξικοπηματική εκλογή του Σαρτζετάκη και την αντιδεξιά όξυνση, έθεσε το ΚΚΕ στη γωνία των πολιτικών εξελίξεων. Σαν νεροκουβαλητής του ΠΑΣΟΚ ήταν πολύ χρήσιμο, αλλά και τέτοιο θα παρέμενε. Το μήνυμα των εκλογών του '85, όπου η εκλογική συρρίκνωση του ΚΚΕ φτάνει σε οριακά επίπεδα, είναι σαφές: μόνο η αυτονόμηση από τις επιλογές του ΠΑΣΟΚ είναι ικανή να αποτρέψει την περαιτέρω συρρίκνωση του ΚΚΕ και να επιτρέψει ενεργότερη παρέμβαση στην κεντρική πολιτική σκηνή.

Η πρώτη γενική δοκιμή της αυτονόμησης από το ΠΑΣΟΚ θα γίνει τον Οκτώβρη του '85. **Η εισοδηματική πολιτική που εξαγγέλεται διασπά το μπλοκ των κοινωνικών δυνάμεων που στήριξαν το ΠΑΣΟΚ και δίνει ένα πραγματικό πεδίο συγκρότησης της κοινωνικής και πολιτικής αντιπολίτευσης στην κυβέρνηση**. Η διάσπαση στο ΠΑΣΟΚ και η δημιουργία της συνδικαλιστικής αντιπολίτευσης απέναντι στους εγκάθετους της ΓΣΕΕ δεν αρκούν για ν' ανατραπεί η εισοδηματική πολιτική. Το εργατικό κίνημα γνωρίζει μια ήττα που δεν μπορεί ν' αποδοθεί μόνο στην επίσημη ηγεσία του, που το εκτόνωσε με τις 24ωρες απεργίες. Είναι ήττα του υποκειμένου. Από τη μια πλευρά οι βιομηχανικοί εργάτες που χτυπιούνται από την αποβιομηχάνιση, το κλείσιμο των μεγάλων επιχειρήσεων, τον κατακερματισμό, την ανεργία και που οι μόνοι αγώνες που έκαναν ήταν για την ένταξη των προβληματικών στο κράτος· από την άλλοι οι εργαζόμενοι στον τριτογενή τομέα, στο Δημόσιο, με αρκετές αντιθέσεις μεταξύ τους, αν και ήταν οι μόνοι που διεξήγαγαν μακροχρόνιους αγώνες τα τελευταία χρόνια, δεν ήταν διατεθειμένοι να έρθουν σε ολοκληρωτική σύγκρουση με την κυβέρνηση, που είχε κιόλας αρκετά πολιτικά στηρίγματα στο χώρο των δημοσίων υπαλλήλων. Η εργατική τάξη δεν μπόρεσε ν' αποτελέσει τον κοινωνικό εκείνο πόλο, όπου θα συσπειρωνόταν η αντιπολίτευση στην κυβέρνηση. Αλλά και τα πολιτικά κόμματα, που φιλοδοξούσαν ν' ανατρέψουν την εισοδηματική πολιτική, δεν μπορούσαν να δώσουν μια προοπτική στις απεργίες, δεν είχαν εναλλακτική πρόταση πέρα από το αποτυχημένο οικονομικό πρόγραμμα της πρώτης τετραετίας. Τα μηνύματα για τον κόσμο των κομμάτων, που επέμεναν στην πραγματικότητα της μεταπολίτευσης, θα γίνουν μετά από λίγους μήνες σαφή: όλο και μεγαλύτερα κοινωνικά κομμάτια και στρώματα αποδεσμεύονταν, ανεξαρτητοποιούνταν από τα κόμματα. Δεν μπορούσαν οι αγώνες να χρησιμοποιηθούν ως μέσα πίεσης για την αποκόμιση πολιτικών ανταλλαγμάτων, αλλά αυτονομούνταν ή ήταν και αντίθετοι με τις επιλογές των κομμάτων

και αποκτούσαν χαρακτηριστικά, στόχους και δυναμική που αντιστοιχούσαν στην πολιτικοποίηση των υποκειμένων.

Μετά την αποτυχία να συγκροτηθεί ένα μίνιμουμ μέτωπο εργατικών και κοινωνικών αγώνων, και άρα να έρθει σε σύγκρουση με την κυβέρνηση σε κοινωνικό επίπεδο, επιχειρείται η πολιτική υπέρβαση. Αυτή θα πραγματοποιηθεί σ' ένα πρώτο επίπεδο στις δημοτικές εκλογές του '86. Η δεξιόστροφη πορεία του ΠΑΣΟΚ, η υιοθέτηση φιλελεύθερων επιλογών δημιουργούσε μια κινητικότητα στ' αριστερά του, καθώς όλο και μεγαλύτερα κομμάτια απομακρύνονταν από το ΠΑΣΟΚ, πράγμα που το ΚΚΕ προσπάθησε να εκφράσει και να εκμεταλλευτεί. Εγκαινιάζεται έτσι το σχήμα των συνεργασιών που θα λάβει σάρκα και οστά με τη «συμπαράταξη».

Δύσκολοι έρωτες

Σίγουρα οι πολιτικές εξελίξεις επιτάχυναν τη διαμόρφωση της συμπαράταξης. Η ασθένεια του Παπανδρέου, τα σκάνδαλα, οι παραιτήσεις βουλευτών-υπουργών, η επικείμενη εκλογική ήττα του ΠΑΣΟΚ εντατικοποίησαν τις επαφές ΚΚΕ-ΕΑΡ, για την προγραμματική συμφωνία τους. Ωστόσο οι όροι διαμορφώνονται από το '85, όπως αναφέραμε πιο πάνω, αλλά και συνδέονται με δύο άλλες παράλληλες διαδικασίες. Η πρώτη είναι η διάσπαση του ΚΚΕεσ. Δεν θα εξετάσουμε εδώ όλη την ιδιόμορφη πολιτεία αυτού του κόμματος, αλλά θα σταθούμε σ' εκείνη την ιδιότυπη αντίφαση που το ταλάνισε τόσα χρόνια και στάθηκε αποφασιστική για τη διάσπασή του. Από τη μια ήταν το κόμμα της συναίνεσης, της ηπιότητας, της συμμετοχής, του δημοκρατικού εκσυγχρονισμού, της εύρυθμης λειτουργίας του συστήματος, του υπερασπιστή των θεσμών και από την άλλη το κόμμα που ήταν το πιο δεκτικό στις νέες αντιλήψεις και πρακτικές των κοινωνικών κινημάτων που αναδύθηκαν μετά το '68, του νεολαιίστικου, του φεμινιστικού, του οικολογικού, της αμφισβήτησης των κοινωνικών σχέσεων, της ιεραρχίας, του τρόπου ζωής κ.λπ. Αντίφαση που έγινε εκρηκτική, όταν, μετά τη συντηρητική στροφή του ΠΑΣΟΚ, μια πτέρυγα του κόμματος, με τον παροιμιώδη μικρομεγαλισμό και το βερμπαλισμό που το διακρίνει, προσπάθησε να πλασαριστεί σαν ο αριστερός, εκσυγχρονιστικός, πολιτικός παράγοντας, που, σε συνεργασία με κάποιο άλλο πολιτικό κόμμα (αρχικά το ΠΑΣΟΚ, μετά το ΚΚΕ), θα έβγαζαν τη χώρα από την οικονομική κρίση. Η ΕΑΡ, που προέκυψε απ' αυτή τη διάσπαση, σύρθηκε από τον Κύρκο στο συνασπισμό, αφού ήταν προφανές ότι μια αυτόνομη εκλογική κάθοδος θα σήμαινε καταποντισμό για ένα κατ' ευφημισμόν κόμμα, που δεν έχει καμιά κοινωνική πρόσβαση, πέρα από κύκλους διανοουμένων και τεχνοκρατών, και ενεργεί σαν γραφείο τύπου και δημοσίων σχέσεων παρά σαν πολιτική δύναμη.

Ο δεύτερος παράγοντας έχει να κάνει με την περεστρόικα και τις εξελίξεις στις ανατολικές χώρες. Ακόμα και το πιο αρτηριοσκληρωτικό και καθυστερημένο κόμμα, όπως είναι το ΚΚΕ, δεν θα μπορούσε να μείνει αλώβητο από την «ήρεμη επανάσταση» σ' αυτές τις κοινωνίες. Η αλλαγή στην εξωτερική πολιτική, η αποκαθήλωση του σταλινισμού, η εμφάνιση κοινωνικών και πολιτικών κινημάτων, οι οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις στην ίδια τη Μέκκα του σοσιαλισμού, αναγκάζουν το ΚΚΕ σ' ένα σταδιακό αναπροσανατολισμό της πολιτικής του. Η προσέγγιση π.χ. ΕΟΚ-ΚΟΜΕΚΟΝ, η εγκατάλειψη από μεριάς της ΕΣΣΔ των επεκτατικών βλέψεων στην Ευρώπη και η προώθηση της στενότερης οικονομικής συνεργασίας Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης, αναγκάζει το ΚΚΕ να εγκαταλείψει την προηγούμενη θέση για έξοδο της χώρας από την ΕΟΚ και να θέσει σαν στόχο την «Ευρώπη, κοινό σπίτι των λαών» και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της ΕΟΚ σαν στάδιο της πανευρωπαϊκής συνεργασίας.

Ο συνασπισμός προσπαθεί να προβληθεί σαν η πειστική αριστερή λύση απέναντι στην αποτυχία του ΠΑΣΟΚ. Σ' αυτά τα πλαίσια **η ΕΑΡ ανέλαβε να εκσυγχρονίσει, να εξευρωπαΐσει το ΚΚΕ, να κάνει το συνασπισμό ένα εκσυγχρονιστικό, σοσιαλ-δημοκρατικό κόμμα.** Ο συνασπισμός σαν κόμμα «της δημοκρατικής θωράκισης, εξυγίανσης και εκσυγχρονισμού της δημόσιας ζωής». Εξορκισμός της δικτατορίας του προλεταριάτου με επιδίωξη «την οικοδόμηση της σοσιαλιστικής προοπτικής με απόλυτο σεβασμό των δημοκρατικών διαδικασιών» αφού «οι αριστερές εναλλακτικές μορφές διακυβέρνησης αποκλείουν την ύπαρξη άτυπων γραφειοκρατικών ή άλλων κέντρων εξουσίας υπεράνω του λαϊκού και κοινοβουλευτικού ελέγχου». Η πολιτική πρόταση του Συνασπισμού είναι ο εκδημοκρατισμός (των ΜΜΕ, του κρατικού μηχανισμού, της Δικαιοσύνης, η αναβάθμιση της Βουλής), η παραγωγική ανασυγκρότηση της οικονομίας με κριτήρια ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητας στα πλαίσια του διεθνούς καταμερισμού εργασίας και γρήγορη ανάπτυξη με μοχλό το δημόσιο τομέα σε μια οικονομία αγοράς, όπου ο ιδιωτικός τομέας «θα λειτουργεί απαλλαγμένος από τις γραφειοκρατικές περιπτύξεις».

Καθώς το ΠΑΣΟΚ καταρρέει είναι ανάγκη το ΚΚΕ να προβληθεί ως μια υπεύθυνη και φερέγγυα πολιτική δύναμη ικανή να οδηγήσει την Ελλάδα «στο 2000» χωρίς τις κομπίνες, τα λαθρεμπόρια, τις μίζες των Πασοκτζήδων. Μέσα σε μια ατμόσφαιρα διάχυτης ρεμούλας, αυτό που πρέπει ν' ανορθωθεί είναι το κύρος μιας πρότασης από την Αριστερά που επιμένει στην ανάγκη του εκσυγχρονισμού, της παραγωγικότητας, της ανταγωνιστικότητας, πείθοντας ότι οικοδομεί «καλύτερες μέρες» και όχι προσωπικές περιουσίες. **Αυτό που πρέπει να διασωθεί είναι η χαμένη τιμή της Αριστεράς μπροστά στη μητσοτακική πλημμυρίδα.** Στο ράφι λοιπόν η αγωνιστική πλειοδοσία, η επαναστατική πρωτοπορία, ο αριστερισμός, μπροστά στην υποθήκευση του μέλλοντος της Αριστεράς και του τόπου! Δίκαια λοιπόν το πόρισμα του συνασπισμού θεωρήθηκε εαρινής έμπνευσης. Ο «εκπολιτισμός» του ΚΚΕ χρειάστηκε σε μεγάλο βαθμό ένα πρόσφορο συνομιλητή και αυτό το ρόλο του

πρωτοπόρου που θέτει όρια-προδιαγραφές τον έπαιξε με το παραπάνω η ΕΑΡ. Όταν ολοκληρώσει το έργο αυτό θα είναι σε μεγάλο βαθμό άχρηστη, γιατί άλλοι θ' αναλάβουν αυτά που οι άτεγκτοι εκσυγχρονιστές δεν μπορούν να φέρουν σε πέρας. Αυτοί που κατακεραύνωναν το «Κ» του Μπανιά ισοπεδώνονται απ' αυτό του Φλωράκη, από κυρίαρχοι ιδεολογικά στο κόμμα του εσωτερικού έγιναν μια αδύναμη-μειοψηφία δίπλα στον ογκόλιθο του ΚΚΕ. Η ΕΑΡ χρησίμεψε σαν άλλοθι για να περάσει η περεστρόικα στο ΚΚΕ, σαν στοιχείο πλουραλισμού στο συνασπισμό και σαν γέφυρα στους πασοκικούς κύκλους. Ρόλος οριακός και πεπερασμένος.

Η νέα συναίνεση

Το πρόγραμμα της συμπαράταξης δεν έρχεται να δώσει τίποτα καινούργιο παρά να επιβεβαιώσει τη στενή της συγγένεια με το ΠΑΣΟΚ. Μια πολιτική πρόταση που λίγο διαφέρει από πασοκική πολιτεία του '81-'85 και την ομολογημένη οικονομική αποτυχία της και μια διακήρυξη αρχών που βρίσκεται πιο πίσω και από το «συμβόλαιο με το λαό». Ποιο είναι το νέο στοιχείο που εισάγει στην πολιτική πραγματικότητα ο συνασπισμός;

Αυτό που σε μια αφίσα της ΡΗΞΗΣ σχηματικά λέγαμε ότι «η συμπαράταξη φτιάχνει το "νέο" ΠΑΣΟΚ». Αυτό όχι μόνο με την έννοια ότι η πολιτική της πρόταση δεν διαφέρει σε τίποτα απ' αυτή του ΠΑΣΟΚ, αλλά κύρια στο ότι αποσκοπεί μετεκλογικά σε συνεργασία μ' ένα κομμάτι του ΠΑΣΟΚ. Στόχος που δεν αποκρύβεται από το ντοκουμέντο του Συνασπισμού, όταν δηλώνει ότι θέλει «να συμβάλει ώστε να δημιουργηθούν οι αναγκαίες προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση κυβερνητικών λύσεων προοδευτικού προσανατολισμού», για να συμπληρώσει ότι «καμιά κυβερνητική συνεργασία δεν μπορεί να γίνει με το ΠΑΣΟΚ, με τη σημερινή ηγεσία, πολιτική και νοοτροπία». Ανοικτές οι πόρτες του Παπανδρέου στην Αριστερά, αλλά και ανοικτές οι πόρτες του συνασπισμού σ' ένα αποδυναμωμένο ΠΑΣΟΚ μ' έναν ηττημένο Α. Παπανδρέου.

Αυτός είναι ο λόγος που η Αριστερά δεν όξυνε την πολιτική

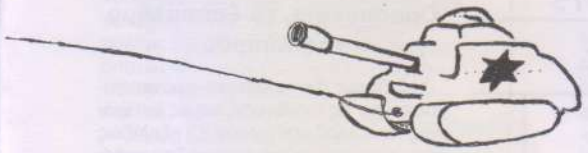

κρίση, όταν ξεσπούσαν τα σκάνδαλα και η κυβέρνηση των απατεώνων ήταν ετοιμόρροπη. Περιμένει την εκλογική ήττα του ΠΑΣΟΚ τον Ιούνη, διαμορφώνοντας το πολιτικό πρόγραμμά της, εντάσσοντας στις γραμμές της πρώην πασοκτζήδες, πυκνώνοντας τις επαφές με δυσαρεστημένους και διαφωνούντες βουλευτές, συνεργάζεται με τους εγκάθετους της ΓΣΕΕ, παίζει το ρόλο του εγγυητή της δημοκρατικής ομαλότητας και των θεσμών και σαν υπεύθυνη δύναμη ακολουθεί την πολιτική των κλειστών χώρων και όχι του πεζοδρομίου. **Είναι η ώρα της συναίνεσης, με σκοπό την ομαλή αποχώρηση του Παπανδρέου από την εξουσία και την ανίχνευση μετεκλογικών συνεργασιών με το «υγιές ΠΑΣΟΚ», σε μια καθολική πολιτική ρευστότητα. Διασφαλίζοντας μια διέξοδο για το «ξέπλυμα» του ΠΑΣΟΚ, η συμπαράταξη φροντίζει για τον εαυτό της και την παραμονή της Αριστεράς στην εξουσία, γι' αυτό δεν κόβει τον ομφάλιο λώρο, αλλά επαναβεβαιώνει την κοινότητα της πολιτικής της στοχοθεσίας, της ιδεολογίας του μπαλκονόπεμπτου σοσιαλισμού.**

Αποδεικνύεται η δομική πολιτική αδυναμία του Συνασπισμού (και κύρια του ΚΚΕ) να αποτελέσει ηγεμονική δύναμη στο χώρο της Αριστεράς, με προοπτική εξουσίας. Για να μπορέσει να το πετύχει αυτό την πρώτη τετραετία συμπαρατάσσεται –άνευ όρων– με το ΠΑΣΟΚ, ενώ στη σημερινή συγκυρία επιδιώκει τη συνεργασία μ' ένα κομμάτι, υποτίθεται «υγιές». Λες και υπάρχει κομμάτι, από την κλίκα του ΠΑΣΟΚ, που να μην είναι συμμέτοχο ή τουλάχιστον συνένοχο για τα σκάνδαλα. Η Αριστερά, για άλλη μια φορά, έχει ανάγκη το ΠΑΣΟΚ, εξαρτιέται απ' αυτό. Άρα είναι και χωρίς νόημα η αποκάλυψη των αριστεριστών ότι το ΚΚΕ μεταβάλλεται σε καθεστωτική δύναμη. Όχι μόνο γιατί σ' όλη τη μεταπολίτευση τέτοια υπήρξε, αλλά και γιατί σ' όλη την πασοκική πολιτεία διαπραγματευόταν τη συμμετοχή της σε μια κυβέρνηση συμμαχιών.

Η άλλη όχθη...

Ασφαλώς απαρέγκλιτοι ιστορικοί προκαθορισμοί δεν υπάρχουν. Ουσιαστικά η επιτυχία ή όχι του εγχειρήματος Αριστερά και δυνάμεις της προόδου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη δυνατότητά της να καθηλώσει τις δυνάμεις της εργασίας, των κοινωνικών κινημάτων στη θέση του θεατή του παιγνιδιού που θα παιχτεί στα κοινοβουλευτικά έδρανα. Εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την άρνηση του κινήματος να δεχτεί τη χειραγώγησή του από τις νέες εθνικοενωτικές εξαγγελίες. Αυτές οι δυνάμεις σήμερα είναι υπαρκτές, η νεοσυντηρητική επίθεση δεν εξάλειψε τις εστίες αντίστασης. Αντίθετα η μερική ρήξη των κομμάτων της Αριστεράς με το ΠΑΣΟΚ μετά το '85 υπήρξε αφετηρία για μεγάλο κομμάτι του κόσμου τους να ψηλαφίσει άλλες διεξόδους και λογικές, βαθαίνοντας τη διαχωριστική γραμμή-σύνορο από την οικογένεια της Αριστεράς. Χαρακτηριστική η άρνηση των μελών του ΚΚΕ να ψηφίσουν Πασόκους δημάρχους στις τελευταίες δημοτικές εκλογές και ακόμα πιο ενδιαφέρουσα η πορεία της ΚΝΕ από τις περσινές καταλήψεις μέχρι πρότινος. Η τελευταία χρησιμοποίησε επαρκώς τους νέους βαθμούς ελευθερίας που παραχώρησε ο μουδιασμένος από την περεστρόικα μηχανισμός ελέγχου, αναπτύσσοντας μιαν αξιοσημείωτη πολιτική ευκινησία, βηματίζοντας προς ριζοσπαστικότερους ορίζοντες και προοπτικές.

Παρ' όλο το στενό εύρος αυτής της περιόδου, τόσο από χρονική άποψη όσο και από την άποψη του βαθαίματος της διαφοροποίησης, σημαντικό τμήμα της ΚΝΕ και του ΚΚΕ αρνείται να «υπευθυνοποιηθεί» και αποτελεί μείζον πρόβλημα για την ηγεσία του ΚΚΕ. Η διαμάχη είναι και η βασική αιτία για την πλήρη αδρανοποίηση της ΚΝΕ εν όψει διπλής προεκλογικής περιόδου (φοιτητικές-βουλευτικές). Το φόρτωμα της εκλογικής συνεργασίας με τη ΡΑΝ που επιβλήθηκε από τα πάνω, θα ήταν υπερβολικό για τον καθένα. Αν βρίσκονται ακόμα στο κόμμα και δεν έχουν εκδιωχθεί κακήν-κακώς, δεν είναι γιατί το ΚΚΕ έμαθε να ανέχεται τον πολιτικό αντίλογο στο εσωτερικό του, αλλά γιατί αυτή τη φορά δεν πρόκειται απλά για κάποιους συνδικαλιστές αλλά για πλειοψηφίες των κομματικών οργανώσεων. Η αποπομπή τους αναβάλλεται, για λόγους πρεστίζ, για μετά τις εκλογές.

Ας ελπίσουμε ότι δε θα δούμε και σ' αυτή την περίπτωση να επαναλαμβάνεται το κλασικό σχήμα, που θέλει τη ριζοσπαστική και ταξικά προσανατολισμένη αριστερά των κομμάτων κοντόθωρη και ανελαστική, ενώ τη συντηρητική πτέρυγα ανοικτή στα μηνύματα των καιρών και αποτελεσματική στις μεθοδεύσεις της. Υπάρχει πάντα ο τρίτος δρόμος: η κατάδυση στην κοινωνία και η σύνδεση με τα ζωντανά τμήματά της, η εμπλοκή μέσα από την αντιπαράθεση με τον σύγχρονο επαναστατικό προβληματισμό και την ιδεολογική αναζήτηση των σημερινών κινημάτων.

Βέβαια αυτή η δυσκολία προσανατολισμού δεν είναι αδικαιολόγητη, αφού η ίδια η κοινωνική ροπή είναι αντιφατική, υπάρχουν τάσεις οπισθοχώρησης, προσπάθειες αναβίωσης των πιο καθυστερημένων αντιλήψεων, των δεινόσαυρων της μεταπολιτευτικής άκρας αριστεράς κ.λπ. Το να περιορίζεται κανείς στους όρους της πρώτης κίνησης τον οδηγεί στο να ξεχνάει το περιορισμένο των προοπτικών της, αλλά και να αγνοεί τις ανάγκες της νέας κοινωνικής ριζοσπαστικότητας· και αυτό είναι το σημαντικότερο.

Ο καιρός έχει αναδύρει όλα τα μεγάλα ζητήματα που η κουτσουρεμένη πρακτική απωθούσε στο περιθώριο, **ο ορίζοντας της συγκυρίας δεν είναι οι εκλογές, αλλά η κατάθεση μιας στρατηγικής εναλλακτικής διεξόδου από την κρίση, τη διαμόρφωση του πρωτότυπου ελληνικού επαναστατικού σχεδίου.** Και έχουμε μάθει πια ότι κάθε περιορισμός της συζήτησης οδηγεί σε χωλές απαντήσεις...

Π.Π.-Π.Β.

ΝΤΑΒΟΣ: ΚΛΙΝΙΚΩΣ ΝΕΚΡΟ...

Πολιτική κρίση και εθνικά προβλήματα

Κατέχεται σήμερα η χώρα μας από τους πρασινο-σοσιαλιστές που λυμαίνονται την πατρίδα. Μέλημα του ληστρικού αυτού κατεστημένου η διατήρησή του στην εξουσία με κάθε τρόπο, θεμιτό ή αθέμιτο, με κάθε τίμημα. Στην προσπάθειά του αυτή, μετέβαλε το κράτος σε φέουδό του, βούλιαξε την οικονομία, μετέτρεψε τον κοινωνικό σχηματισμό σε αγελαία κοινωνία, εξευτέλισε αλλά και κονιορτοποίησε τους πολιτικούς αλλά και όλους τους άλλους θεσμούς, προσκύνησε στις επιταγές των Αμερικανονατοϊκών συμμάχων και των Εοικών συνεταίρων μας και στη συνέχεια άρχισε να ξεπουλά το έθνος: Μειοδότησε στο Νταβός, υποκύπτοντας στις τουρκικές επιβουλές και τώρα ξεπουλά αδίστακτα την Κύπρο και το Αιγαίο.

Πρώτιστο λοιπόν πολιτικό μα και εθνικό καθήκον η απελευθέρωση της χώρας από την παπανδρεϊκή δυναστεία, που αφού πρώτα δηλητηρίασε τη ζωή του έθνους, το οδηγεί τώρα σε επικίνδυνες περιπέτειες. Όμως δυστυχώς η παχυδερμικότητα και η αποχαύνωση της ελληνικής κοινωνίας καθιστά την εκτέλεση αυτού του καθήκοντος αδύνατη. Έτσι το «τιτάνιο» αυτό έργο επαφίεται στον πατριωτισμό των εκδοτών του ημερήσιου και περιοδικού, μάχιμου τύπου.

Αναμφίβολα ακόμη και εάν το έργο αυτό πραγματοποιηθεί, ο πολιτικός γόρδιος δεσμός δεν πρόκειται να λυθεί ούτε να κοπεί. Η κρίση προβλέπεται να είναι παρατεταμένη, αφού καμιά κοινωνική και πολιτική δύναμη δεν υπάρχει για να την υπερβεί.

Όμως η παράταση της κρίσης και η αδυναμία υπέρβασης θα εντείνει και τα αδιέξοδα στα εθνικά μας θέματα. Όσο τα εσωτερικά μας προβλήματα οξύνονται, άλλο τόσο θα αυξάνονται και οι εθνικοί κίνδυνοι.

Ζούμε ως έθνος μια διαρκή κρίση από το 1922. Η κρίση αυτή αφορά την εδαφική ακεραιότητα και την εθνική κυριαρχία της χώρας μας και εκφράζεται με τη σταδιακή αλλά διαρκή συρρίκνωση του έθνους μας. Η συρρίκνωση αυτή πραγματοποιήθηκε σε περιόδους μεγάλης εσωτερικής, πολιτικής κρίσης. Τέτοιες περιόδους είχαμε κατά το πρόσφατο παρελθόν δύο: την περίοδο 1964-68 και την περίοδο 1973-74. Τέτοια περίοδος είναι, δυστυχώς όχι κατά κοινή ομολογία, και η σημερινή.

Όχι κατά κοινή ομολογία, γιατί ακόμη και σήμερα τα εθνικά προβλήματα θεωρούνται δευτερευούσης και τριτευούσης σημασίας σε σχέση με τα άλλα, τα οικονομικά, τα κοινωνικά και τα πολιτικά.

Γι' αυτό και το Κυπριακό, η απειλή στο Αιγαίο και τη Δ. Θράκη, το πρόβλημα της Ίμβρου και της Τενέδου, τα δικαιώματα της ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία αλλά και στη Β. Ήπειρο, το λεγόμενο «Μακεδονικό» και τέλος τα αναφαίρετα δικαιώματα των Ποντίων στην ΕΣΣΔ μα και στην Ελλάδα, κατέχουν μια υποβαθμισμένη και περιθωριακή θέση στην κοινωνική και πολιτική συνείδηση των νεοελλήνων. Κατ' επέκταση οι σύγχρονοι Έλληνες είτε προσποιούνται πως δεν έχουμε εθνικά προβλήματα, είτε μένουν απαθείς έναντί τους, είτε ακόμη αρνούνται να επωμισθούν τις ευθύνες που αυτά συνεπάγονται.

Η πορεία των εθνικών θεμάτων κάτω από το βάρος της σημερινής πολιτικής κρίσης

Θα έλεγε κανείς ότι έχει παραχθεί ένα σύνολο μηχανισμών που λειτουργεί σε βάρος της εθνικής μας ιστορίας, μνήμης, συνείδησης και πολιτισμού. Που μόνιμα απειλεί τον εναπομείναντα εθνικό γεωγραφικό μας χώρο. Το σύνολο των μηχανισμών αυτών είναι το ίδιο μ' αυτό που λειτουργεί σε βάρος της καθημερινής, προσωπικής, κοινωνικής και πολιτικής μας ζωής.

Είναι αδύνατον:

- Μια εκφυλισμένη κοινωνία που ανέχεται άνομα καθεστώτα να μπορεί να διεξάγει εθνικούς αγώνες.
- Μια διεφθαρμένη κοινωνία που αποδέχτηκε το χρήμα και τις αξίες του ως το υπέρτατο αγαθό, να μπορεί να υπερασπίσει το Αιγαίο.
- Μια αυτοκτονική κοινωνία που σκοτώνει τα παιδιά της σε θαλάμους αερίων όπως η Αθήνα, το σύγχρονο εθνικό τερατούργημα, να ενδιαφέρεται για την τύχη της ελληνικής Κύπρου.
- Μια ανέραστη, αντιερωτική και πορνογραφική κοινωνία να μπορεί να αγαπήσει τον εαυτό της ως έθνος και να είναι σε θέση να πολεμήσει για τα εθνικά της δίκαια, γιατί «η αγάπη θέλει ποίημα και ο πόλεμος τραγούδι» και αυτή δεν γνωρίζει πλέον τίποτα απ' αυτά.
- Τα μέλη μια απολίτικης κοινωνίας που έχουν τοποθετήσει σινικά τείχη μεταξύ της προσωπικής και της πολιτικής τους ζωής με αποτέλεσμα να ζουν μια διπλά αλλοτριωμένη ζωή, να μπορούν να συλλάβουν και να βιώσουν τη σχέση μεταξύ κοινωνικοπολιτικής και εθνικής ζωής.
- Οι σύγχρονοι Έλληνες που αισθάνονται ευρωπαϊκότεροι των Ευρωπαίων να αποδεχτούν εύκολα ότι η χώρα τους αντιμετωπίζει εθνικά προβλήματα, γιατί αυτή η αποδοχή θα τους θύμιζε τον υπόλοιπο μισό εαυτό που απαρνήθηκαν και θα τους δημιουργούσε μια σειρά από μεγάλα προβλήματα: η Ελλάδα ως πολιτισμός των συνόρων, η γεωγραφική θέση της χώρας, η δυνατότητα εθνικής στρατηγικής μεσα σε πλαίσια που τείνουν να σχηματίσουν υπερ-εθνικές ενότητες κλπ. Γι' αυτό προτιμούν ή να εθελοτυφλούν ή να ακολουθούν την τακτική της στρουθοκαμήλου.

Η σωβινιστική Τουρκία συνειδητοποιώντας πως στην Αθήνα τα πάντα έχουν διαλυθεί, πέρασε σε γενική επίθεση, προωθώντας στο έπακρο τα σχέδιά της: Κυπριακό, Αιγαίο, Δ. Θράκη, ελληνική μειονότητα στην Τουρκία, Μεραίνα, ΕΟΚ, ΝΑΤΟ, η Τουρκία μοιάζει να παίζει σ' ένα παιχνίδι χωρίς αντίπαλο.

Ομοσπονδία, το ξεπούλημα της Κύπρου

Η Κύπρος τα τελευταία χρόνια συμπύκνωνε τις αντιθέσεις και τις αντιφάσεις του ελλαδικού χώρου. Οι εξελίξεις στον κυπριακό χώρο επηρέαζαν καθοριστικά τόσο τα πολιτικά ελλαδικά πράγματα, όσο και την πορεία του έθνους. Σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, η Κύπρος αποτελεί τον καθρέφτη του ελληνισμού.

Το πρώτο salto mortale πραγματοποιήθηκε: Η ομοσπονδία σαν λύση «πιεστικής ανάγκης» είναι πλέον αποδεκτή από όλες τις πολιτικές δυνάμεις της Κύπρου. Γι' αυτό και είναι λάθος να αντιλαμβανόμαστε από εδώ και μπρός τα κυπριακά κόμματα ΔΗ.ΚΟ. και ΕΔΕΚ σαν «αντινταβοσικά» και «αντικατοχικά».

Η διζωνική ομοσπονδία που προωθείται θα είναι χειρότερη από τις συμφωνίες του 1960 γιατί θα λειτουργήσει ως πολιτικός Δούρειος Ίππος για την άλωση και του υπόλοιπου ελευθέρου τμήματος του νησιού.

Είναι εξώφθαλμο ότι το διζωνικό ομοσπονδιακό σύστημα που καλείται η Κύπρος να αποδεχτεί, όχι μόνο επικυρώνει τη διχοτόμηση, αλλά υποθηκεύει την ελευθερία και την ανεξαρτησία και της νότιας Κύπρου.

Η αποδοχή της λύσης της ομοσπονδίας από το σύνολο της πολιτικής κυπριακής ηγεσίας άγγιζε ταυτόχρονα και

τα όρια της δουλοπρέπειας και ηττοπάθειας του κυπριακού ελληνισμού. Ο ραγιαδισμός εφτασε στα ανώτατα όρια του. Ταυτόχρονα η αλαζονική αδιαλλαξία του ανδρεικέλου Ντενκτάς, ενδειξη του πόσο ακόρεστος και αχαλίνωτος εγινε ο τουρκικός επεκτατισμος, οδηγεί το «διαλόγο» σε ναυαγιο. Είναι πλεον πεντακάθαρο οτι η Τουρκια δεν επιδιώκει «λύση» του Κυπριακού, γιατί θα επρεπε τότε να προβεί σε κάποιες υποχωρήσεις και κάτι τέτοιο δεν είναι διατεθειμένη να πραγματοποιήσει.

Βεβαια οι Αμερικανοι, το ΝΑΤΟ και η ΕΟΚ φαινεται οτι εχουν δρομολογήσει λύση του Μεσανατολικού προβλήματος. Αυτό λογικα θα σημαινε οτι επεται επίλυση και του Κυπριακού εστω προσωρινή και πρόχειρη.

Εμπόδιο στα σχεδια αυτα ειναι ο σχετικα αυτονομημενος τουρκικος επεκτατισμός που δεν ευνοεί τέτοιες εξελίξεις γιατί μια τετοια πιθανή διαρρυθμιση του προβλήματος θα ηταν απροσπέλαστο τείχος στις σωβινιστικές του ορεξεις. Οι υποχωρήσεις ποτέ δεν υπηρξαν του χαρακτήρα και της φύσης του τουρκικού επεκτατισμού. Η τουρκική διπλωματια ποτε στο παρελθόν δεν υποχωρησε ουτε στο ελαχιστο απο τις θεσεις της παρα μόνο κατω απο αφόρητες διεθνείς πιεσεις που συνοδευτηκαν από ήττες της στα πεδια των μαχών.

Γι' αυτό και οι εντονες φημες που κυκλοφορούν τελευταια οτι επίκειται επίλυση του κυπριακού προβλήματος ειναι μαλλον αβασιμες.

Σιγουρα μεσα στο παγκόσμιο κλιμα της υφεσης που υπαρχει, προωθείται η λυση των μεγάλων «περιφερειακών» προβλημάτων, άρα μετά τη λήξη του πολεμου του Περσικού κολπου και της αποχωρησης των Ρώσων απο το Αφγανιστάν, ηρθε η σειρα του Μεσανατολικού και τοῦ Κυπριακού.

Ομως μια τετοια λογική ειναι κοντοθωρη και ισοπεδωτική, γιατί κατ' αρχην παραβλεπει τη φυση και το χαρακτηρα του τουρκικου επεκτατισμου και δευτερο παραγνωρίζει το γεγονός οτι και οι δυο υπερδυνάμεις αναγνωρίζουν και αποδεχονται τη σημαντική θεση της Τουρκίας και την υποβαθμισμενη της Ελλάδας μεσα στην παγκόσμια σκακιερα. Και οτι απ' αυτη την αφετηρια ξεκινούν και οι δυο τοσο τους συλλογισμούς οσο και τις προσπάθειες και τις μεταξύ τους συνεννοήσεις.

Κυριως ομως μια τέτοια λογική ειναι παραπλανητική και αντεπαναστατική. Εναποθέτει τις οποιες ελπίδες ενός ολόκληρου λαου στο «καλοπροαίρετο» και τη δυναμη των δυο Υπερδυναμεων. Ενισχυει ετσι τη λογικη του «μικρου και αδυνατου» λαου. Ειναι λογικη και αντικινηματική, γι' αυτό αντεπαναστατική. Παραπλανα, γιατί αγνοει το παλαιστινιακό κινημα και την ισραηλινη αντιπολιτευση.

Η λυση που πιθανόν να εχει ηδη δρομολογηθεί για το Μεσανατολικο δεν ειναι αποτελεσμα μόνο του κλιματος της παγκόσμιας υφεσης και της διεθνους διπλωματιας. Ειναι αποτελεσμα κυριως των αγωνων των Παλαιστινιων.

Οι Κυπριοι αλλα και οι Ελλαδιτες, δεν εχουμε τέτοιους αγώνες, που μεσα σ' αυτη την παγκόσμια πολιτικη συγκυρια, να συμβαλλουν αποφασιστικα για την οποια θετική λύση του Κυπριακου.

Αντίθετα, η ανυπαρξία ενός τέτοιου πολιτικου υποκειμενου λειτουργεί αρνητικα μεσα στην «ευνοικη» για μας συγκυρία. Αποδειξη, η περιβοητη πρόταση για απαγκιστρωση των στρατιωτικών δυναμεων σε περιοχες της Λευκωσιας, αποτελεσμα ακόμη μεγαλυτερων πιεσεων γνωστών κύκλων πάνω στην ελληνοκυπριακη πλευρα.

Η διεθνής διπλωματία λοιπον γύρω απο το Μεσανατολικο και το Κυπριακό ειναι σε μεγαλη κινητικότητα. Ακόμη και οι Ρώσοι που προσφατα αποδεσμευτηκαν απο το Αφγανιστάν, το οποιο τους αποξενωνε απο την πλειοψηφία των αραβικών κρατών, περασαν στην αντεπιθεση. Οι θεαματικες διπλωματικες τους ενεργειες (επισκεψη Σεβαρτναντζε) στη Μ. Ανατολή καθως και η εκμεταλλευση της αντιθεσης που προέκυψε μεταξύ Τουρκίας - ΗΠΑ, στοχεύουν στο να παιξουν ένα ισοτιμο ρολο ενάντι των Αμερικανών στις εξελίξεις στην περιοχη.

Οι μοναδικοι μεγαλοι απόντες ειναι η δικη μας διπλωματία και ο λαός μας (ελλαδικος - κυπριακος).

Το εθνικό μας μελλον, επειτα απο τις τελευταιες μεγάλες υποχωρήσεις στην Κύπρο διαγραφεται ζοφερό. Ο τουρκικος επεκτατισμός εχει ηδη προωθηθεί στη Δ. Θρακη και το Αιγαιο.

Η τουρκική απειλή στο Αιγαίο

Σημερα ακουγεται περισσοτερο απ' οτι στο παρελθόν η αποψη οτι η Κύπρος ειναι χαμενη υποθεση και οτι μπορει να δοθεί η Κύπρος με ανταλλαγμα το Αιγαιο.

« Ομως, πριν αλεκτωρ λαλησει τρις, εισπραττουμε ηδη τα αργυρια αυτης της συλλογιστικής... Το Μνημονιο περί Αιγαιου που υπεγραψαν οι κ.κ. Παπουλιας και Γιλμαζ, υπο τις ευλογιες των κ.κ. Παπανδρέου και Οζαλ, διασπα την ενότητα του αρχιπελάγους και εκχωρεί στην Τουρκια, οπως ρητα αναφερει, "-το δικαιωμα χρησης της ανοιχτης θαλασσας και του διεθνους εναερίου χώρου του Αιγαίου". Δικαίως ο κ. Γιλμαζ θριαμβολογησε, δηλωνοντας επι λέξει: "Η Τουρκια εβαλε νομικα πόδι στο Αιγαιο!" Αλλα δεν μπορουσε να ειναι διαφορετική η εξελιξη. Δεν ειναι δυνατον ενα εθνος, ενας λαός να εκποιησει στο παζαρι των διαπραγματευσεων την ελευθερια ενος τμηματος με ανταλλαγμα ενα αλλο. Η ελευθερία ουτε εκποιειται, ουτε τεμαχιζεται. Η μια μεγαλη υποχωρηση φερνει την αλλη. Φερνει την υποχωρηση και την ηττα σε ολη τη γραμμη»[1].

Μόνο που αυτή τη φορα η νεα μεγαλη υποχωρηση και ηττα δεν αργησε να ελθει. Ενα ακριβώς χρόνο μετα το Ντάβος, η Τουρκια περνώντας σε μια επιθεση σ' ολο το μετωπο, διχοτομει με τον γνωστο πλεον νομο το Αιγαιο.

Ο μεγαλοεπιχειρηματίας Κύπριος προεδρος και ο νονος Ελληνας πρωθυπουργος αποδεικνυονται μανούλες στο πουλημα.

Η νεα τουρκικη προκληση ειναι πολυ μεγαλυτερη απο αυτη του 1974 με την εκδοση της notam 714 για την εναερια κυκλοφορία στο Αιγαιο, με την οποια οι δυο χωρες εφθασαν στα πρόθυρα του πολεμου.

Παρ' ολα αυτα η πρόκληση υποβαθμιστηκε και υποτιμηθηκε απο τον ελληνικο τυπο, τους ραδιοφωνικούς σταθμους, την κρατικη τηλεοραση και τα πολιτικα κομματα.

Η ελληνικη κυβερνηση απαντησε νωχελικα και με καθυστερηση 24 ωρών. Οι ευθυνες της ειναι, οπως απέδειξε ο ελληνικος τυπος, τεραστιες.

Ειναι απογοητευτικό που στην τουρκικη πρόκληση δεν αντεδρασε ουτε ο ελληνικος λαός ουτε και οι κατοικοι των νησιών του Αιγαίου, που πρωτοι και αμεσα απειλούνται.

Η απειλή στη Δ. Θράκη και η καταπάτηση των δικαιωμάτων των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης

Η απειλη στη Δ. Θρακη ειναι πια μεγαλη και ορατη. Η Τουρκια εφαρμόζει στην περιπτωση των μουσουλμάνων της Δ. Θρακης, που δεν ειναι ολοι Τουρκοι, την ιδια ακριβώς πολιτικη που εφαρμοσε με τους Τουρκοκυπριους με τα γνωστα αποτελεσματα.

Το ελληνικό κρατος για να «εξιλεωθεί» απο τήν καταπιεση που χρονια ασκουσε στη μουσουλμανικη αυτή μειονότητα, αλλα και κατω απο την τουρκικη πιεση, οδηγήθηκε στο αλλο ακρο: Η δειλία του και ο ενδοτισμός του καταφεραν να μην εφαρμόζεται στην περιοχη ο ελληνικος νομος. Αποτελεσμα οι μουσουλμανοι που καθοδηγουνται απο το τουρκικο προξενειο της Κομοτηνης να τρομοκρατουν σημερα τους παντες. Εχουμε προσφατα και πολλα τέτοια παραδείγματα.

Απο την αλλη φαινεται οτι και ο ιδιος ο μουσουλμανικος πληθυσμος χαλιναγωγειται αποτελεσματικα απο τους εγκαθετους του τουρκικου καθεστώτος. Γι' αυτό και προτιμα την τρομοκρατηση και την οξυνση των σχεσεων του με το ελληνικο στοιχειο, παρα την αναπτυξη κοινωνικων και πολιτικών αγώνων. (Εξαιρεση ο αγωνας για την αναγνωριση πτυχιων απο το ΔΙΚΑΤΣΑ). Ισως αυτο συμβαινει, γιατι οι εγκεφαλοι του γνωστου παιχνιδιου γνωρίζουν οτι πιθανη ικανοποιηση σειρας βασικων διεκδικησεων των μουσουλμάνων απο το ελληνικο κρατος θα λειτουργουσε απαγορευτικα για τα επεκτατικα τους σχεδια. Για τον ιδιο λόγο, η μουσουλμανικη μειονότητα προτιμα να ασκεί πολεμικη στο ελληνικό κρατος, αλλα δεν κανει το ιδιο και για το χουντικο καθεστώς της «μητερας» πατριδας.

Ηδη το σωβινιστικο τουρκικο κρατος επεμβαινει με μια σειρα δηλωσεων και

1. «Η πολιτικη κριση και τα εθνικα» Της Σοφιας Αντωνοπουλου. Εφημεριδα «Ελευθεροτυπια», Τεταρτη 14 Δεκεμβριου 1988, σ. 9

ενεργειών, κάθε φορά που εκτιμά ότι τα δικαιώματα της μειονότητας καταπιέζονται, στο εσωτερικό της χώρας μας.

Όμως η κλιμάκωση της τουρκικής επιθετικότητας φαίνεται και από τη στάση του ρατσιστικού τουρκικού κράτους έναντι των Ελλήνων της Κωνσταντινουπόλεως. Ένα χρόνο μετά το Νταβός, οι νεοσουλτάνοι της Άγκυρας νέμονται τις εναπομείνασες ελληνικές περιουσίες. Η οργιαστική ασυδοσία της κυβέρνησης του φασίστα Οζάλ έχει ξεπεράσει κάθε προηγούμενο. Και να σκεφτεί κανείς ότι το θέμα των περιουσιών των ομογενών, υποτίθεται ότι λύθηκε με την άρση της ισχύος του φεουδαρχικού και τερατώδους διατάγματος του 1964, πέρσι, όταν σε αντάλλαγμα η ελληνική πλευρά υπέγραψε το πρωτόκολλο προσαρμογής στη συμφωνία σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας!!!

Ένα άλλο δείγμα της τουρκικής προκλητικότητας είναι τα διάφορα επινοήματα της αφερέγγυας τουρκικής δικαιοσύνης για να εξαναγκάζουν τους Έλληνες δασκάλους να φεύγουν και να κλείνουν τα ελληνικά σχολεία.

Κοντολογίς οι Τούρκοι αποφάσισαν τον οριστικό ξεριζωμό των 3.000 Ελλήνων που εναπόμειναν στην Πόλη. Και βέβαια η ελληνική κυβέρνηση (ποια άραγε;) δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να εκφράζει τη λύπη της.

Η Τουρκία, η ΕΟΚ, τα εθνικά και η πολιτική κρίση

Ένα άλλο μέτωπο στο οποίο η Τουρκία σημείωσε τελευταία σημαντικές νίκες, είναι το κοινοτικό. Πρόσφατη μεγάλη επιτυχία της Τουρκίας είναι, ως γνωστόν, η μονογραφή από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή του 4ου χρηματοδοτικού πρωτόκολλου ΕΟΚ-Τουρκίας. Η αντίθεση της Ελλάδας μοιάζει να μην αποτελεί πλέον ανυπέρβλητο εμπόδιο για τη μελλοντική είσοδο της Τουρκίας στην ΕΟΚ.

Η Άγκυρα ασκεί αφόρητες πιέσεις για το προχώρημα των σχέσεών της με την ΕΟΚ, που τόσο πολύ έχει ανάγκη, χωρίς μάλιστα να ενδιαφέρεται να τηρεί τις διαδικασίες και τους κοινοτικούς όρους που προβλέπονται από τη συμφωνία σύνδεσής της με την κοινότητα και καθημερινά κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος.

Βέβαια η αναθέρμανση των σχέσεων της Τουρκίας πραγματοποιείται όχι μόνον εξ αιτίας της άξιας και αποτελεσματικής τουρκικής πολιτικής και διπλωματικής δραστηριότητας και ταυτόχρονα τη διάλυση του ελληνικού διπλωματικού σώματος, αλλά και εξ αιτίας των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαίων στον νεο-οθωμανικό χώρο.

Ήδη έχουν επενδυθεί τεράστια αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά, ισπανικά και βελγικά κεφάλαια στην τουρκική αγορά. Ταυτόχρονα υπογράφτηκαν και πολλές στρατιωτικό - οικονομικές συμφωνίες που στοχεύουν κυρίως στην απολύτη πολεμική υπεροχή (πρωτίστως αεροπορική) έναντι της χώρας μας μέχρι το 1995.

Οι Τούρκοι λοιπόν και οι κοινοτικοί μας εταίροι παζαρεύουν τη συμφωνία σύνδεσης των πρώτων με την κοινότητα, ακόμη την αναθέρμανση των σχέσεών τους σ' όλα τα επίπεδα και τέλος παζαρεύουν και αυτή τη διαδικασία ένταξης της Τουρκίας.

Αυτό που φαίνεται ότι επιδιώκει το τουρκικό καθεστώς είναι να αρχίσει η διαδικασία των διαπραγματεύσεων για την ένταξή του πριν το 1992 ώστε: α) Να προλάβει να χρησιμοποιήσει την κοινότητα πριν τις επόμενες εκλογές για εσωτερική πολιτική κατανάλωση και β) Να προλάβει να ενταχθεί πλήρως στην ΕΟΚ πριν το 2000.

Προς αυτό το στόχο βαδίζει ολοταχώς η Τουρκία και παρά το οικονομικό χάσμα που τη χωρίζει από την ΕΟΚ, φαίνεται τον εκπληρώνει. Η ελληνική αντίθεση κατάντησε να χρησιμοποιείται από τους ευρωπαίους συνεταίρους μας για να διευκολύνει τα παζάρια τους με την Τουρκία.

Τι συμβαίνει λοιπόν; Σταμάτησε η ΕΟΚ να λειτουργεί ως προστατευτική ομπρέλα για τα εθνικά μας δίκαια;

Η ένταξη της χώρας μας στην ΕΟΚ αποδείχτηκε ως μια από τις σημαντικότερες πολιτικές πράξεις και επιλογές της μεταπολεμικής μας ιστορίας. Σήμερα η συμμετοχή της χώρας μας στην ΕΟΚ λειτουργεί προστατευτικά για την εθνική μας ανεξαρτησία, αλλά και σταθεροποιητικά για το πολιτικό μας σύστημα. Τα «χειρότερα» θεωρείται ότι αποφεύχθηκαν και αποφεύγονται εξ αιτίας αυτής της συμμετοχής.

Για τον ίδιο λόγο, επιβάλλεται να ενταχθεί και η Κύπρος στην ΕΟΚ. Δυστυχώς πρόσφατα, επί ελληνικής προεδρίας, η κυπριακή κυβέρνηση απέφυγε να κάνει επίσημη αίτηση για ένταξή της, παρ' όλο που βρίσκεται κυριολεκτικά στο κατώφλι της. Το γεγονός εκτιμάται ως τεράστια πολιτική και διπλωματική ήττα της Κύπρου και της Ελλάδας.

Αναμφισβήτητα τα πλεονεκτήματα από μια τέτοια πιθανή εξέλιξη είναι μεγάλα. Σε μια τέτοια περίπτωση η τουρκική αδιαλλαξία αλλά και η συνεχιζόμενη κατοχή της Β. Κύπρου θα ήταν πασιφανώς αντίθετη με την κοινοτική νομοθεσία και πραγματικότητα.

Όμως η άκριτη παραδοχή του σκεπτικού ότι η συμμετοχή της χώρας μας (Ελλάδας - Κύπρου), παρά τα οποία αρνητικά (κοινωνικά - οικονομικά), λειτουργεί από μόνη της ως ανάχωμα απέναντι στον τουρκικό επεκτατισμό, κινδυνεύει να γίνει μπούμεραγκ· και καθώς η χώρα μας ταξιδεύει χωρίς καπετάνιο και μηχανικό, αυτή η πιθανότητα μάς απειλεί όλο και περισσότερο.

Γιατί και η ΕΟΚ δεν είναι κοινότητα αγγέλων ή γραφείο προστασίας απειλουμένων φτωχών συγγενών. Τελευταία απόδειξη για το τι μπορεί να είναι και το πώς μπορεί να λειτουργήσει η ΕΟΚ, είναι το μέχρι πρόσφατα μυστικό πολιτικό διευθυντήριο που αγκαζέ με τους Αμερικάνους συζητούσαν τα ελληνοτουρκικά και ασκούσαν αφόρητες πιέσεις στην ελληνοκυπριακή πλευρά για να αποδεχτεί τις τελευταίες εθνικά απαράδεκτες τουρκικές προτάσεις για τη λύση του Κυπριακού. «Συν Αθηνά και χείρα κίνει» λοιπόν, γιατί αν δεν υπεραστιστούμε πρώτοι τους εαυτούς μας, δεν πρόκειται να μας υπερασπίσει κανείς.

Η έλλειψη λόγου, προγράμματος και εθνικής στρατηγικής μέσα στην ΕΟΚ για τη νέα ευρωπαϊκή διάσταση του 1992, είναι μάλλον η πιο επικίνδυνη για το μέλλον της χώρας εξέλιξη που συντελείται αυτή την ιστορική στιγμή. Η χώρα μας καταποντισμένη στη δίνη μιας ολικής και πολύκροτης κρίσης, προχωρα προς το 1992 και 2000 με τα μάτια κλειστά. Για να επιβιώσουμε ως έθνος και κοινωνία μέσα στα ανταγωνιστικά πλαίσια της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, επιβάλλεται να εκσυγχρονίσουμε τις οικονομικές, κοινωνικές και διοικητικές δομές της χώρας μας. Ο εκσυγχρονισμός αυτός πρέπει να τείνει να υπερβαίνει τόσο το νεοπλουτισμό του επαρχιώτικου, μικροαστικού κοινωνικού σχηματισμού, όσο και τη συγκεντρωτική ανάπτυξη της Δύσης που οδηγεί στη μόλυνση, τη μιζέρια, το θάνατο...

Ήδη είμαστε στο περιθώριο του ευρωπαϊκού γίγνεσθαι. Το κοινωνικο-οικονομικό και πολιτικο-εθνικό κόστος της περιθωριοποίησης που άρχισε θα είναι τεράστιο.

Άλλες σημαντικές διεθνείς νίκες της Τουρκίας στο διπλωματικό και πολιτικό πεδίο

Το ΝΑΤΟ εδώ και μήνες μετατράπηκε σε πεδίο στο οποίο η Τουρκία αλωνίζει. Τελευταία όλες της οι προσπάθειες στοχεύουν στο να αποσυνδεθούν οι αμερικανοτουρκικές σχέσεις από τις ελληνοτουρκικές διαφορές και το Κυπριακό και τίποτα δεν φαίνεται να μπορεί να την σταματήσει.

Στη διάσκεψη για τη μείωση των συμβατικών δυνάμεων που έγινε στη Βιέννη, η Τουρκία όχι μόνο αρνήθηκε να συμπεριλάβει τη Μερσίνα, νευραλγική περιοχή για τη χώρα μας, στη συμφωνία, αλλά και έπεισε και τους Ανατολικούς να συμφωνήσουν με τις θέσεις της. Απομονώθηκε έτσι διεθνώς η χώρα μας και στα μάτια του κόσμου παρουσιάστηκε ως το κράτος που θέτει εμπόδια στην προσπάθεια για ασφάλεια και συνεργασία στην Ευρώπη.

Τρίτον, η τουρκική διπλωματία αποδεικνύεται φοβερά ευέλικτη και ικανή, αφού μπορεί ταυτόχρονα να είναι και υπέρ και εναντίον των Παλαιστινίων. Είναι γνωστό ότι η Τουρκία και το Ισραήλ είναι οι χωροφύλακες των Νατοϊκών στη Μέση Ανατολή και σ' ένα μεγάλο μέρος της Μεσογείου. Από το γεγονός αυτό η Τουρκία θα έπρεπε να θεωρείται εχθρός των Παλαιστινίων. Και όμως ήταν από τις πρώτες χώρες που αναγνώρισαν επίσημα την ανακήρυξη του ανεξάρτητου Παλαιστινιακού κράτους, πράγμα που δεν έκανε ακόμα η χώρα μας, που θεωρείται ο παραδοσιακός φίλος των Παλαιστινίων. Το αποτέλεσμα ήταν κυριολεκτικα κωμικοτραγικό: Να προτείνει ο Αραφάτ στον Οζάλ να μεσολαβήσει για την επίλυση του Κυπριακού και των ελληνοτουρκικών διαφορών!!!

Εκλογές στα εθνικά προβλήματα

Ο πράσινος μονάρχης είναι ληξιπρόθεσμος. Μπήκε στην προεκλογική περίοδο με όλα του τα χαρτιά καμένα. Δέσμιος καθώς είναι του σκανδάλου, είναι αδύνατο να κινηθεί τόσο πάνω σε θέματα εσωτερικής όσο και σε θέματα εξωτερικής πολιτικής.

Η πλήρης υποταγή τού άλλοτε μονοκράτορα στις αμερικανικές επιταγές λειτουργεί απαγορευτικά για οποιαδήποτε προεκλογική εκμετάλλευση ή ακόμα και όξυνση των εθνικών θεμάτων.

Έτσι το μόνο που του απομένει είναι «το φθηνό αυτοκίνητο για το λαό» και κάποιες οικονομικές παροχές που να έχουν άμεσο πολιτικό κέρδος.

Η πολιτική κατάσταση λόγω ΕΟΚ δύσκολα μπορεί να εκτροχιαστεί. Γι' αυτό η δημιουργία εθνικής κρίσης που να κάνει την εκδοχή του πολέμου απειλητική, μοιάζει πολύ μακρινή.

Από την άλλη ας μην ξεχνάμε ότι το «μαχόμενο τμήμα» των πρασινοσοσιαλιστών είναι ο αυριανισμός και ο τομπρισμός. Ακόμη τις δηλώσεις του μεγάλου εκλογομάγειρα περί «αδελφοσύνης λαού και στρατού».

Η δημιουργία έκρυθμης κατάστασης δεν είναι δυνατό λοιπόν να αποκλείεται. Κατά συνέπεια δεν μπορεί να αποκλείεται και προσπάθεια επιστροφής στην παλαιά και καρποφόρα «υπερήφανη εθνική πολιτική», παρ' όλο που η αποτεεσματικότητα μιας τέτοιας κίνησης είναι κάτι περισσότερο από αμφίβολη. Πάντως ο «πατριωτισμός είναι πάντα το τελευταίο καταφύγιο των απατεώνων».

Αυτό που κυρίως δεν πρέπει να μας ξεφεύγει είναι ότι το ΠΑΣΟΚ δεν λειτουργεί πλέον λογικά, αλλά μάλλον σαν τον πνιγμένο που πιάνεται από τα μαλλιά του. Γι' αυτό τίποτα δεν είναι απίθανο.

Υπάρχει απάντηση στον τουρκικό επεκτατισμό;

Είναι προφανές ότι η χώρα όπως είναι σήμερα δεν μπορεί να προβάλει αποτελεσματική αντίσταση έναντι του τουρκικού επεκτατισμού.

Για να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε τον τουρκικό σωβινισμό πρέπει να αποκτήσουμε νέα κοινωνία, νέα οικονομία, νέο πολιτισμό. Μόνο η υπέρβαση της κοινωνίας που μεταβλήθηκε σε μήτρα τερατογενέσεων θα βάλει φρένο στον εθνικό ξεπεσμό.

Σήμερα η διεθνής θέση της χώρας μας είναι απελπιστικά υποβαθμισμένη. Ταυτόχρονα αρχίσαμε να ζούμε ως παρασιτική απόφυση της Δύσης και μάλιστα δορυφοροποιημένη γύρω από την Τουρκία!!!

Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία έχει μετατραπεί στη μεγαλύτερη ίσως περιφερειακή δύναμη μέσα στο πλέγμα του παγκόσμιου συσχετισμού δυνάμεων που σαν τέτοια, διαθέτει την εύνοια των υπεδυνάμεων και της ΕΟΚ. Η εύνοια αυτή αποτελεί έναν από τους τρεις σημαντικούς παράγοντες που ενδυναμώσαν τελευταία τον τουρκικό επεκτατισμό. Ο δεύτερος είναι ασφαλώς η κατάσταση της χώρας μας. Ο τρίτος είναι ο πρόσφατος τερματισμός του πολέμου Ιράν - Ιράκ που για την Τουρκία σήμαινε την απώλεια της ευκαιρίας να καταλάβει τις πετρελαιοπαραγωγικές περιοχές του Κιρκούκ και της Μοσούλης του Ιράκ. Έτσι η επεκτατική της ορμή στράφηκε προς το Αιγαίο, την Κύπρο και τη Δ. Θράκη.

Σήμερα, κάποια στρώματα της ελληνικής κοινωνίας πέρασαν από το παιδικό στάδιο της διακωμώδησης των γεγονότων και προβληματίζονται σοβαρά για το μέλλον της πολιτείας και του έθνους μας. Η ύπαρξη αυτού του προβληματισμού αποδεικνύεται από την έκδοση και την κατανάλωση πάρα πολλών σχετικών βιβλίων και τη συχνότερη ενασχόληση του καθημερινού τύπου με τα εθνικά θέματα, από την έστω και μερική ενασχόληση με τα εθνικά ζητήματα των μαθητών στη μέση εκπαίδευση (στο μάθημα της Έκθεσης) ακόμη και με τη δραστηριοποίηση κάποιου κόσμου πάνω σ' αυτά.

Από 'δω λοιπόν μπορούμε, και το μπορούμε πραγματικά, να αρχίσουμε: Αυτόν τον υπαρκτό αλλά μερικό, αποσπασματικό και δειλό προβληματισμό να τον μετατρέψουμε σ' έναν καθολικό και βαθύ προβληματισμό πάνω στα εθνικά θέματα ώστε να αγκαλιάσει το σύνολο της ελληνικής κοινωνίας.

Είναι ακριβώς αυτός ο προβληματισμός που θα μας βοηθήσει να βάλουμε τα στοιχεία για τη δημιουργία μιας γνήσιας εθνικής στρατηγικής, αλλιώς οι οποιεσδήποτε προτάσεις μας, λόγω ανυπαρξίας πολιτικού-κοινωνικού υποκειμένου, θα είναι άτοπες.

Η ελληνική απάντηση στον τουρκικό επεκτατισμό πρέπει να δοθεί εκεί όπου αυτός έχει διεισδύσει περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, δηλαδή στην Κύπρο.

Με τα σημερινά δεδομένα η μοναδική ρεαλιστική απάντηση που περνά βέβαια μέσα από την άσκηση του δικαιώματος της Αυτοδιάθεσης των Ελληνοκυπρίων είναι η ένωση της Κύπρου, έστω και της μισής, με την Ελλάδα και η ανακήρυξη των κατεχομένων ως εθνικών εδαφών υπό κατοχή. Όμως μια τέτοια απάντηση προϋποθέτει την αφύπνιση τόσο των Κυπρίων όσο και των Ελλαδιτών.

Η ένωση λοιπόν της Κύπρου περνά μέσα από την επανεθνοποίηση του Κυπριακού, αλλά και μέσα από την επαναδελφοποίηση του ελλαδικού με τον κυπριακό λαό. Ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί με τις εξής συγκεκριμένες κινήσεις και ενέργειες:

• Στον πολιτικό και διπλωματικό τομέα.

– Την απόρριψη κάθε συνομιλίας με τον κατακτητή.

– Την κοινή, διεθνή κινητοποίηση και τη δυναμική συμμετοχή σ' όλα τα διεθνή όργανα.

– Τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας εφ' όσον η τελευταία δεν αποσύρει τα στρατεύματα εισβολής από το νησί.

– Την απόρριψη από Ελλάδα και Κύπρο κάθε συνομιλίας της Τουρκίας με την ΕΟΚ όσο κατέχει τη Β. Κύπρο.

– Την έκδοση των κυπριακών διαβατηρίων, ταυτοτήτων, εγγράφων κλπ. στα ελληνικά.

– Τη δυνατότητα απόκτησης της ελληνικής υπηκοότητας για τους χιλιάδες Κύπριους που ζουν μόνιμα στην Ελλάδα, ώστε να σταματήσουν να αισθάνονται ως γκέτο μέσα στην ίδια την πατρίδα τους.

– Τη μείωση των ταξιδιωτικών εισιτηρίων από Κύπρο - Ελλάδα και αντίστροφα.

– Την προώθηση μέτρων για την αλλαγή στις σχέσεις μεταξύ Κυπρίων - Ελλαδιτών.

• Στο στρατιωτικό τομέα.

– Τη μετατροπή της Κύπρου σε απόρθητο φρούριο.

– Την κοινή άμυνα Ελλάδας - Κύπρου.

– Την αποστολή ελληνικού στρατού στην Κύπρο.

– Τη στρατιωτική εκπαίδευση των χιλιάδων Κυπρίων που ζουν μόνιμα στην Ελλάδα, σε ελληνικά στρατόπεδα.

– Την παλλαϊκή άμυνα σε Ελλάδα και Κύπρο.

– Την ανάπτυξη μορφών λαϊκής άμυνας και λαϊκού στρατού που εκτός των άλλων θα συμβάλει και στη μείωση της εξάρτησης από τους Νατοϊκούς συμμάχους και θα αποτελέσει τη στρατηγική προϋπόθεση για το διώξιμο των αμερικάνικων βάσεων από την Ελλάδα και των αγγλικών από την Κύπρο.

• Στον εκπαιδευτικό τομέα.

– Τη δημιουργία ελληνικού πανεπιστημίου στην Κύπρο.

– Την ενοποίηση των εκπαιδευτικών μηχανισμών Κύπρου - Ελλάδας.

– Την εξέταση-εισαγωγή στα ελληνικά ΑΕΙ και ΤΕΙ των Κυπρίων υποψηφίων από το ίδιο εξεταστικό - εισαγωγικό σύστημα μ' αυτό των Ελλαδιτών.

• Στον οικονομικό τομέα.

– Τη θέσπιση ειδικού οικονομικού καθεστώτος στις σχέσεις Κύπρου - Ελλάδας.

– Την κατάργηση των οικονομικών προνομίων των Κυπρίων που ζουν προσωρινά ή μόνιμα στην Ελλάδα.

– Την κατάργηση της μόνιμης ετήσιας οικονομικής βοήθειας από την Ελλάδα στην Κύπρο.

• Στον αθλητικό τομέα.

– Την ενοποίηση όλων των αθλητικών μηχανισμών.

• Στον πολιτιστικό τομέα.

– Την ελεύθερη πολιτιστική ανταλλαγή.

– Τη δορυφορική σύνδεση ΕΡΤ-ΡΙΚ και τη στενή τους συνεργασία.

– Την αφορολόγητη είσοδο των ελληνικών εφημερίδων, περιοδικών και βιβλίων στην Κύπρο.

Πολλά απ' αυτά τα αιτήματα εκφράζουν σήμερα άτομα, φορείς, στρώματα πληθυσμού σε Ελλάδα και Κύπρο. Πολλά απ' αυτά μπορούμε απ' αυτή την περίοδο να αρχίσουμε να παλεύουμε. Τέλος ας θυμηθούμε τους αρχαίους Έλληνες που μέσα σε δύσκολες συνθήκες ισχυρίζονταν ότι: «Σταγόνες ύδατος πέτρας κοιλαίνουσι».

ΖΕΡΒΙΔΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΕΚΛΟΓΟΛΟΓΙΑ

Το οικολογικό κίνημα, η Ελλάδα και οι εκλογές

Από τη δεκαετία του '70 ακόμα, με τις κινητοποιήσεις ενάντια στον σχεδιασμό για το πυρηνικό εργοστάσιο στην Κάρυστο, την " οικολογική πρωτοβουλία" τις κινητοποιήσεις για τις χαβούζες και το νέφος το '80-'81 ως τις διαδηλώσεις για το Τσέρνομπιλ πιο πρόσφατα, την "πράσινη καμπάνια για την Αθήνα" πέρυσι, την πρωτοβουλία για την πρακτική προστασία των δασών στην Αττική, και την "οικολογική επιτροπή συμπαράστασης" στον αγώνα των Θεσπρωτών...

Είναι λίγο-πολύ γνωστή η προσπάθεια για τη δημιουργία οικολογικού κινήματος στην Ελλάδα, καθώς και η εκδοση βιβλίων για τα οικολογικά κινήματα και θέματα, τα αφιερώματα στο περιοδικό μας και η συμμετοχή μας σε οικολογικά συνέδρια και στις διαδικασίες προβληματισμού και σύγκλισης για την "ομοσπονδία οικολογικών-εναλλακτικών ομάδων". Για πάνω από δέκα χρόνια, σε συνεργασία με ομάδες και άτομα συμμετέχουμε στην διαμόρφωση αυτού που σήμερα ονομάζεται "οικολογικός χώρος" θεωρώντας τον σαν μια βασική συνιστώσα των κινημάτων στις σύγχρονες βιομηχανικές και μεταβιομηχανικές κοινωνίες. Η οικολογία λοιπόν εμφανίζεται σαν μια συνιστώσα ενάντια και πέρα από τον βιομηχανισμό και την ανάπτυξη, για το σταμάτημα της καταστροφής της φύσης και της καταπίεσης και εκμετάλλευσης του ανθρώπου

Το οικολογικό πρόβλημα

Σήμερα πραγματικά έχουμε φτάσει σ' ένα κομβικό σημείο τόσο από υποκειμενική , όσο και από "αντικειμενική" άποψη. Αντικειμενικά γιατί ο κόμπος των οικολογικών προβλημάτων έχει φτάσει στο χτένι της καθημερινής υποβάθμισης της ζωής από την μόλυνση του βιομηχανικού-καταναλωτικού τρόπου ζωής και "υποκειμενικά" γιατί τα τελευταία δέκα χρόνια, ιδιαίτερα μετά το '81, επί "σοσιαλισμού" εκφράστηκαν, δοκιμάστηκαν και ξεδιπλώθηκαν όλες οι λογικές και πρακτικές του οικολογικού χώρου στην Ελλάδα. Έτσι κάνοντας έναν "οικολογικό" ισολογισμό βλέπουμε πραγματικά ότι παρ' όλη την ένταση των οικολογικών προβλημάτων τα "έξοδά" μας είναι περισσότερα απ' τα "έσοδα". Παρ' όλη την εμφάνιση δεκάδων νέων ομάδων πανελλαδικά ή τις δηλώσεις του πληθυσμού σε κάθε έρευνα ότι τα οικολογικά και τα ζητήματα ποιότητας ζωής έρχονται πρώτα , παρ' όλη την εμπότιση όλων των πολιτικών σχηματισμών με οικολογικό προβληματισμό και φρασεολογία, το οικολογικό κίνημα σαν έκφραση της αντίστασης και της διάθεσης για ανατροπή του μολυσμένου τρόπου ζωής εδώ και τώρα, είναι ακόμη εξαιρετικά αδύναμο.

Πρόσφατα η οικολογική-αγροτική εξέγερση στον Καλαμά και η αδυναμία, του οικολογικού χώρου να την αναδείξει και να την προβάλλει σαν παράδειγμα και εξαίρεση στην γενικότερη παθητικότητα, ωχαδερφισμό και σήψη της ελληνικής κοινωνίας έβαλε την ζωντανή σφραγίδα της σ' αυτή την κρίση.

Η ελληνική πραγματικότητα

Οι αιτίες που οδηγούν σ' αυτή την κατάσταση πιστεύουμε ότι έχουν να κάνουν με την γενικότερη όψη της ελληνικής κοινωνίας και πιο συγκεκριμένα με τις μεταπρατικές, παρασιτικές μικρομεσαίες δομές που εκτείνονται απ' την παραγωγική διαδικασία και φτάνουν μέχρι τον κοινωνικό χώρο των συμπεριφορών και νοοτροπιών των νεοελλήνων. Υπάρχει, δηλαδή στην Ελλάδα, εκτεταμένη η τάξη των μικρομεσαίων που σε συνεργασία με τα εργατικά και διανοούμενα στρώματα όλα τα προηγούμενα χρόνια διεκδικούσαν και κέρδισαν τον "σοσιαλισμό της κατανάλωσης" και τώρα,αφ'ενός γεύονται τις επιπτώσεις του μεριδίου της μολυσμένης πίττας που τους ανήκει, αφ'ετέρου δύσκολα δείχνουν κάποια διάθεση να απαιτήσουν στην πράξη, πρώτα απ' τους ίδιους τους εαυτούς τους, μια πιο ισορροπημένη σχέση με την κατανάλωση, το δημόσιο χώρο και το περιβάλλον γενικότερα.

Μέσα σε μια τέτοια πραγματικότητα ήταν εύλογο η οικολογία στην Ελλάδα να εκφυλίζεται σε μεταπολιτευτικό βερμπαλισμό, είτε με την ρητορία της γλάστρας στο μπαλκόνι, που συνδυαζόταν θαυμάσια με την αδιαφορια για τις πυρκαγιές στα δάση και τον ζαμανφουτισμό του στυλ ... "ας αφήσουν οι άλλοι πρώτα το αυτοκίνητο και βλέπουμε", είτε γινόταν ένα ακόμα νεκρό γράμμα στα κομματικά μανιφέστα, με υπέρμετρο στην διατύπωση, ριζοσπαστισμό. Ένα ριζοσπαστισμό που δεν στοιχίζει τίποτα, αφού ανά πάσα στιγμή μπορούμε να μην τον λαμβάνουμε υπ' όψη, και να τον αναιρούμε όταν στέκεται εμπόδιο σε πολιτικές σκοπιμότητες (βλ. την Συμπαράταξη ΚΚΕ-ΕΑΡ και το χάσμα στις περί την οικολογία θέσεις των δυο κομμάτων).

Αντίστοιχα στην άλλη άκρη της ψαλίδας αναπτύσσονται τάσεις μέσα στον οικολογικό χώρο που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα του οικολογικού κινήματος στην Ελλάδα, είτε τεχνοκρατικά-επιστημονίστικα σαν πρόβλημα "επιλογής της βέλτιστης λύσης" είτε (μεταπρατικά κι εδώ) εισάγουν πρότυπα, ιδεολογία και αναλύσεις από το εξωτερικό, ιδιαίτερα από τους Πράσινους της Δ. Γερμανίας, χωρίς να παίρνουν υπ' όψη τους την ελληνική ιδιομορφία, που εν συντομία περιγράψαμε παραπάνω, καθώς και τον συνδυασμό υπερκατανάλωσης-υπερπαραγωγής που κυριαρχεί. Έτσι πολλές φορές κόσμος και οικολόγοι μιλάνε για τα ίδια ζητήματα στο κενό δηλαδή χωρίς να καταλαβαίνονται και μόνον όταν γίνονται σεισμοί, όπως ο Καλαμάς, αλληλομετακινούνται από

παγιωμένες θέσεις και ψελίζουν φθόγγους κοινής γλώσσας.

Στις εκλογές τώρα και στο κίνημα μετά;

Σαν αποκορύφωμα αυτής της κίνησης στο "κενό" του "οικολογικού νευρόσπαστου" έρχεται η πρόταση όμάδων και ατόμων για την συγκρότηση της "κίνησης πολιτών", για την κάθοδο στις ευρωεκλογές, ίσως και στις βουλευτικές.

Εμείς πάντα "πιστοί" στην "αστική δημοκρατία" είμαστε υπέρ της καθόδου στις εκλογές με μια όμως απαράβατη προϋπόθεση : αυτή η κάθοδος να εκφράζει ένα υπαρκτό κίνημα, που έχει συγκροτήσει ένα μίνιμουμ αξιοπρεπές πρόσωπο και έχει να προτείνει εναλλακτικές, στην πράξη, λύσεις στην κοινωνία.

Δυστυχώς κανένας από τους παραπάνω όρους δεν υπάρχει σήμερα για τον οικολογικό χώρο˙ ούτε κίνημα σαν καθημερινή πράξη και ανατροπή υπάρχει, αλλά πολύ περισσότερο ούτε συγκεκριμένο πρόσωπο έχει συγκροτήσει, ούτε εναλλακτικές προτάσεις εφαρμόζει και έχει να προτείνει στην κοινωνία. Πόσο δε μάλλον, όταν στο πρόσφατο παρελθόν (διάλυση "πράσινης καμπάνιας", Καλαμάς) παρατηρήθηκαν κινήσεις όχι μόνο διασπαστικές, σεχταριστικές και εσωστρεφείς (ανάπτυξη του δικού μας "μαγαζιού" σε ανταγωνισμό μ˙ όλους τους άλλους), αλλά και θέσεις ενάντια στο ήδη υπαρκτό ... "αντιεπιστημονικό" κίνημα των ιδίων των ενδιαφερομένων. Τέλος, αλλά όχι ελάχιστο, αλλά μάλλον σημαντικότατο θέμα που δείχνει την αστοχία του "οικολογικού" εγχειρήματος, είναι η πλήρης απουσία πειστικής ανάλυσης και πολιτικής άποψης για την τρέχουσα κατάσταση, τα σκάνδαλα, το Πασοκ....

Αλήθεια πιστεύουμε ότι η κίνηση των συντρόφων εκφράζει πραγματικές ανάγκες και αγώνες. Εκφράζει την ανάγκη μέσα στην πτώση, την παρακμή και την μεταπολιτευτική μόλυνση να εμφανιστεί όσο το δυνατόν γρηγορότερα ένα άλλο πρόσωπο πέρα από τον βιομηχανισμό του σοσιαλ-καπιταλισμού. Εκφράζει την ανάγκη σύγκλισης και συγκρότησης του οικολογικού εναλλακτικού χώρου. Αλίμονο, όμως αν παίρνουμε τις ανάγκες μας για πραγματικότητα που δυστυχώς δεν έχουν γίνει ά μ ε σ ε ς ανάγκες πλατύτερου κόσμου. Πράγματι σε μια χώρα σαν την Ελλάδα, τόσο κεντρική, τόσο κατακερματισμένη κοινωνικά, ο οικολογικός λόγος και χώρος έχει ανάγκη τις κεντρικές διαδικασίες συγκρότησης πάντα πλάι στις επιμέρους αποκεντρωμένες. Αν βιαστούμε όμως (και η εκλογική κάθοδος είναι μια βιαστική "συγκρότηση") θα κάνουμε κακό τελικά στο ίδιο το σώμα, το νεογέννητο της οικολογίας, γιατί θα έχουμε ετοιμάσει τα καλούπια για να μπει, και ό,τι περισσεύει, ό,τι δεν μας κάνει θα το κόψουμε. Γιατί είναι προφανές, δυστυχώς, ότι η "βιαστική" διαδικασία συγκρότησης δεν δίνει τη δυνατότητα και τον χρόνο στα επιμέρους υποκείμενα να συγκροτηθούν βάσει των αναγκών και των ρυθμών τους. Αντίθετα όμως αναπαράγει για άλλη μια φορά τις κομματικού τύπου διαδικασίες, εκείνες των "ειδικών" που καταλήγουν στις γνωστές κόψε-ράψε αποφάσεις.

Γι˙ αυτό και εμείς δεν βάζουμε κανένα ψευτοδίλημμα κεντρικών ή περιφερειακών διαδικασιών. Βάζουμε όμως το υπαρκτό δίλημμα διαδικασιών που ανοίγουν θέματα, προβληματισμούς σε αντίθεση με "κλειστές" πολιτικές διακηρύξεις που γράφονται στο πόδι, μέσα σε μια ώρα.

Προτείνουμε λοιπόν να συνεχιστούν και να ενταθούν οι κοινές διαδικασίες συζήτησης, προβληματισμού και δράσης πάνω σε θέματα που μας ενώνουν ή και μας διαφορίζουν (όπως για παράδειγμα το νέφος, οι μειονότητες, ο στρατός, οι Ολυμπιακοί, η παραγωγή, η κατανάλωση, η Ευρώπη κλπ). Να προχωρήσει γρήγορα αλλά όχι βεβιασμένα η διαδικασία της Ομοσπονδίας με το κοινό δελτίο και άλλα πολλά. Σαν άμεσα θέματα καμπάνιας προτείνουμε τους Ολυμπιακούς, το νέφος και τον πολιτισμό του αυτοκινήτου, την υποστήριξη στον Καλαμά και γενικότερα το θέμα των λυμάτων των μεγάλων πόλεων που ήδη αναφύεται, την από κοινού οργάνωση-εκμετάλλευση της ανακύκλωσης, την καμπάνια για το ποδήλατο και αυτο/μοτο στοπ στην πόλη κλπ.

Τέλος προτείνουμε τη διοργάνωση την άνοιξη ενός φόρουμ με όσο το δυνατό περισσότερους αντιπροσώπους από κινήματα της ανατολικής και δυτικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, για να διερευνήσει τις διαστάσεις και τις προοπτικές των κινημάτων στην Ευρώπη, τα Βαλκάνια και τη Μεσόγειο.

Σίγουρα η βύθιση του πλοίου της μεταπολίτευσης μας βάζει όλους να κολυμπήσουμε στα βαθιά νερά. Η απόσταση από την ακτή είναι μεγάλη και ξεκινήσαμε να κολυμπάμε μ˙ ένα πράσινο πέδιλο στο αριστερό μας πόδι. Το ζήτημα τί χρώμα θα είναι το άλλο πέδιλο είναι ακόμα ανοιχτό˙ και καθώς εδώ είναι Βαλκάνια και όχι βόρεια Ευρώπη αρμόζει να είμαστε προσεκτικοί, αλλά και καινοτόμοι στον τρόπο που θα κολυμπήσουμε. Ας εκμεταλλευτούμε λοιπόν την κρίση του συστήματος και τις εκλογές για να βρεθούμε μεταξύ μας και με τον κόσμο, να επικοινωνήσουμε και όχι να κάνουμε μονόλογο κουφών και "πεισμένων". Γιατί, όπως λέει και ο Γκορζ, "...στιγμή κρίσης είναι και στιγμή μεγαλύτερης ελευθερίας όπου ο κόσμος απαλλαγμένος από το παλιό ψάχνει το καινούργιο...". Ψάχνει όμως. Ας μην στερηθούμε και ας μην στερήσουμε από τον κόσμο αυτή τη ριζική χαρά της έρευνας, φέρνοντας το μέλλον τους έτοιμο από τα πριν για να το ψηφίσουν... γιατί έτσι κι αλλιώς θα προτιμήσουν το μεγάλο οικολογικό κόμμα, τη ..."συμπαράταξη", αντί για το μικρό.

˙Ενας με ποδήλατο, δύο με την μηχανή, τρεις με αυτοκίνητο, και χίλιοι δεκατρείς με τις συγκοινωνίες.

Η οικολογική ομάδα της Ρήξης, θέλοντας να συμβάλει σε κάποια ανακούφιση του κυκλοφοριακού, του νέφους και της νοοτροπίας των νεοελλήνων σε σχέση με το Ι.Χ. τους, πήρε την πρωτοβουλία του ωτο-μότο-στοπ. Του ωτο-στοπ στην πόλη. Τύπωσε το παραπάνω αυτοκόλλητο το οποίο θα μπορεί να κολλιέται σε ευδιάκριτο σημείο σε μηχανές και αυτοκίνητα. Από κει και πέρα αν οι διαδρομές μας συμπέσουν κάποια φορά το συζητάμε διεξοδικότερα.

Για περισσότερες πληροφορίες Θεμιστοκλέους 37, τηλ. 3602644.

ΑΔΕΡΦΙΑ, ΑΛΗΤΕΣ, ΠΟΥΛΙΑ

Η γνωστή λαϊκή παροιμία " του κυνηγού το πάτο εννιά φορές είναι αδειανό και μια φορά γεμάτο" επαληθεύεται καθημερινά. Εννιά στα δέκα πουλιά, που παραλαμβάνει το Κέντρο Περίθαλψης ˙Αγριων Πουλιών (Κ.Π.Α.Π.) της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας είναι τουφεκισμένα. Πρόκειται για πουλιά που "δεν τρώγονται" και, βέβαια, "προστατεύονται" : αετοί, γεράκια, ερωδιοί, γλαρόνια κι άλλα πολλά...

Στο Κ.Π.Α.Π. φτάνουν περίπου 30-35 πουλιά το μήνα. Απ˙ αυτά όσα είναι τυχερά, μετά από ιατρική φροντίδα, θεραπεία και συχνά εκπαίδευση, απελευθερώνονται ξανά στο φυσικό τους περιβάλλον. Μοιάζει με πόλεμο η κυνηγετική περίοδος, όπου καταφθάνουν καθημερινά τραυματίες απ˙ το μέτωπο. ˙Αλλοι θεραπεύονται, άλλοι μένουν ανάπηροι δια βίου, άλλοι δυστυχώς πεθαίνουν.

Το Κ.Π.Α.Π. λειτουργεί χάρις στην σκληρή εθελοντική και φυσικά άνευ αμοιβής δουλειά μελών της Ε.Ο.Ε. και κτηνιάτρων. Λίγοι κυνηγοί υποψιάζονται πόσος κόπος κρύβεται πίσω από μια άσκοπη τουφεκιά, που ρίχνουν για να εξασκηθούν στο σημάδι πάνω σ˙ έναν αετό ή μια γερακίνα — εύκολοι στόχοι, σαν να πρόκειται για στημένους τενεκέδες...

˙Οποια/ος ενδιαφέρεται να βοηθήσει αυτή τη δουλειά ή να μάθει περισσότερα για όλη την προσπάθεια, μπορεί να επικοινωνήσει με τα τηλέφωνα 01-8824209 (Αθήνα), και 031-658823 (Θεσσαλονίκη).

ΜΑΡΙΑ ΓΑΝΩΤΗ

40 ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Πολιτισμός δεν είναι η καταστροφή της φύσης

Μια φορά και έναν καιρό ήταν ένα ,λσος. Ήταν πράσινο, με τα πεύκα του, τ , μικρο-πανίδα του, τη δροσιά του το καλοκαίρι Όπως όλα τα δασάκια δηλαδή, με μια διαφορά όμως : έτυχε να βρίσκεται στην ανηφόρα των 40 Εκκλησιών,ένα μικρό υπόλειμμα του Σέιχ-Σου που ξεχάστηκε καθώς το μεγάλο δάσος υποχωρούσε έντρομο μπροστά στην ανοικοδόμηση αφήνοντας πίσω του οικόπεδα και μπετόν. Ένα άλσος μέσα στην πόλη. Στην πόλη που μισεί το πράσινο, στην πόλη που τσιμεντάρει μ' επιμέλεια κάθε τετραγωνικό χιλιοστό ελεύθερου χώρου.

Και αυτή ήταν η ατυχία του και η αρχή της περιπέτειάς του. Στην αρχή του έκοψαν ένα κομμάτι : θα κάνουμε κολυμβητήριο. Κόσμημα της Θεσσαλονίκης το είπαν. Το έκοψαν, το έκτισαν, το πλακόστρωσαν, σε πείσμα της ίδιας τους της μακέτας που παρουσίαζε δέντρα και παρτέρια* πάει αυτό. Όμως έμειναν άλλα τριάντα στρέμματα στο κέντρο παρακαλώ, δίπλα στο πανεπιστήμιο. Χρυσάφι δηλαδή. Και νάσου βροχή τα σχέδια για νέα "κοσμήματα" Βυζαντινολογικό ίδρυμα και υπαίθριο θέατρο(1964). Δασολογική σχολή (1973). Ο κόσμος των 40 Εκκλησιών έχοντας μια εμπειρία "ανάπλασης" από το κολυμβητήριο αντιστέκεται και τα ματαιώνει. Τότε αρχίζει η ιστορία του Τελόγλειου (1979). Το Τελόγλειο ίδρυμα θα περιλαμβάνει πινακοθήκη, μουσείο τέχνης,υπαίθριες εκθέσεις,χώρους αποθήκευσης έργων τέχνης,και φυσικά γραφεία, πάρκινγκ και όλα τα συναφή. Τα λεφτά (κάπου 1,5 δισ.) προέρχονται από τη διαθήκη του Τέλογλου, το πανεπιστήμιο, το δημόσιο και στο μεγαλύτερο μέρος τους από μια επιδότηση της ΕΟΚ.

Και ξαφνικά όλοι θυμούνται ότι αγαπάν την τέχνη. Η νομαρχία και ο δήμος που αφήνουν να γκρεμίζεται η αρχιτεκτονική κληρονομιά της ,ιόλης, δεκάδες νεοκλασικά αριστουργήματα που σαπίζουν και πέφτουν γιατί, λεν, δεν υπάρχουν λεφτά για να συντηρηθούν. Ή το πανεπιστήμιο, που για τον ίδιο λόγο δεν μπορεί να στεγάσει αξιοπρεπώς την σχολή Καλών Τεχνών

Έτσι λοιπόν, φορτωμένοι και με τα εύσημα της ευαισθησίας για το ωραίον, οι εν λόγω φορείς αποφάσισαν να αξιοποιήσουν τις προσφορές και να κτίσουν το Τελόγλειο. Έτσι κι αλλιώς η ανάγκη για πολιτισμό είναι αδιαφιλονίκητο επιχείρημα για να βάλουμε το μπετόν να τρώει ένα χώρο, μέχρι που να υποβαθμιστεί τόσο ώστε να ανοίξει χώρο για το επόμενο μπετόν. Κι όλα αυτά σε μια προεκλογική περίοδο, που οι θεμελιώσεις και τα μυστριά παίρνουν διαστάσεις εθνικού σπορ.

Απέναντι στους σεβάσμιους αυτούς κυρίους με τις χαρτονένιες μακέτες και τις πολιτιστικές ανάγκες που επικαλούνται, λίγα δεντράκια και κάποιοι ρομαντικοί Τα ματς έμοιαζε σικέ.

Ένα βράδυ λοιπόν το μισό άλσος των 40 Εκκλησιών κρύφτηκε από διαφημιστικές πινακίδες στο ύψος διώροφου κτιρίου. Ένα ξημέρωμα, λίγο αργότερα, μπήκαν οι μπουλντόζες, και το τοπίο άρχισε να γίνεται σεληνιακό.

Κάπου εκεί όμως ήρθε και η έκπληξη Σε λίγη ώρα όσοι κάτοικοι μπόρεσαν να ειδοποιηθούν, παράτησαν τις δουλειές τους και στήθηκαν μπροστά στα χωματουργικά Μετά από μια σύντομη αψιμαχία με τον πιο οξύθυμο από τους οδηγούς το "έργο" σταμάτησε. Έτσι άρχισε ο αγώνας για να σωθεί το άλσος. Έγινε η πρώτη συνέλευση, βγήκε μια επιτροπή αγώνα. Μια παρέμβαση στην εισαγγελία πέτυχε την προσωρινή διακοπή των έργων μέχρι να εκδικαστούν τα ασφαλιστικά μέτρα που ζητούσαν οι κάτοικοι.

Από την αρχή αυτή η κινητοποίηση απέκτησε δυο πολύ σημαντικά χαρακτηριστικά. Το πρώτο ήταν η ίδια η άποψη των κατοίκων για τον πολιτισμό, και η ανάγκη να αντιπαραθέσουν στην αντίληψη των "έργων" των διαχειριστών της πόλης, κάποιες εναλλακτικές λύσεις που να σέβονται τόσο το περιβάλλον όσο και την ίδια την πολιτιστική κληρονομιά. Από την ίδια την αφίσα προβαλλόταν μια τέτοια λογική εναλλακτικών λύσεων. Το άλλο ήταν ότι η ίδια η σύνθεση του μπλοκ των δυνάμεων που θέλουν το Τελόγλειο στις 40 Εκκλησιές, είναι πλατύ και υπερκομματικό. Νομάρχης και Παπαθεμελής (ΠΑΣΟΚ), Κούβελας και Τρακατέλλης (ΝΔ), Νέστορας και Φατούρος (Συμπαράταξη). Αυτό οδήγησε σε μια πιο καθαρή συνείδηση ότι δεν αντιπαρατίθενται κόμματα αλλά τελικά δυο λογικές Οι εραστές του μπετόν και απ' την άλλη όσοι σέβονται το περιβάλλον όσο και τον πολιτισμό. Κι ακόμα παραπέρα, ότι οι κάτοικοι αυτής της πόλης πρέπει να πάρουν τον αγώνα για το περιβάλλον στα χέρια τους, αλλιώς το μόνο πράσινο που θα απομείνει θάναι στους σηματοδότες της τροχαίας.

Τα πράγματα δεν είναι καθόλου εύκολα. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν επιβάλει ένα,σχεδόν ολοκληρωτικό,μπλακάουτ στις απόψεις των κατοίκων, προσπαθούν να παρουσιάσουν την καταστροφή του άλσους σαν μια ανάγκη του "γενικού συμφέροντος της πόλης", στήνουν συσκέψεις φορέων του πνευματικού κόσμου της πόλης (όπου, όπως πρόσφατα ανακαλύψαμε, συμπεριλαμβάνονται και φορείς όπως η ένωση ξενοδόχων), πλαστογραφούν την αλήθεια εμφανίζοντας ολόκληρο το πανεπιστήμιο να ζητάει να συνεχίσουν οι μπουλντόζες.

Ταυτόχρονα όμως, ο αγώνας των κατοίκων, αρχίζει και αυτός σιγά-σιγά να δημιουργεί ένα μπλοκ : εκτός από τις οικολογικά ευαίσθητες ομάδες (την ΠΡΑΞΗ, την Οικολογική Συνεργασία, την Οικολογική Κίνηση και την Ομάδα Φοιτητών για το Περιβάλλον), και τους εναλλακτικούς ραδιοσταθμούς, που συμμετείχαν από την πρώτη στιγμή, φορείς όπως το Εργατικό Κέντρο και ο Σύλλογος αρχιτεκτόνων αρχίζουν να παρεμβαίνουν υπέρ του πρασίνου

Οι κάτοικοι φυσικά δεν περιορίστηκαν στις καμπάνιες και τις επαφές. Την Κυριακή 29/1 πολύς κόσμος και ακόμα περισσότεροι μαθητές από τα σχολεία της περιοχής δεντροφύτευσαν τον χώρο που έσκαψαν οι μπουλντόζες, φυτεύοντας κάπου 150 πευκάκια. Τα πιτσιρίκια υιοθέτησαν με μια συμβολική χειρονομία τα δέντρα, δίνοντάς τους ονόματα.Στις 4/2 έγινε μια συνέλευση των κατοίκων στο κινηματογράφο Αϊαντα, κοντά στον τόπο του εγκλήματος. Είχαν προσκληθεί όλες οι πλευρές, να μιλήσουν ανοιχτά μπροστά στους κατοίκους. Τελικά

ήρθε ο πρύτανης Τρακατέλλης, ο κοσμήτορας της Φιλοσοφικής και μια κουστωδία από τεχνικούς. Όμως τους περίμεναν πολλές εκπλήξεις. Ο κόσμος ήταν πολύς, ήξερε τι ήθελε, δεν φοβόταν να μιλήσει, είχε επιχειρήματα. Οι λίγοι εγκάθετοι δεν μπόρεσαν να κάνουν τίποτε, οι ειδικοί αποστομώθηκαν καθώς βρέθηκαν μπροστά σ' ένα κόσμο που δεν υπερασπιζόταν κάποιο ιδιωτικό συμφέρον αλλά μια ολόκληρη διαφορετική αντίληψη για το περιβάλλον και τον πολιτισμό.

Τα ψελλίσματα του πρύτανη μεταβλήθηκαν σε άτακτη φυγή όταν κάποιος από τους κατοίκους, ο κος Μαυράκης, σηκώθηκε και πρόσφερε στο πανεπιστήμιο ένα οικόπεδο 10 στρεμμάτων που έχει στη Θεσσαλονίκη, να γίνει εκεί το Τελόγλειο και να σωθεί το δάσος. Ο κοσμήτορας Παντερμάλης, εντυπωσιασμένος, έμεινε να συζητάει στα πηγαδάκια και να καταριέται την μοίρα που τον όρισε στο ΔΣ του Τελόγλειου. Η συνέλευση κατέληξε σε ομόφωνη απόφαση να υπερασπιστεί ο κόσμος το άλσος με κάθε τρόπο.

Την Δευτέρα 6/2 έγιναν τα ασφαλιστικά. Ορίστηκε αυτοψία, και κάποια στιγμή θα βγει η απόφαση. Η μάχη για το άλσος συνεχίζεται. Όμως μέχρι τώρα κερδήθηκαν πολλά. Είναι η ευαισθητοποίηση του κόσμου που όχι μόνο συζητάει και ενδιαφέρεται για το πράσινο αλλά συνολικοποιείται : όταν ο παπάς της ενορίας ανακοίνωσε ότι η εκκλησία είναι υπέρ της ανακύκλωσης, το κτίριο της εκκλησίας σχεδόν εξαφανίστηκε από σωρούς εφημερίδες και χαρτιά, προϊόν της ανταπόκρισης του ποιμνίου του. Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για μια άλλη πολιτισμική πρόταση που ξεπερνάει τους τυπικούς πια διαχωρισμούς προοδευτικών και συντηρητικών, δεξιών και αριστερών, που το γκρίζο μπετόν της σκέψης τους φαίνεται κάτω απ' το ξέθωρο των χρωμάτων που επικαλούνται. Και πάνω απ' όλα αυτό το κάτι που φυτεύτηκε στην καρδιά των παιδιών μαζί με τα πευκάκια, που πρασινίζουν και πάλι το χώρο, σ' αυτό που όλοι αγωνίζονται για νάναι αύριο ένα καινούργιο δάσος.

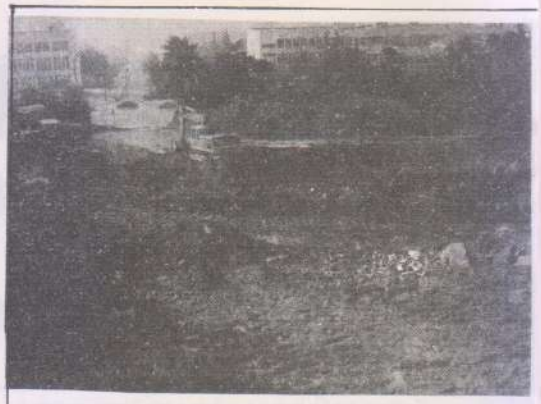

ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΤΟ ΤΕΛΟΓΛΕΙΟ ΣΕ ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΑ ΠΟΥ ΓΚΡΕΜΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΜΟΔΙΩΝ

ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΩΝ 40 ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΠΕΤΡΟΧΗΜΙΚΟ

Ο περιπλανώμενος Ιουδαίος

Φαίνεται ότι το έχει η μοίρα αυτής της πόλης. Ενώ ο αγωγός πάει να εγκαινιαστεί (βλ. σχόλιο σε άλλη στήλη), ενώ η κουλτούρα του μπετόν επιτίθεται στα δέντρα των 40 Εκκλησιών, μια τρίτη σελίδα ανοίγει. Ο περιπλανώμενος Ιουδαίος του πετροχημικού (ναι, πρόκειται για το γνωστό πετροχημικό που έδιωξαν με τις μαγκούρες οι κάτοικοι του Νεοχωρίου στο Μεσολόγγι) βρίσκει αποκούμπι στις παρυφές της Θεσσαλονίκης.

Αγορασμένο πανάκριβα στις αρχές της δεκαετίας, σκούριαζε τόσο καιρό σε κάποιες αποθήκες στην Αγγλία, αφού μια σειρά χώρες όπως η Ινδία, η Αλγερία, αρνήθηκαν διαδοχικά να αγοράσουν αυτό το σκουπίδι. Όμως τα πράγματα άλλαξαν. Η εγχώρια χρήση του πλαστικού ανεβαίνει διαρκώς (κι αν δεν το πιστεύετε πηγαίνετε στην πλησιέστερη ακτή να δείτε), το ίδιο και οι τιμές στη διεθνή αγορά.

Επειδή σαν πολιτισμένη χώρα δεν ήταν δυνατόν ν' ανεχτούμε να αγοράζουμε απ' έξω την πρώτη ύλη για να γεμίζουμε τη ζωή μας, κι επειδή τα καταναλωτικά μας πρότυπα είναι ευρωπαϊκά μεν, αλλά μιας εικοσαετίας πριν (καθ' ότι εις τας Ευρώπας προσπαθούν να περιορίσουν τη χρήση των πλαστικών που δεν ξέρουν πια πού να τα βάλουν), αποφασίσαμε ότι η ανάγκη της εθνικής οικονομίας επιτάσσει να έχουμε πολυαθυλένιο made in Greece. Κι όπως έρχονται και οι εκλογές και τόχουμε και πληρωμένο τρεις φορές, φέρτο και βάλτο δίπλα στην πόλη.

Η οδηγία Σεβέζο της ΕΟΚ απαγορεύει να βρίσκονται πετροχημικά δίπλα σε κατοικημένους χώρους. Το εργοστάσιο που προκάλεσε το ομώνυμο ατύχημα ήταν πετροχημικό. Η Ελλάδα δεν έχει υπογράψει την οδηγία Σεβέζο.

Αυτό λοιπόν το πετροχημικό εργοστάσιο(ή τις δυο μονάδες όπως τις λένε για να κοιμόμαστε πιο ήσυχα) το πήραν χαμπάρι οι κάτοικοι. Ήδη η σύσκεψη που το αποφάσισε ήταν περικυκλωμένη από τους κατοίκους της Σίνδου, του βιομηχανικού σκουπιδότοπου της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης.Με την ανακοίνωση της απόφασης έγινε σύσκεψη των φορέων της περιοχής και δήλωσαν την αντίθεσή τους, ξεκινώντας μια σειρά επαφές με κόμματα και αρμόδιους.

Την Παρασκευή 17/2 ξεπερνώντας τα πλάνα των κοινοτικών αρχών, οι μαθητές μπήκαν αποφασιστικά στο χορό. Ήδη από την προηγούμενη το λύκειο της Σίνδου είχε καταληφθεί,με αίτημα : να φύγει το πετροχημικό. Το πρωί της Παρασκευής τα λύκεια γειτονικών κοινοτήτων έκαναν πορεία και ενώθηκαν με την κατάληψη. Το απόγευμα όλοι μαζί, έκαναν πορεία στη Σίνδο, στάση στην κεντρική πλατεία όπου μίλησαν διάφοροι εκπρόσωποι και μετά πορεία στη βιομηχανική ζώνη και ψήφισμα στην ΕΤΒΑ. Κεντρικό σύνθημα : τη λύση θα δώσουν οι μαθητές.

Εκεί λοιπόν όπου η υποβάθμιση είναι ζωντανό παρόν, η οικολογία δεν μπορεί να είναι απλά χόμπυ ή πολιτική, αλλά ανάγκη ζωής. Εκεί, στον τόπο του εγκλήματος, ο αγώνας μοιάζει να περνά σε πιο στιβαρά χέρια.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΤΖΙΟΥΜΠΑΣ

Κ.Α.Α.

Ένας... Καλαμάς στη Μακεδονία

Στους επόμενους μήνες πρόκειται να εγκαινιαστεί ο νέος Κεντρικός Αποχετευτικός Αγωγός (Κ.Α.Α.) της Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για ένα έργο που η λογική της κατασκευής του και οι συνέπειες του, παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες με το αντίστοιχο έργο του αποχετευτικού αγωγού των Ιωαννίνων. Συγκεκριμένα :

α) Και στις δυο περιπτώσεις έχουμε μια πόλη (Ιωάννινα και Θεσσαλονίκη αντίστοιχα) οι λειτουργίες της οποίας έχουν καταστρέψει τον περιβάλλοντα χώρο ιδιαίτερα τον υγρό αποδέκτη των αποβλήτων τους (Παμβώτιδα και Θερμαϊκός αντίστοιχα).

β) Και στις δυο περιπτώσεις, η λύση που επιλέγεται για την – υποτιθέμενη – σωτηρία αυτών των αποδεκτών, είναι του τύπου : "Μακριά απ' την αυλή μου κι ας είναι και στην αυλή του γείτονα".

Ο..."γείτονας" στην προκειμένη περίπτωση είναι ο Αξιός και, κατ' επέκταση, οι ακτές της Πιερίας. Περιοχές δηλαδή που ακόμα δεν έχουν καταστραφεί από την ανθρώπινη παρέμβαση, που διατηρούν, θα λέγαμε, την "φυσικότητά" τους. Το δέλτα που υπάρχει στις εκβολές του Αξιού είναι ένας πολύ σημαντικός υγροβιότοπος που φιλοξενεί πολλά είδη πουλιών μερικά από τα οποία κινδυνεύουν με εξαφάνιση. Επιπλέον οι άνθρωποι αυτής της περιοχής του δυτικού Θερμαϊκού, ζουν στηριζόμενοι στη σχετικά υποφερτή, από άποψη ρύπανσης, κατάσταση της γης και των νερών τους. Είναι δηλαδή γεωργοί, που ποτίζουν τα χωράφια τους από τον Αξιό, οστρακοκαλλιεργητές, ψαράδες ή εργαζόμενοι στην τουριστική βιομηχανία των παραλίων της Πιερίας. Καταλαβαίνουμε δηλαδή ότι ένα μολυσμένο ποτάμι και κάποιες μολυσμένες ακτές σημαίνουν όχι μόνο τον οικολογικό αλλά και τον οικονομικό θάνατο αυτών των περιοχών. Βέβαια, η επιβάρυνση δεν θα είναι τόσο σημαντική στις τουριστικές ακτές της Πιερίας (π.χ. Πλαταμώνα) γιατί η απόσταση τους από τον Αξιό είναι αρκετά μεγάλη, όσο στην περιοχή μεταξύ των εκβολών του Αξιού και του ακρωτηρίου Αθερίδας, που η απασχόληση των κατοίκων είναι σχεδόν αποκλειστικά το ψάρεμα και η οστρακοκαλλιέργεια.

γ) Και στις δυο περιπτώσεις κυριάρχησαν η αδιφορία για την προστασία του περιβάλλοντος, η αδιαφορία για την αποτελεσματικότητα των έργων, η ανευθυνότητα, οι φήμες για οικονομικές ..."ατασθαλίες" (*sic*) και η έλλειψη ολοκληρωμένων επιστημονικών μελετών, όπως θα δούμε πιό αναλυτικά παρακάτω.

δ) Τέλος, και στις δυο περιπτώσεις έλειψε κάθε προσπάθεια εξασφάλισης μιας λύσης κοινά αποδεκτής απ' όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, αλλά, ακόμα περισσότερο έλειψε μια απλή ενημέρωση. Μάλιστα και στις δυο περιπτώσεις έγιναν σκόπιμες προσπάθειες να ξεγελαστεί ο κόσμος για την ποιότητα των έργων.

Αλλά ας δούμε πιο αναλυτικά τα προβλήματα του Κεντρικού Αποχετευτικού αγωγού Θεσσαλονίκης (Κ.Α.Α.) :

– Τα αστικά και βιομηχανικά λύματα αναμιγνύονται εξ αρχής στον Κ.Α.Α. και υπόκεινται σε κοινή διαδικασία καθαρισμού. Αυτό σημαίνει τα εξής τρία πράγματα : Πρώτο, ότι η πολιτική βούληση των κατασκευαστών του Κ.Α.Α. είναι η βιομηχανία ν' απαλλάσσεται αιωνίως από το κόστος καθαρισμού των αποβλήτων της. Δεύτερο, η ιδιαίτερη τοξικότητα των βιομηχανικών αποβλήτων, είναι γνωστό ότι ανενεργοποιεί τα συστήματα καθαρισμού μειώνοντας έτσι κι άλλο τη μικρή αποτελεσματικότητα του έργου. Τρίτο, επειδή δεν προβλέπεται καθαρισμός των αποβλήτων απ' τις τοξικές ουσίες αυτές θα πέφτουν ως έχουν στον Αξιό!

– Ο Κ.Α.Α. δεν διαθέτει σύστημα βιολογικού καθαρισμού, αλλά μόνο σύστημα πρωτοβάθμιου μηχανικού καθαρισμού, το οποίο θα μειώνει την οργανική φόρτιση κατά 23-45% (ανάλογα με την εποχή) και τα αιωρούμενα στερεά κατά 53-72%. Αυτό σημαίνει ότι η οργανική φόρτιση που θα δέχεται ο Αξιός είναι του επιπέδου των 135-185 *mg/lt*, την στιγμή που το επιτρεπόμενο όριο είναι 40 *mg/lt*! Ενώ, όπως ήδη αναφέραμε, δεν θα γίνεται καθαρισμός ούτε των τοξικών μετάλλων αλλά ούτε και των παθογόνων μικροβίων που περιέχουν τα απόβλητα. Μ' ένα λόγο δηλαδή ο καθαρισμός είναι εντελώς ανεπαρκής, ιδιαίτερα όταν ο φυσικός αποδέκτης – Αξιός, ακτές δυτικού Θερμαϊκού – είναι αρκετά ευαίσθητο οικοσύστημα με μικρή ικανότητα αντίστασης στην ρύπανση. Αν μάλιστα φανταστούμε ότι το καλοκαίρι ο Αξιός στερεύει μπορούμε εύκολα να δούμε την εικόνα που θα παρουσιάζει στους ταξιδιώτες της εθνικής οδού!!

– Δεν έχει ολοκληρωθεί καμιά περιβαλλοντική έρευνα ώστε να μπορεί κανείς να μιλάει με σιγουριά τόσο για την σημερινή κατάσταση των αποδεκτών των αποβλήτων, όσο και για τις επικείμενες βλάβες απ' την λειτουργία του Κ.Α.Α., τον βαθμό διασποράς των λυμάτων στο Θερμαϊκό κλπ. Μάλιστα, μια μελέτη που είχε α-

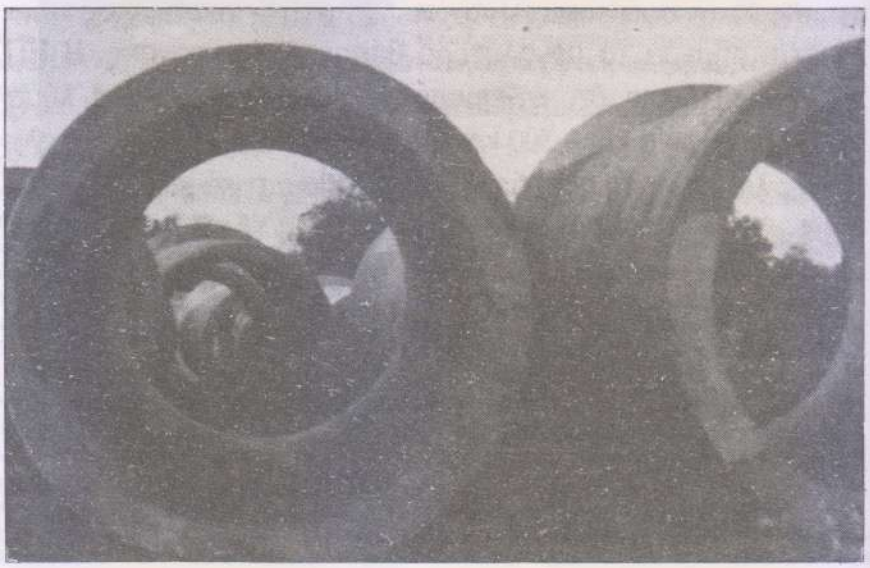

ναθέσει ο Οργανισμός Αποχέτευσης στον Τομέα Υδραυλικής του Πολυτεχνείου σταμάτησε στην πρώτη φάση της πιθανόν γιατί τ' αποτελέσματά της δεν ήταν αυτά που ήθελαν οι υπέρμαχοι του Κ.Α.Α!!! Έτσι τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται είναι από σκόρπιες ανολοκλήρωτες και ασυντόνιστες έρευνες με συχνά αλληλοσυγκρουόμενες υποθέσεις ή συμπεράσματα. Δηλαδή το καθεστώς άγνοιας, προχειρότητας και αναξιοπιστίας που περιβάλλει αυτό το έργο είναι πρωτοφανές ακόμα και για τις ελληνικές συνθήκες.

— Δεν έχει μελετηθεί τι θα γίνεται η λάσπη που θα προκύπτει απ' την κατεργασία των αποβλήτων και η οποία υπολογίζεται σε 150 κ.μ. την ημέρα.

— Το βιοαέριο που παράγεται από την κατεργασία της λάσπης, ενώ μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως καύσιμο — μάλιστα έχουν φτιαχτεί και οι σχετικές εγκαταστάσεις — θα καίγεται στον αέρα επιβαρύνοντας με 13 τόνους διοξείδιο του άνθρακα την ημέρα.

— Τέλος ο Κ.Α.Α. δεν περιλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος των ανατολικών περιοχών της Θεσσαλονίκης (Περαία, Αγία Τριάς κλπ) οι οποίες θα συνεχίσουν να ρίχνουν τα λύματά τους στην παραλία της πόλης και οι οποίες αντιπροσωπεύουν, σύμφωνα με εκτιμήσεις, το 30% της σημερινής ρύπανσης του Θερμαϊκού.

—Μυστήριο και αβεβαιότητα καλύπτει ακόμη τον ακριβή χρόνο(!) και τρόπο(!) λειτουργίας του αγωγού. Ενώ δηλαδή το έργο ήταν έτοιμο απ' το περασμένο φθινόπωρο, κι ενώ είχε ανακοινωθεί η λειτουργία του για τον Μάρτη, τελευταία εμφανίστηκε ένα σενάριο σύμφωνα με το οποίο θα λειτουργήσει το επόμενο φθινόπωρο. Η πιο ευλογοφανής ερμηνεία αυτής της αναβολής είναι το ότι καταλαβαίνοντας οι υπεύθυνοι τι θα γίνει το καλοκαίρι που θα είναι ξερό το ποτάμι, προτίμησαν την αναβολή για το φθινόπωρο που τα αποτελέσματα θα είναι περισσότερο ορατά. Το πιο αισχρό σημείο της υπόθεσης όμως είναι ότι τους πρώτους 18 "δοκιμαστικούς" μήνες λειτουργίας του αγωγού, όπου θα μελετηθούν υποτίθεται οι επιπτώσεις στο περιβάλλον, δεν θα μπαίνουν στον αγωγό ούτε τα βιομηχανικά απόβλητα ούτε τα απόβλητα της πόλης ανατολικά της Μπότσαρη!!! Δηλαδή θα δοκιμαστεί μ' ένα πολύ μικρό μέρος των λυμάτων οπότε βέβαια οι τιμές των ρυπαντών θα είναι πολύ μικρές και οι διάφοροι γραφειοκράτες και τεχνικοί της εξουσίας θα παρουσιάζουν εαυτούς ως σωτήρες του κόλπου.

ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

Αν και όπως λέει ο Παπαϊωάννου στην Ν. Οικολογία η αναμενόμενη βλάβη στον Αξιό είναι τέτοια που, σε αναλογία με τον Καλαμά, θα πρέπει ν' αναμένεται ένοπλη εξέγερση, δεν φαίνονται πιθανές προς το παρόν καταστάσεις όμοιες έστω μ' αυτές της Θεσπρωτίας. Γεγονός που είναι δείκτης όχι συναίνεσης αλλά απάθειας όμοιας μ' αυτής που κάνει τους Αθηναίους π.χ. να μην κατεβαίνουν σε πορείες για το νέφος.

Είναι ωστόσο τόσο κραυγαλέες οι ελλείψεις του αγωγού ώστε να αρνούνται να συναινέσουν στη λειτουργία του τόσο οι διάφοροι ειδικοί (μηχανικοί του ΤΕΕ, διάφοροι καθηγητές του πανεπιστήμιου) όσο και όλοι οι φορείς της ευρύτερης περιοχής (κοινοτάρχες των ευρύτερων περιοχών, η Πανελλήνια Ένωση Βιολόγων, το Εργατικό Κέντρο, φοιτητικοί σύλλογοι κλπ). Αυτό φάνηκε και στο πρόσφατο συνέδριο του ΤΕΕ όπου όλοι φρόντιζαν να πάρουν τις αποστάσεις τους από το έργο. Και ίσως αυτές οι αντιδράσεις να έπαιξαν τον σημαντικό ρόλο στην φημολογούμενη απόφαση αναβολής της λειτουργίας του αγωγού. Όμως αυτή η αντίδραση δεν έχει μεταφερθεί στην κοινωνία έτσι ώστε να ελπίζουμε σε μια οικολογική κατάληξη του αγωγού.Τουλάχιστον για την ώρα.

Αλλά και η δραστηριοποίηση του εναλλακτικού χώρου δεν έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις. Βέβαια έχουν γίνει κάποιες εκδηλώσεις, έχει γίνει μια προσπάθεια προπαγάνδισης του ζητήματος μ' αφίσσα, προκηρύξεις, χαρτοπανώ, αλλά με μικρή, μέχρι στιγμής, απήχηση.

Το πιο θετικό σημείο αυτής της κίνησης είναι η δημιουργία μιας οικολογικής ομάδας στο πανεπιστήμιο, από φοιτητές που κινούνται στο χώρο των αυτόνομων σχημάτων, η οποία φιλοδοξεί να μονιμοποιήσει την παρέμβαση για οικολογικά ζητήματα στο χώρο αυτό.

Οι προτάσεις του οικολογικού χώρου για τον Κ.Α.Α. έχουν τους εξής άξονες :

Α. Τα λύματα μιας πόλης σαν τη Θεσσαλονίκη πρέπει να υπόκεινται σε πλήρη βιολογικό και χημικό καθαρισμό προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί το ρυπαντικό τους φορτίο. Ακόμα πρέπει τα βιομηχανικά απόβλητα να επεξεργάζονται χωριστά απ' τα αστικά και μάλιστα, κάθε βιομηχανία, πρέπει να έχει το δικό της σύστημα καθαρισμού. Αυτό επιβάλλεται και για λόγους τεχνικούς αλλά και για λόγους πολιτικούς. Ν' αναλάβει η κάθε βιομηχανία το κόστος καθαρισμού της αλλά να ελέγχεται για το τι ρίχνει στο περιβάλλον.

Β. Θα πρέπει να μελετηθεί η καταλληλότερη λύση στο πρόβλημα του φυσικού αποδέκτη. Πριν προχωρήσουμε σε οποιαδήποτε απόφαση θα πρέπει να είμαστε σίγουροι ότι δεν θα βλάψει το περιβάλλον και όχι να κάνουμε πειραματισμούς με τη φύση.

Γ. Πρέπει να ολοκληρωθεί το έργο. Δηλαδή να αφορά το σύνολο της πόλης, να ολοκληρωθεί το σύστημα κατεργασίας της λάσπης, να λυθεί το πρόβλημα της απόθεσής της καθώς και, να λειτουργήσει το σύστημα αξιοποίησης του βιοαέριου ως καύσιμη ύλη.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Οι αποχετευτικοί αγωγοί τείνουν να πάρουν μορφή επιδημίας στον ελλαδικό χώρο. Εκτός από τις γνωστές περιπτώσεις των Ιωαννίνων και της Θεσσαλονίκης, σε μια σειρά άλλες πόλεις τα έργα κατασκευής αγωγών βρίσκονται στο τελικό τους στάδιο (π.χ. Αθήνα, Καστοριά, Καβάλα). Αυτή η συνολικότητα του φαινομένου δείχνει ότι ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής φύσης, δηλαδή αυτό που περιβάλλει τα αστικά κέντρα, έχει καταστραφεί σε βαθμό τέτοιο, που καμιά σκοπιμότητα (οικονομική, πολιτική) δεν επιτρέπει την παραπέρα βοθροποίησή του.

Επιπλέον, οι τεχνικές περιβαλλοντικές προδιαγραφές των διαφόρων αποχετευτικών αγωγών δείχνουν ότι οι τεχνικοί της εξουσίας συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν τα φυσικά οικοσυστήματα σαν λεκάνες τουαλέττας στις οποίες θα μπορούν να ρίχνουν αιωνίως τα παραπροϊόντα του πολιτισμού μας. Ταυτόχρονα δίνουν τη χαριστική βολή σ' όσες ανθρώπινες δραστηριότητες ξεφεύγουν από το πλέγμα της πόλης και στηρίζονται στην καλή κατάσταση της φύσης. (Την άμυνα αυτή ακριβώς εξέφραζε ο καταπληκτικός αγώνας των Θεσπρωτών).

Μ' αυτές τις παρατηρήσεις θέλω να καταλήξω στο συμπέρασμα ότι οι αγώνες σχετικά με τους αποχετευτικούς αγωγούς έχουν ένα οικολογικό χαρακτήρα που ίσως χάνεται μέσα στις αναγκαίες τεχνικές περιγραφές είναι όμως ιδιαίτερα σημαντικός τόσο για το μέλλον της ελληνικής φύσης όσο και για το μέλλον του οικολογικού κινήματος.

ΚΟΡΦΙΑΤΗΣ ΚΩΣΤΑΣ

ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ 10

Πώς έγινε μια δίκη... του κράτους καταδίκη!

Στις 19 του Γενάρη έληξε η δίκη των 31 φοιτητών/τριών και σπουδαστών/τριών, για την κατάληψη του κτιρίου της Αρμενοπούλου 10, τον Νοέμβρη του '87. Οι κατηγορίες ήταν διατάραξη κοινής ειρήνης (διασάλευση δημόσιας τάξης, 189 ΠΚ), αυτοδικία, διατάραξη οικιακής ειρήνης, σε μια δίκη που γίνεται ενώ το σπίτι έχει εκκενωθεί από τους/τις καταληψίες ήδη από το Μάρτη του '88 μετά την εκδίκαση ασφαλιστικών μέτρων και ενώ παραμένει ακόμη άδειο τη στιγμή που το στεγαστικό πρόβλημα διαρκώς οξύνεται.

ΜΙΑ, ΑΠΟ ΚΑΘΕ ΠΛΕΥΡΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΚΗ

Σύνθεση του δικαστηρίου : ενάγοντες το κράτος και η στεγαστική του *(sic)* πολιτική και βέβαια η μερίδα εκείνη των ιδιοκτητών που κερδοσκοπεί σε βάρος των ενοικιαστών/τριών, κρατά κλειστά τα κτίρια για φορολογικούς λόγους και που έρχεται να εκδικηθεί αυτές/ούς που τόλμησαν να βάλουν με ένα δυναμικό τρόπο το πρόβλημα επί τάπητος απέναντι στους πραγματικούς δημιουργούς του. Στο εδώλιο όλες/οι όσες/οι δεν έχουν δικό τους, ιδιόκτητο, σπίτι και νοικιάζουν, όσοι έρχονται από άλλες πόλεις για να σπουδάσουν ή να δουλέψουν, νέοι και νέες που θέλουν να ανεξαρτητοποιηθούν από την οικογενειακή θαλπωρή και θέλουν να μείνουν μόνοι /ες τους, αλλά φεύ!

Η δίκη δίκαια πήρε το χαρακτήρα μιας πραγματικής κοινωνικής αντιπαράθεσης. Και κύρια γι' αυτό ήταν μια σημαντική πολιτική δίκη. Η διαδικασία κράτησε τρεις μέρες και είχε συγκεντρώσει το ενδιαφέρον του κόσμου της Θεσσαλονίκης καθώς εφημερίδες και ραδιοφωνικοί σταθμοί μετέδιδαν ειδήσεις και ρεπορτάζ καθημερινά.

Στο χώρο των νομικών η δίκη είχε ένα ιδιαίτερο, μοναδικό, ενδιαφέρον : ήταν η πρώτη φορά που γινόταν προσπάθεια να ποινικοποιηθεί μια κατάληψη σπιτιού με τέτοιες κατηγορίες — όσοι άλλοι είχαν δικαστεί για παρόμοιες ενέργειες είχαν αντιμετωπίσει την κατηγορία της φθοράς ξένης ιδιοκτησίας — και με δεδομένο το νομικό κενό που υπάρχει στον ΠΚ. Ιδιαίτερα, πράγμα που αφορά το κίνημα κυρίως, η κατηγορία της διατάραξης κοινής ειρήνης που ενεργοποιήθηκε για πρώτη φορά ύστερα από πάρα πολλά χρόνια θα δημιουργούσε νομικό προηγούμενο αν τελικά καταδικάζονταν μ' αυτήν οι καταληψίες, καθώς αφορά πλήθος που με ενωμένες τις δυνάμεις (όχλος) στρέφεται αδιακρίτως εναντίον προσώπων και πραγμάτων και βέβαια η δίωξη γι' αυτό το αδίκημα είναι αυτεπάγγελτη. Καταλαβαίνει κανείς ότι μ' αυτό τον τρόπο μπορεί να ποινικοποιηθεί οποιαδήποτε δυναμική και μαζική διαμαρτυρία όπως μια κατάληψη σπιτιού και όχι μόνο, αλλά και μια απλή διαδήλωση.

Οι καταληψίες της Αρμενοπούλου 10 εύλογα λοιπόν βρήκαν πλατιά συμπαράσταση. Τόσο γιατί κάθονταν στο εδώλιο επειδή ουσιαστικά διεκδίκησαν ένα βασικό κοινωνικό αγαθό όπως αυτό της κατοικίας αλλά και γιατί κινδύνευε με ποινικοποίηση κάθε δυναμική διαμαρτυρία.

Έτσι οι μάρτυρες υπεράσπισης (φοιτητές, πολίτες, διανοούμενοι και εκπρόσωποι μαζικών φορέων της πόλης), πέρα από τους γείτονες που τόνισαν ότι το σπίτι ήταν εγκαταλελειμμένο και κλειστό από χρόνια όπως και ότι η γειτονιά αντιμετώπισε θετικά τους καταληψίες, ουσιαστικά υπερασπίστηκαν την κατάληψη από κάθε πλευρά. Ο Αντ. Μανιτάκης, συνταγματολόγος και κοσμήτορας της Νομικής σχολής, τόνισε την ανεπάρκεια της στεγαστικής πολιτικής από το κράτος και το πανεπιστήμιο. Ο Δ. Κωτσάκης, λέκτορας της Αρχιτεκτονικής, μίλησε για το μέγεθος του στεγαστικού προβλήματος που αντιμετωπίζουν όσοι /ες σπουδάζουν λέγοντας ότι για τους φοιτητές/τριες οι εξετάσεις είναι δυο : οι πανελλαδικές και οι στεγαστικές. Περνούν τις πρώτες, κόβονται στις δεύτερες! Ο Κλ. Γρίβας, γιατρός, που είπε, ανάμεσα σ' άλλα, ότι στις περιόδους πολιτικής, κοινωνικής και ηθικής κρίσης σαν κι αυτή που ζούμε, τέτοιες κινήσεις , όπως η κατάληψη του σπιτιού, αποτελούν την ελπίδα καθώς ενεργοποιούν την κοινωνία. Ο γ.γ. του συνδικάτου των οικοδόμων κ. Αχτσής και η κα Χαραλαμπίδου εκπρόσωπος του ΕΚΘ, υπερασπίστηκαν την κατάληψη σαν μέσο πάλης που είναι πλέον καταξιωμένο στους χώρους των εργαζόμενων και της νεολαίας. Ο Μ. Τρεμόπουλος, δημοσιογράφος, που είχε άμεση αντίληψη της ενέργειας των καταληψιών, επιβεβαίωσε το γεγονός της ήρεμης εισόδου στο σπίτι καθώς και την θέλησή τους να νοικιάσουν το σπίτι. Ο Γ. Χεκίμογλου, εκπρόσωπος του ΚΣ της ΦΕΑΠΘ, κατήγγειλε την ποινικοποίηση της κατάληψης γιατί ανοίγονται έτσι επικίνδυνοι δρόμοι για την αντιμετώπιση άλλων φοιτητικών κινητοποιήσεων. Αναφέρθηκε ακόμη στους φοιτητικούς αγώνες για την στέγη και τις καταλήψεις ξενοδοχείων, της Ευξείνου λέσχης, των εστιών που έγιναν στη Θεσσαλονίκη και που όχι μόνο δεν ποινικοποιήθηκαν αλλά αντίθετα, έγιναν προσπά-

θειες να δοθεί λύση σε όφελος των καταληψιών.

Κατά γενική ομολογία όμως, όσο και αν οι καταθέσεις των μαρτύρων ήταν όλες σημαντικές, την παράσταση έκλεψαν οι απολογίες των 31 κατηγορούμενων που κατάφεραν η καθεμία/ένας από την σκοπιά της/του να αποστομώσει την πολιτική αγωγή και να μετατρέψει τον εαυτό της/του από κατηγορούμενη/νο σε κατήγορο. Έτσι, καταδείχτηκε το μέγεθος του στεγαστικού προβλήματος, η δυναμική του φοιτητικού κινήματος του Νοέμβρη του'87 που κάλυψε μ'αποφάσεις γενικών συνελεύσεων την κατάληψη, και τέλος τονίστηκε η σημασία της απόφασης μιας δίκης που έφερε στο εδώλιο όλο το φοιτητικό κίνημα. Ανασκεύασαν όλες τις κατηγορίες, δηλώνοντας ότι είναι υπεύθυνοι για την ενέργειά τους για την οποία δεν μετανοιώνουν.

Η αγόρευση του εισαγγελέα ήταν απρόσμενη. Ζήτησε την αθώωση των κατηγορουμένων από όλες τις κατηγορίες λέγοντας ότι αν μια κατηγορία μπορεί να σταθεί είναι αυτή της διατάραξης οικιακής ειρήνης που και αυτή ανασκευάζεται εφ'όσον το σπίτι αποδεδειγμένα ήταν εγκαταλελειμμένο και οι καταληψίες βρίσκονταν σε άμυνα. Η κατάσταση άμυνας στοιχειοθετείται από την επίθεση που δέχεται, αναμφισβήτητα, το δικαίωμα στη στέγαση συνολικά και που φανερά το στερούνταν οι κατηγορούμενοι/νες.

Η πολιτική αγωγή δέχτηκε ότι δεν στέκεται η κατηγορία της αυτοδικίας αλλά ζήτησε να καταδικαστούν οι κατηγορούμενοι για τις άλλες δυο κατηγορίες.

Οι αγορεύσεις των συνηγόρων (εφτά συνολικά) κάλυψαν όλες τις νομικές αλλά και πολιτικές πλευρές της υπόθεσης. Συμπληρώνοντας τον εισαγγελέα (κ. Μικρούλης), δήλωσαν ότι η κατάσταση ανάγκης χαρακτηρίζει την ουσία της υπόθεσης και τόνισαν ιδιαίτερα το ανυπόστατο της βαριάς κατηγορίας του 189 ΠΚ που μπορεί να ταιριάζει σε χούλιγκαν , όχι όμως σε πολιτικοποιημένα και υπεύθυνα άτομα όπως οι καταληψίες. Να σημειωθεί ότι ο ιδιοκτήτης είχε ζητήσει την ενεργοποίηση του 189 από την εισαγγελία εφετών την ώρα που οι αρχικές κατηγορίες ήταν οι άλλες δυο.

Το δικαστήριο αποφάσισε τελικά την αθώωση των κατηγορούμενων για το 189 ΠΚ και την αυτοδικία, και την καταδίκη τους σε 4 μήνες με αναστολή (εφέσιμη ποινή) για τη διατάραξη οικιακής ειρήνης. Όμως η πολιτική αγωγή ανακάλεσε την κατηγορία και έτσι η ουσιαστική απαλλαγή των κατηγορουμένων είναι γεγονός.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ : Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ

Το γεγονός ότι η δίκη αυτή ήταν η πρώτη μεγάλου εύρους πολιτική δίκη στη Θεσσαλονίκη (η πρώτη επί ΠΑΣΟΚ τουλάχιστον), είχε από μόνο του ιδιαίτερη σημασία. Η συνεπής και υπεύθυνη στάση των κατηγορούμενων και η συμπαράσταση που έτυχαν τόνωσε το ηθικό και την αυτοπεποίθηση του κόσμου που στηρίζει τέτοιου τύπου πρακτικές αλλά και έδειξε στην κοινωνία ότι υπάρχει ένα ριζοσπαστικό κομμάτι της νεολαίας που ξέρει πώς να υπερασπίζεται τον εαυτό του σε κάθε χτύπημα της πάλης του για δικαιώματα που αφορούν την κοινωνία ολόκληρη. Αντί για την γνωστή και κατάπτυστη στάση κάποιων να "τη γλυτώσουμε", να "κοροϊδέψουμε" την αστική δικαιοσύνη και να "το παίξουμε" άσχετοι, η ανάληψη της πολιτικής ευθύνης για τις πρακτικές που επιλέγει το κίνημα είναι μια άλλη στάση, η μόνη παραδεκτή από τον κόσμο, η μόνη που δίνει στο κίνημα φερεγγυότητα, συνέπεια και ωριμότητα.

Μεγαλύτερη ωστόσο ήταν η κοινωνική σημασία που είχε η δικαστική απόφαση. Στο εξής δεν μπορεί να ενεργοποιηθεί το άρθρο 189 ΠΚ που ταυτίζει απλούς ταραξίες και διαδηλωτές αλλά και δίνει τη δυνατότητα για την τόνωση του κινήματος για υπεράσπιση του δικαιώματος στη στέγη αφού πραγματικά η ρεβανσιστική διάθεση των ιδιοκτητών έπεσε στο κενό. Ακόμη, μια τέτοια απόφαση αφήνει ανοικτό το δρόμο για τη διεκδίκηση του αιτήματος των καταληψιών σπιτιών αλλά και συνολικά του οργανωμένου νεολαιίστικου κινήματος για αξιοποίηση των άδειων κτιρίων σαν μέτρο για την επίλυση του οξυμένου στεγαστικού προβλήματος. Έτσι μια κατάληψη κτιρίου που μπορεί να αποδειχτεί ότι είναι άδειο και εγκαταλελειμμένο ώστε να μην ενεργοποιείται η κατηγορία της διατάραξης οικιακής ειρήνης δεν μπορεί να ποινικοποιηθεί στο μέλλον με καμιά κατηγορία. Οι καταληψίες της Αρμενοπούλου 10 δεν βρήκαν λύση στο ατομικό τους πρόβλημα και το κτίριο είναι και σήμερα άδειο. Η συνεισφορά τους όμως στο στεγαστικό κίνημα ήταν αυτό που θα μείνει και δικαιώνει τον πολύμηνο αγώνα τους, την ταλαιπωρία της κατάληψης και τις δίκες. Όσο για τους "συντρόφους" που είδαν την κατάληψη καχύποπτα και αδιαφόρησαν γι' αυτή κάνοντας κριτική εκ του ασφαλούς, δόθηκε η καλύτερη απάντηση μ' αυτή τη δίκη. Έστω και αν οι περισσότεροι "σύντροφοι" δεν έκαναν καν τον κόπο να περάσουν από το δικαστήριο...

Εκ των κατηγορουμένων (31 τω αριθμώ)
ΤΑΣΟΣ ΦΙΛΑΝΙΩΤΗΣ

ΥΓ. Από μέρους των κατηγορουμένων θάθελα να ευχαριστήσω τις/τους δικηγόρους Νίκη Παντελεμίδου, Γιώργο Θεοδωρόπουλο, Μάγδα Θέρμου, Μαρία Καρπώνη, Αλέκο Γρίμπα, Σαράντη Ορφανουδάκη και Μιχαλόπουλο.

Αν δεν μπορείς να καταλάβεις ένα σπίτι ... ανατίναξέ το

Είναι φυσικό κάθε φορά που έρχονται οι εκλογές οι εργολάβοι της πολιτικής μεσολάβησης να "θυμούνται" τα κοινωνικά προβλήματα. Έτσι, μαζί με τις κομματικές και κρατικές υποσχέσεις, και η "17 Νοέμβρη" όψιμα θυμήθηκε το πρόβλημα της στέγης και καλεί απ' τα μπαλκόνια των πρωτοσέλιδων τους αστέγους να οργανώσουν αυτόνομα κοινωνικά κινήματα.

Όμως έρχονται λίγο καθυστερημένα: κάποιοι άστεγοι, δίχως να περιμένουν τους αυτόκλητους τιμωρούς, εδώ και τρισήμισι χρόνια έχουν διατυπώσει με τις καταλήψεις σπιτιών τη δική τους πρόταση για το στεγαστικό. Μια πρόταση που γυρεύει να οικοδομήσει ένα κίνημα, όχι μονάχα στη βάση της καταγγελίας της "κακίας" του συστήματος, αλλά ταυτόχρονα μια πρόταση άμεσης απάντησης και έμπρακτης διεκδίκησης, μια πρόταση ζωής. Μια πρόταση που δεν γυρεύει να συντηρήσει τη θάλασσα της κοινωνικής αφασίας δημιουργώντας θαυμαστές και χειροκροτητές, αλλά ν' ανοίξει ένα δρόμο ενεργοποίησης των ίδιων των ενδιαφερόμενων, άστεγων και ενοικιαστών. Μια πρόταση όχι πολιτικής διαμεσολάβησης, αλλά άμεσης λύσης.

Οι καταλήψεις έγιναν και λειτουργούν στο φως της ημέρας, οικοδομώντας απέναντι στη "νομιμότητα" της εκμετάλλευσης, που επικαλούνται όσοι επιχειρούν να μετατρέψουν τη λαϊκή αγανάκτηση σε ανώδυνες διεκδικήσεις, τη νομιμότητα των ανθρώπων που αγωνίζονται για να αλλάξουν τη ζωή τους δίχως να περιμένουν κάποιους διαχειριστές ή εραστές της εξουσίας να τούς εκφράσουν. Αυτή την πρακτική υπερασπίζουμε μένοντας στο κτίριο της Λεωφόρου Νίκης 39, ζώντας καθημερινά κάτω από τις πιέσεις του Πανεπιστήμιου και των αρχών (κόψιμο ρεύματος εδώ και 20 μήνες και συνεχείς επιθέσεις). Αυτή την πρακτική υπερασπίστηκαν δημόσια και επώνυμα οι 30 καταληψίες της Αρμενοπούλου 10 που δικάστηκαν πρόσφατα. Αυτή η επιλογή που προσπαθεί να δημιουργήσει όρους κινήματος για τη διεκδίκηση του κοινωνικού δικαιώματος στη στέγη κι όχι απλά να καταδείξει το συμφέρον του σ' έναν κόσμο που εξ ορισμού κοιμάται,είναι η έμπρακτη άρνηση του δρόμου, της λογικής, των αξιών της "17 Νοέμβρη", όπως και κάθε αυτόκλητου "φίλου του λαού". Το κίνημα των αστέγων, όσο και όπου υπάρχει, μπορεί και έχει τη δική του φωνή, όσο κι αν τέτοιες φωνές πνίγονται στα ψιλά των εφημερίδων γιατί δεν "πουλάνε" στα πρωτοσέλιδα. Το δικαίωμα να μιλήσει για λογαριασμό των αστέγων δεν το έχει κανείς. Η "17 Νοέμβρη", την επόμενη φορά που θα θελήσει να κάνει αισθητή την παρουσία της στο στερέωμα των ελέω λαού σωτήρων και κάθε είδους αντιπροσώπων, θα κάνει καλύτερα να πάψει να καταχράζεται δρόμους, λογικές και αγώνες που αναπτύσσονται χρόνια τώρα έξω και ενάντια στο "διάλογο" που έχει ανοίξει με τους διαχειριστές της εξουσίας.

Αν θέλει να "καλέσει τον ελληνικό λαό να πάρει συγκεκριμένη θέση στις εκλογές",ας αφήσει ήσυχα τα κινήματα που, μακριά από τέτοιες διαδικασίες, επιμένουν στις αρχές της αυτοοργάνωσης και της μαζικής κοινωνικής αντίστασης στις επιλογές του κεφαλαίου.

Τέλος, επειδή στόχος της "17 Νοέμβρη" δεν είναι η ανάπτυξη κινήματος για το στεγαστικό, θα 'ταν καλύτερα να αφήσει τα άδεια σπίτια ακέραια. Ποιος ξέρει, μπορεί αύριο να χρειαστούν για να στεγάσουν άστεγους καταληψίες!

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 24/2/89
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΤΑΛΗΨΗΣ
ΛΕΩΦΟΡΟΥ ΝΙΚΗΣ 39

ΙΒΑΝ ΙΛΙΤΣ
ΙΑΤΡΙΚΗ ΝΕΜΕΣΗ

Μετάφραση
Βασίλης Τομανάς
Εκδοτική Ομάδα

Η Νέμεση είναι μια θεά της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας που προσωποποίησε την ιερή οργή και αγανάκτηση των θεών απέναντι στην αλαζονεία των θνητών.

Το βιβλίο του Ιβάν Ίλιτς "Ιατρική Νέμεση" γράφτηκε το 1976. Ήδη από την προηγούμενη δεκαετία — τις αρχές του '60 δηλαδή — είχαν αρχίσει να εκφράζονται οι πρώτες αμφιβολίες σχετικά με την θετική αποτελεσματικότητα της ιατρικής επιστήμης, πάνω στη συνολική υγεία του πληθυσμού. Τα στατιστικά στοιχεία, όσο και να προσπαθούσαν να καλυφθούν ήταν πολύ δυσοίωνα για την παραπέρα ανάπτυξη της ιατρικής. Οι άνθρωποι όλο και περισσότερο άρχιζαν να αμφιβάλλουν για την αποτελεσματικότητα των ιατρικών επεμβάσεων, πολλοί γιατροί για την αποτελεσματικότητα των φαρμάκων κ.ο.κ. Ο Ίλιτς γράφοντας το βιβλίο αυτό προσπαθεί να δώσει σάρκα και οστά σ' αυτές τις αμφισβητήσεις. Τα στοιχεία που παραθέτει προέρχονται από πολύχρονο ψάξιμο πάνω σε μελέτες ειδικών αλλά και σε δικές του εμπειρίες,αφού γνώρισε από κοντά συστήματα ιατρικής και στις ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες αλλά και σε χώρες του τρίτου κόσμου. Δεν προτείνει ούτε την καπιταλιστική ιατρική, ούτε την ίση προσπέλαση στις ιατρικές υπηρεσίες, αλλά ούτε και τη σοσιαλιστική ιατρική. Προτείνει κάτι διαφορετικό, την επιβολή περιορισμών στην άσκηση της ιατρικής από ειδικούς πάνω στους πληθυσμούς,γιατί η ανάπτυξή της βλάπτει συνολικά την υγεία. Χρησιμοποιεί μάλιστα τον όρο "ιατρογένεση" για να ονομάσει το σύνολο των διαταραχών της υγείας ενός πληθυσμού που προέρχονται από την άσκηση της ιατρικής επιστήμης. Αυτό σαν πρώτο άκουσμα ίσως να μας ξενίζει γιατί όλος ο κόσμος λίγο-πολύ πιστεύει ότι όσο αναπτύσσεται η ιατρική επιστήμη τόσο μπορεί να βελτιωθεί η υγεία του λαού. Γι' αυτό και η δουλειά του Ίλιτς αποκτά ιδιαίτερη σημασία : γιατί ακριβώς προσπαθεί να καταρρίψει αυτό το μύθο' το μύθο της αέναης ανάπτυξης της ιατρικής επιστήμης που στο τέλος θα ωφελήσει την ανθρωπότητα, γιατί θα μπορέσουν να ωφεληθούν όλοι απ' αυτήν.

Η ιατρογένεση κατά τον Ίλιτς είναι τριών μορφών :

Α. Η κλινική ιατρογένεση. Σε πρακτικό, κλινικό επίπεδο η επέμβαση της κλασικής ιατρικής επιστήμης, έχει επιφέρει τόσα δεινα και βάσανα που θα μπορούσαν να συγκριθούν με τις επιτυχίες της. Στατιστικά, οι παρενέργειες των φαρμάκων και το σύνολο της βλάβης που προκαλούν στη δημόσια υγεία, βρίσκεται σε ευθεία αναλογία με τη διάδοσή τους. Επίσης, τα ατυχήματα και τα λάθη που γίνονται σε ένα νοσοκομείο, μπορούν να συγκριθούν σε ποσότητα με αυτά που γίνονται σ' όλα τα εργοστάσια με εξαίρεση τα ορυχεία και τις οικοδομές. Οι νοσοκομειακές λοιμώξεις ακόμη, είναι ένα νέο σύνολο ασθενειών που γεννήθηκαν μέσα στο περιβάλλον του νοσοκομείου και που η αντιμετώπισή τους γίνεται όλο και δυσκολότερη.

Αλλά μήπως αυτές οι βλάβες είναι ασήμαντες μπροστά στη μεγάλη ευεργετική επίδραση της ιατρικής επιστήμης στη γενική υγεία; Στο ερώτημα αυτό ο Ίλιτς απαντά με σαφή τρόπο : οι μεγάλες επιδημίες που μάστιζαν και μαστίζουν την ανθρωπότητα εξαλείφθηκαν από κείνες τις χώρες όπου κύρια η διατροφή αλλά και οι συνθήκες στέγασης και υγιεινής βελτιώθηκαν. Σε φτωχές χώρες όπου οι συνθήκες εξακολουθούν να είναι άσχημες οι αρρώστιες βρίσκονται σε έξαρση, ανεξάρτητα από την παρέμβαση των γιατρών. Η πρόοδος και τα επιτεύγματα της ιατρικής υψηλής στάθμης είναι άχρηστα γι' αυτούς τους πληθυσμούς, αφού, οι ειδικές μέθοδοι που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ενάντια σε πλατιά διαδεδομένες αρρώστιες είναι συνήθως φθηνές και χρειάζονται μια μέτρια προσωπική επιδεξιότητα.

Συμπερασματικά λοιπόν, για τον Ίλιτς, η συμβολή των ειδικών σ' αυτό που λέμε υγεία και έλλειψη αρρώστιας είναι ελάχιστη.

Β. Με τον όρο "κοινωνική ιατρογένεση" θέλει να περιγράψει το σύνολο των διαταραχών της υγείας ενός πληθυσμού, που οφείλονται στην παρέμβαση της ιατρικής επιστήμης πάνω στους θεσμούς της κοινωνίας. Η ιατρική γραφειοκρατία τείνει να υποβιβάσει το σημαντικό ρόλο που παίζει ο τρόπος ζωής και η δουλειά των ανθρώπων, πάνω στην υγεία τους. Ανεβάζει τα όρια αντοχής και ταλαιπωρίας, αυξάνει την εξάρτηση από γιατρούς και φάρμακα. Κάνει τους ανθρώπους να αισθάνονται οι ίδιοι υπεύθυνοι για την αρρώστια, που ο γιατρός θα κληθεί να θεραπεύσει, και όχι το άσχημο περιβάλλον που ζουν. Επίσης προτείνει στους ανθρώπους να ζητούν ολοένα και περισσότερο τη δικιά της παρέμβαση παρά τη βελτίωση των όρων ζωής τους.

Γ. Η πολιτισμική ιατρογένεση αφορά την αλλαγή στην κουλτούρα κάθε πληθυσμού,σε σχέση με την υγεία, που έχει επιβληθεί από την σύχρονη ιατρική. Οι τρόποι που είχαν αναπτύξει οι λαοί για να υπομένουν τον πόνο, την αρρώστια αλλά και τον θάνατο, έχουν αντικατασταθεί από τα πρότυπα που έχει επιβάλει η ιατρική. Χωρίς να είναι περισσότερο αποτελεσματική από παραδοσιακές μεθόδους, η σύγχρονη ιατρική έχει επιβάλει συγκεκριμένους τρόπους για την αντιμετώπιση των συμβάντων στη ζωή ενός ανθρώπου. Ακόμα και στον τρόπο θανάτου, που χαρακτήριζε κάθε εποχή και πολιτισμό, έχει επιβάλει τον θάνατο που της αρμόζει : το νοσοκομειακό θάνατο — τον θάνατο κάτω από εντατική ιατρική περίθαλψη.

Οι τρεις παραπάνω μορφές ιατρογένεσης που περιγράφει αναλυτικά ο Ίλιτς στο βιβλίο του, τον οδηγούν κατόπιν σε συμπεράσματα για τα ήδη υπάρχοντα συστήματα υγείας, για το πώς μπορούν ν' αλλάξουν, για το ποιοί θα τ' αλλάξουν. Αποκλείει ότι υπάρχει ελπίδα για αλλαγές από τους ίδιους τους ειδικούς της υγείας, αντίθετα πιστεύει ότι μόνο οι μη ειδικοί μπορούν να δραστηριοποιηθούν για να περιορίσουν την επέμβαση της ιατρικής στη ζωή τους.

Υπενθυμίζει ότι ακόμα και για την αναγραφή των παρενεργειών των φαρμάκων μέσα στη συσκευασία τους, δοθηκαν σκληρές μάχες από δημοσιογράφους, ανήσυχους γιατρούς και πολιτικούς, απέναντι στις φαρμακευτικές εταιρείες. Πράγμα που σημαίνει ότι και οι παραπέρα αγώνες για τον περιορισμό της επέμβασης της ιατρικής επιστήμης στη ζωή μας θα είναι σκληροί. Προφανώς, δεν προτείνει την εξάλειψη της ιατρικής, αλλά τον περιορισμό της και την τοποθέτησή της στη θέση που της αρμόζει, σε σχέση με τους άλλους παράγοντες που επηρεάζουν τη συνολική υγεία.

"Οι γιατροί θα πρέπει να διαβάσουν το βιβλίο αυτό και να το σκεφτούν πολύ σοβαρά.Το ίδιο και οι ασθενείς τους" γράφουν οι Times Educational Supplement. Ο Ίλιτς θα έλεγε : "κυρίως οι ασθενείς τους".

ΜΠΑΣΟΓΛΟΥ ΑΝΤΡΕΑΣ

Γιώργος Καραμπέλιας

Το μέγιστο και το ελάχιστο

σκέψεις πάνω σε ένα βιβλίο, ή μάλλον, με αφορμή ένα βιβλίο

Θα πρέπει να ομολογήσω ότι τα τελευταία χρόνια όλο και λιγότερο διαβάζω λογοτεχνία, και μάλιστα την πρόσφατη ελληνική λογοτεχνία. Ίσως διαπνέομαι και από κάποια προκατάληψη, γιατί από τα λίγα σύγχρονα ελληνικά βιβλία που έχω διαβάσει, σπάνια έχω αισθανθεί ικανοποιημένος· ακόμα και τα καλά ή σχετικά καλά βιβλία συγκρίνονται αυτόματα —θέλοντας και μη— με την παγκόσμια λογοτεχνία που μας κατακλύζει και μας επιβάλλει μέτρα σύγκρισης.

Συχνά λέμε: «Ωραίο βιβλίο για τα ελληνικά μέτρα». Πόσες φορές κι εγώ ο ίδιος δεν έχω χρησιμοποιήσει αυτή την έκφραση, ενώ τόσο σιχαίνομαι τα «ελληνικά μέτρα» και τον αντίστοιχο αυτο-οικτιρμό, bon pour l' Orient. Πάντως έτσι συνήθως συμβαίνει, γι' αυτό λοιπόν, διαπνεόμενος από μια κακή «προκατάληψη», λίγο διαβάζω πια λογοτεχνία. Ίσως είναι και θέμα ενδιαφερόντων, και εξ άλλου πού καιρός πια για λογοτεχνία. Αυτές είναι ενασχολήσεις για εφήβους, δεσποινίδες, κυρίες και κουρασμένους ...αριστεριστές.

Με μια σχετική ίσως επιτίμηση, ή και πατερναλισμό, παρατηρούσαμε την αγωνιώδη στροφή προς το μυθιστόρημα, τη λογοτεχνία, ίσως σαν κάποια έκπτωση της σκέψης προς την άμεση εμπειρία, το χάσιμο μέσα σε κόσμους ονειρικούς και ξένους, σαν μια μορφή φυγής από την ανάλυση της πραγματικότητας **εδώ και τώρα**, από την ιστορία, το δοκίμιο, την κοινωνιολογία, τον μαρξισμό, ακόμα και την ψυχανάλυση και την ψυχολογία. Όλο το «κακό» είχε αρχίσει με τη «μανία» για τα βιβλία ψυχολογίας, «μανία» που στα τέλη της δεκαετίας του '70 έκανε θραύση και εξοβέλισε το πολιτικό και «στρατευμένο» βιβλίο από την πρωτοκαθεδρία. Εμείς βέβαια, αντίθετα προς την παραδοσιακή πολιτική και τον δογματικό μαρξισμό, εμείς που προσπαθούσαμε να εισάγουμε το «υποκείμενο» μέσα στην ίδια την ταξική ανάλυση, δεν αντιστρατευόμαστε ανοιχτά αυτή την «ψυχολογίστικη» και στη συνέχεια λογοτεχνική «μανία» που κατελάμβανε τους πάντες και τα πάντα, επαναλαμβάναμε μάλιστα —έστω με βαριά καρδιά— πως αυτές οι τάσεις εκφράζουν σε τελική ανάλυση θετικά φαινόμενα, την άρνηση της εξωτερικότητας, του διαχωρισμού πολιτικής και ιδιωτικής ζωής, την άρνηση της πολιτικής των κομμάτων κλπ. Όμως εκεί που διαφωνούσαμε ριζικά ήταν στο ότι αυτή η στροφή στην «ψυχή» ή την προσωπική εμπειρία σημαδευόταν ή συνδυαζόταν με μια ολοκληρωτική απόρριψη της πολιτικής ή συλλογικής κοινωνικής δραστηριότητας. (Στο τέλος μάλιστα εγκαταλείφθηκε ακόμα και η ψυχολογία για χάρη της λογοτεχνίας). Όσοι λοιπόν επιζητούσαμε τη «σύνθεση» ανάμεσα στο ατομικό και το συλλογικό και προσπαθούσαμε εν μέρει να την πραγματώσουμε, διαπιστώναμε πως αυτή η σύνθεση, σε επίπεδο μεγάλων κοινωνικών κατηγοριών, σε μεγέθη πλειοψηφικών ρευμάτων, δεν πραγματοποιείται αυτόματα, αντίθετα θα απαιτείτο μια διαλεκτική ιστορική κίνηση μεγάλης διαρκείας και περιμέτρου. Μετά από μια περίοδο εξωτερικότητας θα ακολουθήσει, ακολουθεί, μια άλλη, «εσωτερική», ατομικο-ψυχολογική πορεία.

Στο τέρμα του δρόμου όμως βρίσκεται η... σύνθεση. Είμασταν πεπεισμένοι γι' αυτό, εξ άλλου αυτό μας δίδασκε η διαλεκτική, η ανθρώπινη εμπειρία και οι... προσδοκίες μας! Θέση, άρνηση, σύνθεση! Μέσα απ' αυτό το σχήμα, σχήμα της ιστορικής μας αισιοδοξίας, ξεχνούσαμε πάντα και μια άλλη διαλεκτική εκδοχή, τη **θέση, άρνηση, αποσύνθεση,** αλλά ο άνθρωπος ίσως θα επιλέγει πάντοτε το πρώτο διαλεκτικό σχήμα, γιατί ανταποκρίνεται στην ίδια τη φύση της ανθρώπινης ελπίδας· η «επιστροφή» σε ένα ανώτερο επίπεδο αποτελεί την «αρμονική λύση» των παρουσών αντιθέσεων και αντιφάσεων της ζωής!

Μόνο μ' αυτό τον τρόπο μπορούσαμε να εντάξουμε στις προοπτικές μας και να κατανοήσουμε αυτό το κύμα της ατομικής υποκειμενικότητας, ανάγοντάς το σε μια πιθανή και πολυπόθητη σύνθεση, ή «διαλεκτικό ξεπέρασμα», στη θεμελίωση και ανάδυση του συνολικού ανθρώπου. **Αυτή υπήρξε η επαναστατική αναζήτηση ή ουτοπία του τελευταίου τέταρτου του αιώνα, ο ολοκληρωμένος άνθρωπος, όχι σαν υπεραναπλήρωση και προβολή σε ένα αόριστο μέλλον, αλλά σαν καθημερινότητα, σαν αναζήτηση ζωής και πάλης.**

Εδώ και δέκα ή δεκαπέντε χρόνια περάσαμε σε μια εποχή όπου οι μεγάλες συνθέσεις, οι μεγάλες αναζητήσεις, οι μεγάλες διαλεκτικές κατασκευές έχουν λιγότερη πέραση. Οι άνθρωποι έχουν πάψει να πιστεύουν στη βεβαιότητα της σύνθεσης, σαν την τρίτη και «αναγκαία» στιγμή της διαλεκτικής κίνησης. Σήμερα μπορούμε να δεχτούμε πως δεν υπάρχει τίποτε το προδιαγεγραμμένο, το «αντικειμενικό», το υποχρεωτικό και μάλιστα η τάση είναι η υπερβολή προς το αντίθετο άκρο, τον ιντετερμινισμό και τον ιρρασιοναλισμό. Ο κόσμος εμφανίζεται σαν μια τυχαία κατασκευή σχεδόν τυχαίων στοιχείων, σαν δημιουργία, όχι πια με όρους υλιστικούς και ιστορικά προσδιορισμένους, αλλά σαν δημιουργία - αυθαιρεσία.

Σ' αυτές τις νέες συνθήκες ξέρουμε, μάθαμε από την εμπειρία μας, ότι η «σύνθεση» στην οποία αναφερόμαστε δεν είναι αναγκαία· δεν είναι καθόλου βέβαιη. Κατανοήσαμε πως είχε ίσως έρθει η ώρα να αναθεωρήσουμε μια ακόμα βαθειά ριζωμένη πεποίθηση, θαμμένη στο επαναστατικό και προμηθεϊκό μας «υποσυνείδητο», την άποψή μας για το θάνατο της τέχνης! Γιατί η εποχή μας δεν ευαγγελίστηκε μόνο το θάνατο κάθε αδιαφάνειας, το θάνατο της φιλοσοφίας, το θάνατο κάθε διαχωρισμού, αλλά και το θάνατο της τέχνης. Το σύνθημά μας, το σύνθημα του Μάη, το σύνθημα της επανάστασής μας ήταν **να κάνουμε την**

ίδια τη ζωή μας έργο τέχνης. Τότε πια δεν θα έχουμε ανάγκη την τέχνη σαν ιδιαίτερη δραστηριότητα. Η καλλιτεχνική υπεραναπλήρωση θα πάψει να χρειάζεται. Εφ' όσον η τέχνη δεν είναι τίποτε άλλο παρά... το κενό ανάμεσα σ' αυτό που είμαστε και σ' αυτό που θέλουμε, η τέχνη θα πεθάνει ακριβώς όταν το είναι και η επιθυμία θα έχουν συνενωθεί. Να λοιπόν το θεμέλιο της σχετικής δυσπιστίας απέναντι στην τέχνη. Οι επαναστάτες θεωρούν τους εαυτούς τους τους μόνους «αληθινούς» καλλιτέχνες της εποχής μας! Βρίσκονται συνεπώς σε άμεσο και μη αιρέσιμο ανταγωνισμό με τους καλλιτέχνες και τους συγγραφείς. Αυτοί —οι καλλιτέχνες— κινούνται στο χώρο της υπεραναπλήρωσης, ενώ αντίθετα «εμείς» στο χώρο της αμεσότητας, της δράσης, της μεταβολής της επιθυμίας σε πράξη και όχι σε λόγια! Δεχόμαστε λοιπόν την τέχνη και τους καλλιτέχνες σαν ένα «αναγκαίο κακό». Μια και δεν μπορούμε να κάνουμε χωρίς αυτούς, μια και εξακολουθούμε ακόμα να ζούμε σε έναν κόσμο αδιαφανή, αλλοτριωμένο, «χρειάζεται» και η τέχνη, και συχνά ανακαλύπτουμε με έκπληξη πως δεν έχει μόνο μια διδακτική λειτουργία για μας, αλλά κατορθώνει και να μας συγκινεί. Αυτά βέβαια αφορούσαν και αφορούν τους εραστές του απόλυτου, τους «επαναστάτες», τη γενιά του '68 και όχι τους «εσωτερικούς» και άλλους τέτοιους «χλιαρούς», οι οποίοι εκστασιάζονταν με την τέχνη (sic).

Υποπτεύομαι πως εξ ίσου αντικείμενο ανταγωνισμού και έλξης-απώθησης αποτελούν και οι επαναστάτες για τους συγγραφείς και τους καλλιτέχνες. Δεδομένου ότι συμμερίζονται και οι δύο την αυταπάτη πως αποτελούν εν μέρει «ιατρούς» ψυχών και ταυτόχρονα «διαχειριστές» τους, νιώθουν άμεσα και συχνά βίαια αυτό τον ανταγωνισμό. Οι μεν επαναστάτες κατηγορούν τους συγγραφείς ότι αρνούνται να θέσουν την τέχνη τους στην υπηρεσία της «υπόθεσης» και της προόδου της κοινωνίας, οι δε καλλιτέχνες μπορούν να εξαγοράζουν τους συμβιβασμούς και τις ιδιωτικές δειλίες που γεμίζουν τη ζωή τους, με την «ακεραιότητα» και την «αλήθεια» των έργων τους, με την αδιαλλαξία τους απέναντι στους δημόσιους συμβιβασμούς και τις δειλίες των επαναστατών —που ακόμα και όταν αφορούν την ιδιωτική τους ζωή δεν μπορεί παρά να είναι δημόσιες. ('Ετσι για παράδειγμα συνέβη με το περιβόητο παιδί του Μαρξ με την υπηρέτριά του· μια ιδιωτική δειλία ενός δημόσιου άνδρα —ενός επαναστάτη— καταλαμβάνει ασύλληπτα μεγαλύτερο βάρος από αθλιότητες άλλων μεγεθών στη ζωή των καλλιτεχνών). Ο καλλιτέχνης είναι το έργο του και οι προσωπικές αθλιότητες αποτελούν πρωτογενές υλικό του(!), ενώ αντίθετα ο επαναστάτης που τόλμησε την ύβρη της μεταβολής της ίδιας της ζωής του σε έργο του, δίκαια, τελικά, εισπράττει την κριτική που του αρμόζει! Γιατί η διεκδίκηση της διαφάνειας σαν απόρριψη της οποιασδήποτε «σκοτεινής» πτυχής του ανθρώπου γίνεται μπούμεραγκ που «ρωτάει» και «ανακρίνει» τον ίδιο το φορέα της. Αντίθετα θα πρέπει να θεωρήσουμε πως είναι πολύ πιο κοντά στην πραγματικότητα η θέση που υπομνύει πως η επίτευξη της απόλυτης διαφάνειας και της απόλυτης ευτυχίας, αντιστρατεύεται, όχι μόνο τη φύση των ανθρωπίνων κοινωνιών, όποιες κι αν είναι αυτές, αλλά και την ίδια την εις το διηνεκές απροσπέλαστη προσωπική μας φύση —γιατί ποιος θα ήταν ο άνθρωπος που θα μπορούσε να ισχυριστεί πως ανίχνευσε καθετί το σκοτεινό, το άγνωστο στα κίνητρά του, το υποσυνείδητό του; Σ' αυτή την περίπτωση το χάος ανάμεσα στο είναι, σ' αυτό που είμαστε και σ' αυτό που θα θέλαμε, αυτό που μας λείπει, αυτό το ρήγμα ανάμεσα στο άτομο και το σύνολο, ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση, μητέρα και ανταγωνιστή του, ζωή και θάνατο (όλα αυτά που μια ύβρις γεμάτη αμάθεια και ολοκληρωτισμό θεωρούσε ότι μπορούσε να εξαλείψει, καταπατώντας κάθε ανθρωπιά, ακόμα και τη δική μας), αυτό το κενό θα συνεχίζει να καλύπτεται από την τέχνη ή και από την τέχνη.

Είναι προφανές πως απομακρύνομαι από την αρχική μου πρόθεση. Το μυαλό μου και τα πλήκτρα της γραφομηχανής μού παίζουν περίεργα παιχνίδια. Όμως στην περίπτωση μιας νέας επαναστατικής πολιτικής που έχει απορρίψει τις ολοκληρωτικές διαστάσεις της και θεωρεί τον εαυτό της όχι το summum της ανθρώπινης ζωής και πράξης, αλλά μια μορφή —έστω και σημαντική— αυτής της ζωής, είναι δυνατή μια θεωρητική συμφιλίωση με την τέχνη, έστω και αν ο ανταγωνισμός - συναγωνισμός επιστήμης και τέχνης, πολιτικής πρακτικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας δεν θα πάψει να υπάρχει. Αυτός ο ανταγωνισμός πηγάζει θεμελιωδώς από το γεγονός πως η τέχνη, η λογοτεχνία, συλλαμβάνει έστω —και συνήθως— με αρνητική μορφή, φαινόμενα, τάσεις, προβλήματα που διαπερνούν την κοινωνία σε επίπεδο συχνά πρωτοπόρο, σε επίπεδο που δεν μπορεί ακόμα να μεταβληθεί σε συγκεκριμένη επιστημονική γνώση ή σε πολιτική επαναστατική δραστηριότητα.

Αυτός ο «προδρομικός» χαρακτήρας της τέχνης οδηγεί συχνά σε αντιπαράθεση τους επαναστάτες με τους καλλιτέχνες τους οποίους κατηγορούν για ελιτισμό ή για ενασχόληση με στρώματα και προβλήματα «περιθωριακά», έξω από τους προβληματισμούς των «μαζών». Αυτή η κριτική συχνά ανταποκρίνεται στην αλήθεια —ο ελιτισμός είναι η μόνιμη ασθένεια των καλλιτεχνικών και λογοτεχνικών κύκλων— αλλά το πρόβλημα δυστυχώς ή μάλλον ευτυχώς, δεν βρίσκεται εκεί πέρα. Μένουμε σε αδιέξοδο αν δεν κατανοήσουμε πως δεν υπάρχει καμιά σκοπιά η οποία να μπορεί να αποδώσει το σύνολο της πραγματικότητας ολοκληρωμένα, πως μια τέχνη η οποία «επί τέλους» θα εντασσόταν στη λογική της «μαζικής απήχησης» ή της ενασχόλησης με τα προβλήματα των «μαζών» πιθανά θα έπαυε να είναι τέχνη, χωρίς αυτό να σημαίνει πως οι καλλιτέχνες είναι υπεράνω κριτικής, ως προς τις κοινωνικές διαστάσεις του έργου τους. Το ζήτημα δεν είναι αν οι σουρρεαλιστές ήταν «ελιτίστες» αμέσως μετά το Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, πράγμα που ήταν αλήθεια, αλλά το αν ήταν **αληθινοί**, πράγμα που αποδείχτηκε σε μαζική κλίμακα, ακόμα και σε πολιτικό επίπεδο, τον Μάη του '68, όταν πολλές εκφράσεις τους έγιναν συνθήματα στους τοίχους. Έπρεπε όμως να περάσουν σχεδόν πενήντα χρόνια!

Η σχέση αλληλοδιείσδυσης και ανταγωνισμού ανάμεσα στην τέχνη και την επιστήμη, ανάμεσα στην τέχνη και την πολιτική, διαπιστώνεται από την αυγή της ανθρώπινης ιστορίας. Στην Αλταμίρα και το Λασκώ, στις «πρωτόγονες» φυλές η τέχνη καταλαμβάνει, φορτωμένη το μαγικοθρησκευτικό της χαρακτήρα, έναν κεντρικό και σημαντικό ρόλο στη ζωή του ανθρώπου, τη στιγμή που οι επιστήμες είναι ακόμα στα σπάργανα. Κάθε ανάπτυξη των «επιστημών», τόσο των πειραματικών και θετικών, όσο των «επιστημών του ανθρώπου» και τέλος της φιλοσοφίας, **εξεδίωκε** την τέχνη από τα «χωράφια» που καταλάμβανε στο παρελθόν.

Ενώ η «τέχνη» στις πρωτόγονες κοινωνίες καταλαμβάνει όλο τον ορίζοντα της ανθρώπινης ζωής, η ανάπτυξη

του πολιτισμού τη μεταβάλλει σε μερικότητα! Η επιστημονική γνώση, η πραγματική κυριαρχία πάνω στη φύση και τις κοινωνικές διαδικασίες υποκαθιστούν τη μαγικοθρησκευτική επαφή και γνώση των φυσικών φαινομένων και των ίδιων των κοινωνικών διεργασιών. Από τότε και «μετά», δηλαδή από την «αρχή», η τέχνη μεταβάλλεται υποχρεωτικά σε **πρωτοπορία**. Αποδιωγμένη αδιάκοπα από τις θεματικές που χειριζόταν μόλις πριν, υποχρεώνεται να ανιχνεύει διαρκώς καινούργια πεδία, θεματικές και μεθόδους καταγραφής τους. Πώς θα μπορούσαμε να ξεχάσουμε ότι οι πρώτοι φιλόσοφοι έγραφαν με στίχους; Πως η ιστορία μόλις με τον Ηρόδοτο ξεχώρισε από το έπος; **Έτσι λοιπόν οι καλλιτέχνες, «αποδιωγμένοι» από την εξέλιξη και επέκταση της κυριαρχίας του ανθρώπου πάνω στη φύση και τις κοινωνικές διαδικασίες, είναι «υποχρεωμένοι» να αναζητούν διαρκώς νέες ευαισθησίες, να παρεμβαίνουν σαν ανιχνευτές εκεί που οι αργοκίνητοι και βαρείς μηχανισμοί της επιστήμης και της πολιτικής πράξης δεν μπορούν ακόμα να διεισδύσουν.** Γι' αυτό ακριβώς και οι παλιότερες μορφές τέχνης δεν μπορούν ποτέ να «αναγεννηθούν», όσο και αν εξακολουθούν να μας συγκινούν αισθητικά, όσο και αν τις θεωρούμε αξεπέραστες. Είναι «αξεπέραστες» ακριβώς γιατί, όσο βαθύτερα γυρνάμε στο παρελθόν —και δεν είναι τυχαίο πως καθολικά αναγνωρίζεται σαν υπέρτατη στιγμή της τέχνης μια από τις πρώτες(!) γνωστές μορφές της, τα έργα του Ομήρου— τόσο «συνολικότερη» είναι η τέχνη. Στο έπος, που σημαδεύει τη γέννηση των λαών που μέχρι σήμερα συνεχίζουν να αποτελούν το συλλογικό υπόβαθρο της ανθρώπινης ιστορίας, πολιτική και πόλεμος, ιστοριογραφία και γεωγραφία μπορούσαν να ενοποιηθούν, ή μάλλον δεν είχαν άλλη δυνατότητα έκφρασης, παρά μέσα από τη μορφή-τέχνη! Στην κλασική αρχαιότητα ήδη το έπος έχει υποκατασταθεί από την τραγωδία, την κωμωδία και τη λυρική ποίηση όσο και από την ιστορία, τη φιλοσοφία και τη ρητορική.

Η αρχική ενότητα είχε θραυστεί για πάντα. Τώρα πια η τέχνη παύει να αποτελεί την αποκλειστική μορφή γνώσης για μια δοσμένη εποχή —παρ' όλο που συνεχίζει να αποτελεί και κάτι τέτοιο— όλο και περισσότερο ασχολείται με τις μορφές της ατομικότητας που διαγράφει, περιγράφει και διαμορφώνει κάθε αντίστοιχη εποχή. (Το παράδειγμα της σχέσης ανάμεσα στην ανακάλυψη της φωτογραφίας και την εξέλιξη της ζωγραφικής που υποχρεώνεται να πάψει να είναι αναπαράσταση είναι κλασικό αλλά πάντα επίκαιρο). Η τέχνη, «κυνηγημένη» από την επιστήμη, λειτουργεί σαν το λαγωνικό που διερευνά νέους χώρους, ευαισθησίες, τομείς. Γι' αυτό και είναι διαχρονική, αλλά ταυτόχρονα ανεξίτηλα σφραγισμένη από την εποχή, τη στιγμή της γέννησής της. Γιατί εκείνο το κομμάτι της ανθρώπινης ψυχής, εκείνη η πτυχή που έρχεται να περιγράψει, να ανακαλύψει και να «δημιουργήσει» η τέχνη κάθε εποχής δεν είναι σχεδόν ποτέ ταυτόσημο με τα προηγούμενα. Ανάμεσα στον Οιδίποδα Τύραννο, τον ήρωα που αναζητάει την αλήθεια αταλάντευτα απέναντι στην αδυσώπητη μοίρα, τους αδήριτους νόμους των Ερινύων και τον Ριχάρδο τον Τρίτο ή τον Βασιλιά Ληρ μεσολαβεί μια επανάσταση, μια επανάσταση της υποκειμενικότητας που μεταθέτει τη σύγκρουση στο επίπεδο των ανθρώπων· οι θεϊκοί νόμοι, η θεϊκή μοίρα, έχουν υποκατασταθεί από την πάλη με τους άλλους («η κόλαση είναι οι άλλοι» του Σαρτρ) και με τον ίδιο τον εαυτό μας. Από τότε και μετά αυτό θα είναι το αντικείμενο της τέχνης και ιδιαίτερα της λογοτεχνίας, οι «άλλοι» και η σύγκρουση - συνάντηση του ατόμου μαζί τους, και το εγώ, ο έρωτας και η απώθηση για τον ίδιο τον εαυτό μας, η αδιάκοπη μάχη με τις κοινωνικές δυνάμεις μέσα από τις ανθρώπινες σχέσεις, μέσα από τη σχέση με τις ατέλειωτες ψηφίδες του εαυτού μας.

Στην εποχή μας, την εποχή της μαζικής κατανάλωσης, η εξουσία χάνει όλο και περισσότερο κάθε «τεχνική» αναγκαιότητα και μεταβάλλεται σε πολιτική εξουσία (με την έννοια πως πλέον η φτώχεια και η απαλλοτρίωση των πολλών δεν αποτελεί όρο για την ανάπτυξη του πολιτισμού, αλλά εμπόδιο)· σε μια τέτοια εποχή η μεγάλη μάχη ανάμεσα στις εξουσιαστικές και αντιεξουσιαστικές δυνάμεις δίνεται όλο και περισσότερο στο ίδιο το εσωτερικό του ανθρώπου (το σύνθημα του Μάη: «Βγάλτε το μπάτσο που έχετε στο κεφάλι σας» σημάδεψε την έλευση αυτής της νέας εποχής), στον τρόπο που υπάρχει, δουλεύει, καταναλώνει, ερωτεύεται, οργανώνει τον ελεύθερο χρόνο του κ.λπ. Η δύναμη του αντιπάλου γίνεται όλο και περισσότερο δύναμη «συμμόρφωσης» και όχι απλώς και μόνο, ή κυρίως, δύναμη καταστολής, επομένως και η συμμετοχή στην ταξική πάλη εμφανίζεται —γίνεται— όλο και περισσότερο σαν **ατομική επιλογή**. Στις αναπτυγμένες χώρες του σοσιαλ-καπιταλισμού για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία η επανάσταση δεν θα έχει σαν άμεσο κίνητρό της τον πόνο που προκαλεί ένα αδειανό στομάχι, αλλά την άρνηση της αλλοτριωτικής εργασίας, την άρνηση του καθημερινού θανάτου που φέρνει ένας κόσμος νεκρός, όπου τα εμπορεύματα με τη μορφή των απρόσωπων θεσμών και των πολιτικών έχουν καταλάβει την εξουσία. **Η επανάσταση για τους προλετάριους, στη Δύση τουλάχιστον, δεν είναι πια αναγκαιότητα φυσικής επιβίωσης, αλλά δυνατότητα εξανθρωπισμού.** Και όπου υπάρχει «δυνατότητα» υπάρχει και «επιλογή». Αυτή ακριβώς η εξέλιξη μετασχηματίσε-μετασχηματίζει το επαναστατικό κίνημα. Η επιλογή δεν αφορά πλέον μόνο την τάξη, αλλά όλο και πιο πιεστικά το άτομο. Μπορείς αν είσαι προλετάριος στη σημερινή Δύση να επιλέξεις ανάμεσα στον καθημερινό θάνατο μιας αλλοτριωτικής εργασίας, του φουαγκρά τα Χριστούγεννα, της τηλεόρασης, της εμπορευματικοποίησης και της αποστείρωσης των προσωπικών σχέσεων, και την εξέγερση. Και στην πρώτη περίπτωση δεν κινδυνεύεις να πεθάνεις, πρέπει επομένως να επιλέξεις. Η επιλογή υπήρχε πάντα. Δεν ήταν όλοι οι δούλοι Σπάρτακοι. Αλλά όταν το ζήτημα δεν είναι να χάσεις «μόνο» τις αλυσίδες σου, αλλά να **αποτινάξεις** τις αστραφτερές καταναλωτικές αλυσίδες σου, τότε το άτομο είναι πια πολύ περισσότερο υπεύθυνο για τη μοίρα του, έστω και αν οι δυνάμεις που αντιμετωπίζει είναι τερατώδεις.

Σε έναν κόσμο εμπορευμάτων γίνεται όλο και πιο καθαρό πως το ζήτημα δεν είναι η συλλογική τους απαλλοτρίωση και επανιδιοποίηση, αλλά για ένα μεγάλο ποσοστό τους, η **καταστροφή** τους! Και αν αυτό το αίτημα ήταν πριν πενήντα χρόνια η «μικροαστική» διεκδίκηση μιας καλλιτεχνικής πρωτοπορίας, αν ήταν πριν 20 ή 30 χρόνια μια νεολαιίστικη και φοιτητική διεκδίκηση, είναι σήμερα όλο και περισσότερο πραγματικότητα και ανάγκη για ένα αυξανόμενο κομμάτι των προλετάριων (χωρίς να σημαίνει πως έχει εξαφανιστεί η σπάνις και η στέρηση). Σε τέτοιες συνθήκες η προσωπική απόφαση, η προσωπική διαδρομή γίνεται αποφασιστική και κυρίαρχη. Να λοιπόν γιατί η *«Αβάσταχτη ελαφρότητα του είναι»* αποδίδει πολύ περισ-

σότερο από κάθε δοκίμιο την παρακμή και το λυκόφως της ευρωπαϊκής ψυχής, τον «σχεδόν» θάνατο του ευρωπαίου άνδρα. Να γιατί η αναθεώρηση στην οποία αναφερθήκαμε, η αναθεώρηση της μεσσιανικής αντίληψης της επανάστασης, δεν μας οδηγεί απλά σε μιαν αποδοχή του καλλιτεχνικού φαινομένου, σε μιαν αποδοχή της «περιπτωσιολογίας» της τέχνης απέναντι στη δήθεν καθολικότητα της επαναστατικής πράξης, αλλά αντίθετα τείνει να προσδιορίσει τη νέα επαναστατική διαδικασία σαν το τεράστιο μυθιστόρημα μέσα στο οποίο όλοι οι άνθρωποι παίζουν το δικό τους πρωταγωνιστικό ρόλο, ή μάλλον σαν μια αναρίθμητη σειρά μυθιστορημάτων!

Μετά λοιπόν από πολλά χρόνια υποβόσκουσας αντίθεσης αποφασίσαμε πως είναι καιρός να αλλάξουμε τις «πίσω μας σελίδες», δεδομένου ότι, αφ' ενός η ίδια η αντίληψή μας για την επανάσταση σαν μια διαδικασία με αυξανόμενο το ρόλο της υποκειμενικότητας οδηγούσε υποχρεωτικά στην αναμέτρηση με την ατομικότητα, αφ' ετέρου η ίδια η ζωή δεν έδειχνε καμιά «διάθεση» να οδηγήσει στη μεγάλη, συλλογική «σύνθεση». Αποφασίσαμε λοιπόν πως είναι πια καιρός να μετασχηματίσουμε την ίδια τη θεωρία μας!

Αφού οι καλλιτέχνες είναι τα λαγωνικά που σκάβουν το μέλλον, γιατί να μην αρχίσουμε να ακολουθούμε τα χνάρια τους; [Θυμάμαι την εντύπωση που μου είχε κάνει το *«Τι να κάνουμε»*, όχι του Λένιν, αλλά το πρωτότυπό του, το επαναστατικό μυθιστόρημα του Τσερνιτσέφσκυ, γραμμένο πάνω από 50 χρόνια πριν τη ρώσικη επανάσταση, που αποτελούσε το αγαπημένο μυθιστόρημα του Λένιν. Πρόκειται για ένα μυθιστόρημα που περιγράφει τη ζωή τριών νέων διανοουμένων, δύο ανδρών και μιας γυναίκας, που διαπνέονται από τέτοιο πάθος, σαν φορείς του «νέου ανθρώπου», που δεν γνωρίζουν στη σχέση τους καμιά «κατώτερη» σκέψη, καμιά ζήλεια, παρ' όλ' που η γυναίκα εγκαταλείπει τον ένα άνδρα για τον άλλο, και όμως η φιλία τους, η πίστη τους στην «υπόθεση» παραμένει ατράνταχτη, πέρα από ζωή και θάνατο. Από την ανάγνωση αυτού του βιβλίου κατάλαβα περισσότερο από καθετί — πολύ περισσότερο από το δεύτερο *«Τι να κάνουμε»* —τη δύναμη και το πάθος αυτής της ρώσικης ιντελιγκέντσιας που επρόκειτο να αναποδογυρίσει όλο τον κόσμο. Στο *«Τι να κάνουμε»* του Τσερνιτσέφσκυ μπορεί —μπορούσε— να συναντήσει κανείς τον Τκάτσεφ, τον Λένιν και τους μπολσεβίκους, πριν καν αυτοί γεννηθούν].

Μετά απ' αυτή την τερατώδη «παρένθεση» ξαναγυρνάω επιτέλους στο θέμα μου.

Διαβάζοντας ένα βιβλίο

Κατά διαστήματα διαβάζω τα νεότερα ελληνικά μυθιστορήματα και ποίηση με την ελπίδα πως ίσως κάτι το καινούργιο θα δείξουν· με την ίδια ελπίδα παρακολουθώ σε ένα βαθμό και τον ελληνικό κινηματογράφο και θέατρο. Το γεγονός ότι συνολικά είχα μάλλον αρνητική εικόνα για τα δημιουργήματα αυτής της τέχνης, έμοιαζε να επιβεβαιώνει μερικές από τις απαισιόδοξες και πικρόχολες πολιτικές μου απόψεις: η αθλιότητα που εκφράζει ένας Παπανδρέου και ένας Κουτσόγιωργας δεν αποτελεί καθόλου —δυστυχώς— τυχαίο γεγονός, δεν αποτελεί ένα πολιτικό επιφαινόμενο, αλλά μάλλον έχει βαθειές ρίζες στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Διάβαζα βιβλία ή έβλεπα έργα που προσπαθούσαν να αποδώσουν κάτι το διαφορετικό, αλλά αυτό ήταν —είναι— τόσο σπάνιο. Χαρακτηριστικά μιας τέτοιας απόπειρας και της αποτυχίας της είναι βιβλία όπως το *«Φανταστικό μυθιστόρημα»* του Κοτζιά ή η *«Γλυκειά συμμορία»* του Νικολαΐδη. Το πρώτο ξεκινάει με μια πολύ ενδιαφέρουσα πρόθεση, την περιγραφή ενός φτασμένου διανοούμενου της μεταπολιτευτικής περιόδου. Όμως σύντομα γίνεται τόσο πολύ γκροτέσκα η παρουσίαση, ώστε δεν ανταποκρίνεται πλέον σε καμιά πραγματικότητα, σε κανέναν Ρίτσο, και το αποτέλεσμα είναι η a contrario επανεπιβεβαίωση των «μεγάλων» μας διανοουμένων, γιατί το νευρόσπαστο του Κοτζιά θα μπορούσε να αναφέρεται μόνο στον Κουτσοχέρα ή τον Νόβα. Πρόκειται για ένα βιβλίο που παρά την αρχική πρόθεση, καταντάει τελικά ασήμαντο και αποπροσανατολιστικό, ακριβώς γιατί ο συγγραφέας δεν τολμάει πραγματικά να τα βάλει με το συνάφι του, μεταβάλλει τον ήρωά του σε καρικατούρα. Την ίδια εντύπωση, μιας φτιαχτής, κατασκευαμένης υπόθεσης, μου δίνει για παράδειγμα το έργο του Νικολαΐδη. Ο συγγραφέας-σκηνοθέτης προσπαθεί να ξεφύγει από τη βαλκανική μιζέρια, από μια «μικροαστική καθημερινότητα», όπου μοιάζει να μην συμβαίνει τίποτε. Μπροστά σε μια τέτοια έλλειψη ζωής, πάθους, «ιστορίας», καταφεύγει σε μια κατασκευασμένη υπόθεση, με κατασκευασμένους ήρωες.

Ο Κοτζιάς αρνείται και παραποιεί την πραγματικότητα, ενώ αποπειράται υποτίθεται να τη φωτίσει, γιατί αποφεύγει να μιλήσει για τον ίδιο το δικό του κόσμο, για τον ίδιο τον εαυτό του τελικά! Ο Νικολαΐδης με τη σειρά του δεν μπορεί να βρει στην πραγματικότητα κάτι το ζωντανό, κάτι άξιο να γίνει έργο τέχνης και ψάχνει σε κατασκευές. Όμως ποια άλλη χώρα έζησε αυτά τα χρόνια τόσα και τέτοια γεγονότα, τέτοιους πολιτικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς, **άρα και μετασχηματισμούς της υποκειμενικότητας**, όπως η Ελλάδα της μεταπολίτευσης; Τι συνέβαινε λοιπόν και μόνο μερικά, ελάχιστα βιβλία ή κινηματογραφικά έργα μπορούσαν να αποδώσουν αυτή την άλλη πραγματικότητα, στο κοινωνικό ή το πολιτικό πεδίο; Τι υπέροχους δρόμους ευαισθησίας και αλήθειας άνοιγε ο Πανουσόπουλος με το *«Ταξίδι του μέλιτος»* και τους *«Απέναντι»*, όπου δεν χρειαζόταν να περιγράψει «Ευρωπαίους», αλλά Έλληνες, που ερωτεύονται αληθινά και ζουν αληθινά! Τι προσεγγίσεις στην κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα μπορούσε να δει κανείς μέσα από το *«Ταξίδι στα Κύθηρα»* του Αγγελόπουλου ή την *«Υπόγεια διαδρομή»* του Δοξιάδη —που βέβαια κατέβηκε σε μια βδομάδα, μια και ήταν μια από τις ελάχιστες ταινίες που έθιγε το σύνολο του πολιτικού κατεστημένου, και ειδικά το σοσιαλιστικό. Σε ένα άλλο επίπεδο η *«Κασέτα»* της Αναγνωστάκη και ο *«Ήχος του όπλου»* μίλησαν με αλήθεια και ειλικρίνεια για το τι συμβαίνει γύρω μας, πέρα από τη χυδαιολογία και τη λουμπενολογία στην οποία καταφεύγουν οι θεατρικοί συγγραφείς μας. Μήπως άραγε ήταν και είναι τόσο λίγη και φτενή η ζωή μας, τόσο μικρόψυχη η νεοελληνική μας υπόσταση, ώστε ελάχιστα πράγματα έχει να πει κανείς; Σε ποιον κόσμο ζούμε; Δεν ζούμε στον κόσμο όπου ο Πλυτζανόπουλος εξόντωσε πετώντας στη θάλασσα τους 9 «μαύρους, που δεν κινδύνευαν από τους καρχαρίες γιατί ακόμα κι αυτοί δεν αντέχουν τη μυρουδιά τους»; Δεν ζούμε στη χώρα της «εταιρείας δολοφόνων», όπου η πραγματικότητα ξεπέρασε τον κύριο Βεντού; Δεν ζούμε στη χώρα όπου μερικοί στρατιωτικοί κατέλαβαν την εξουσία, τη χώρα του Παπαχρόνη, της μαύ-

ρης δουλειάς, τη χώρα των ένοπλων οργανώσεων, τη χώρα όπου γραφεία εργασίας πουλάνε και αγοράζουν τους ξένους μετανάστες, τη χώρα όπου ανεβαίνει ο αριθμός των διαζυγίων και των αυτοκτονιών, τη χώρα όπου απεργίες όπως εκείνες της ΜΕΛ και του Πίτσου ξεπερνάνε κάθε προηγούμενο απ' αυτό που είχαν υπ' όψη τους ο Μαρίν Καρμίτζ και ο Γκοντάρ για να γυρίσουν τα έργα τους; Και θα μπορούσαμε να συνεχίσουμε με μια ατέλειωτη απαρίθμηση των γεγονότων της άλλης, πραγματικής ζωής, που είναι εδώ μπροστά μας, δίπλα μας, μέσα μας, πάνω μας, και που επομένως μετασχηματίζουν βαθύτατα τον ίδιο τον ψυχισμό και την υποκειμενικότητα. Γιατί λοιπόν αυτή η αγωνία για το «θέμα» των ελλήνων λογοτεχνών, γιατί αυτή η κενότητα των φιλμ και των θεατρικών έργων; Γιατί αυτή η έλλειψη ζωής και βάθους; Αγγίζουμε ένα φαινόμενο που για πρώτη φορά προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε σε όλη την ιδιαιτερότητά του στο κείμενό μας για τα «Ιουλιανά»*.

Η ελληνική διανόηση, με την ευρύτερη έννοια του όρου, με την έννοια των ελίτ της κοινωνίας, αναδύεται στη μεταπολίτευση με «χαμένη την ψυχή» της, τσακισμένη από τη δικτατορία, την κατανάλωση, τη βίαιη απόσπασή της από την επαφή της με την κοινωνική πραγματικότητα. Η περίοδος της δικτατορίας και η μεταπολίτευση στη συνέχεια, με την εύκολη άνοδο, με τον άκοπο θρίαμβο, ολοκλήρωσαν μια διαδικασία που έχει βαθειές ρίζες στη νεοελληνική ιστορία. Η διανόηση ήταν πάντα αποκομμένη από την υπόλοιπη κοινωνία. Τώρα πια η διαδικασία κορυφώνεται. Η μεταπολίτευση, ενώ για τις λαϊκές τάξεις υπήρξε μια εποχή απελευθέρωσης, «ανόδου», αντίθετα για τη διανόηση υπήρξε μια εποχή θριάμβου και «προδοσίας», προδοσίας με την έννοια ότι δεν μπορούσε να αποδώσει το τι συμβαίνει στην πραγματικότητα, «πρόδωσε» τη λειτουργία της σαν συνείδηση, έστω μερική, της εποχής της. **Η διανόηση σαν τάξη ανέβηκε στην εξουσία.** Για πρώτη φορά συνέβαινε κάτι τέτοιο στην ελληνική ιστορία. Σχεδόν αυτόματα λοιπόν —με αποκορύφωμα την ΠΑΣΟΚική περίοδο— η κριτική της λειτουργία γίνεται σχεδόν ανυπόστατη ή περιορίζεται, για τις πιο ριζοσπαστικές της πτέρυγες στην αφηρημένη καταγγελία του «αυταρχισμού», της γλωσσικής αλλοίωσης κ.λπ. Όμως η πραγματική ζωή, η πραγματική κοινωνία, τους ξεφεύγει. Αυτό είναι το τίμημα της «επιτυχίας».

Πέρα λοιπόν από τη συνολικότερη κρίση αξιών της εποχής μας πιστεύω ότι υπάρχει μια κάποια ελληνική ιδιαιτερότητα, **η κρίση αγγίζει εντονότερα, σαρωτικά, εκείνους που διαμορφώνουν και εκφέρουν το «λόγο» της κοινωνίας, τους διανοούμενους.** Δεν μπορούν «να βρουν θέμα», γιατί είναι οι ίδιοι έξω από το «θέμα», γιατί ζουν οι ίδιοι σε τέσσερα τετράγωνα, ανάμεσα στην πλατεία Κολωνακίου και τα Εξάρχεια και η ψυχή τους έχει φυλακιστεί σε προθαλάμους τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών στούντιο, έχει εξαγοραστεί από αρχισυντάκτες εφημερίδων και στελέχη κομμάτων, έχει μουχλιάσει μέσα στην ψευτιά μιας άθλιας προσωπικής ζωής, έχει φθαρεί στην αέναη αναζήτηση της επιτυχίας.

Εκ προοιμίου λοιπόν έμαθα να δυσπιστώ απέναντι στη νεότερη γενιά των ελλήνων διανοουμένων και συγγραφέων και να τους κατατάσσω γενικά στις «χαμένες ψυχές». Ίσως αυτή η στάση μου να είναι υπερβολική και να μου διαφεύγουν πολλά, ίσως και ενδιαφέροντα στοιχεία. Θα ήμουν πρόθυμος να την αναθεωρήσω και ευτυχής αν κάποιος ή κάποιοι θα μπορούσαν να μου αποδείξουν το αβάσιμο των ισχυρισμών μου. Γι' αυτό πάντα επιχειρώ να διαβάσω κάποιο καινούργιο βιβλίο, να δω κάποιο έργο, με την «κρυφή ελπίδα» «μήπως...». Απλώς δεν έχω τη δυνατότητα να ασχοληθώ πολύ μ' όλα αυτά.

Το βιβλίο της Αλεξάνδρας Δεληγιώργη *«Το τέλος του χρυσού φεγγαριού»* που κυκλοφόρησε στην «Εστία» το χειμώνα του 1988 πιστεύω πως μάλλον δεν θα το διάβαζα από μόνος μου, εκτός αν κάποιος μου έκανε λόγο γι' αυτό. Βλέποντας το εξώφυλλο με το σκίτσο του Κυριτσόπουλου με έναν μπάρμαν και μια μοναχική θαμώνα, ρίχνοντας μια ματιά στο οπισθόφυλλο, όπου λύνεται το αίνιγμα του τίτλου, το «Χρυσό Φεγγάρι» δεν είναι παρά ένα μπαρ, είναι βέβαιο πως θα εγκατέλειπα αμέσως το βιβλίο. Δεν πρόκειται παρά για μια ακόμα ιστορία μπαρόβιων, θα ψιθύριζα ή θα έλεγα μεγαλόφωνα στο βιβλιοπωλείο. Θα αρκούσε μάλλον η πουριτανική μου αντίθεση με τα μπαρ και κυρίως τους «μπαρόβιους» για να το απορρίψω προκαταβολικά. Όμως έτυχε να βρίσκομαι εκτός «ενεργού υπηρεσίας», συναναστρεφόμενος για πρώτη φορά στη ζωή μου πανεπιστημιακούς, λογοτέχνες και συγγραφείς και εξ άλλου μου χάρισαν το βιβλίο. Δεν μπορούσα λοιπόν παρά να το διαβάσω. Είχα μια κατ' αρχήν θετική εικόνα από ένα προηγούμενο βιβλίο της συγγραφέως, τον *«Ανδρόγυ»*, όπου μου είχε κάνει εντύπωση η οργιώδης φαντασία της. Επί πλέον είχα κεντριστεί από το γεγονός ότι από παλιότερα είχα δει ένα βιβλίο της για τον Μαρξ και τα νεανικά του έργα, που ξεφυλλίζοντάς το αρχικά στο βιβλιοπωλείο, μου είχε φανεί αλθουσεριανό και ολίγον ΚΚΕ στις άκρες του. Τι λοιπόν μπορούσε να γράφει μια πανεπιστημιακή δάσκαλος της φιλοσοφίας από τη Θεσσαλονίκη, που ανήκε στη μεγάλη οικογένεια της «ευρύτερης αριστεράς», που προφανώς θα περίμενε σαν μάννα εξ ουρανού την γκορμπατσωφική μεταρρύθμιση και που ταυτόχρονα όμως έγραφε σελίδες μιας καταπληκτικής φαντασίας, τι μπορούσε να γράφει για ένα μπαρ; Ήταν άραγε μια μπαρόβια; Ήταν δυνατόν να είναι; Περιέργεια, ερώτημα και ανάγνωση του βιβλίου.

Εξ άλλου η «πουριτανική» μου αντίθεση με τα μπαρ ήξερα πως έκρυβε μέσα της μια περίεργη αμφιθυμία, και τα αισθήματά μου ήταν μοιρασμένα. Ήταν παρόμοιας υφής μ' αυτά που περιέγραψα σε σχέση με τη λογοτεχνία. Δεν ήταν μόνο —ή κύρια— αντίθεση με το μπαρ σαν τέτοιο, που εξ άλλου μου προκαλούσε μια τόσο περίεργη επιθυμία όταν διάβαζα τον Ρέημοντ Τσάντλερ, τον Χάμμετ και τον Ρος Μακντόναλντ στις αρχές της δεκαετίας του '70. Όμως το μπαρ για μένα ήταν ένας μυθικός κόσμος έξω από τον δικό μας, ένας κόσμος που συμβόλιζε τη μοναξιά, την «απώλεια της ψυχής», τις περιπλανήσεις της σε κάποιες γωνίες που ήταν απαγορευμένες για μας, «αγωνιστές της κοινωνικής υπόθεσης». Επιπλέον, όπως συνέβη και με τη λογοτεχνία, η άνθιση των μπαρ στην Ελλάδα συνδυάστηκε με την κρίση της πολιτικής στράτευσης και ειδικά στο «δικό» μας χώρο, τον χώρο της άκρας αριστεράς— και της ανανέωσης. Τα πρώτα μπαρ άνοιξαν και «στελεχώθηκαν» από τον «χώρο». Και μάλιστα από στρώματα «διανοούμενων», στρώματα μικροαστικά, της πόλης. Εμείς, θέλοντας να 'μαστε και όντας μια «προλεταριακή» και εργατίστικη πτέρυγα αυτής της άκρας αριστεράς, αρμονίζοντας τη ζωή μας με το πρωινό ξύπνημα

* Βλέπε *«Ιούλης '65, η έκρηξη»* των Δ. Λιβιεράτου - Γ. Καραμπελιά, στο κείμενο του Γ. Καραμπελιά «Μετά είκοσι έτη».

του εργοστασίου τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, είτε σαν εργάτες, είτε για να κάνουμε το πρώτο πρωινό «μοίρασμα», συνδέσαμε το μπαρ με όλη τη μικροαστική παρακμή, με όλο τον εκφυλισμό μιας παλιάς αριστεράς, ενός χώρου. Στη συνέχεια, ακόμα και όταν οι εργατικοί αγώνες και η εργατική ένταξη πέρασαν σε κρίση, και πάλι προτιμήσαμε τη μοναχικά βιωμένη μοναξιά, παρά εκείνη τη βιωμένη μέσα σε «αισχρές συναναστροφές και συνάφειες»! **Οι επαναστάτες πρέπει να βιώνουν μόνοι τη μοναξιά τους, δεν μπορούν να την εξευτελίζουν!** Για μια ακόμα φορά οικοδομούσαμε ένα πρόσωπο ινγέρωχο, απόμακρο, έξω από τα «συντρίμμια», πέρα από τις «χαμένες ψυχές». Και εκείνες τις ελάχιστες φορές που θέλαμε, είχαμε την ανάγκη, να βρεθούμε σε ένα «χώρο απωλείας», την καταπιέζαμε, την καταπίεζα γιατί ήξερα πως τότε, εκείνη την εποχή που οι φίλοι μας κατέρρεαν, χάνονταν, η δική μας παρουσία θα εκλαμβανόταν σαν μια επιδοκιμασία, σαν μια συμμετοχή, σαν αποδοχή της κατάρρευσής τους. Και αυτό δεν μπορούσε να γίνει ποτέ! Αμφιβάλλω λοιπόν αν μέχρι τα σήμερα έχω πάει όλες κι όλες δέκα φορές σε κάποιο μπαρ.

Να λοιπόν το πρώτο στοιχείο: **περιέργεια**. Και βέβαια αλλαγές απόψεων, μετασχηματισμοί. Σήμερα πια το μπαρ δεν είναι μια εφεύρεση ενός αριστερίστικου ή εξωτερικού «περιθώριου», αλλά ένα πολιτιστικο - κοινωνικό φαινόμενο, δεν είναι μια «εισαγόμενη μανία», αλλά ιθαγενής αναγκαιότητα, αναγκαιότητα του νέου κόσμου, του κόσμου της μητρόπολης, του κόσμου του «μοναχικού πλήθους». Και όμως η δική μας τοποθέτηση στην ακρότητά της ήταν «σωστή», έστω και καταδικασμένη. «Εμείς», ο χώρος της αυτονομίας και της εναλλακτικότητας, γεννηθήκαμε σχεδόν την ίδια εποχή με τα μπαρ. Λέγαμε λοιπόν, ας φέρουμε, φέρνουμε, τις καινούργιες ευαισθησίες της ταξικής πάλης και τη νέα αντιιεραρχική υποκειμενικότητα στην Ελλάδα. Θέλοντας να υπερκεράσουμε τον «αντίπαλο», σε μια απόπειρα «τηλεσκόπησης» της πραγματικότητας, μιας σχεδόν «προληπτικής» επανάστασης, ας προλάβουμε, μπορούμε ίσως να προλάβουμε τη μακρά διάρκεια, **ας μεταβάλλουμε τη μεταπολίτευση σε μια πρώτη φάση μιας διαρκούς επανάστασης.** Το μαρξιστικό σχήμα του 1848, το σχήμα του Πάρβους και του Τρότσκι το 1905, λειτουργούσαν ομολογημένα —για το συγγραφέα αυτού του κειμένου— ή ανομολόγητα, πίσω από την πρακτική μας. Η μεταπολίτευση δεν είναι παρά η αρχή ενός μετασχηματισμού που μπορεί να ανατρέψει το καθεστώς. Έτσι λοιπόν θέλαμε μέσα σε μια «στιγμή» να συμπυκνώσουμε την εμπειρία και τις «στιγμές» δεκαετιών. Θέλαμε την επαναστατική υποκειμενικότητα των νέων κινημάτων ΧΩΡΙΣ την ατομικότητα και τη μοναξιά της Δύσης. Η επέκταση λοιπόν τών μπαρ λειτουργούσε για μας σαν μια ένδειξη ότι παράλληλα με μας, παράλληλα με τους φορείς μιας επαναστατικής υποκειμενικότητας, έτρεχαν κι άλλα άλογα, τα άλογα της νύχτας, της μοναξιάς, των ναρκωτικών, και η αναγκαία ενεργητικότητα που έπρεπε να συγκεντρώνεται στο έργο της ανατροπής κατασπαταλιόταν. Ο μετασχηματισμός της υποκειμενικότητας δεν μπόρεσε να είναι μια μονοδιάστατη επαναστατική «τηλεσκόπηση», αλλά ένας πολύμορφος και αντιφατικός μετασχηματισμός. Άρχισα λοιπόν να βλέπω τον εαυτό μου σαν ένα ιστορικό απολίθωμα άλλων εποχών, που δεν είχε ποτέ του καπνίσει ή δοκιμάσει κανένα ναρκωτικό, ούτε καν χασίσι, που προτιμούσε να αντιμετωπίζει μόνος του τη μοναξιά, την ίδια στιγμή που γύρω του ο κόσμος άλλαζε. Γύρω στο 1983-85 αρχίσαμε να συνειδητοποιούμε πως η εποχή της μεταπολίτευσης είχε πια χαθεί. Η διαρκής επανάσταση ενδύεται πλέον νέους ρυθμούς, πιο μακρόσυρτους και συχνά πιο ατομικούς. Είναι καιρός λοιπόν να μελετήσουμε, να προσεγγίσουμε με ένα νέο βλέμμα τους παλιούς «αντιπάλους» μας, τη λογοτεχνία, τα μπαρ, την ψυχανάλυση, τη φιλοσοφία. Θυμάμαι μια παλιά συντρόφισσα, μια συντρόφισσα που έβαλε την ίδια τη ζωή της και την υπόστασή της μέσα στην επαναστατική απόπειρα, που έλεγε, λίγο πριν τη μεταπολίτευση «ή θα κάνω ψυχανάλυση ή θα πάω στο εργοστάσιο». Και έμεινε στο εργοστάσιο για πάνω από πέντε χρόνια, μέχρι που την απέλυσαν. Έτσι παρουσιαζόταν το δίλημμα. Ή εδώ και τώρα αλλάζουμε τον κόσμο, ή περνάμε σε πιο μακρόσυρτους και ατομικούς μετασχηματισμούς. Και είναι φτηνός ΕΚΚΕτζής εκείνος που θα πει πως το δίλημμα ήταν λάθος και η απάντησή μας λάθος. Αν ξαναέμπαινε, μπορεί να αποφεύγαμε άλλα λάθη, όμως την ίδια επιλογή θα κάναμε*.

Γιατί αυτό άξιζε και έπρεπε να δοκιμαστεί τότε και έχουμε τη συνείδηση και την περηφάνεια πως συμβάλλαμε στην αλλαγή αυτής της κοινωνίας. Όμως πια είναι καιρός να αναμετρηθούμε με τα μπαρ και τους «μπαρόβιους» από μια νέα σκοπιά, από τη σκοπιά της παράλληλης ύπαρξής μας. Υπάρχουμε κι εμείς κι αυτά!

Ένα μπαρ διηγείται

Το βιβλίο της Δεληγιώργη έχει σαν κεντρικό του ήρωα, μου φαίνεται, όχι την ηρωίδα, που στη διπλή της υπόσταση, αφηγήτρια-ηρωίδα, γεμίζει τις σελίδες του βιβλίου, αλλά το ίδιο το μπαρ, το «Χρυσό Φεγγάρι». Γιατί αυτό το μπαρ «κοιτάζει» και «παρατηρεί» τους θαμώνες του που παρελαύνουν. Το μπαρ υπήρξε ένα προνομιακό σημείο μελέτης της μεταπολίτευσης! Μιας «άλλης» μεταπολίτευσης. Φαίνεται πως η μεταβολή του μπαρ σε «υποκείμενο»-πρωταγωνιστή μέσα από μια διαλεκτική αναστροφή που κάνει τα πράγματα «ανθρώπους» και τους ανθρώπους πράγματα, ανταποκρίνεται και στην πρόθεση της συγγραφέως. Γιατί το βιβλίο της αρχίζει όχι μόνο με την περιγραφή του συγκεκριμένου μπαρ, αλλά με ένα «δοκίμιο για το μπαρ», ένα δοκίμιο ιστορικό, με βιβλιογραφικές αναφορές και μια περιγραφή του μπαρ έξω από τα στενά ελληνικά πλαίσια.

Από την αρχή ορίζεται ο κανόνας του παιχνιδιού, επισημαίνεται το «γιατί» του μπαρ:

«...απολάμβανα το θόρυβο που αφήνουν πίσω τους τα λόγια κι οι κινήσεις, τυχαία τις περισσότερες φορές, όσων έχοντας τελειώσει τη μέρα τους με δουλειά ή με το άγχος της έλλειψής της, τρυπώνουν σ' αυτούς τους κλειστούς χώρους που δεν σου ζητάνε τίποτα, ούτε καν να 'σαι κοινωνικός, με τον τρόπο που συνηθίζεται. Αρκεί να 'χεις τον οβολό για τα ποτά που θα πιεις κι αν τύχει να σ' έχουν παρατήσει οι παρέες σου, μπορείς να διαπιστώνεις, χωρίς να τρομάζεις, πόσο βαθειά ακοινώνητος έγινες...» (σελ. 15).

Λίγο παρακάτω:

---

*Το ΕΚΚΕτζής δεν αναφέρεται με καμιά διάθεση εκδίκησης «επιτέλους», αλλά γιατί πράγματι ποτέ άλλοτε στη ζωή μου, εκτός ίσως από τους γάλλους συντρόφους μου της **Προλεταριακής Αριστεράς**, δεν είδα ανθρώπους να αλλάζουν με τέτοια ευκολία και άνεση τα σακκάκια τους σαν τους ΕΚΚΕτζήδες «ηγέτες», οι οποίοι στη συνέχεια παρίσταναν και τους κουρασμένους αγωνιστές.

«Ίσως αυτό να ζητάμε απ' το μπαρ· να ξαναγίνουμε ό,τι νιώθουμε να 'μαστε έξω από τα όρια μιας επιβεβλημένης κοινωνικότητας (...) να ξαναβρούμε το βαθύτερο σώψυχό μας, τον τόπο όπου φωλιάζει η λαχτάρα μας για τον έρωτα κι ο φόβος μας για το θάνατο που καραδοκούν και τα δύο (...) Γιατί γύρευα τη σιωπή και την ησυχία, αλλά, μαζί μ' αυτά και πιο κάτω απ' αυτά, αναζητούσα τη σπίθα μιας ανταρσίας που θα την άναβε κάποιος ή κάτι και θα ματαίωνε την ησυχία και τη σιωπή.» (20-21).

Νομίζω πως μ' αυτά τα δύο αποσπάσματα ορίζονται οι δύο πόλοι του «μπαρ», οι δύο πόλοι της ζωής και της αναζήτησης των θαμώνων τους, το μπαρ σαν αναζήτηση ενός χώρου «συλλογικής μοναξιάς», έξω από την κοινωνική σύμβαση, ένας χώρος όπου δεν είσαι υποχρεωμένος να είσαι για κανέναν ή με κανέναν, ένας χώρος όπου μπορείς να είσαι ο «εαυτός» σου και ταυτόχρονα κάτω από την προστασία του δημόσιου χαρακτήρα του. Ένα είδος «μαλακού» και ηδονικού υποκατάστατου του ψυχαναλυτικού ντιβανιού, όπου τα χρήματα για τα ποτά υποδηλώνουν τη σοβαρότητα της τελετουργίας με τον ίδιο τρόπο που η πληρωμή του ψυχαναλυτή θεωρείται αποφασιστική στιγμή της ψυχαναλυτικής λειτουργίας. Κι από την άλλη, ο χώρος απ' όπου ίσως αναπηδήσει η «σπίθα μιας ανταρσίας». Θάνατος και ζωή, θλίψη και λαχτάρα για έρωτα ορίζουν τις συντεταγμένες του μπαρ!

«...παρακολουθώντας το ρυθμό της φθοράς όχι μόνον των αντικειμένων αλλά και όσων από τους θαμώνες του ήταν απαρεγκλίτως εκεί κάθε βράδυ, νιώθοντας άλλοτε πως σαπίζουν και άλλοτε πως ξαναγεννιούνται μέσα απ' το τίποτα που χάριζε απλόχερα η ατμόσφαιρα του Χρυσού Φεγγαριού» (σελ. 13).

Το μπαρ αποτέλεσε ένα σταθμό στην εξέλιξη της κοινωνικότητας και των πολιτισμικών φαινομένων στην Ελλάδα. Όμως στην ιστορία των μπαρ που μας δίνει η συγγραφέας είναι προφανές ένα τεράστιο «κενό», η ιστορία των μπαρ που δίνει φτάνει μακριά πίσω στο παρελθόν, μέχρι τη ρωμαϊκή εποχή, αλλά «αμελεί» την πρόσφατη ελληνική ιστορία. Μια ιστορία όπου το μπαρ, μέχρι τη μεταπολίτευση, έμεινε συνδεμένο με την κακόφημη εκδοχή του, το μπαρ με «γυναίκες», το μπαρ με ναυτικούς, το μπαρ του «υπόκοσμου» ή περιορισμένων κύκλων των ανώτερων τάξεων, και η μόνη ενδιάμεση μεταβατική μορφή ήταν η προδικτατορική «μπουάτ». Η ιδιαιτερότητα της εξάπλωσης των μπαρ στη μεταπολιτευτική περίοδο βρίσκεται στο γεγονός ότι μεταβάλλονται σε ένα ευρύτερο πολιτιστικό φαινόμενο και ταυτόχρονα σφραγίζονται - σφραγίζουν ανεξίτηλα το πνεύμα της μεταπολίτευσης, δηλαδή μέσα στο ελληνικό μπαρ θα συναντήσει κανείς μια «μεταφυσική ανησυχία» και αναζήτηση που απ' όσο ξέρω δεν έχει προηγούμενο ή τουλάχιστον αντίστοιχο σήμερα στην Ευρώπη — ίσως να θυμίζει τα κέντρα της «Μεσευρώπης» και της Γερμανίας του μεσοπολέμου. Το μπαρ είναι ο δημόσιος χώρος μιας συγκεκριμένης εποχής της ελληνικής ιστορίας, μιας εποχής που στην Ελλάδα «συμβαίνουν τα πάντα», και ταυτόχρονα φαίνεται σαν να μην συμβαίνει τίποτα! Μιας εποχής όπου παράλληλα με τις πολιτικές ελευθερίες, την άνοδο του κεϋνσιανού και του κοινωνικού κράτους, παράλληλα με την εμφάνιση των κοινωνικών κινημάτων, οι πολιτικοί, οι γραφειοκράτες και οι συνδικαλιστές χρησιμοποιούσαν, ενσωμάτωναν τις κινήσεις που προέρχονταν από το κοινωνικό σώμα για να τις μεταβάλουν σε δική τους εξουσία και δύναμη. Μιας εποχής στη διάρκεια της οποίας μπήκε σε κρίση η παραδοσιακή ελληνική οικογένεια τόσο σαν συνέπεια της νεολαιίστικης ανυπακοής και εξέγερσης, όσο και σαν έκφραση της μακριάς πορείας της γυναικείας απελευθέρωσης. Όλες αυτές οι τάσεις, οι εντάσεις της κοινωνίας που έμεναν φυλακισμένες μέσα στη δικτατορία, απελευθερώνονται με μια έκρηξη. Οι μεγάλες ελληνικές πόλεις και ιδιαίτερα η Αθήνα, μεταβάλλονται σε μητροπόλεις, παύουν να είναι συνονθυλεύματα χωριών και οικογενειακών κυκλωμάτων, κατοικούνται πια από **άτομα!** Οι έλληνες άνδρες αμφισβητούνται για πρώτη φορά στην προαιώνια κυριαρχία τους. Σ' αυτή την «κοσμογονία» γεννιέται το μπαρ της μεταπολίτευσης, που έφτασε στο απόγειό του στις αρχές της δεκαετίας του '80, όταν πια ο άνεμος των πολιτικών, πολιτιστικών και κοινωνικών αλλαγών που έφερε η μεταπολίτευση, είχε σιγάσει και άφηνε πίσω του στάχτη, δάκρυα και συντρίμμια. Συντρίμμια της πολιτικής, συντρίμμια της προσωπικής ζωής· συντρίμμια οι αναγωγικές θεωρίες, συντρίμμια οι μνήμες του «Πολυτεχνείου». Και πολύ σωστά η συγγραφέας δεν γράφει την «ιστορία» του μπαρ της μεταπολίτευσης και εξ άλλου το πρόβλημά της δεν είναι αυτό. Το υλικό της είναι αίμα, δάκρυα, σπέρμα και αλκοόλ. Δικό μου υλικό είναι το μελάνι.

«...αναρριγώ από ευχαρίστηση, καθώς ανακαλώ την αίσθηση που σου δίνει το να κάθεσαι σε μια γωνιά, ενώ μπροστά σου χιλιάδες θαμώνες σε κάνουν να το πιστεύεις πως τους κάλεσες νυχτιάτικα στο σπίτι σου για να χαρούν το μπλε μισοσκόταδο του μαγικού σαλονιού σου» (14-15).

Ο έρωτας

Ένα μπαρ, αυτό το νέο μπαρ της μεταπολίτευσης, είναι κατ' εξοχήν χώρος της μοναξιάς αλλά και του έρωτα, του χαμένου έρωτα και του υπό αναζήτηση, ή έστω της αυταπάτης του, ή της καταστροφής του. Η ηρωίδα του έργου είναι μια γυναίκα, η Ιλεάνα, που ο άνδρας της ΟΝΟΜΑΣΕ - μετωνόμασε Ελένη. Μια γυναίκα ΑΦΟΥ έχει χωρίσει με τον άνδρα της. Μια μετονομασθείσα πόλη ή μάλλον *«η προσωπική της ζωή ήταν ένα ρημαγμένο οικόπεδο που μόνο η ταμπέλα με τ' όνομά της το υποδήλωνε κι αυτό έφτανε»* (24). *«Ήμουν μια γλάστρα που είχαν ξεχάσει να την ποτίσουν και ξεραινόταν»* (25) και όπως ξέρουμε οι γλάστρες δεν μπορούν να ποτιστούν μόνες τους.

Η Ιλεάνα-Ελένη, και στο εξής Ελένη, υπήρξε το αντικείμενο της επιθυμίας και της φαντασίωσης του άνδρα της, του Θωμά:

«Αφού το καθένα απ' τα χίλια της πρόσωπα ήταν ανάλογα προσαρμοσμένο, κάθε φορά, στις περιστάσεις και κυρίως στις δικές του ανάγκες» (96), *«όποτε ο Θωμάς ήθελε ένα μωβ λουλουδάκι από ξεψυχισμένους αγρούς κάποιας ορεινής περιοχής, ένα λουλουδάκι που θα του θύμιζε την αθωότητα που χάνει κανείς με το που βγαίνει απ' την κοιλιά, του το παράσταινε»* (96). *«Αυτό το άμορφο φάντασμα που τίποτα δεν μπορούσε να του δώσει κάποιο σχήμα ή κάποιο λειψό περιεχόμενο, αυτό το αφάνταστο φάντασμα κυνηγούσε ο Θωμάς. Και σ' αυτό το κυνήγι η Ελένη έπρεπε να 'ναι άλλοτε ο σκύλος που θα μύριζε την παρουσία του και θα γάβγιζε την κατάλληλη στιγμή ώστε να προλάβει εκείνος να πυροβολήσει κι άλλοτε η σκύλα που με τα ουρλιαχτά της θα του απαγόρευε να βγει στο κυνήγι»* (98).

Όμως σε κάποια στιγμή αυτός ο άνδρας, κύριος, αφέντης, ο άνδρας που αντιπροσώπευε το ιδεώδες και το όνειρο των νεαρών κοριτσιών της δεκαετίας του '60, φεύγει. Πράγματι, όπως αφήνει να εννοηθεί η συγγραφέας, η ηρω-

ίδα, προφανώς δε και ο άντρας της, μεγάλωσαν, ενηλικιώθηκαν σε 'κείνα τα χρόνια. Σε 'κείνα τα χρόνια όπου ο έρωτας ανάμεσα «σ' εκείνον και σ' εκείνη», ο έρωτας ο «απόλυτος», χωρίς συμβάσεις, χωρίς μεσολάβηση του υλικού συμφέροντος, ήταν το πρότυπο για τους νέους των μικροαστικών και των ανώτερων εργατικών στρωμάτων.

Εκείνα τα χρόνια που η ζωή, το μέλλον, ήταν ένας κόσμος δημιουργικός, που το αιώνια ερωτευμένο ζευγάρι διασχίζει για να φθάσει στο... τέρμα, στην ευτυχία! Και αν για «εκείνον» αυτή η δημιουργικότητα μετασχηματίστηκε με τα χρόνια στην καριέρα, την άνοδο και τον κυνισμό, γι' «αυτήν», που η κύρια πλευρά της δεν μπορούσε να ήταν παρά εκείνος, τι άλλο θα μπορούσε να μείνει παρά η ρυτίδα της απογοήτευσης κάτω από τα χείλια; Αυτή ήταν - είναι γυναίκα και το άστρο της είχε μάθει να περιστρέφεται γύρω από τον ήλιο του. Οι γυναίκες που είναι σήμερα γύρω στα σαράντα έτσι μεγάλωσαν κι ανατράφηκαν. Στη διάρκεια της μεταπολίτευσης γνώρισαν την απογοήτευση, την εγκατάλειψη, τη μοναξιά. Είναι οι πρώτες που σε μαζική κλίμακα γνώρισαν την ένταση ανάμεσα στο τέλος της παλιάς, ευρύτερης οικογένειας, την έξοδο στην αγορά εργασίας, και την ανάγκη να συνεχίσουν να είναι το αντικείμενο της επιθυμίας ενός άνδρα — και το κριτήριο της επιτυχίας τους είναι τελικά η δική του επιδοκιμασία— και όσο περισσότερο μοντέρνες ήταν - είναι, όσο περισσότερο κινούνται στον πλατύ κόσμο, τόσο πιο απόλυτα, αγχωτικά, αποζητούν τη χαλάρωση, την ηρεμία, την ασφάλεια, στον «έρωτα» τον ένα, τον μοναδικό, τον απόλυτο. Όντας στη «μέση του δρόμου», ανάμεσα στο σπίτι, την οικογένεια και τον άξενο κόσμο της εργασίας, της πολιτικής, της δημοσιότητας, σε μια περίεργη αναστροφή, αρνιόντουσαν - αρνιούνται συναισθηματικά αυτόν τον «έξω» κόσμο και γαντζώνονται απελπισμένα στο ζευγάρι, «πιστεύοντας» πως αυτό είναι που θέλουν, δεν τους λείπει τίποτε άλλο, ένα ζευγάρι ως την αιωνιότητα, ως το θάνατο. Θέλουν να κρύψουν και από τον ίδιο τον εαυτό τους πως αυτό το ζευγάρι, αυτή η ιδανική σχέση έχει ραγίσει μέσα τους, πως αυτές οι ίδιες κατά βάθος δεν την πιστεύουν, ή τις βαραίνει αφάνταστα. Όμως όταν ο άνδρας φεύγει, ο κόσμος καταρρέει και μιλάμε πάντα για γυναίκες των μεσαίων στρωμάτων κυρίως. Στην εργατική τάξη αυτά τα φαινόμενα παίρνουν διαστάσεις πολύ βαρύτερες, πολύ πιο αδιαφανείς και ασήκωτες. Εδώ η εγκατάλειψη, με τα παιδιά και την οικονομική ανέχεια βιώνεται πολύ πιο καταστροφικά, με όρους κυριολεκτικά συντριβής, πού καιρός, χρήματα και κουράγιο για μπαρ, πού να βρεθεί έστω η δυνατότητα της μοναξιάς και της επιλογής. Εδώ, αν ακόμα είναι σχετικά νέες και ωραίες, κάποιος εραστής και μερικά σκυλάδικα, και αν είναι τυχερές ένας καινούργιος γάμος.

Ο Θωμάς λοιπόν φεύγει. Μήπως λοιπόν η καταφυγή στη μοναξιά, την απομόνωση, την εργασία;

Αντίθετα *«μια πρώην εργασιομανής που αποφασίζει να καταφύγει σε χώρους εκτός εργασίας με τον πόθο ενός ατέλειωτου ερωτικού loisir μέσα κι έξω απ' το σταματημένο μυαλό της»* (85).

«Δεν ήταν επομένως υποκρίτρια. Εξ αιτίας του φόβου της, μια πωρωμένη από αναλγησία ήταν που δεν δίσταζε να χαθεί μέσα στ' αντίθετα πρόσωπα που της πρόσταζε. Κι όταν αυτός την παράτησε, όσα της πρόσταζαν οι άλλοι, αν ήθελε να υπάρχουν μέσα στο χώρο της, για λίγη παρέα» (98).

Αυτή η Ελένη που *«διδάσκει φιλοσοφία»*, γεγονός που τρομάζει τους άντρες, στο επίπεδο της ατομικότητας νιώθει, θέλει να νιώθει, το αντικείμενο της ηδονής και της επιθυμίας του οποιουδήποτε άντρα. Από το υπέρτατο ύψος της «ανδρικής» αφαίρεσης, τη φιλοσοφία, στη μαζοχιστική αποδοχή της γυναικείας υπόστασης. Αφού πια έχασε τον ΑΝΔΡΑ της, ανήκει σε όλους τους άνδρες.

« Ήταν η Μαφάλντα, η Ζωίτσα, η μικρή Λουλού, το Ελενάκι, η σεβαστή και αγαπημένη των επιστολών του, η σοφή κι η τρελή του, αυτή που στη συνέχεια της ευχήθηκε να μπει στο τρελάδικο ή να μείνει στον τόπο και τώρα ένα νούμερο που πηδιέται και χάνεται για όλη την υπόλοιπη νύχτα» (105).

Τώρα πια πού καιρός για βιβλία που θα γραφτούν, για δημιουργικότητα, για μια γέφυρα ανάμεσα στον άνθρωπο και το θάνατο, πού καιρός για «υπεραναπλήρωση». Παλιά ο έρωτας μαζί του ήταν —νόμιζε— κίνητρο για τη δημιουργικότητα. Για να είναι δημιουργική έχει ανάγκη από την αγάπη ενός άνδρα. Και τώρα μάταια την αναζητάει μέσα στην πολλαπλότητα του αρσενικού.

«Μετά από χρόνια με κάποιον άγνωστο που κατάφερε να την μαζέψει απ' το μπαρ δεν θα ήταν το ίδιο. Ήταν ακριβώς το αντίθετο απ' όσα είχαν καταγραφεί στην εμπειρία της από τον έρωτα. Μ' αυτό τον άνδρα... ζητούσε συνεχώς μια παράσταση του έρωτα και την τελική του ματαίωση. Γιατί μετά το φευγιό ΤΟΥ, ο κόσμος της τάξης διακυβεύθηκε τελεσίδικα. Τώρα το βιβλίο που ονειρευόταν πως γράφει δεν γραφότανε μετά την ιεροτελεστία των οργασμών. Τώρα ο έρωτας ήταν ένα από τα κεφάλαια του βιβλίου που διαδραματιζόταν μέσα σε συνθήκες ερήμωσης» (103).

Μπροστά στην απώλεια του ενός, του μοναδικού έρωτα, μπροστά στην απόρριψη από εκείνον, τον ένα, που αυτή ήθελε κι αυτός την απόδιωξε, ο έρωτας δεν μπορεί πια παρά να είναι ο επαναλαμβανόμενος θάνατος ενός τυχαίου οργασμού, ενός από εκείνους τους οργασμούς που χτίζουν τη μυθολογία και το φωτοστέφανο των μπαρ. Μετά από μια μεγάλη εγκατάλειψη, ποια άλλη διέξοδος από το θάνατο της ψυχής σε έναν «ασταμάτητο οργασμό», στον υποβιβασμό σ' αυτό που «πράγματι» ήταν - είναι η γυναίκα, σε ένα αντικείμενο, χωρίς όμως τις «υποκρισίες» και τις «αυταπάτες» του έρωτα.

« Όταν θα βγει απ' τον καμπινέ, αυτός ο ξένος Κοσμάς θα 'χει πετάξει τα ρούχα του κι ύστερα θα πετάξει και τα δικά της. Τη μάζεψε ή δεν την μάζεψε από το μπαρ στις δύο τη νύχτα;» (104).

«Για να μην είναι μπαλάκι ανάμεσα στην απαίτηση των φίλων για ένα ανώδυνα διαμειβόμενο χρόνο αναψυχής και στην εντολή του ψυχαναλυτή να ξεχάσει αυτό που η ίδια θέλησε να ξεθάψει (...) η Ελένη είχε κάνει ένα βήμα πάρα πέρα (...) προτίμησε να γίνει το μπαλάκι ανάμεσα σ' εραστές που διαδέχονταν ο ένας τον άλλο, αλώνιζαν το χώρο της...» (158).

« Ήταν καλή ή κακή; οκνηρή; άπραγη; ζωντανή ή πεθαμένη ή τίποτα απ' όλα αυτά; ωραία ή άσχημη ή ούτε κι αυτό; Αυτοί οι προσδιορισμοί, που άλλοτε την υποδήλωναν πότε έτσι και πότε αλλιώς, είχαν σαπίσει μες στο μυαλό της. Αυτό που γινόταν, τώρα, ήταν μια δοκιμασία επαλήθευσης ή διάψευσης απ' όπου κινδύνευε να αναιρεθεί μέσα σε μονοδιάστατες λέξεις όπως ψώνιο, μαλακισμένη ή ξεσχισμένη, που οριστικά θα την όριζαν» (104). Αυτό που κάποτε ήταν η ζωή —ο έρωτας— δεν είναι πλέον παρά ταπείνωση, μαζοχιστική και «γυναικεία» διάθεση για υποταγή, αυτοεξευτελισμό, για την αιώνια επανάληψη της διαλεκτικής του κυρίου και του δούλου. Ή στο τέλος κάτι ακόμα χειρότερο, η σύμβαση, ο έρωτας σαν στοιχειώδης κοινωνική

υγιεινή, σαν κατανάλωση, σαν «σοκολάτα» με την οποία μπουκώνει το στόμα της ένα μικρό κορίτσι, *«λίγη ευγένεια και ήθη πολιτισμένα, που διακινούνταν την ώρα που άφηνε το σώμα της χαλαρό αλλά και μετά, στην κουβέντα πριν γυρίσει σπίτι της, ήταν κάτι σαν το λικέρ που το πίνεις για να ολοκληρώσεις μια αναγκαστική λειτουργία, όπως είναι το φαΐ, με τον κοινωνικότερο τρόπο»* (91).

Η μαζοχιστική διάθεση, η διάθεση της εκμηδένισης, γεννιούνται μέσα από τις ίδιες τις σχέσεις του ζευγαριού, γεννιούνται μέσα από την προσκόλληση σε μια ψεύτικη υποκειμενικότητα, σε μια υποκειμενικότητα όπου ολόκληρη η ανθρωπότητα συνοψίζεται στο πρόσωπο του άλλου και αυτή η φυλακή, δημιούργημα των μοντέρνων καιρών, του θανάτου της παλιάς κοινωνικότητας και της αδυναμίας υποκατάστασής της από μια καινούργια, αυτή η φυλακή μεταβάλλεται σε «ανάγκη», σε αναζήτηση!

Οι μοντέρνοι καιροί, ο δυτικός πολιτισμός δεν κληρονόμησαν από τη φεουδαλική κοινωνία μόνο το διαχωρισμό ανάμεσα στην ιδιωτική και την πολιτική κοινωνία — συνέπεια και δυνατότητα του διαχωρισμού ανάμεσα στο φέουδο και την πόλη, αλλά της χρωστούν και μια άλλη «δημιουργία», θεμελιακή για τη σύγχρονη κοινωνία και πολιτισμό, τη «δημιουργία», την «εφεύρεση» του σύγχρονου έρωτα. Ο ιπποτικός έρωτας ήταν η αφοσίωση του ιππότη στη «δέσποινα των λογισμών» του, η οποία απομονωμένη στον γυναικείο κόσμο της δεν μπορούσε παρά να βλέπει την επαφή με το άλλο φύλο και τη σεξουαλικότητα παρά μόνο μέσα από την εξιδανίκευση του «λευκού ιππότη». Ο λευκός ιππότης βέβαια, ζώντας στον «κόσμο», διαμορφώνοντας αυτό τον κόσμο, μπορούσε να σφάζει, να ρημάζει, να βιάζει δεκάδες γυναίκες κατώτερης κοινωνικής προέλευσης, αλλά πάντα θα έστελνε τα τρόπαιά του στη «δέσποινα των λογισμών του». Αυτή την εξατομίκευση του έρωτα για πρώτη φορά τη συναντάμε σε τέτοια έκταση στο ιπποτικό μυθιστόρημα, ενώ απουσιάζει θεμελιωδώς από την αρχαία Ελλάδα.

Στην Αθήνα, για παράδειγμα, ο έρωτας ήταν πολύ περισσότερο υπόθεση της σχέσης του άνδρα με τους νεαρούς φίλους του, ίσως και με τις εταίρες, και δεν αφορούσε τη συζυγική σχέση. Η γυναίκα ασχολιόταν μάλλον με τον κόσμο της, «τα του οίκου» και ελάχιστα επένδυε στον «έρωτα». Ο έρωτας που αναφέρεται στη λυρική ποίηση ή στο ελληνιστικό μυθιστόρημα δεν θα μπορέσει να μετεξελιχθεί στον παθητικό, αποκλειστικό, «σύγχρονο» έρωτα παρά μόνο με τη μεσολάβηση του χριστιανισμού και της απαγόρευσης, που πήρε σχεδόν μεταφυσικές διαστάσεις. Έχει δε πάντα σαν υπόβαθρο την καταστροφή του χώρου της οικιακής παραγωγής, διαδικασία που αρχίζει ήδη από εκείνη την εποχή για τη νέα κοπέλα των ανώτερων τάξεων και δεν έχει καλά-καλά ολοκληρωθεί μέχρι σήμερα σε ορισμένες απομονωμένες αγροτικές περιοχές. Τώρα πια η γυναίκα δεν είναι μόνο τροφός των παιδιών, που εξ άλλου λιγοστεύουν όλο και περισσότερο και στις ανώτερες τάξεις αναλαμβάνονται από το υπηρετικό προσωπικό, αλλά γίνεται η γυναίκα που «διακινεί» τον έρωτα. Ο έρωτας «κατεβαίνει» λοιπόν από τις ανώτερες τάξεις στις μεσαίες και τέλος στις ίδιες τις λαϊκές τάξεις. Το ερωτικό μυθιστόρημα, ή το μυθιστόρημα tout court γνωρίζει άνθηση στην Αγγλία του 18ου αιώνα, βασισμένο σε μεγάλο βαθμό στο γυναικείο κοινό των ανωτέρων και των μεσαίων τάξεων, ενώ η εφημερίδα, το περιπετειώδες μυθιστόρημα και το πολιτικό κείμενο —παμφλέτο— αποτελούν την ανδρική «φιλολογία», διαχωρισμός που επιβιώνει στην πιο εκχυδαϊσμένη και μαζική μορφή του μέσα από τη διαφοροποίηση, ανάμεσα στη «γυναικεία» Νόρα και το «ανδρικό» αστυνομικό ή κατασκοπικό περιπετειώδες μυθιστόρημα. Στον άνδρα, το τελευταίο επιτρεπτό υπόλειμμα βίας και «δράσης», το αστυνομικό, κατασκοπικό ή έστω «πολεμικό» αφήγημα, στη γυναίκα το ερωτικό. Ο καταμερισμός εργασίας διαιωνίζεται αδιατάρακτος(;). Στην πραγματικότητα βέβαια αυτός ο καταμερισμός υπονομεύεται αδιάκοπα. Γιατί την καταστροφή της οικιακής οικονομίας διαδέχεται, αρχίζοντας αντίστροφα, από τις κατώτερες τάξεις, η είσοδος της γυναίκας στην καπιταλιστική εργασία. Όμως αυτή η είσοδος στην παραγωγή βιώνεται από τις γυναίκες σαν ένα επί πλέον βάρος, δεδομένου ότι δίπλα στον όγκο της οικιακής εργασίας έρχεται να προστεθεί και το βάρος της «εξωτερικής» εργασίας, η είσοδος σε έναν κόσμο ανταγωνιστικό, όπου συνήθως η θέση των γυναικών περιορίζεται στις κατώτερες θέσεις και απασχολήσεις. Η είσοδος στον «ανδρικό κόσμο» της σύγχρονης παραγωγής, όπου ο σεξουαλικός καταμερισμός της εργασίας τείνει να υποκατασταθεί από τον ταξικό και τον ιεραρχικό καταμερισμό, καταστρέφει πολλαπλά το «σπίτι», την «οικογένεια», τον «έρωτα». Το βασιλόπουλο του παραμυθιού απειλείται στη σύγκρισή του με χιλιάδες άλλους άνδρες (γι' αυτό στη Σαουδική Αραβία ο μουσουλμανισμός, πολύ πιο απόλυτος, επιτάσσει τον πλήρη διαχωρισμό ανδρών και γυναικών στην εργασία). Και παρουσιάζεται μια αμφιθυμική και σχιζοφρενική διάθεση, η επιστροφή στην ασφάλεια του ζευγαριού, το γάντζωμα στον **ένα** και εξιδανικευμένο έρωτα, και παράλληλα και αντιθετικά η θέληση «κατανάλωσης» των ανδρών, η θέληση υποκατάστασης του ενός άνδρα από το ανδρικό φύλο ολόκληρο, ή και τα δυο ταυτόχρονα, ή άλλες ενδιάμεσες και καθόλου «χημικά καθαρές» μορφές, όπως συνήθως συμβαίνει στην πραγματική ζωή. Το ζήτημα είναι ότι αυτή η «μεταβατική» γυναικεία φιγούρα, που μόλις έχει βγει από το χώρο του ιδιωτικού, αλλά εξακολουθεί να βαρύνεται από αιώνες και χιλιετηρίδες «ιδιωτικότητας», είναι μια ανθρώπινη φιγούρα που παραπαίει σε μια αλλοτριωμένη αναζήτηση δύο ανέφικτων ορίων, το ίδιο καταστροφικών, είτε της επιστροφής, της ανασύστασης του ζευγαριού, της ζεστής «σπιτικής φωλιάς», είτε, στο βαθμό που αποτυγχάνει ή δεν νιώθει ικανοποιημένη απ' αυτό, **της κατανάλωσης του ανδρικού φύλου**, μιας κατανάλωσης όπου εξ άλλου κανείς δεν ξέρει ποιος καταναλώνει ποιον, και έχω μάλλον την υποψία ότι οι κατακτήτριες και «μοιραίες» γυναίκες καταβροχθίζονται εν μέρει και οι ίδιες από τα δήθεν θύματά τους.

Να πώς έκφραζε η Ελένη αυτή την αλλοτριωμένη διαλεκτική:

«..ο κόσμος είχε τη διπλή του οικονομία. Οι νόμοι του εμπορίου μπερδεύονταν με τους νόμους του έρωτα και καθόριζαν το σύνολο των συναλλαγών.

Οι μηχανισμοί που κινούσαν την παραγωγή και τον έρωτα δεν διέφεραν στο παραμικρό. Το ίδιο και τα κέρδη και οι ζημίες, οι τρόποι επένδυσης των κεφαλαίων και φυσικά η ίδια κρυφή γοητεία της υπεραξίας που τονώνει τα κίνητρά μας για ζωή. Τίποτα δεν διέφερε στη διακίνηση των υλικών και των ερωτικών αγαθών. Απλώς οι άντρες είχαν επιφορτισθεί με τη διακίνηση των υλικών αγαθών, ενώ οι γυναίκες με τη διακίνηση των ερωτικών αγαθών. Για τις γυναίκες κατεξοχήν ερωτικά αγαθά ήταν οι άντρες. Οι τελευταίοι, σαν αξίες χρήσης και ανταλλαγής, ήταν τόσο πολύτιμοι, που κυριάρχησαν. Ένα είδος αλλοτρίωσης που χαρακτηρίζει

την παραγωγή και την κατανάλωση χρήσιμων κι άχρηστων προϊόντων.

Κλέβοντας άντρες, πουλώντας τους σ' άλλες γυναίκες, κανοναρχώντας τους, αγοράζοντάς τους, επενδύοντας στις σχέσεις μαζί τους, μ' όλα αυτά η Ελένη εξηγούσε γιατί, στη συνέχεια, οι γυναίκες τούς ανέθεσαν τα προς το ζην του ανθρώπινου είδους, πράγμα που τους επέτρεψε να κυριαρχήσουν μέσα στην αγορά. Απ' τη στιγμή που γεννιούνται είναι εντεταλμένοι των γυναικών και κάνουν κατάχρηση εξουσίας. Πράγμα που θέλει τις γυναίκες· αλλιώς θα νιώθαμε τέρατα» (127).

Να λοιπόν που το θύμα αυτοορίζεται σαν... θύτης. Τι καταπληκτικό κομμάτι της ανεστραμμένης διαλεκτικής και της πραγμοποίησης! Οι άνδρες διακινούν εμπορεύματα, οι γυναίκες διακινούν άνδρες. Οι γυναίκες επειδή αποτελούν ανάγκη για τους άνδρες τούς υποτάσσουν ως ένα σημείο στους μαιάνδρους του έρωτά τους, για να τις «αποκτήσουν» θα είναι υποχρεωμένοι να έχουν αισθήματα!

Πάντως «οι γυναίκες διακινούν άνδρες» χωρίς να υποπτεύονται ότι το μυστικό της δυστυχίας τους θα πρέπει να αναζητηθεί σε 'κείνο το άλλο, το πρωταρχικό —για μια κοινωνία εμπορευμάτων— γεγονός, πως **οι άνδρες κυριαρχούν στη διακίνηση των εμπορευμάτων, στη διαχείριση του κόσμου.** Εξ άλλου η Ελένη γοητεύεται με την υπεραξία, μήπως και με την εκμετάλλευση άραγε; Στη σύγκρουση ανάμεσα στη διακίνηση εμπορευματικών αξιών και την ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΙΚΗ διακίνηση των αξιών του έρωτα, στη μια ή την άλλη περίπτωση νικητής θα βγει το εμπόρευμα!

Η Ελένη δεν βλέπει πώς το ον που έχει χάσει το θεμέλιο της αυτονομίας του —που ήταν ο παλιός παραγωγικός και κοινωνικός ρόλος της γυναίκας— μπορεί να είναι ιδιοκτήτης αισθημάτων, αλλά θα είναι αιώνια υποταγμένος, **δεν θα διακινεί, αλλά θα διακινείται.** Θα είναι το «εντελβάις» του Θωμά, ή η «ξεσχισμένη», το «ψώνιο» της νυχτερινής συναναστροφής. Κι αυτή η αυταπάτη, η τύφλωση της Ελένης δεν είναι η εξιδανίκευση της σκλαβιάς δοσμένη από μια νοικοκυρά, από μια γυναίκα του περιθωρίου, από μια γυναίκα του ιδιωτικού χώρου, αλλά από μια διανοούμενη, μια που «διδάσκει φιλοσοφία». Τι είναι ο Καντ μπροστά στον έρωτα, τι είναι η αλλοτριωμένη εργασία μπροστά έστω και σε ένα ελάχιστο σκίρτημα ενός ακόμα και μικρού, εφήμερου έρωτα; Εκεί που η ψυχή του ανθρώπου, η ψυχή της Ελένης ξεφεύγει από την αρπάγη του εμπορεύματος!

Πάντως ο κύκλος του έρωτα έρχεται να κλείσει, θα έλεγε κανείς, σε μια ψυχολογική κυκλικότητα. Προς το τέλος του βιβλίου η Ελένη ξαναγυρνάει και πάλι στον ένα, στο μοναδικό Θωμά, εξ άλλου δεν είναι τυχαίο πως ποτέ δεν διεκδικεί το παλιό της π.Θ. (πριν από το Θωμά) όνομα.

«Με το φευγιό της, δεν πήγαινε πουθενά. Ξαναγύριζε στο Θωμά (...) Αυτό το φευγιό ήταν μια έμπρακτη καταγγελία των χωρισμών. Η Ελένη ήταν στ' αλήθεια μια ενωτική (188) *... χωρίς λόγια, του τόλεγε καθαρά· οι χωρισμοί είναι το τέρας που γεννιέται απ' τη βία που ασκούμε πάνω στο σώμα μας, όταν το ξεκολλάμε από το χώρο του, με χαστούκια, κι ενώ έγινε ένα μέσα σ' αυτόν, κι επειδή το θέλουμε ξένο, το κάνουμε ξανά κομματάκια»* (σελ. 188).

«Με το φευγιό της τον άφηνε να καταλάβει πως η μοίρα του ήταν δεμένη με τη δική της» (189).

Ο κύκλος ολοκληρώνεται, αυτή η φυγή, αυτή η περιπλάνηση στη νύχτα, στους «ξένους» άνδρες, αυτή η κραυγή απόγνωσης δεν ήταν ίσως παρά μια υπέρτατη ερωτική έκκληση στον... Θωμά; Δεδομένου ότι για την Ελένη οι χωρισμοί είναι «ένα τέρας της βίας, που ασκούμε πάνω στο σώμα μας, όταν το ξεκολλάμε από το χώρο του», υπάρχει δηλαδή ένας προδιαγεγραμμένος χώρος, στον οποίο ανήκουμε σαν κοχύλια, και η απόσπασή μας από το χώρο του εαυτού μας είναι βία, όχι απελευθέρωση, ούτε καν αθέλητη. Η Ελένη είναι κατά βάθος μια «ενωτική», η περιπλάνηση στα πρόσωπα των ανδρών καταλήγει στο πρόσωπο του άνδρα, του ενός άνδρα.

Ο έρωτας της Ελένης είναι αδιέξοδος στην κυκλικότητά του. Αποζητώντας την διέξοδο στο ίδιο το επίπεδο που τέθηκαν τα αδιέξοδα ασφυκτιά, γιατί οι διέξοδοι διαγράφονται πάντα σε άλλα πεδία, μέσα από μια «κβαντική» ασυνέχεια. Ας συνεχίσουμε όμως στην περιπλάνησή μας στον «κόσμο», σε ένα άλλο επίπεδο.

Ο «κόσμος»

Ποιες ήταν άραγε οι επιλογές της Ελένης; Μήπως απέναντι στον έρωτα μπορούσε να αντιπαραθέσει τον «κόσμο», μια άλλη πραγματικότητα, μια άλλη συλλογικότητα, ή μια φιλική-συντροφική σχέση; Όχι, ο κόσμος της είναι ερειπωμένος. Ο κοινωνικός της περίγυρος, η τάξη της, ο ίδιος ο ψυχισμός της, δεν μπορούν να δώσουν μια τέτοια διέξοδο. Ο ίδιος ο κόσμος που συναντάει στο μπαρ είναι τόσο εξουθενωμένος, αναζητάει ο ίδιος κάποιο αποκούμπι ή κάποια φυγή, πόσο μάλλον να προσφέρει! Το κοινωνικό περιβάλλον της είναι τελεσίδικα φθαρμένο. Η πολιτική και κοινωνική δραστηριότητα το ίδιο:

«Όμως σήμερα, τι διαδραματίζεται στις μικρές σκηνές της ζωής μας που ν' αξίζει τη λεκτική του αναπαράσταση; Μπορείς να μου πεις; Κοίταξε γύρω σου. Τα πρόσωπα του έργου, αφού εξασφάλισαν το φαγητό και τον ύπνο τους με συμβιβασμούς στη διάρκεια της μέρας, ήρθαν εδώ να ξαποστάσουν απ' την κούραση που τους δίνουν αυτές οι απολύτως ρυθμισμένες συναλλαγές. Η κοινωνία μας δεν σηκώνει την περιπέτεια. Εντείνοντας τον έλεγχο, ενισχύει τις δυνάμεις καταστολής. Είμαστε εξουθενωμένοι (...) Δεν θα ξαναδιαβάσουμε πια για παραδείσους που χάθηκαν ή για καινούρια νησιά, αλλά για τα κρυμμένα πρόσωπα της κόλασης που μας περιμένει (...) Το πάθος της λήθης μάς βασανίζει. Ευχαρίστως θα παραχωρούσαμε τη μνήμη μας στις μηχανές. Αν θα 'πρεπε να σκεφτούν τι να κάνουν, δεν θα 'φτανε ο καθένας μόνος του, αλλά πολλοί μαζί και μάλιστα να συμφωνήσουν για το πρακτέο. Αλλά μόλις πάει να γίνει κάτι τέτοιο, αναστέλλεται από τη μανία τους να οργανώσουν την κίνησή τους ορίζοντας αρχηγούς, υπαρχηγούς, γραμματείς, ταμίες, επιτροπές ελέγχου, ξεχνώντας πως τον αβάσταχτο έλεγχο που υπομένουν είχαν στη μπούκα του κανονιού και πως σκοπός της κίνησής τους ήταν ν' αλλάξουν αυτή την κατάσταση. Είναι τρομερό. Να θέλεις να καταστείλεις τον έλεγχο και για να το κάνεις να πρέπει να ξαναστήνεις μηχανισμούς καταστολής και ελέγχου...» (σελ. 111).

Ενώ λοιπόν η Ελένη εντοπίζει πως η μόνη δυνατή διέξοδος θα ήταν μια συλλογική κίνηση απέναντι σε μια κοινωνία που «δεν σηκώνει την περιπέτεια», παραλύει μπρος στον εκφυλισμό της συλλογικής δράσης σε ένα νέο εξουσιαστικό μηχανισμό, μπρος στο «δίδαγμα της μεταπολίτευσης» που τη σχετική αλλά πραγματική απελευθέρωση που πραγματοποίησε την εξαργύρωσε με την ανάπτυξη νέων γραφειοκρατικών - εξουσιαστικών μηχανισμών από το κράτος και τα κόμματα.

Οι αναφορές βέβαια δεν περιορίζονται μόνο στην Ελλά-

δα και το μεταπολιτευτικό κλίμα. Πάνε πολύ μακρύτερα, στο σύγχρονο δράμα της επανάστασης σε παγκόσμια κλίμακα, που ακριβώς καταβροχθίστηκε από τα παιδιά της και άφησε την Ελένη, την κάθε Ελένη αυτού του κόσμου, χωρίς όραμα, χωρίς πυξίδα, χωρίς κάποια δυνατότητα εμπιστοσύνης, αναφοράς σε κάποιες αξίες, σε κάποιους ανθρώπους.

Για να απαντηθεί αυτή η κρίση των μεγάλων ή επαναστατικών οραμάτων με θετικό τρόπο και όχι καταστροφικά, θα απαιτούνταν μια άλλη, μη μανιχαϊστική αντίληψη του διαχωρισμού ανάμεσα στο «μέγιστο» και το «ελάχιστο», ανάμεσα στην υπερβατικότητα και την καθημερινότητα, μια άλλη αντίληψη για την αυτονομία. Μια τέτοια συμπεριφορά, μια τέτοια αντίληψη —όπως θα δούμε παρακάτω— υπερέβαινε τόσο την Ελένη, όσο και τον «μεταπολιτευτικό άνθρωπο» στην ολότητά του. Η επανάσταση ή θα είναι «καθαρή», απόλυτη και προπάντων ακαριαία, ή δεν θα είναι τίποτε. Γι' αυτό εξ άλλου και τα μπαρ αρχικά κατοικήθηκαν και δημιουργήθηκαν από τους απογοητευμένους «εραστές» του απόλυτου, τους αριστεριστές, αναρχικούς και στη συνέχεια τους «εσωτερικούς» και τους «ανένταχτους» διανοούμενους. Το ΚΚΕ ελάχιστα είχε «θιγεί», γιατί η έννοια της επανάστασης είναι ήδη τόσο βρώμικη στις πρακτικές του, τόσο «minimal», ώστε για ποια απογοήτευση και από τι να μιλάμε!

Όσο για τους συναδέλφους, τις απόψεις και τη ζωή τους, η Ελένη δεν τρέφει καμιά αυταπάτη ή ελπίδα. «*Τους άκουγε και μέσα στις αίθουσες διδασκαλίας και στις συνεδριάσεις ή στις συνελεύσεις, σπανιότερα στα γραφεία τους. Κι όσο τους κοίταζε κι όσο τους άκουγε, σιγουρευόταν πως ήταν άνθρωποι που έχασαν την επαφή τους με την πραγματική ζωή ή πως δεν την ήθελαν αν δεν μεσολαβούσε ανάμεσα σ' αυτούς και σ' εκείνη μια υποσημείωση, μια παραπομπή σε μιαν άποψη, ένα κενό. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν παγιδευτεί στη φιλοδοξία ενός ήσυχου ξεπεράσματος της κοινωνικής ανισότητας, χωρίς φασαρία για δικό τους λογαριασμό, μέσα σε συνθήκες ενός απαραβίαστου στάτους κβο. Αυτό πάει να πει κάνω καριέρα. Τώρα εντρυφούν, αμέσως μετά μηρυκάζουν. Κι ενώ αυτό είναι το κόστος ενός τέτοιου συμβιβασμού, οι ίδιοι πιστεύουν πως είναι τα κέρδη από επενδύσεις που έκαναν*» (84).

Αυτή η επισήμανση της φύσης των πανεπιστημιακών κύκλων της μεταπολίτευσης θεωρώ πως είναι από τις πιο επιτυχημένες που έχω διαβάσει (το «ήσυχο ξεπέρασμα της κοινωνικής ανισότητας χωρίς φασαρία για δικό τους λογαριασμό», «τώρα εντρυφούν, μετά μηρυκάζουν») και υποπτεύομαι πως μάλλον θα ενισχύσει την τάση για κακές «εκθέσεις» στους συναδέλφους της συγγραφέως στην πανεπιστημιακή της καριέρα. Έτσι «*η Ελένη κατάλαβε ότι το μόνο που ήταν στη δικαιοδοσία της να διαλέξει, ήταν το ποσοστό της φενάκης μέσα στην καθημερινή της ζωή. Αντί να πλήττει στα πηγαδάκια των φίλων (...) προτίμησε να πλήττει μέσα στο σπίτι της ή στα σπίτια των εραστών της (...) Μετά από τόσους γύρους που έκανε το ανθρώπινο μυαλό, συνειδητοποιώντας τους κλοιούς και τις παγίδες που το περιόριζαν (...) ένα ξεθωριασμένο ζητούμενο αναδύθηκε ξανά στον αέρα. Οι άνθρωποι που γνώριζε ήταν άψυχοι. Την ψυχή τους· αυτό ζητούσε για να βρει τη δική της και να σωθεί, πράγμα που αποδείχτηκε ένα κυνηγητό μάταιο και άσκοπο*» (159).

Σ' αυτό τον κόσμο χωρίς διέξοδο όλα πια αποκτούν εφιαλτικές διαστάσεις. Η σχέση με τη φύση ή την πόλη, βιώνεται σαν σχέση θανάτου, επιθετικότητας, ανταγωνισμού. «*Ξαφνικά το δωμάτιο γέμισε όρκεις. Ψάρια αρπαχτικά που πετούσαν πάνω στο άσπρο του ταβανιού. Ένιωσε το στόμα της μπουκωμένο. Έβγαλε την όρκη που είχε κάτω απ' τη γλώσσα της σαν να 'ταν χρόνια εκεί και την έκανε να αρπάζει και ν' αρπάζεται. Μόλις την έφτυσε και πήρε ανάσα, οι όρκεις άρχισαν να πέφτουν μια μια, σαν να 'χασαν την αρπακτική δύναμή τους κι αυτό που ήθελαν τώρα πια ήταν να μαραθούν κι έπειτα να σαπίσουν πάνω στα λιωμένα παγόβουνα που είχαν πλημμυρίσει το πάτωμα*» (151).

Όσο για την πόλη, δηλαδή τους ανθρώπους, τα πράγματα, τις σχέσεις, αυτή βιώνεται είτε σαν βάρος, πέτρα, ταφόπλακα —η παρούσα πόλη— είτε σαν ηδονικό καταφύγιο θανάτου. Η ελληνική πόλη (η Θεσσαλονίκη ίσως) και η παγκόσμια πόλη, η Νέα Υόρκη.

«*Σ' αυτή την πόλη - φόντο της δικής της χαμοζωής, τόσο προσεκτικά τη μπαλώνουν, δεν μεγάλωνε· μίκραινε, το ίδιο όπως κι η πόλη*» (152).

«*Μια πόλη χωρίς υποσυνείδητο, χωρίς εφιάλτες και όνειρα, στερημένη τη δυνατότητά της να ερωτευτεί το μέλλον (γιατί τι άλλο μπορεί να ερωτευτεί μια πόλη;) λουφάζει, μετατρέποντας το μικρό σε μεγάλο, και το αντίστροφο*» (153).

Η ελληνική πόλη, της μιζέριας, της ασχήμιας, η πόλη όπου «όλα» διεξάγονται μέσα σε ελάχιστα τετράγωνα, όπου η ομοιομορφία των οικοδομών και η ευτέλειά τους μοιάζει σαν να συγκροτεί τον καθρέφτη ή και το πρόπλασμα της ομοιομορφίας και της μιζέριας των κατοίκων τους. Ο οδοστρωτήρας μιας «ανάπτυξης» 25 χρόνων ρήμαξε την παλιά ελληνική «ψυχή», εκείνο τον ελληνικό πολιτισμό, τον οικοδομημένο στην ανέχεια αλλά και την αλληλεγγύη, την παλιά ελληνική γειτονιά, όπου ένα έντονο γαλάζιο ή μωβ σε έναν τοίχο υποδήλωνε μια ιδιαιτερότητα που πια είχε χαθεί σε ένα ατέλειωτο τοπίο από στέγες... τηλεοράσεων, ακάλυπτους χώρους και γκρίζα βρωμιά. Η παλιά αλληλεγγύη χάνεται - χάθηκε και καμιά καινούργια δεν είχε - δεν έχει ακόμα εφευρεθεί. Μέσα σε μια τέτοια πόλη είναι δύσκολα τα όνειρα. Έχει θαρρείς φτιαχτεί έτσι ακριβώς για να απομακρύνει κάθε δυνατότητα ονείρου! Για να καταστρέφει τη φαντασία, για να εθίζει στο μικροαστισμό και το μικρομεσαίο πνεύμα, για να υποδηλώνει το θρίαμβο του μικροσυμφέροντος στα καταπατημένα πεζοδρόμια και τους ακάλυπτους χώρους, και την κρατική παρουσία, στους βρώμικους, ωχρούς τοίχους των δημοσίων κτιρίων. Μια τέτοια πόλη είναι φτιαγμένη για να αναπαράγει τον μικρομεσαίο θάνατο, και μόνο ΕΝΑΝΤΙΑ της, παρά την ασφυκτική παρουσία της, μπορεί κανείς να επιβιώσει.

Και στο άλλο άκρο η πόλη - φαντασίωση της συσσώρευσης, κατοικημένη απ' όλες τις φυλές του Ισραήλ, η πόλη του 20ου αιώνα, η κορυφή της πυραμίδας, του γκέτο του Μανχάτταν και του aids, της Γουώλ Στρητ και του ΟΗΕ.

«*Γιατί δεν είναι καθόλου τυχαίο που διάλεξε τη Νέα Υόρκη για να τρυπώσει (...) Ο θάνατος που αποζητά η Ελένη μόνον εκεί μπορεί να συντελεστεί με τον καλύτερο τρόπο (...) Σ' αυτή την πόλη, όπου το εμπόριο έχει σημαδευτεί από την ένταση του έρωτα και ο έρωτας από την ιλιγγιώδη ταχύτητα του εμπορίου*» (197).

Για άλλη μια φορά η Ελένη κινείται μέσα στο αντιθετικό ζευγάρι που σφραγίζει τη ζωή και τη συμπεριφορά της, μέσα σ' αυτή τη φρενιτική αναζήτηση του «μέγιστου», που η αποτυχία της οδηγεί αδιάκοπα, μοιραία, στην καταφυγή στο ελάχιστο. Αυτή η αγωνιώδης φυγή θεμελιώνεται

και φιλοσοφικά-ιδεολογικά.

Η διαλεκτική του μέγιστου και του ελάχιστου

«Ύστερα από τόση λατρεία για το μέγιστο, ο καινούργιος θεός που κέρδιζε έδαφος και πιστούς ήταν ο θεός του ελάχιστου. Λατρεύοντας το ελάχιστο, τίποτε δεν είναι ασήμαντο κι όλα μπορούν να αποδώσουν. Απ' τη μύγα μπορείς να βγάλεις ξύγκι, από ένα χαμόγελο την αίσθηση πως όλα πάνε καλά ή το κουβάλημα μιας βαλίτσας που δεν μπορείς να σηκώσεις, από δυο καλές κουβέντες λίγη ζεστασιά που χρειάζεσαι ή το ξεβίδωμα μιας βρύσης που στάζει και σε τρελαίνει, ενώ από μια νύχτα με κάποιον που κέρασε τα ποτά και σε κοιτάζει στα μάτια, αισιοδοξία και μισή μετακόμιση» (121).

«Πάει, τέλειωσε, θα γινόταν ένα μ' όλους τους άλλους που δεν ξεχώριζαν μεταξύ τους. Δικός τους άνθρωπος. Απ' το ίδιο ανέκδοτο. Θα ήξερε όσα κι αυτοί, ασφαλώς όχι λιγότερα και σίγουρα, σε καμιά περίπτωση, περισσότερα. Αυτό ησυχάζει, φέρνει ηρεμία στο περιβάλλον, ο κόσμος ολόκληρος γίνεται μια παρέα γεμάτη συνενοχή, ανοχή ή συναίνεση. Τελειώνουν τα δράματα. Το κυνικό μετατρέπεται σε γκροτέσκο, το γελοίο παίρνει τη θέση του τραγικού» (122).

«Λατρεύοντας το ελάχιστο, ο παράδεισος κατεβαίνει στη γη κι αφαιρεί απ' την κόλαση όλα εκείνα τα περιττά που την κάνουν αβίωτη. Σ' αυτόν τον παράδεισο που υπόσχεται το ελάχιστο, λαβαίνεις σπάνια δώρα χωρίς όμως την υποχρέωση να τα επιστρέψεις, διασυνδέεσαι χωρίς ενοχές, βρίσκεις τρόπους να ελιχθείς αποτελεσματικά μέσα στο κύκλωμα. Σε καμιά περίπτωση δεν είσαι η πατσαβούρα με την οποία ο πρώτος τυχόντας θα γυάλιζε τα παπούτσια του, ένας άλλος το καπό του αυτοκινήτου του κι ένας τρίτος το ιδρωμένο του μέτωπο στην τρίτη κατά σειρά απόπειρα να εκσπερματώσει στον κόλπο μιας μαλακισμένης που έχει στο νου της το Μέγιστο» (122).

Η Ελένη μέσα στη διαλεκτική του μέγιστου και του ελάχιστου, εγκλωβισμένη στο μανιχαϊσμό της αντιπαράθεσης ανάμεσα στο μεγάλο —τον έρωτα, την επανάσταση, τη «αλλαγή» κ.ο.κ.— και το «μικρό», την καθημερινότητα, τη χαμοζωή, το συμβιβασμό, σπαρταράει στα νύχια του ελάχιστου χωρίς να μπορεί ταυτόχρονα να το δεχτεί.

Η «λατρεία του ελάχιστου» επιτρέπει να μεταβληθεί σε μια «ευγενική σχέση» αυτό που κάτω από άλλες συνθήκες θα την μετέβαλε στην «πατσαβούρα με την οποία ο πρώτος τυχόντας θα γυάλιζε τα παπούτσια του, ένας άλλος το καπό του αυτοκινήτου του κι ένας τρίτος το ιδρωμένο του μέτωπο στην τρίτη κατά σειρά απόπειρα να εκσπερματώσει στον κόλπο μιας μαλακισμένης που έχει στο νου της το Μέγιστο»*.

Η Ελένη δεν φαίνεται να θέλει να αποδεχτεί πλήρως αυτό το ελάχιστο μέσα στο οποίο ζει και τείνει να ξαναβρεί κάποιο μυθικό μέγιστο, τον έναν άνδρα, που ίσως πια δεν τον θέλει αληθινά, αλλά δεν τολμάει να το αναγνωρίσει στον εαυτό της. Έτσι και οι παλιοί πολεμιστές της «επανάστασης» στις οινόφλυγες αναπολήσεις τους εκείνης της «άλλης εποχής», τότε που «είμαστε νέοι», «είχαμε οράματα», είχαμε, είχαμε, μυθοποιούν μια κατάσταση που ξέρουν πως δεν μπορούν να την έχουν, ούτε θα την ήθελαν εξ άλλου. Η Ελένη αναπολεί τον Θωμά ή το υποκατάστατό του, και δεν αντιλαμβάνεται πως η επιστροφή είναι ανέφικτη. Η Ελένη γνωρίζει πως αυτή η κυκλικότητα στην οποία μοιραία υποτάσσεται, αυτός ο αδιέξοδος κύκλος αντιστρατεύεται τη διαλεκτική της, αλλά δεν μπορεί να ξεφύγει.

«Να με τι απειλούσε η διαλεκτική τη ζωή της και να με τι η ζωή της υπονόμευε τη διαλεκτική: με την ανακύκληση» (85).

«Η Ελένη συχνά ένιωθε πως έζησε τη ζωή που θα 'θελε να ζήσει η μάνα της για λογαριασμό της. Η ανακύκληση τότε έπαιρνε ακόμα μεγαλύτερες διαστάσεις κι ενώ ζούσε το δικό της παρόν, μέσα της την άρπαζε ο φόβος πως ζούσε το παρόν που δεν έζησε η μάνα της, ένα απραγματοποίητο δηλαδή παρελθόν» (89).

Τι είναι όμως η διαλεκτική για την Ελένη; Τι είναι η διαλεκτική για μια ολόκληρη γενιά; Η διαλεκτική είναι μια **«μέθοδος»**, μια μέθοδος που την είχαν, ή στο βαθμό που την έχουν —την κατ-έχουν— θα μπορούσαν να κινηθούν στον κόσμο, να ξεπεράσουν την κυκλικότητα της ζωής τους. Η διαλεκτική είναι εκείνη η εξιδανίκευση, η υπεραναπλήρωση της χαμοζωής, των συμβιβασμών, του φόβου. Η Ελένη ίσως θα απορήσει βαθύτατα αν ακούσει πως όχι μόνο η ίδια αλλά οι Έλληνες της μεταπολίτευσης μαγεύονται από τη διαλεκτική, από την πολιτική, από πράγματα που είναι έξω από τη ζωή τους, και θα ήθελαν να τα διέθεταν ώστε να «γονιμοποιήσουν» και να ανατρέψουν τη θλιβερή ανακύκληση της καθημερινότητας.

Πώς βιώνει η Ελένη τη διαλεκτική και την έλλειψή της;

«Ενώ γνώριζα σύνταξη και γραμματική, ενώ ήμουν κάτοχος της ρητορικής και λάτρις της φαντασίας, είχα παραμελήσει το βασικότερο· τη διαλεκτική που θα 'δενε τη ζωή μου και αυτή αλυχτούσε αδέσποτη μέσα στα μαύρα σκοτάδια του νού μου» (68).

«Γιατί τη διαλεκτική ποια ζωή μπορούσε να την ξεκάνει; Η ζωή της Ελένης φαινόταν να την αγνοεί. Όσα της συνέβηκαν και δεν κατάλαβε κι όσα δεν της συνέβηκαν και αναρωτιόταν γιατί, αχρήστευαν αυτό το ευαίσθητο εργαλείο, που μας επιτρέπει όχι μόνο να καταλάβουμε τα γεγονότα και τις αιτίες τους αλλά και να τα αλλάξουμε.

Όμως η διαλεκτική, επειδή μπορεί ν' αλλάξει ακόμα και τη ροή ενός ποταμού, αντί να απειλείται από τη ζωή της Ελένης, την υπονόμευε» (72).

Η διαλεκτική **δεν είναι παρά μια μέθοδος**, μια μέθοδος όμως «θαυματουργή», μια μέθοδος που μπορεί να αλλάξει την πορεία των ποταμών, μια μέθοδος που δίπλα στη σύνταξη και τη ρητορική θα ήταν ικανή να ξαναδώσει νόημα στη ζωή της Ελένης, μια μέθοδος που παρέμενε **εξωτερική** ως προς τη ζωή αλλά έμενε να αλυχτάει αδέσποτη «στα σκοτάδια του νου». Δεν είναι οι ίδιες οι δυνάμεις της φύσης που στο μετασχηματισμό τους «αλλάζουν την κοίτη των ποταμών», δεν είναι η ζωή των ανθρώπων που αποκτάει νόημα μέσα από την ενότητα μέσων και σκοπών, μέσα από την ενότητα της δημιουργικότητας του έρωτα με το αντικείμενο, με το στόχο τους, δεν είναι δια-

---

* Αυτό άραγε δεν έγινε σε ένα εντελώς άλλο πεδίο, με τη μεταπολίτευση και τις προσδοκίες της «χρυσής» γενιάς του Πολυτεχνείου, για τους οποίους η αναζήτηση του Μέγιστου, οι οργανώσεις, οι διαδηλώσεις, η μεγάλη «αλλαγή» μεταβλήθηκαν σύντομα σε μια αποδοχή του «ελάχιστου», της «αναγνώρισης της εθνικής αντίστασης», μετά από 40 χρόνια, της «υπερήφανης εξωτερικής πολιτικής», της λατρείας της πολιτικής σοφίας του Μπερλίνγκουερ ή του Τενγκ Σιάο Πινγκ, την ανάγκη του εμπορεύματος, των «συμβιβασμών» του Παπανδρέου, του Γκορμπατσώφ κ.ο.κ.: Δεν χρειάζεται λοιπόν να ανησυχούν υπέρμετρα. Υπάρχει ένας παράδεισος στα μέτρα τους, στα μέτρα των μισοσβυσμένων επιθυμιών τους, ένα ΠΑΣΟΚ, ένα ΚΚΕ, ένας Κύρκος. Ο κόσμος είναι αδιάβατος, και συ ασθενικός!

λεκτική η ίδια η κίνηση των πραγμάτων, όχι, η διαλεκτική «αυτή καθεαυτή» είναι που κινεί τα πράγματα! Η μέθοδος, κατηγορία υπερκόσμια και υπερφυσική, που δίνει νόημα στη ζωή και στη φύση, δεν ξεπηδάει η ίδια από τη μελέτη των νόμων της κίνησης αλλά **υποκαθιστά**, την ίδια την κίνηση.

Η Ελένη φαντάζεται πως βάζοντας τη διαλεκτική στη ζωή της, αυτή «θα αποκτούσε νόημα», και συσκοτίζει έτσι το γεγονός πως η κίνηση είναι εκ διαμέτρου αντίθετη. Μόνο **αν αποκτούσε νόημα η ζωή της θα ήταν δυνατό να προσεγγίζει ζωντανά τη διαλεκτική**, να κατανοήσει τι της συμβαίνει βαθύτερα και να μπορεί να το απαντήσει. Στο μεταξύ, η διαλεκτική παραμένει μια «μέθοδος», μια εξωτερικότητα, ενώ η ζωή της διαγράφεται, υποστασιοποιείται σε μια θανατερή κυκλικότητα.

Δεν πρόκειται παρά για μια μεταφορά στο φιλοσοφικό επίπεδο της ίδιας της μανιχαϊκής λογικής που επισημάναμε. Από τη μια το Μέγιστο, είτε σαν ανάμνηση ενός πράγματος ή ενός μυθικού έρωτα που δεν υπήρξε, είτε σαν επιθυμία μιας επανάστασης που δεν έγινε και δεν μπορούσε να γίνει, και από την άλλη η «χαμοζωή», η κυκλικότητα. Από τη μια η αστραφτερή διαλεκτική, κοφτερή σε όλες τις όψεις της, αναντικατάστατη, και από την άλλη η «ζωή», το αδιέξοδο.

Γι' αυτό και η φιλοσοφία της την οδηγεί πότε στη μοιρολατρεία και τον ντετερμινισμό, σαν μια αδιαφανή και απροσπέλαστη πραγματικότητα και πότε σε έναν άκρο και «φαντασιακό» υποκειμενισμό (να λοιπόν που η αλτουσεριανή δομικότητα συγκρουόταν με μια σχεδόν καστοριαδική φιλοσοφία της υποκειμενικότητας).

«Ασφαλώς δεν είμαστε ελεύθεροι να επιβάλουμε τη δική μας αναγκαιότητα και αντιδρούμε στην ήδη δοσμένη, και βέβαια δεν είμαστε εμείς μέσα ή έξω από τον κόσμο που κινούμε τα νήματά του. Αυτό μου λέει η εμπειρία μου αλλά...» (49-50). Ο άνθρωπος είναι ένα σχεδόν παυλωφιανό αντανακλαστικό, που απλώς αντι-δράει στην «ήδη δοσμένη αναγκαιότητα». Όμως, αν η Ελένη έμενε μόνο σ' αυτή τη διαλεκτική του άκρατου και μηχανιστικού ντετερμινισμού, δεν θα μας ενδιέφερε ίσως, δεν θα μπορούσε να μας μιλήσει σαν σάρκα από τη σάρκα μας. Όμως υπάρχει και η άλλη πλευρά, που από το θάνατο του υποκειμένου οδηγεί στην αποθέωσή του.

«Ασφαλώς ό,τι συμβαίνει δεν είναι τελεσίδικα αναγκαστικό. Υπάρχει και κάτι άλλο που αντιστρατεύεται την ανάγκη των περιστάσεων και την ξεπερνά· εμείς και οι επιθυμίες μας. Κι ασφαλώς εμείς, που επιθυμούμε κι αντιστρατευόμαστε την ανάγκη, είμαστε η έσχατη αναγκαιότητα που στηρίζει τον κόσμο» (48).

Ποτέ άλλοτε ίσως δεν κατάλαβα τόσο απτά την ενότητα ανάμεσα στον αντικειμενισμό, τον μηχανιστικό υλισμό και τον ιδεαλισμό, τον βολονταρισμό, παρά μέσα απ' αυτή την μέσα σε δυο σελίδες «προσγείωση» της Ελένης (γιατί το δεύτερο απόσπασμα προηγείται) από τον κόσμο της δυνατότητας, της φαντασιακής θέσμισης, του υποκειμένου που θεμελιώνει την ίδια την αναγκαιότητα του κόσμου, σε έναν άλλο ψυχρό και αδιαπέραστο κόσμο, όπου είμαστε αθύρματα στα χέρια μιας ανάγκης πάνω και έξω από μας!

Εκείνο όμως που μου αρέσει στην Ελένη, εκείνο που την μεταβάλλει σε ένα χαρακτήρα που διαγράφει και ταυτόχρονα **υπερβαίνει** τη μεταπολίτευση, είναι πως μέσα στο μανιχαϊσμό της, μέσα στα φιλοσοφικά και προσωπικά της αδιέξοδα είναι ειλικρινής. Δεν μένει ευτυχώς εδώ, πάει πιο πέρα, σκάβει τον εαυτό της τόσο εύστοχα, χωρίς αποκρύψεις. Γιατί πράγματι τι είναι αυτό που λείπει, τι της λείπει, τι *«την κάνει να μην μπορεί»* να ενώσει τα δύο άκρα της ζωής και της σκέψης της; Η Ελένη διατηρεί τις αυταπάτες της για τη διαλεκτική: *«μας τα έδειχνε όλα χωρίς τίποτε να μας κρύβει ώστε να ξέρουμε πόση αλήθεια υπάρχει μέσα στην αλήθεια»* ή *«...μπόρεσα να δω καθαρά πως το μέλλον μας είναι η σκιά που ρίχνει ο χρόνος όχι ξοπίσω μας αλλά μπροστά μας και πως αυτή η σκιά φωτίζει το δρόμο μας πάρα πέρα, έτσι που καμιά* speculatio moralis *να μην μπορεί πια να μας παρασύρει με τις μωρολογίες της»*.

Παρ' όλα αυτά όμως «ξέρει» μέσα στην καταγραφή του εσώτερου είναι της πού βρίσκεται το πρόβλημα, το «λέει» σε μας αλλά δεν μπορεί, δεν τολμάει να το εντοπίσει «διαλεκτικά», δηλαδή στις διασυνδέσεις του με τα υπόλοιπα, γιατί τότε θα πρέπει να περάσει από την speculatio στην πράξη, ή μάλλον στην αυτονομία!

« Ένα ον αιρετικό από πεποίθηση και παθητικό από φόβο. Σίγουρα ήθελε να ξεπερνάει τα όριά της. Αλλά αν είδε αυτό το παιγνίδι της αναμέτρησης με τον κίνδυνο αφηρημένα, με κινήσεις παιγμένες μέσα στο μυαλό της κι όχι στο χώρο του παιγνιδιού...» (73).

« Ό,τι υποσχότανε νέες αισθήσεις, καινούργιες επισημάνσεις του χώρου, ανανέωση της όρασής της και πάνω απ' όλα ανακατάταξη των τοπίων μέσα στη δεδομένη πεδιάδα, γέμιζε την Ελένη με αγωνίες κι ενώ παραδινόταν σ' αυτές τις καινούργιες καταστάσεις που τις θεωρούσε διάλειμμα, η σχέση της με τον κόσμο εξακολουθούσε να παραμένει νοητική. Γι' αυτό τρύπωνε απελπισμένα στο μπαρ. Γι' αυτό το μπαρ έγινε το δεύτερο σπίτι της. Γιατί το μπαρ ήταν ο χώρος που στεγάζει τις λειτουργίες μιας αναπλαστικής φαντασίας. Ό,τι έχει ανασταλεί στη ζωή γίνεται δυνατό μπροστά στον πάγκο του μπαρ, ακριβώς απέναντι απ' τον καθρέφτη» (90).

Να λοιπόν που η Ελένη, παρ' όλο που, όπως λέει, «δεν είναι ριζοσπαστική», πιάνει το πρόβλημα στη ρίζα του, έστω και προς στιγμήν. Ξέρει πως είναι «αιρετική από πεποίθηση και παθητική από φόβο». Επομένως δεν τολμάει να αναμετρηθεί με τον κίνδυνο στην πραγματικότητα του «παιγνιδιού», αλλά μόνο στο μυαλό της. Κάθε τι το καινούργιο, η «αλλαγή», την τρόμαζε, την γέμιζε αγωνίες, γι' αυτό τα βίωνε σαν διάλειμμα, σαν ερωτική φυγή, σαν καταφύγιο στο μπαρ. Το τελευταίο της καταφύγιο είναι μια «αναπλαστική φαντασία». Γιατί η Ελένη «ξέρει» πού βρίσκεται το πραγματικό πρόβλημα, ξέρει πως κατά βάθος φοβάται*.

---

* Η μεταπολίτευση κατοικείται από δειλούς, παρήγαγε δειλούς ανθρώπους. Ανθρώπους που εισέπραξαν τους κόπους, τον ιδρώτα και τους αγώνες δυο γενιών, από τον πόλεμο και μετά, σχεδόν άκοπα, ανθρώπους που έμαθαν να ζουν μέσα στη φρασεολογία και που όταν χάνουν κι αυτή δεν ξέρουν παρά να περιφέρουν τα συντρίμμια και τη δειλία τους, ανθρώπους που δεν τόλμησαν ποτέ να αποπειραθούν να ενώσουν τη μεγαλόστομη καταγγελία με την καθημερινότητα, ανθρώπους που δεν τολμούν να ερωτευθούν αληθινά. Η μεταπολίτευση είναι γεμάτη «σχέσεις», δεν έχει έρωτα, είναι εποχή διαχείρισης, διαχείρισης κατακτήσεων, διαχείρισης αισθημάτων, διαχείρισης του σοσιαλισμού, του κράτους, των συγκρούσεων. Πρόκειται για ανθρώπους που ακόμα και μέσα στη δυστυχία τους, και μετά το 1980 αρχίζει για τους μεγαλύτερους η εποχή της δυστυχίας, δεν τολμούν να έρθουν σε ρήξη με το φόβο και τη δειλία τους.

Πόσες φορές δεν είδαμε, δεν βιώσαμε εμείς οι ίδιοι αυτή τη δειλία και το φόβο σε όλο το λεγόμενο επαναστατικό χώρο, σε ένα χώρο που όταν αποφάσισε να σπάσει τη μεγαλοστομία του, όταν αποφάσισε ένα αλλάξει

Όμως έχει την ειλικρίνεια και τη διάθεση να αποδεχτεί, να αναγνωρίσει το φόβο της.

«Δεν μας είχε απομείνει καθόλου κουράγιο για να πούμε τον δικό μας λόγο, και στις καταγγελίες των προηγούμενων για τη μαγεία, τη θρησκεία, την επιστήμη, να προσθέσουμε τη δική μας του χρήματος και της λατρείας του (...) Αφήσαμε να χαθεί αυτό που έπρεπε να είχαμε υπερασπιστεί. Είναι φυσικό να φουντώνει σαν τη φωτιά αυτό που έπρεπε να είχαμε καταγγείλει» (205).

Να λοιπόν που η Ελένη «ξέρει» τη δειλία της. «Ξέρει» πως η καρδιά του προβλήματος, της αλλοτρίωσης είναι το χρήμα, το εμπόρευμα, που μεταβάλλει την ίδια τη ζωή μας σε εμπόρευμα. Όμως απλά το «λέει»· πρόκειται για μια εξαγγελία, για μια διαπίστωση και όχι για μια καταγγελία-πράξη, για θέληση μετασχηματισμού. *«Αφήσαμε να χαθεί αυτό που έπρεπε να είχαμε υπερασπιστεί»*, δεν υπάρχει λοιπόν δυνατότητα επιστροφής, μετασχηματισμού; Ποιος ξέρει, η ίδια η αναγνώριση του προβλήματος αποτελεί μια πράξη θάρρους, άρα μια πιθανότητα υπέρβασης.

Ο άνδρας και η κατάρρευση του κόσμου του

Ουσιαστικό αντικείμενο προβληματισμού της Ελένης είναι ο άνδρας, είτε ο «Άνδρας», ο Θωμάς, είτε οι άνδρες που κατοικούν στη συνέχεια τις νύχτες και το μυαλό της. Μέχρις εδώ δεν ασχοληθήκαμε καθόλου μαζί τους, παρά μόνο μέσω των προβληματισμών της ηρωίδας. Μήπως όμως ένα μπαρ δεν θα μπορούσε να μιλήσει με τη φωνή ενός άνδρα, στο βαθμό που τα μπαρ είναι κατ' εξοχήν χώροι όπου «κυνηγούν» οι άνδρες; Και όμως όχι. Το «καινούργιο» πρόσωπο που ανατρέπει την παραδοσιακή ισορροπία των ερωτικών και οικογενειακών σχέσεων στην Ελλάδα, το **ενεργό στοιχείο** του μετασχηματισμού είναι η γυναίκα. Η γυναίκα, η ελληνίδα γυναίκα, εισβάλλει μετά τη μεταπολίτευση στο χώρο των διαπροσωπικών σχέσεων, σαν η καινούργια μεταβλητή που ανατρέπει τον κανόνα του παιγνιδιού, και θεμελιώνει το μπαρ! Μετά τα μέσα της δεκαετίας του '70 και κυρίως από τις αρχές του '80, εκδηλώνεται βίαια η κρίση του ζευγαριού που κυριαρχεί από τις αρχές της δεκαετίας του '60 μέχρι τη δεκαετία του '70. Τότε **εμφανίζεται σαν νέο πρόσωπο στο παρασκήνιο της ελληνικής ζωής η γυναίκα** που μέσα και πέρα από την εξάρτησή της αναζητάει, αποζητάει την απελευθέρωση από το πρότυπο που κουβαλάει μέσα της, από το πρότυπο του ενός, του μοναδικού, του «πριγκηπόπουλου». Ακόμα και αν αυτή η απόπειρα απελευθέρωσης γίνεται συχνά με αλλοτριωμένη μορφή, σαν αναζήτηση του άνδρα-αντικείμενου, σαν αποδοχή δηλαδή του ανδρικού κόσμου της κατάκτησης, δεν παύει να έχει ταυτόχρονα **ανατρεπτικό** χαρακτήρα. **Γιατί η αλλαγή της θέσης του άνδρα, η μεταβολή του με τη σειρά του σε ερωτικό αντικείμενο, γίνεται μέσα στην αποδοχή των νόμων του εμπορίου, αλλά είναι ταυτόχρονα ανατρεπτική.** Μοιάζει σαν τις χώρες του Τρίτου Κόσμου που αρχίζουν να ανταγωνίζονται εμπορικά τις μητροπόλεις. Ο ανταγωνισμός παραμένει στα πλαίσια των νόμων του εμπορίου, στην αλλοτριωμένη τους μορφή, αλλά ταυτόχρονα **ανατρέπει** την παγκόσμια τάξη πραγμάτων. Η γυναίκα που μέσα από τη μοναξιά της αποζητάει ακόμα και τη σεξουαλική χρήση του άνδρα (έστω και αν το ζει ανεστραμμένα όπως η Ελένη, που θεωρεί πως «παραδίνεται πια σε όλους τους άνδρες»), σπάει την «παράδοση» της εγκαταλελειμμένης και παθητικής γυναίκας, παρ' όλο που εξακολουθεί να διατηρεί στοιχεία παθητικότητας. Μια γενιά πριν, μια εγκαταλειμμένη ελληνίδα (και μιλάμε πάντα σε μια σχετικά μαζική κλίμακα) θα κλεινόταν στο καβούκι της και θα έψαχνε μέσα από φιλικές συντροφιές ή τυχαίες συναντήσεις μέσα από την οικογενειακή υποστήριξη —αν υπήρχε— να «ξαναφτιάξει» τη ζωή της. Σήμερα, μόλις χθες, επιλέγει μια νέα συμπεριφορά. Πηγαίνει μόνη της τα βράδια σ' αυτούς τους νέους χώρους της μοναξιάς και της ερωτικής αναζήτησης. **Και έτσι γίνεται το θεμέλιο του μπαρ.** Το συγκεκριμένο μπαρ για το οποίο μιλάμε, της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου, δεν θα μπορούσε να υπάρξει αν δεν αποτελούσε ένα συνδυασμό της πολιτικής και κοινωνικής κρίσης και της ανάδυσης της μοναχικής γυναίκας, που «τολμάει» να βγει στο δρόμο, στο μπαρ, σε δημόσιο χώρο μόνη της, με δεδηλωμένη την πρόθεση του «ό,τι ήθελε προκύψει». Πιστεύω επομένως ότι δύο υποκείμενα θα είχαν τη δυνατότητα να μιλήσουν για το μπαρ, είτε σ' «σε κρίση επαναστάτης», που το κα-

---

ζωή και πολιτική», δεν βίωσε, δεν προσπάθησε να δει τη νέα πραγματικότητα σαν μια ρήξη —επιτέλους αληθινή— με το σχήμα «δημόσιο-ιδιωτικό», «μέγιστο και ελάχιστο», προσπαθώντας να ενώσει αυτά τα δύο επίπεδα, αλλά αντίθετα παρέμεινε **μέσα** στο ίδιο σχήμα, περνώντας απλώς από το δημόσιο στο ιδιωτικό, από τα γραφεία του κόμματος ή της οργάνωσης στα μπαρ, από τη φυλακή του συμβατικού ζευγαριού, σε «ένα ατελείωτο ερωτικό loisir», από τον ξύλινο λόγο μιας ορισμένης πολιτικής στον όμοια ξύλινο και αντιδραστικό λόγο μιας ψευτοϋποκειμενικότητας και μιας διαρκούς χυδαιολογίας. Αυτός ο τύπος ανθρώπου, ο μεταπολιτευτικός άνθρωπος, είναι ένας τύπος διχασμένου ανθρώπου, που δεν μπόρεσε, όσο έκανε πολιτική, να εντάξει τον ίδιο τον εαυτό του, το ίδιο το προσωπικό του γίγνεσθαι σ' αυτή. Σχεδόν ποτέ, εκτός από σπάνιες εξαιρέσεις, δεν αναρωτήθηκε για τη φύση π.χ. της εργασίας του σε σχέση με τα πολιτικά του πιστεύω, για τη φύση των ερωτικών και προσωπικών του σχέσεων κλπ.: «άλλο πολιτική άλλο δουλειά, άλλο προσωπικές σχέσεις άλλο πολιτική».

Σ' αυτό το δεύτερο μισό της μεταπολιτευτικής περιόδου, την «περίοδο» των μπαρ, την περίοδο του «προσωπικού», όταν πια η πολιτική είχε γίνει κομματική διαχείριση και σύμβαση, βίωναν αυτό το «προσωπικό» και «ελευθεριακό» «διάλειμμα», σαν να μην έχει καμιά σχέση με κοινωνικές διεργασίες, με πολιτικές και πολιτιστικές ανάγκες και αξίες. Όχι, για άλλη μια φορά επρόκειτο για μια διαχωρισμένη διαδικασία. Πώς ήταν δυνατόν, για παράδειγμα, να νοήσουν το «ξεπέρασμα» του τυπικού ζευγαριού όχι σαν μια επιδερμική «σχέση» μιας νύχτας με πολύ αλκοόλ, αλλά σαν την οικοδόμηση ενός νέου προτύπου ερωτικών σχέσεων που αποπειράται διαρκώς και με αγωνία να ξεπεράσει την ιδιοκτησία, που δεν σημαίνει άρνηση των ευθυνών μέσα από ένα τυχαίο «πήδημα» (δεν είναι εξ άλλου τυχαίο πως αυτή η φοβερή λέξη για τις ερωτικές σχέσεις, που υποδηλώνει τη μεταβολή του ανθρώπου σε σκύλο, σφραγίζει ανεξίτηλα και σαδομαζοχιστικά αυτή την περίοδο), αλλά τον μετασχηματισμό τους. Δεν μπορούσαν να κατανοήσουν πως η αυθεντική άρνηση της παλιάς ηθικής των απαγορεύσεων δεν αποτελεί ένα ιντερλούδιο «τρέλας» ανάμεσα σε μια νεανική οικογενειακή σχέση και μια τελική και καταστα-λαγμένη «ώριμη» συζυγική σχέση, αλλά αποπειράται πραγματικά να χτίσει μια νέα ηθική, μια ηθική του ανθρωπίνου προσώπου, των ριζικών αναγκών, μέσα στις νέες κοινωνικές και πολιτιστικές συναρτήσεις, σε αντίθεση με τις personae και τις ξεχασμένες πια μάσκες της παλιάς ηθικής. Μια ηθική όπου προέχει ο σεβασμός του άλλου, η άρνηση μεταβολής του σε αντικείμενο, ερωτικό ή οτιδήποτε άλλο, η άρνηση της σαδομαζοχιστικής διάθεσης που είτε μεταβάλλει τον άλλο σε πράγμα, σε αντικείμενο εκμετάλλευσης, είτε αποδέχεται τη μεταβολή του εαυτού του σε πράγμα, σε εμπόρευμα υπό διακίνησιν. Ήταν άραγε τυχαία η «άνθηση» την ίδια εποχή της φιλοσοφικής πορνογραφίας του μαρκησίου ντε Σαντ, που σηματοδοτείται από την χωρίς όρια εκμετάλλευση του ανθρώπου, από την εξόντωσή του; Αντιλαμβάνονταν έτσι την άρνηση της παλιάς πολιτικής, είτε σαν συνολική άρνηση της πολιτικής ή σαν μια πολιτική που δεν είναι υπεύθυνη απέναντι σε τίποτε και σε κανένα, όπως έκανε ο ψευδοαναρχισμός μιας εποχής, που ανήγαγε σε δόγμα την άρνηση οποιασδήποτε ευθύνης.

τοίκησε τα πρώτα χρόνια σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα, είτε σε μία ευρύτερη και επομένως καθολικότερη κοινωνική διάσταση, σαν ανθρώπινος χαρακτήρας, μια γυναίκα σαν την Ελένη. Γι' αυτό και βρίσκω πως αποτελεί σωστή επιλογή του... μπαρ, να μιλήσει μέσω μιας από τις ηρωίδες του, αυτές που αποτελούν την πραγματική του ιδιαιτερότητα, σάρκα από τη σάρκα του.

Όμως οι άνδρες υπάρχουν μέσα από το έργο, μέσα από τα μάτια της ηρωίδας ή ακόμα και της αφηγήτριας, ακόμα και σε πρώτο πρόσωπο και μάλιστα δυο ανδρικές φιγούρες που περιγράφονται με μεγαλύτερη σχετικά επιμονή, ο Θωμάς, ο άνδρας της Ελένης, και ο Κοσμάς, ένας εραστής της με σχετική διάρκεια.

Ο Θωμάς, απ' ό,τι αφήνει να εννοηθεί η ηρωίδα και η αφηγήτρια, απ' ό,τι αφήνει να εννοηθεί ο ίδιος, είναι ο άνδρας ενός ορισμένου τύπου και μιας ορισμένης εποχής. Κάποιος άνδρας μαμόθρεφτος, γεμάτος φαντασία, σχέδια, φαντασιώσεις, που θέλει να καταπλήξει τον κόσμο χωρίς να κουνήσει το δαχτυλάκι του, που η ζωή του είναι γεμάτη μισοτελειωμένα σχέδια και έργα, έξυπνος, αλλά που «κάτι» του λείπει. Εκείνος ο άνδρας που ανατράφηκε από τη μάνα του με την εικόνα της μοναδικότητάς του, και για τον οποίο οι γυναίκες υπάρχουν σαν υποκατάστατα αυτής της μητρικής εξασφάλισης. Ένας άνδρας —νεοέλληνας— που εξακολουθεί να κρέμεται από τα φουστάνια της μάνας του, μέχρι το θάνατό της, με την οποία συνεχίζει να διατηρεί μια «ιδιαίτερη» σχέση, πέρα και πάνω από τη σύζυγο. Από εκεί και ο θανάσιμος ανταγωνισμός συζύγου και «πεθεράς», που δίνεται μέσα στο βιβλίο.

Αυτός ο νεοέλληνας άνδρας που βρίσκεται σε μια μόνιμη κατάσταση συναισθηματικής ανισορροπίας, που θέλει πολλά και τολμάει λίγα και όμως εξακολουθεί να δραπετεύει ανώδυνα μέσα στη φαντασίωση, ή την ανευθυνότητά του στις ερωτικές και συναισθηματικές του σχέσεις, νομίζω ότι αποδίδεται υπέροχα στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Για πολλά χρόνια, μές στο κεφάλι του Θωμά γίνονταν πόλεμοι. Άνοιγε πυρ ακόμα και σε στρατούς που δεν είχαν την παραμικρή διάθεση να δώσουν μάχη μέσα στο δικό του πεδίο βολής, απλώς έτυχε να περνάνε από κει με ιδρωμένα μαντήλια στο σβέρκο (...)

Αυτοί οι πόλεμοι που γινόντουσαν μές στο κεφάλι του εκφραζαν τη διάθεσή του να μην αφήσει τίποτα άθικτο στη ζωή του. Ό,τι περνούσε από μπρος του κατέληγε να 'ναι ένα τενεκεδάκι για τις ασκήσεις του στη σκοποβολή» (166).

«Ο Θωμάς το 'βλεπε ολοκάθαρα πως, κάτω από άλλες συνθήκες και περιστάσεις, θα του πήγαινε γάντι ο ρόλος του διευθυντή της ασφάλειας ή του στρατηγού σε κείνες τις μάχες της παγκόσμιας ιστορίας που εξελίχτηκαν σε πραγματικό μακελειό (...) Τα βράδια, βγάζοντας τη στολή, πετώντας τις μπότες στα μούτρα του υπηρέτη του, ντυνόταν με σατενένια πουκάμισα κι έχοντας το μικρόφωνο μέσα στα δόντια παράσερνε το στράτευμά του στο πιο άγριο παραλήρημα που προκάλεσε ποτέ η ροκ μουσική, σε υπαίθριο θέατρο. Ο Μικ Τζάγκερ ξεπηδούσε μέσα από το σώψυχο του αιμοσταγούς στρατηγού» (167).

«Τι σημασία έχει τι έχω στο νου μου. Σημασία έχει πως δεν έχω τίποτα έξω από το νου μου κι όσο για το τι γυρίζει μέσα εκεί, αυτό ποτέ μου δεν μ' ενδιέφερε, ούτε θα μ' ενδιαφέρει» (94).

Θα ήθελα να διέθετα πολλές σελίδες ακόμα για να συζητήσουμε ακριβώς αυτό τον τύπο του άνδρα —που είμαστε όλοι εν μέρει ή ολικά— αυτή τη συναισθηματική ψυχρότητα που υπάρχει κατά βάθος πίσω από τους ψευδοσυναισθηματισμούς, εκείνη που επιτρέπει στον κάθε Θωμά να φαντασιώνει πως «ρυθμίζει» την παγκόσμια ιστορία και «λύνει» τα προβλήματα με ένα στυγνό μακελειό, απόμακρος πάντα, με «λευκά γάντια», ανελέητος όπως ξέρουν να είναι οι διανοούμενοι. Δεν χρειάζεται να είναι σφαγέας ή βασανιστής. Τέτοιες banalitès δεν του ταιριάζουν, αυτός μπορεί να λύνει τα προβλήματα σαν έκφραση της «ιστορικής αναγκαιότητας», σαν κοινωνική και ιστορική χειρουργική. «Αυτός θα μπορούσε να τους κρεμάσει όλους». Η έννοια της ηθικής, των τύψεων, είναι κάτι που δεν τον αγγίζει, όλα αυτά περνάνε έξω ή κάτω του. Ο Χέγγελ όταν είδε τον Ναπολέοντα να μπαίνει στην Ιένα από το παράθυρό του, αναφέρει πως είδε αυτοπροσώπως την Ιστορία. Και η ιστορία δεν έχει τύψεις. Δυστυχώς για το Θωμά αυτός είναι εντελώς έξω από την ιστορία και ευτυχώς βέβαια για μας είναι υποχρεωμένος να τα βιώνει όλα μέσα στο κεφάλι του, στο μυαλό του. Κι αυτό γιατί ο Θωμάς θέλει να είναι και ο Μικ Τζάγκερ. Ναπολέοντας και Μικ Τζάγκερ, exit ο Ναπολέοντας! Ο Θωμάς θέλει να είναι όλα και τίποτε.

Πολλές φορές έχω αναρωτηθεί για το νόημα και την ιδιαιτερότητα αυτής της ελληνικής πολυπραγμοσύνης και της σημερινής κρίσης της, που οδηγεί στην κατασκευή ανθρώπων νευρωτικών, μισοτελειωμένων, δειλών, ανίκανων να πράξουν, αλλά τελικά τόσο... γοητευτικών (sic)!

Η Ελλάδα είναι η χώρα που χαρακτηρίζεται από τον μικρότερο καταμερισμό εργασίας σε όλη την Ευρώπη. Σπανίως οι άνθρωποι μένουν σε ένα επάγγελμα, σε μια ασχολία, σπανίως οι διανοούμενοι ασχολούνται με ένα θέμα. Γι' αυτό εμείς οι Νεοέλληνες (και ο συγγραφέας αυτού του κειμένου) είμαστε «πολυπράγμονες». Το «πολυτεχνίτης κι ερημοσπίτης» χαρακτηρίζει τους έλληνες άνδρες όσο καμιά άλλη έκφραση.

«Λίγο απ' όλα». Όμως η Ελλάδα βγαίνει οριστικά από την επαρχιακή της απομόνωση, εντάσσεται τελεσίδικα στον παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας με τέτοια ένταση και σε τέτοιο βαθμό, που αυτό το λίγο απ' όλα, το άρπα κόλλα, δεν αρκεί, δεν μπορεί να διαρκέσει. Γι' αυτό η οικονομία και η κοινωνία της βρίσκεται σε βαθειά κρίση, γι' αυτό οι άνθρωποι χάνουν τους παραδοσιακούς ρόλους τους χωρίς να έχουν «εφεύρει» καινούργιους, γι' αυτό μοιάζουν «παραλυμένοι», «δεμένοι με μάγια» που τους κάνουν ανίκανους να δράσουν. *«Όλα τα ζητώ και τίποτα δεν έχω»*. Ποτέ άλλοτε στην πρόσφατη ιστορία μας — ίσως θα πρέπει να φτάσουμε στα τέλη του Βυζαντίου ή στα τέλη της ελληνιστικής περιόδου για να συναντήσουμε κάτι αντίστοιχο— οι Έλληνες δεν ήταν τόσο δειλοί, τόσο άτολμοι, τόσο «ανίκανοι». Γι' αυτό πιστεύω ότι αγαπούν τον Παπανδρέου και το ΠΑΣΟΚ, γιατί αντιπροσωπεύουν την εικόνα τους.

Αυτή η πολυπραγμοσύνη, η ατολμία, οι εξάρσεις και η κατάθλιψη, οι στιγμές ενθουσιασμού και οι απογοητεύσεις, ο αυτο-οικτιρμός και η «αυτοκριτική» δίπλα στη φρενήρη έπαρση που χαρακτηρίζουν κυρίως τους άνδρες είναι τα στοιχεία που γοητεύουν. Σε μιαν Ευρώπη που χάνει την ψυχή της, όπου ο καταμερισμός εργασίας και η επιμονή στη «σωστά καμωμένη εργασία» από αρετή μεταβάλλεται σε αποστέγνωση του ανθρώπου, οι γυναίκες της Βόρειας Ευρώπης «αγαπούν» τους έλληνες άνδρες και συχνά τους παντρεύονται, γιατί γοητεύονται από την αβουλία τους, την πολυπραγμοσύνη, τις μεταπτώσεις

τους, τελικά την αθέλητη εξάρτησή τους από αυτές.

«Ποτέ του δεν τη συμπάθησε. Αν παρ' όλ' αυτά δεν την απέφυγε και την έβαλε στη ζωή του, ήταν γιατί αυτή η γυναίκα, με το παραπλανητικό όνομα Ιλεάνα και το βλέμμα του κυνηγημένου που σου γεννούσε τη διάθεση να την προστατέψεις, απέπνεε μια κτηνώδη δύναμη που συγκλόνιζε τον Θωμά. Αυτή τη δύναμη, κι επειδή ο Θωμάς ήταν γεμάτος θέληση για δύναμη, παντρεύτηκε ένα χρόνο μετά» (172).

Η ίδια η Ελένη, εξαρτημένη από τον Θωμά, έναν τέτοιο άνδρα αγαπούσε, γι' αυτό και ο Κοσμάς ήταν ένας άνδρας περαστικός, διαρκώς «φευγάτος». Όταν βρίσκονται μπροστά σε ένα άλλο τύπο άνδρα, *«σε ένα μπουλντόγκ που δεν ανοίγει τα σαγόνια του όταν δαγκώσει κάτι»*, όλες οι ελληνίδες γυναίκες (ίσως και η Ελένη) προβάλλουν σαν πρότυπο αυτόν τον ξένο άνδρα, τον θαυμάζουν για τις ικανότητές του, την υπευθυνότητά του και την επιμονή του, όμως τους δημιουργεί μια αίσθηση ανατριχίλας και παγωνιάς στη ραχοκοκκαλιά. Πώς να ερωτευτούν έναν άνδρα που θα μπορεί και στις ιδιωτικές τους στιγμές να τις επικρίνει, έναν άνδρα που δύσκολα θα τους επιτρέπει να «αφεθούν»;

Γιατί η επιμονή, η θέληση σε έναν κόσμο φευγαλέο, του οποίου το μόνο σταθερό σημείο είναι οι γυναίκες —μανάδες και σύζυγοι— απειλεί, όταν παρατηρείται στους άνδρες, τον ίδιο το γυναικείο ρόλο, παρουσιάζεται σαν επίκριση. Ανατρέπει επομένως τους κλασικούς παραδοσιακούς ρόλους του σε αποσύνθεση ελληνικού ζευγαριού. Ο δραστήριος, πολυπράγμονας και ταυτόχρονα άβουλος άνδρας επιτρέπει στη γυναίκα —μάνα και σύζυγο— να έχει ένα ρόλο, ένα statut στην ιδιωτικότητα, να τον επικρίνει και να τον επιτιμά αυτή η ίδια, πρωθυπουργό ή «σκουπιδιάρη». Τι θα γινόταν όμως με έναν άνδρα, με έναν άλλο τύπο ανδρών, που δεν θα είχε μια τέτοια αδυναμία και αστάθεια; Θα έπρεπε να μεταβληθεί ο ίδιος ο ρόλος της γυναίκας, και από σταθερό κέντρο της ιδιωτικότητας, της οικογένειας, της συναισθηματικής ασφάλειας, να μεταβληθεί η ίδια σε ένα άτομο που «ταξιδεύει», κατακτάει και συγκροτεί τον κόσμο. «Ευτυχώς» λοιπόν που οι έλληνες άνδρες είναι το αντίθετο ακριβώς ενός τέτοιου προτύπου, είναι αρκετά ανεύθυνοι και ασταθείς, ώστε να μην τρομάζουν κανένα, είναι «γοητευτικοί», και ταυτόχρονα αφόρητοι, ανυπόφοροι.

Η γυναίκα όμως, ενώ έχει συνηθίσει και «θέλει» έναν τέτοιον άνδρα, αποτελεί παρ' όλα αυτά το ενεργό στοιχείο του μετασχηματισμού, των ανατροπών. **Γιατί υποχρεώνεται η ίδια να τον απορρίψει.**

Η Ελένη είναι υποχρεωμένη να φορτωθεί τα παιδιά, την εγκατάλειψη, τη μοναξιά, και άρα να απορρίψει αυτόν τον άνδρα που βρίσκεται μέσα στο αίμα της. Εξ ου και η αμφιθυμία της, οι μεταπτώσεις της. Αλλά αυτή είναι πάντα η πορεία του ανθρώπινου μετασχηματισμού. Οικοδομούμε το πρόσωπό μας σε μια αδιάκοπη σύγκρουση με εκείνες τις δυνάμεις που σαν νεκρό σώμα, σαν μια ξένη δύναμη, βαραίνουν μέσα στο μυαλό μας, στις συνήθειές μας, το συναισθηματισμό μας. Ο μετασχηματισμός του ρόλου και του ψυχισμού των ανθρώπων είναι ένας μετασχηματισμός δυσκολότερος και από εκείνον του Που Γι, που περιγράφει ο Μπερτολούτσι στον *«Τελευταίο αυτοκράτορα»* και συνήθως πραγματοποιείται σε περισσότερες γενιές.

Αυτός όμως ο μετασχηματισμός κάνει την Ελένη να είναι ζωντανή, ενεργή, να έχει αισθήματα, να μπορεί να γράψει, να είναι μια ηρωίδα με σάρκα και οστά, ενώ ο Θωμάς απειλείται με ένα τρομερό καινούργιο αίσθημα κενού. Ο «Θωμάς» νιώθει πως πια δεν έχει... αισθήματα, δεν έχει πάθη, δεν έχει κανένα ρόλο. Οι γυναίκες τού «κλέβουν» τα αισθήματα!

Οι άνδρες στο παρελθόν δεν είχαν ανάγκη από τέτοια αισθήματα, αποτελούσαν το ενεργό στοιχείο του κόσμου. Πολεμούσαν, δούλευαν, ζωγράφιζαν, πάντα μέσα στον κόσμο της ανδρικής αλληλεγγύης και ανταγωνιστικότητας. Η ανδρική «φιλία», ο διαχωρισμός ανδρών και γυναικών (ακόμα και στις πρωτόγονες φυλές τα νεαρά αγόρια αναθρέφονταν χωριστά από τα κορίτσια — αρχή που στην Ελλάδα μόλις έπαψε να ισχύει στη Μέση Εκπαίδευση), η κατασκευή ενός ανδρικού κόσμου έξω και πέρα από τον κόσμο των γυναικών, τον κόσμο των αισθημάτων — αποτελεί ένα θεμέλιο του πολιτισμού. **Πολιτισμός και σεξουαλικός καταμερισμός των ρόλων, των χώρων, των εργασιών είναι σχεδόν συνώνυμες έννοιες.** Καταμερισμός που διαχωρίζει τον ανδρικό κόσμο των «δημοσίων αξιών» από εκείνον των οικογενειακών συναισθηματικών αξιών, τον κόσμο των γυναικών. Σήμερα αυτοί οι διαχωρισμοί καταρρέουν, σε όλες τις διαστάσεις και τις συνιστώσες τους. Ο δημόσιος χώρος κατακλύζεται από τις γυναίκες, η ανατροφή των κοριτσιών γίνεται κοινή —όλο και περισσότερο κοινή— με των αγοριών.

Ταυτόχρονα η μετάβαση στις σύγχρονες κοινωνίες μειώνει υποχρεωτικά τη σημασία του ανταγωνισμού, της αποταμίευσης κ.λπ. Η πλειοψηφία του πληθυσμού μισθωτοποιείται και ο καπιταλισμός γίνεται καταναλωτικός και εν μέρει κρατικός σοσιαλισμός, πράγμα που έχει σαν συνέπεια πως το παλιό «προτεσταντικό» άτομο-άνδρας υποκαθίσταται από τον homo ludens όσο και αν προσπαθεί το σύστημα τα τελευταία χρόνια να επανενεργοποιήσει τις ανταγωνιστικές αξίες. Σε ένα τέτοιο κόσμο η συμπεριφορά «εκθηλύζεται», το unisex θριαμβεύει παρ' όλες τις πολιτιστικές και άλλες αντιστάσεις.

Η μείωση των παιδιών ανά οικογένεια, ο μεγαλύτερος χρόνος που αφιερώνεται στην εκπαίδευσή τους, μετασχηματίζει τον ψυχισμό και του αγοριού, που αναθρέφεται με μεγαλύτερη εξάρτηση από τη μητέρα του και από τον κόσμο των συναισθηματικών αξιών. Σ' αυτό εξ άλλου συμβάλλει και ο εγκλεισμός των παιδιών στα διαμερίσματα.

Σε έναν τέτοιο κόσμο οι αυστηροί διαχωρισμοί των φύλων καταρρέουν, οι άνδρες βρίσκονται σε μια μετάβαση από τον κόσμο της δράσης και της εξωτερίκευσης σε έναν κόσμο «αισθημάτων» —ειδικά στην Ελλάδα όπου ο μετασχηματισμός έγινε - γίνεται πολύ γρήγορα. Στην πραγματικότητα νιώθουν μετέωροι δεν βρίσκονται ούτε στο ένα, ούτε στο άλλο. Ενώ λοιπόν νιώθουν - έχουν, ΠΡΕΠΕΙ να έχουν αισθήματα, γιατί αυτό επιτάσσει η νέα πραγματικότητα, η νέα σχέση του ζευγαριού, ανακαλύπτουν με αγωνία, απέναντι στις γυναίκες, πως αυτές όχι μόνο παρεμβαίνουν στον κόσμο του δημοσίου χώρου και υπονομεύουν τους παραδοσιακούς ρόλους, αλλά ταυτόχρονα τους «κλέβουν» και τα αισθήματα. Οι άνδρες νιώθουν μειωμένοι, γιατί σε έναν κόσμο όπου τα «αισθήματα» έχουν γίνει μια «αξία», διαπιστώνουν πως οι γυναίκες «αισθάνονται» πολύ πιο έντονα απ' αυτούς, ερωτεύονται πιο έντονα και κυρίως έχουν τα παιδιά τους, με τα οποία τις ενώνει μια έντονη σχέση, είναι πιο σταθερές απ' αυτούς. Αυτό τους κάνει να τρομάζουν και να νιώθουν τις γυναίκες

σαν απειλή. Όχι μόνο τους σπρώχνουν στον κόσμο των αισθημάτων, αλλά ταυτόχρονα τους υπενθυμίζουν αδιάκοπα την επιφανειακότητα αυτών τους των αισθημάτων. Γι' αυτό και όταν μπορούν τις «τιμωρούν» με τη δειλία τους, τη φυγή, την εγκατάλειψη, την αντεκδίκησή τους. Θα πρέπει τουλάχιστον να τους θυμίσουν ποιος είναι ο κύριος. Αυτό κάνει ο Θωμάς. Τουλάχιστον να την πληγώσει, τουλάχιστον να την εκδικηθεί που τον αγαπούσε, έστω και σαν ανάγκη εξασφάλισης, ενώ αυτός δεν μπορεί πια — νιώθει— να αγαπήσει τίποτε και κανέναν, σε έναν κόσμο όπου αρχίζοντας να χάνει τις άλλες αναφορές νιώθει πως ΠΡΕΠΕΙ να μπορεί να αγαπάει.

Απορρίπτοντας τους διαχωρισμούς

Το μόνιμο μοτίβο γύρω από το οποίο αναπτύσσεται, «διαγράφεται», η ζωή της Ελένης είναι ο άξονας του μέγιστου-ελάχιστου. Η δύναμή της, η αλήθεια της, βρίσκεται στο ότι διερευνά αδιάκοπα, μέσα από τη ζωή και τη σκέψη της, αυτή τη διαλεκτική, χωρίς να ξεφεύγει απ' αυτήν, τουλάχιστον όμως τη διερευνά. Γι' αυτό αποτελεί όπως είπαμε έναν τύπο που ενώ είναι ταυτόχρονα τυπικά «μεταπολιτευτικός» στο μανιχαϊσμό του, από την άλλη πλευρά τον υπερβαίνει. Το χαρακτηριστικό του μεταπολιτευτικού τύπου είναι ότι σαπίζει στα πλαίσια αυτού του δίπολου, χωρίς να τολμάει να ανιχνεύσει τα όρια κανενός από τους δύο πόλους, επομένως είναι αδύνατο να τους υπερβεί. **Η υπέρβαση μπορεί να γίνει μόνο μέσα από τη διερεύνηση των ορίων.** Περνάει κανείς τα σύνορα μόνο όταν τα πλησιάσει! Η Ελένη δεν προτείνει διέξοδο απ' αυτό το δίπολο, μάλιστα έχει την εντύπωση ότι τώρα πια έχει πέσει οριστικά στην κυκλικότητα του μπαρ, μιας ζωής χωρίς διέξοδο.

Κλείνει το βιβλίο της με μια νότα απόγνωσης.

«Όλα έδειχναν πως αργά ή γρήγορα θα ξανατρύπωνα μέσα στα μπαρ. Γιατί ποιος δεν θα μπορούσε να στοχεύει στη λήθη; Αν ήταν μόνο γι' αυτό, υπήρχε και για μένα η λύση που δίνει το κρασί και ο έρωτας. Ούτε ήταν δύσκολο να βρω ένα καινούργιο Χρυσό Φεγγάρι που θα φιλοξενούσε ένα καινούργιο θάνατο της διαλεκτικής» (207).

Εμείς άραγε πρέπει να την πάρουμε τοις μετρητοίς; Οι «Ελένες» αυτής της χώρας θα ξανατρυπώσουν στα μπαρ για να βρουν έναν τρόπο να πεθάνουν, δεδομένου ότι η επανάληψη δεν θα είναι απλά *«ένας καινούργιος θάνατος της διαλεκτικής»*, δεν θα είναι «διερεύνηση ορίων», αλλά πλέον ένας θάνατος τελεσίδικος, το σάπισμα. Ή μήπως θα πρέπει να περιμένουμε νέα ταξίδια, νέες διαδρομές, όπου το επίπεδο θα έχει επιτέλους μετατεθεί, η κυκλικότητα θα έχει αναιρεθεί και θα είναι δυνατή μια καινούργια ανθρώπινη περιπέτεια; Σε ποια βάση θα ήταν δυνατός ένας τέτοιος μετασχηματισμός; Υπάρχει τίποτε που να μας επιτρέπει να τον υποθέσουμε, μέσα στην ακράτητη αισιοδοξία μας, την τόσο βαθειά ριζωμένη θέληση για χάππυ εντ που διακρίνει τον άνθρωπο, για να μπορεί να συνεχίσει να ζει;

Θυμάμαι παλιά, όταν κινιόμουνα στον αστερισμό του «μέγιστου», της κομμουνιστικής επανάστασης σαν αναστροφής της ίδιας της κοίτης των ποταμών, είχα ένα σχεδόν και μοναδικό κριτήριο για το σπουδαίο, το μεγάλο καλλιτεχνικό έργο, εκτός από τις υπόλοιπες αρετές του. **Ωραίο έργο είναι εκείνο που δεν έχει χάππυ εντ.** Το χάππυ εντ είναι ψεύτικο. Γιατί σε μια κοινωνία αλλοτρίωσης μιλάει για πρόσκαιρες ή πιθανές «ευτυχίες». **Η ευτυχία δεν υπάρχει**, δεν μπορεί να υπάρχει, **δεν πρέπει** να υπάρχει σ' αυτό τον κόσμο των δακρύων (παρ' όλο που αυτά τα έλεγα σε περιόδους που ζούσα συχνά μεγάλες στιγμές προσωπικής ευτυχίας, ίσως περισσότερες από σήμερα) η ευτυχία είναι για «μετά», για τον άλλο κόσμο, τον μετά τη μεγάλη ανατροπή. Η μόνη πιθανή ευτυχία σήμερα είναι η «ευτυχία του αγώνα», κάθε άλλη μας αποστρέφει, μας αποπροσανατολίζει από το στόχο, είναι επομένως ψεύτικη!

Θα έλεγα πως αυτή η διάθεση σε μια άλλη κλίμακα, διαπερνάει την Ελένη την ίδια. Η καθημερινότητα βιώνεται σαν θάνατος, όταν δεν κινείται στον αστερισμό της εξιδανίκευσης. Η καθημερινότητα είναι «ντροπή».

Κι αυτή την ντροπή, την «πτώση» στη διαλεκτική του ελάχιστου, την εκφράζει η Ελένη με μια φράση με την οποία θα θέλαμε να κλείσουμε την αναφορά μας: *«Η δύναμη της αγάπης μου έγινε καπνός, ο έρωτας που ένιωθα θάνατος. Δεν μπορώ ν' αλλάξω τον κόσμο, μόνο τον εαυτό μου τολμώ να θέλω ν' αλλάξω»* (114).

Μ' αυτή την minimal διακήρυξη της Ελένης θα θέλαμε να κλείσουμε, σαν μια πιθανότητα ενός happy end, ίσως ανομολόγητου, σαν μια πιθανότητα μιας νέας ιστορίας της ηρωίδας, έξω από την κυκλικότητα.

Η Ελένη απογοητευμένη που δεν μπορεί ν' αλλάξει τον κόσμο, αποπειράται να αλλάξει «μόνο» τον εαυτό της! Και ίσως δεν υποπτεύεται ότι αγγίζει έτσι την πιθανότητα της υπέρβασης του μανιχαϊσμού της. Αγγίζει το μυθικό κενό ανάμεσα στο μέγιστο και στο ελάχιστο. Η Ελένη θέλει να τολμά να αλλάξει **μόνο** τον εαυτό της. Τι φοβερή και «μεγιστοποιημένη» διεκδίκηση! Λες και μπορεί να υπάρξει δυσκολότερο επίτευγμα. Βέβαια η φόρμα είναι διαχωρισμένη και πάλι, αφού δεν μπορώ ν' αλλάξω τον «κόσμο», ας «περιοριστώ» στον εαυτό μου. Δεν υποπτεύεται πως έτσι ανατρέπει όλο το δίλημμα τελικά, έστω και αν η μορφή παραμένει μέσα στα όριά του.

Γιατί όλο το σχήμα της Ελένης, όλα τα σχήματα των ανθρώπων στη χώρα μας τις δύο τελευταίες δεκαετίες είχαν ακριβώς την αντίστροφη λογική: «Ας αλλάξουμε τον κόσμο, ας πετύχουμε το "μέγιστο" και μετά αλλάζουμε και τον εαυτό μας, αυτή η αλλαγή θα αποτελεί συνέπεια αυτού του "μέγιστου"». Είναι βαθειά ριζωμένη η λογική του διαχωρισμού μέσων και σκοπού, κοινωνίας και ατόμου, υπέρβασης και καθημερινότητας. Αυτό το σχήμα είχε σαν συνέπεια να αποκρύβει πως ο στόχος κάθε «μεγάλης αλλαγής» δεν είναι άλλος παρά η αλλαγή της ζωής των ανθρώπων, η αλλαγή της ζωής της κάθε Ελένης. Όταν λοιπόν τίθεται πρωταρχικό ένα υποτιθέμενο μέγιστο (πάντα κάτι άλλο από εμάς τους ίδιους), το οποίο δεν εμπλέκει και δεν συνεπάγεται τον ίδιο τον προσωπικό μας μετασχηματισμό, τότε κάτι δεν πάει καλά ούτε με το μέγιστο, ούτε με τον εαυτό μας! Μια τέτοια ψευδοδιαλεκτική —είναι καιρός να την χαρακτηρίσουμε— ήταν αδιέξοδη και αυτό αποδείχτηκε τουλάχιστον στην ευρωπαϊκή κλίμακα.

Μπροστά σ' αυτά τα αδιέξοδα οι άνθρωποι λένε (είπαν), «καλά, αφού δεν μπορούμε να αλλάξουμε τον κόσμο ας αλλάξουμε τον εαυτό μας», έχοντας τη διάθεση να μείνουν αυστηρά στο επίπεδο του προσωπικού, του «μικρού», να αρνηθούν κάθε γενίκευση, κάθε διαμεσολάβηση. Αυτή η διεκδίκηση, αυτό το αίτημα, με παρόμοια μορφή εμφανίστηκε π.χ. στη Γερμανία πριν δέκα ή δεκαπέντε χρόνια. Η γενιά του '68, απογοητευμένη από την πολιτική και τα συλλογικά οράματα, είπε: «Ας αφήσουμε τις μεγαλοστο-

μίες και ας αλλάξουμε τον εαυτό μας». Και άρχισαν να ζουν σε κοινόβια, να ασχολούνται με το περιβάλλον, το πράσινο, τη διατροφή τους, το σώμα τους, τις διαφορές των φύλων, τη βία και τους βιασμούς ενάντια στις γυναίκες, με την προσωπική τους ευτυχία —μέσα σ' αυτό τον κόσμο των «δακρύων»— με τη θέληση να αλλάξουν τον εαυτό τους και τη ζωή τους στο άμεσο επίπεδο. Σ' αυτή τους την απόπειρα συνάντησαν εκείνους και εκείνα που μολύνουν την ατμόσφαιρα, κάνουν τις ανθρώπινες σχέσεις εμπόρευμα, μεταβάλλουν τον άνθρωπο σε ένα περιχαρακωμένο πύργο που κατεβάζει τις γέφυρες σε ελάχιστες στιγμές, τον απειλούν με πυρηνικά όπλα και δεν τον «αφήνουν» να αλλάξει τον εαυτό του στο βαθμό και την έκταση που θα ήθελε. Όσο περισσότερο «άλλαζαν» τον εαυτό τους ανακάλυπταν πως **ήθελαν**, έπρεπε και πάλι να αποπειραθούν να αλλάξουν τον κόσμο, αίροντας τη μανιχαϊστική αντίθεση ανάμεσα στο μεγάλο στόχο και τη μίζερη καθημερινότητα.

Αν το '68 έλεγε, **μέσα από την αλλαγή του κόσμου ας αλλάζουμε και τις σχέσεις μας,** η δεκαετία του '70 και του '80 για τα «παιδιά του '68» σήμαινε **ας αλλάξουμε τις σχέσεις μας για να αλλάξουμε τον κόσμο**, όμως η προσπάθεια ήταν η ίδια η άρση της αντίθεσης μέσων και σκοπών, συλλογικού και ατομικού. Στην Ελλάδα δεν υπήρξε ποτέ το '68 —η Ελλάδα μόλις βγαίνει από μια παραδοσιακή κοινωνία— η αλλαγή του κόσμου και η αλλαγή του εαυτού μας δεν αντιμετωπίστηκε ποτέ σαν ενιαία διαδικασία, γι' αυτό και η διαλεκτική του διαχωρισμού υπήρξε κυρίαρχη. Έπρεπε η «Ελένη» να δοκιμάσει τόσο την έκπτωση του μέγιστου, όσο και την αλλοτριωμένη μορφή του ελάχιστου, τη βίωση της καθημερινότητας σαν θάνατο, για να μπορέσει να ξαναπεί με άλλα λόγια αυτό που είχε πει ο... νεαρός Μαρξ «ας ξεκινήσουμε από τη ρίζα των πραγμάτων και για τον άνθρωπο η μόνη πραγματική ρίζα είναι ο ίδιος ο άνθρωπος», ας τολμήσει λοιπόν να θέλει ν' αλλάξει τον εαυτό της!

Το μπαρ υπήρξε χώρος θανάτου της διαλεκτικής, όχι γιατί κινείται στο χώρο του ελάχιστου, στο χώρο της καθημερινότητας, αντίθετα εκεί βρισκόταν η δύναμή του, η δύναμη που το επέβαλε, αλλά γιατί οι θαμώνες του το φόρτωναν με μια αλλοτριωμένη εκδοχή της καθημερινότητας, σαν παράδοση, σαν εγκατάλειψη, σαν προδοσία. Μια οπτική που θα βίωνε την καθημερινότητα σαν αδιάκοπο μετασχηματισμό, σαν απόπειρα ευτυχίας, σαν απόπειρα επαφής με τους άλλους, σαν «μοριακή επανάσταση», θα αποκάλυπτε το δήθεν μέγιστο των φιλοσόφων σαν ένα παιδικό παιγνιδάκι των περασμένων αιώνων, του διαχωρισμού, των κατηγοριών, των αναγωγικών θεωριών, και ο χώρος της καθημερινότητας θα διαστελλόταν στην ανεπανάληπτη δημιουργικότητα της ζωής, που θα έχει επιτέλους αναγνωριστεί σαν αυτό που είναι· **θα έχει πάψει η Ιστορία να συμ-περιλαμβάνει στο αρχικό της κεφαλαίο γράμμα τους ανθρώπους και θα μεταβληθεί στο βιβλίο των ανθρώπινων ιστοριών και διαδρομών.**

Η Ελένη, προσπαθώντας ν' αλλάξει τη ζωή της —τολμώντας να θέλει— θα μπορούσε να ξεφύγει από το δίπολο —ο μεγάλος έρωτας ή το «πήδημα»— και να προχωρήσει σε νέους δρόμους της ανθρώπινης επικοινωνίας, όπου ακόμα και μια τυχαία συνάντηση μπορεί να είναι γεμάτη σεβασμό, επικοινωνία, αλληλοαναγνώριση, τόσο που να υπερβαίνει κάθε εγωιστική φυλακή του μέγιστου και της αποκλειστικότητας που είχε γνωρίσει, πράγμα όμως που θα απαιτούσε την άρση της αγωνίας, της μοναξιάς και του θανάτου.

Η Ελένη τόλμησε ήδη να σκοτώσει την παλιά γυναίκα που ζει μέσω του ενός άνδρα. Ανακαλύπτει όμως έντρομη και γεμάτη αγωνία πως δεν παύει να αναφέρεται στον ίδιο αυτό μοναδικό άνδρα, σαν ανάγκη για να αποκτήσει νόημα η ζωή της. Θα αντιληφθεί άραγε πως το να αλλάξει τη ζωή της σε έναν κόσμο όπου τα πάντα έχουν γίνει ρευστά, αβέβαια, όπου η ευτυχία γρήγορα ακολουθείται από την απογοήτευση, η πλησμονή από την έλλειψη, ότι σ' αυτό τον κόσμο, για να μπορέσει να ξαναζήσει με νέους όρους και τον ίδιο τον έρωτα, θα πρέπει να κάνει ένα νέο αποφασιστικό βήμα, να σκοτώσει τον ίδιο τον άνδρα σαν θεμέλιο της δημιουργικότητας, της πλήρωσής της, και επομένως να σκοτώσει τη «γυναίκα» Ελένη, **να γίνει επιτέλους η Ιλεάνα, δηλαδή ένα αυτόνομο άτομο.** Ποιος απ' όλους μας τολμάει να κάνει αυτό το βήμα, με όλους τους φόβους και τις ανασφάλειες που μας γεμίζουν, το μόνο βήμα που παρ' όλα αυτά μπορεί να μας βγάλει από την ανασφάλεια; Γιατί το γκρέμισμα της διαλεκτικής του μέγιστου-ελάχιστου απαιτεί ακριβώς μια νέα θεμελίωση του κόσμου σε ένα άτομο αυτόνομο και γι' αυτό ανοιχτό στον κόσμο, ένα άτομο που μπορεί να βρίσκει μέσα του αυτή τη σχέση με τον κόσμο που θα το κάνει να ξεπερνάει το φόβο και την αγωνία της μοναξιάς.

Η Ελένη έζησε τον κύκλο της καταστροφής της παλιάς γυναικείας υπόστασης. Αυτός ο ρόλος, ο ρόλος της δέσποινας που περιμένει τον λευκό ιππότη για να ενεργοποιήσει το συναισθηματισμό της, την αγάπη της, έχει αναπότρεπτα συντριβεί. Άραγε θα κάνει το βήμα, τόσο οδυνηρό και τόσο δύσκολο, άραγε θα το κάνουμε (γιατί βέβαια, παρ' όλο που η γυναίκα-Ελένη θέτει το ζήτημα, αφορά όλους), ή θα χρειαστεί να περιμένει την κόρη της, θα πρέπει να περιμένουμε τα παιδιά μας για να αποπειραθούν τέτοιες υπερβάσεις;

Εμείς υπήρξαμε άραγε η γενιά της καταστροφής των παλιών ιδεολογιών, της παλαιάς ατομικότητας, και τα επόμενα βήματα θα γίνουν από άλλους; Όμως θα είμασταν ανάξιοι της ανθρωπιάς μας, της θέλησης για αλήθεια και ευτυχία, αν δεν τολμούσαμε.

Πάντως η ηρωίδα έβαλε τα ζητήματα, όρισε τα αδιέξοδα, εγκαλεί εμάς, τους αναγνώστες μέσα από την αγωνία της να τολμήσουμε, να θελήσουμε να αλλάξουμε τη ζωή μας. Γιατί είναι πολλά τα ψέμματα που έχουν στρογγυλοκαθήσει σ' αυτή, πάντα είναι πολλά.

Αυτή τουλάχιστον, και εδώ βρίσκεται η αλήθεια της, δεν μας είπε ψέμματα, ή τουλάχιστον προσπάθησε να μην πει. Γι' αυτό και διάβασα με τόσο ενδιαφέρον αυτό το βιβλίο, γι' αυτό αποτέλεσε την αφορμή και το νήμα της σκέψης μου σ' αυτή τη μεγάλη αναφορά στα προβλήματα της εποχής μας, του κόσμου και της ψυχής μας. Τουλάχιστον επρόκειτο για ένα αληθινό βιβλίο. Δεν ξέρω πόσο μεγάλη είναι η λογοτεχνική του αξία, ούτε είμαι λογοτεχνικός κριτικός, εκείνο που με συνεπήρε ήταν η αλήθεια του, πως μπόρεσα να αναγνωρίσω κάτι από εμένα και τον κόσμο μας σ' αυτό. Είναι ένα βιβλίο που αξίζει να διαβαστεί, ένα βιβλίο που θα με κάνει ίσως να προσέξω περισσότερο και άλλα βιβλία της ελληνικής λογοτεχνίας, ποιος ξέρει, ίσως έχει αρχίσει κάτι να συμβαίνει.

Γιώργος Καραμπελιάς
Παρίσι, 26 Φλεβάρη - 2 Μάρτη 1988

Οι εναλλακτικές ανάγκες ως δρόμος απεξάρτησης

Θα προσπαθήσω να είμαι όσο το δυνατόν πιο σύντομος, πιάνοντας όσο το δυνατόν περισσότερα θέματα, για να δοθούν τα ερεθίσματα για μια δημιουργική συζήτηση, κυρίως πάνω στην εναλλακτική πρόταση που λέγεται "Ιθάκη" γιατί, όπως διαπιστώνουν συνήθως άτομα που έρχονται στην "Ιθάκη" απ' έξω κι εμείς αγνοούμε, πολύ λίγα είναι γνωστά για την ουσία της πρότασης και τον τρόπο που δίνεται το πλαίσιο θεραπείας στον χρήστη εξαρτητικών ουσιών. Βέβαια, μετά από πέντε χρόνια εμπειρίας έχουμε καταλήξει στη διαπίστωση ότι το μεγαλύτερο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας θέλει να αγνοεί την ουσία της πρότασης της "Ιθάκης". Σε πολλούς ανθρώπους αυτής της κοινωνίας η "Ιθάκη" λειτουργεί ενοχικά και έτσι εξηγείται, κατά τη γνώμη μου, η άμυνα με την οποία αντιμετωπίζουν το μήνυμά της. Είναι εντελώς αμυντικοί οι περισσότεροι άνθρωποι και είναι γεγονός ότι ή διαστρέφουν αυτό τό μήνυμα, ή αρνούνται να το δεχτούν.

ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ

Εισήγηση του Φοίβου Ζαφειρίδη, ιδρυτικού μέλους της Θεραπευτικής Κοινότητας Ιθάκη, που έγινε στις 5/12/88, στο Εναλλακτικό Κέντρο Πληροφόρησης και Δράσης.

Όταν ξεκινήσαμε αυτή την προσπάθεια στα 1982, στην Ελλάδα δεν υπήρχε μια οργανωμένη πρόταση για τη θεραπεία του χρήστη ναρκωτικών ουσιών. Εγώ είχα δουλέψει σε κάποια κέντρα αποτοξίνωσης στη Δ. Γερμανία, τα λεγόμενα "επαγγελματικού τύπου" μοντέλα, τα οποία δεν με είχαν ικανοποιήσει, είχα όμως μέσα απ' αυτή την εμπειρία και την ευαισθητοποίηση ενημερωθεί για κάποιες προσπάθειες πρώην τοξικομανών που είχαν ξεκινήσει γύρω στα 1960 στην Αμερική.

Έτσι, όταν έκανα την πρόταση στο υπουργείο για την οργάνωση κι εδώ μιας θεραπευτικής κοινότητας, παρά το γεγονός ότι είχα πίσω μου μια προϋπηρεσία και μια εμπειρία σ' ένα συγκεκριμένο μοντέλο θεραπείας, αποφάσισα αυτή να μην ακολουθεί αυτό το μοντέλο, αλλά εκείνο των πρώην τοξικομανών της Αμερικής, γιατί η αποτελεσματικότητα τέτοιων μοντέλων όπως του "Νταίη Τοπ", έφτανε το 90-95%, ενώ τα ιατρικοποιημένα μοντέλα, όπως αυτό που είχα δουλέψει στη Γερμανία, αγγίζουν μετά βίας το 5%.

Βέβαια υπήρχαν πολλές δυσκολίες. Η πρώτη και ουσιαστική ήταν πως ούτε εγώ, ούτε τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας είμασταν πρώην χρήστες. Εντούτοις είμασταν αποφασισμένοι να προχωρήσουμε, γιατί η φιλοσοφία, η ιδεολογία, η ουσία της πρότασης αυτών των μοντέλων μας άγγιξε. Νοιώσαμε πολύ ταυτισμένοι μ' αυτή την προσπάθεια, νοιώσαμε το εναλλακτικό μήνυμα που προσέφερε, νοιώσαμε πως δεν ήταν τυχαίο πως αυτού του είδους οι εναλλακτικές προτάσεις κοινωνικής συμβίωσης γίνονταν από χρήστες ναρκωτικών, μιας και αυτοί ήταν οι πρώτοι που πλήρωναν το κόστος κάποιων λαθεμένων επιλογών. Έτσι, παρά τις δυσκολίες, αποφασίσαμε να προχωρήσουμε και βέβαια πολύ σύντομα διαπιστώσαμε ότι μια πρόταση δεν μπορεί να γίνει ουσιαστικά αποδεκτή από κάποιον στον οποίο απευθύνεται, αν δεν την υιοθετήσεις εσύ σαν τρόπο λειτουργίας και σαν στάση ζωής. Πολύ γρήγορα διαπιστώσαμε ότι οι ομάδες αυτοβοήθειας στη βάση των οποίων λειτουργεί το μοντέλο της θεραπευτικής κοινότητας, δεν απευθύνονται μόνο στους χρήστες ναρκωτικών, αλλά στον κάθε άνθρωπο που θέλει να ξεπεράσει τα προβλήματα της μοναξιάς του, να σπάσει τον πάγο που υπάρχει στην ανθρώπινη επικοινωνία, να αυξήσει την αυτογνωσία του, να ψαχτεί και να βρει κάτι.

«...κάτι πρώην»

Αυτό που μπήκε σαν αρχική προϋπόθεση για τη συσπείρωση της ομάδας, όταν άρχισε να φτιάχνεται, ήταν ότι κάποιος που θα έμπαινε σ' αυτή την ομάδα δουλειάς μπορεί να μην ήταν πρώην χρήστης, αλλά θα έπρεπε να είναι κάτι πρώην. Αυτό σημαίνει ότι δεν μας ενδιέφερε η ιδιότητα του άλλου, αν ήταν ψυχολόγος ή μπετατζής. Εκείνο που μας ενδιέφερε ήταν ότι δεν ήταν ευχαριστημένος με τις επιλογές που είχε κάνει μέχρι τότε στη ζωή του, ο ίδιος δεν την εύρισκε με όλα αυτά που έκανε και αναζητούσε να βρει κάτι το διαφορετικό. Αυτός ήταν ο μόνος κοινός τόπος συσπείρωσης της ομάδας, η πρώτη προϋπόθεση που βάλαμε για να δεχτούμε κάποιον στην ομάδα μας.

Πολύ σύντομα βέβαια προχωρήσαμε, βάλαμε και άλλες προϋποθέσεις, αλλά ο αρχικός τόπος πάνω στον οποίο συσπειρωθήκαμε ήταν αυτή ακριβώς η άρνηση να ακολουθήσει κανείς το "λούκι" το οποίο είχε ταχθεί να ακολουθήσει. Εγώ θα ήμουν ένας ψυχίατρος με βάση τις σπουδές τις οποίες είχα κάνει, θα είχα ένα ιατρείο, κάποιος άλλος θα ήταν κοινωνικός λειτουργός, κάποιος θα είχε μια επιχείρηση τροφίμων κλπ. Αυτό που ενδιαφέρει είναι ότι όλοι αυτοί οι άνθρωποι, σε κάποια στιγμή της ζωής τους διαπίστωσαν ότι εκείνο που έκαναν δεν τους ικανοποιούσε κι έκαναν κάποιες διαφορετικές επιλογές. Αυτό ακριβώς ήταν και το σημείο ταύτισης με τους χρήστες ναρκωτικών σε εκείνη την

αρχική φάση· δηλαδή τον τρόπο που επιλέξαμε να βγούμε από το δικό μας "λούκι", το "λούκι" όπου μας είχαν βάλει να περπατήσουμε, τον προτείναμε και στον χρήστη ναρκωτικών για να βγει από το δικό του.

Υπήρχαν βέβαια κάποιες ουσιαστικές διαφορές. Η πρώτη ήταν ότι το "λούκι" του χρήστη ναρκωτικών ουσιών δεν ήταν ένας ανεκτός ή συμβατικός τρόπος ζωής, ήταν υπόθεση της ίδιας της ζωής του. Ήταν θέμα υπαρξιακό γι' αυτόν να ακολουθήσει ή όχι το "λούκι" της ηρωίνης, ήταν αν θα ζούσε τα επόμενα δευτερόλεπτα ή όχι. Αυτό ακριβώς έκανε την ομάδα πολύ σύντομα να συνειδητοποιήσει τις ευθύνες που είχε. Έτσι παρά το γεγονός ότι όλα αυτά τα μοντέλα ήταν ιεραρχικά και εμείς στην αρχική φάση ακολουθούσαμε ένα πολύ πιο δημοκρατικό μοντέλο στη λειτουργία μας, αναγκαστήκαμε πολύ σύντομα να επανέλθουμε σε κάποια μορφή ιεραρχίας που εισάγαμε μέσα στο κοινόβιο, κι αυτό γιατί με το χρόνο καταλάβαμε ότι όπου ξεφεύγαμε από την αρχική πρόταση της θεραπείας, από τα μοντέλα των πρώην τοξικομανών, τα ιεραρχημένα, όπως λέγονται, μοντέλα των θεραπευτικών κοινοτήτων, κάναμε λάθη.

Θυμάμαι ότι ήταν τρεις μήνες περίπου που είμασταν στην "Ιθάκη" και σύμφωνα με τα τότε κρατούντα, το ημερήσιο πρόγραμμα της δουλειάς θα το έβγαζαν τα μέλη, μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες τις οποίες αποφασίζαμε από κοινού. Είχαμε δώσει λοιπόν το πρόγραμμα, το συζητούσαν από 'δω, το έκοβαν από εκεί, τελικά το πρόγραμμα που βγήκε ήταν 10 η ώρα ξύπνημα, στις 11 καφές, στις 12 πάλι καφές, 1 η ώρα φαγητό, στις 2 καφές, στις 3 τσιγάρο, στις 4 καφές και τσιγάρο, στις 5 συζήτηση για την εκκλησία και το κράτος, στις 6 συζήτηση για την κοινωνία και το κράτος, στις 7 μια άλλη συζήτηση. Αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι μετά από δυο περίπου μήνες εμπειρία τα εφτά μέλη που βρίσκονταν τότε στην "Ιθάκη" ήταν όλα έτοιμα να σαλτάρουν. Είχε γεμίσει το κεφάλι τους πρέζα και το μόνο που σκέφτονταν ήταν κάποια στιγμή να την κοπανήσουν όλοι μαζί.

Τότε ήταν που ήρθε ένας φίλος που ήταν τότε χρήστης, και εκ μέρους των μελών μας πέταξε τους προγραμματισμούς στη μούρη και μας είπε : "Επιτέλους, ή πάρτε τις ευθύνες σας και κάντε θεραπεία, ή να σηκωθούμε να φύγουμε από 'δω πέρα, γιατί απλούστατα, αν εμείς είμασταν σε θέση να προγραμματίσουμε τη ζωή μας δημιουργικά, δεν θα είχαμε γίνει χρήστες ναρκωτικών ουσιών και δεν ήρθαμε εδώ πέρα για να αναπαράγουμε αυτά που κάναμε έξω, και μάλιστα κλεισμένοι σ' αυτό το κτίριο. Αν είναι το κεφάλι μας να είναι γεμάτο πρέζα, καλύτερα να το κάνουμε έξω, πιο ελεύθεροι". Τότε αρχίσαμε, η ομάδα του προσωπικού, να συνειδητοποιούμε τις ουσιαστικές διαφορές που υπήρχαν ανάμεσα σε μας και σ' αυτούς. Και η ουσιαστική διαφορά ήταν ότι εγώ είχα πάρει μια αγωγή, μια εκπαίδευση, είχα, ακόμη και με καταναγκασμό, κάνει ορισμένα πράγματα στη ζωή μου, δεν με ρώταγε κανείς αν θέλω να κάνω μπάνιο ή όχι αλλά με πέταγαν στη μπανιέρα, δεν με ρώτησαν αν θέλω να πάω στο σχολείο ή όχι, με έβαλαν να πάω στο σχολείο, κι έτσι κατάφερα να γίνω αυτό που έγινα. Ο άλλος που ήταν από 13 χρονών μεσ' στα ναρκωτικά, δεν είχε κάνει απολύτως τίποτε στη ζωή του. Κι έπρεπε να περάσει μια φάση ξαναμεγαλώματος από την αρχή σε κάποιες σωστές βάσεις.

Αρχίσαμε λοιπόν να συνειδητοποιούμε ότι τα μοντέλα αυτά που είχαμε θεωρητικά υιοθετήσει αλλά δεν μπορούσαμε ακόμη να τα υιοθετήσουμε στην πράξη λόγω της αυταρχικότητάς τους, ήταν περισσότερο προσαρμοσμένα στην πραγματικότητα του χρήστη, στην ανάγκη βοήθειας που 'χει ο χρήστης ναρκωτικών ουσιών, ίσως γιατί ήταν φτιαγμένα από πρώη τοξικομανείς και όχι από ψυχίατρους.

Τότε καταλάβαμε ότι όλα τα φούμαρα περί δημοκρατίας που αναπτύσσαμε εκεί μέσα δεν ήταν τίποτε άλλο από το άλλοθι της φυγής από τις ευθύνες μας, γιατί ήταν πολύ πιο εύκολο να πούμε στα παιδιά " πάρτε και φτιάχτε εσείς το πρόγραμμα" από το να πάρουμε εμείς το πρόγραμμα και να πούμε

ότι σήμερα φτιάχνουμε εμείς το πρόγραμμα, θα είναι στις 8.00 το ξύπνημα και θα εφαρμοστεί. Μέσα από τέτοιες εμπειρίες διαπιστώσαμε ότι το ζήτημα της ευθύνης είναι πολύ μεγάλο και έχει μια άμεση σχέση με τη χρήση των ναρκωτικών ουσιών. Διαπιστώσαμε και ότι τα όρια της συμπεριφοράς έχουν πολύ μεγάλη σχέση. Διαπιστώσαμε σιγά-σιγά ότι αν θέλαμε πραγματικά να βοηθήσουμε τον χρήστη ναρκωτικών να βγεί από το "λούκι" της πρέζας, θα έπρεπε να του προσφέρουμε ένα οργανωμένο πλαίσιο. Γιατί το χάος το είχε στην πιάτσα· αν το είχε και μέσα στην "Ιθάκη" δεν θα θεραπευόταν. Μέσα από τέτοιες και άλλες εμπειρίες καταλήξαμε να αποδεχτούμε αυτούσιο το "ιεραρχημένο μοντέλο θεραπευτικής κοινότητας" που ανέπτυξαν οι πρώην χρήστες ναρκωτικών ουσιών στην Αμερική το 1960.

Ένα πλαίσιο αλλαγής

Πολύ σύντομα καταλάβαμε ότι όλο αυτό το πλαίσιο δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ένα πλαίσιο αλλαγής, όχι μόνο για το χρήστη ναρκωτικών ουσιών, αλλά και για το προσωπικό, αφού και το προσωπικό υπέκειτο στις ίδιες διαδικασίες. Είδαμε με τον καιρό, μέσα από τα βιώματά μας, μέσα από τα λάθη μας, ότι δεν υπήρχε καμιά περίπτωση να θεραπεύσουμε κανένα χρήστη ναρκωτικών ουσιών, αν την υπόθεση της αλλαγής δεν την ενστερνιζόμασταν εμείς το προσωπικό. Τότε βγάλαμε και ένα σλόγκαν το οποίο το κολλήσαμε στο τοίχο, που λέει ότι όποιος θέλει να μιλάει για αλλαγή πρέπει να την αρχίζει από τον εαυτό του. Πιστεύω ότι μ' αυτόν τον τρόπο γίναμε πιο αποδεκτοί και από τους χρήστες, αφού πλέον είχαμε υπερβεί το πρόβλημα της χρήσης ή μη ναρκωτικών ουσιών και είμασταν εκεί σαν μια ομάδα ανθρώπων που απλά παλεύαμε πάνω στον ίδιο σκοπό και στόχο. Και τότε είπαμε και ένα δεύτερο σλόγκαν , που το κολλήσαμε κι αυτό στο τοίχο, που έλεγε ότι χρήστης ναρκωτικών είναι ένας άνθρωπος σαν όλους τους άλλους ανθρώπους, που έχει ένα επιπλέον πρόβλημα : ότι πίνει ναρκωτικά. Αυτό σημαίνει μια πλήρη εξομοίωση, σημαίνει ότι δεν υπάρχουν ειδικά μοντέλα θεραπείας για τον χρήστη, σημαίνει ότι μέσα σε μια θεραπευτική κοινότητα μπορούμε να πάρουμε την ίδια βοήθεια είτε έχουμε πάρει ναρκωτικά, είτε δεν έχουμε πάρει.

Προχωρήσαμε βέβαια μέσα από αυτές τις εμπειρίες και σε πολλές άλλες αποφάσεις για το πώς πρέπει να γίνεται η θεραπεία και ολοκληρώσαμε τελικά μια πρόταση αλλαγής του χρήστη, αλλά και του προσωπικού που δουλεύει σε μια θεραπευτική κοινότητα. Επίσης σημαντική διαπίστωση, μέσα σ' αυτή τη διαδικασία, ήταν το ότι ποτέ ο χρήστης δεν είναι το υποκείμενο μιας θεραπείας, το παθητικό σκέλος μιας θεραπευτικής α-

γωγής. Ο χρήστης είναι το ενεργό μέλος ενός κοινόβιου, όπου παλεύει μαζί με τους άλλους πάνω στους ίδιους στόχους και σκοπούς. Αναπτύξαμε έτσι μια φιλοσοφία η οποία ενδεχόμενα δεν καλύπτει όλους τους ανθρώπους, καλύπτει όμως την ομάδα που ξεκίνησε και ίδρυσε αυτήν την θεραπευτική κοινότητα.

Η φιλοσοφία της "Ιθάκης", που σχετίζεται με τις αιτίες χρήσης των ναρκωτικών, είναι ότι το σύγχρονο αναπτυξιακό μοντέλο, έτσι όπως το βλέπουμε μέσα στις σύγχρονες κοινωνίες, είναι αντιανθρώπινο, παράλογο. Καταστρέφει βαθμιαία και τις εσωτερικές ανθρώπινες ανάγκες, αφού δεν ανταποκρίνεται σ' αυτές, αλλά και το ευρύτερο περιβάλλον του ανθρώπου, δηλαδή τη φύση. Αν θέλουμε να κάνουμε κάτι πρέπει ν' αλλάξουμε αυτή την πορεία. Η ανθρώπινη ύπαρξη δεν καλύπτεται με υλικές ανάγκες, οι υλικές ανάγκες είναι η κάλυψη της τροφής, της ένδυσης, ενός σπιτιού και άλλων πέντε βασικών πραγμάτων, αλλά πάρα πέρα ο άνθρωπος χρειάζεται την κάλυψη κάποιων συναισθηματικών αναγκών, όπως η αγάπη, το ενδιαφέρον, το πλησίασμα με τον άλλο, πράγματα δηλαδή που στη σύγχρονη κοινωνία τείνουν συνεχώς να εξαφανίζονται. Όσο αυτή η πορεία συνεχίζεται θα συσσωρεύει πόνο στην ανθρώπινη ψυχή, και σαν απάντηση το σύστημα θα είναι υποχρεωμένο να πλασάρει περισσότερα καταναλωτικά αγαθά, περισσότερες φαρμακευτικές ουσίες.

Να αρχίσουμε από τον εαυτό μας

Πιστεύω ότι είναι αναγκασμένο να το κάνει αυτό και για έναν επιπλέον λόγο, για να ναρκώνει την αντίδραση των ανθρώπων από κάτω. Αν θέλουμε να ανατρέψουμε αυτή τη λογική που μας έχουν επιβάλλει, θα πρέπει να αρχίσουμε από τον εαυτό μας, θα πρέπει να αρχίσουμε να ψάχνουμε τις αδυναμίες μας, γιατί πιστεύουμε ότι το σύστημα ποντάρει ακριβώς σ' αυτές.

Γιατί όσο υπάρχουν αυτοί οι άνθρωποι μ' αυτές τις συγκεκριμένες αδυναμίες και αυτά τα συγκεκριμένα προβλήματα θα υπάρχει και το σύστημα. Και όσο υπάρχει το σύστημα θα παράγει τέτοιους ανθρώπους. Υπάρχει δηλαδή μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα στις κοινωνικές δομές και τον άνθρωπο σαν μονάδα. Κι εμείς πιστεύουμε ότι μια ολοκληρωμένη επαναστατική πρόταση πρέπει να αφορά και τους δυο, και τις δομές και τον άνθρωπο. Ξεκινήσαμε λοιπόν αυτή την προσπάθεια πιστεύοντας, πραγματικά, ότι η πρότασή μας είναι επαναστατική, γιατί αν πάψει ο άνθρωπος να είναι υποχείριο αυτών των χειρισμών του συστήματος, τότε είναι δυνατόν να μιλάμε και για αλλαγή των δομών.

Αυτό είναι το μήνυμα της "Ιθάκης", γι' αυτό παλεύουμε, και αυτή είναι η πρόταση που κάνουμε στο χρήστη ναρκωτικών ουσιών. Όποιος πιστεύει ότι με το να πίνει φαρμακευτικές ουσίες δεν κάνει τίποτε άλλο από το να διαιωνίζει την ύπαρξη αυτού του συστήματος και αυτής της λογικής, δεν κάνει τίποτε άλλο από το να πλακώνει τα συναισθήματα που έχει μέσα του, τις ανθρώπινες ανάγκες του, τότε έχει μια θέση στην "Ιθάκη".

Η οργάνωση του κοινόβιου

Υπάρχει μια πλατιά οργάνωση της ζωής στην "Ιθάκη". Ένα κοινόβιο με 75 μέλη όπως είναι σήμερα η "Ιθάκη", δεν θα μπορούσε φυσικά να σταθεί χωρίς κάποια εσωτερική δομή, χωρίς κάποια οργάνωση της δουλειάς. Υπάρχουν σήμερα 5-6 ομάδες, που ασχολούνται με το φαγητό, την καθαριότητα, τις επισκευές, τους αγρούς, γιατί έχουμε και κότες, αγελάδες, κήπο απ' όπου παίρνουμε τα λαχανικά, μια ομάδα γραμματείας που ασχολείται με το τηλεφωνικό κέντρο, τις δακτυλογραφήσεις κλπ., μια δημοσίων σχέσεων και μια ακόμα που λέγεται "ομάδα συμβουλευτικού σταθμού", που πηγαίνει στα συμβουλευτικά κέντρα και μιλά μ' όσους πρόκειται να έρθουν,πριν ακόμα μπουν στην "Ιθάκη". Εδώ σημειώνω ότι για να έρθει κάποιος στην "Ιθάκη", πρέπει να πάει πρώτα σ' ένα από τα κέντρα ενημέρωσης,να πάρει μέρος σε κάποιες ομάδες και όταν ο ίδιος νοιώσει ώριμος και θέλει να μπει μέσα στη διαδικασία, αφού ενημερωθεί καλά για τους όρους λειτουργίας, τότε μπαίνει κατ' αρχήν στο κέντρο σωματικής αποτοξίνωσης.

Βέβαια μπορεί κάποιος να μπει στο κέντρο σωματικής αποτοξίνωσης απλά για να ξεπεράσει το σωματικό σύνδρομο σε ανθρώπινες συνθήκες και να μην αναγκάζεται να πάει σε ιδιωτικές κλινικές. Μετά,αφού το αποφασίσει, θα μπει στο κοινόβιο και εκεί θα γίνει μια ομάδα με τον καινούργιο και παλιά μέλη της "Ιθάκης", όπου αυτός θα πει τι θέλει και οι άλλοι θα πουν αν τον δέχονται ή όχι. Δεν θεωρούμε υποχρέωσή μας να δεχόμαστε τον οποιονδήποτε παρουσιάζεται. Και αυτό γιατί δεν είμαστε θεραπευτήριο. Διατυπώνουμε μια πρόταση και αυτός που έρχεται πρέπει να μας δώσει κάποια εχέγγυα ότι την ασπάζεται ή ότι θέλει να δωριστεί προς αυτή την κατεύθυνση. Πολλοί έρχονται, δεν σας το κρύβω, για τα δικαστήρια ή γιατί τους κυνηγά η μαμά τους και τους λέει "θα σου δώσω τρία εκατομμύρια αν τελειώσεις την αποτοξίνωση", δεν έρχονται όλοι από μια ένστικτη ανάγκη για βοήθεια.

Από τη στιγμή που θα μπει μέσα, σε μια από αυτές τις ομάδες που ανέφερα, χωρίς όμως πολλές ευθύνες, θα είναι όπως λέμε, κάτω-κάτω στην ιεραρχία. Η κάθε ομάδα έχει έναν υπεύθυνο και πάνω από τον υπεύθυνο είναι ένας συντονιστής, που συνήθως είναι ένα μέλος πολύ παλιό, το οποίο έχει πάνω από εννιά μήνες μέσα στο κοινόβιο και πάνω από τον συντονιστή υπάρχουν οι επόπτες, που αυτή τη στιγμή είναι πρώην χρήστες, παλιά δηλαδή μέλη που θεραπεύτηκαν, βγήκαν έξω, έζησαν και γύρισαν ως προσωπικό.

Όλη η μέρα περνά με την διεκπεραίωση κάποιων υποχρεώσεων που έχει ο καθένας, να μαγειρέψει, να καθαρίσει, υπάρχουν βέβαια διαλείμματα, υπάρχουν εναλλαγές, υπάρχει και διασκέδαση, υπάρχει μια ολοκληρωμένη κοινωνική ζωή.

Βέβαια, αυτό το ιεραρχημένο μοντέλο δεν θα διέφερε από την στρατιωτική ή τη δημοσιουπαλληλική ιεραρχία αν δεν είχε μια πολύ σημαντική ασφαλιστική δικλείδα : τρεις φορές τη βδομάδα η ιεραρχία καταργείται και τα μέλη της μπαίνουν σε μια ομάδα που την ονομάζουμε " ινκάουντερ" ή "γκρουπ αντιπαράθεσης" όπου μπορεί το ένα μέλος να ασκήσει κριτική στο άλλο, επί ίσοις όροις. Εκεί ο καθένας, άσχετα από την ιδιότητα που έχει στη δουλειά, μπαίνει σαν Φοίβος, Μαίρη κλπ. Αυτό που γίνεται εκεί είναι ότι εστιάζονται κάποιες αντιπαραθέσεις πάνω σε συγκεκριμένα άτομα και παράλληλα ελέγχεται ο τρόπος άσκησης της εξουσίας. Αν εγώ για παράδειγμα είμαι ένας πολύ αυταρχικός διευθυντής, εκεί θα βγουν κάποια μέλη της ομάδας και θα μου πουν "κοίταξε Φοίβο, είσαι πολύ αυταρχικός,ή κάνεις κακή χρήση της εξουσίας, ή παίζεις παιχνίδια δύναμης, κι αυτό θα πρέπει να τ'αλλάξεις".

Αυτό το γκρουπ έχει ένα βασικό κα-

νόνα. Εμείς τον λεμε "κανόνα του αλόγου" όπως τον ονόμασαν οι πρώην τοξικομανείς. Λέει λοιπόν αυτός ο κανόνας ότι αν σήμερα βρεις κάποιον στο δρόμο και σου πει ότι μοιάζεις με άλογο, μπορείς να γελάσεις. Αν πας παρακάτω και βρεις άλλον ένα να σου το πει, ίσως να γελάσεις, αλλά λίγο πιο σκεπτικός. Αν βρεις όμως και τρίτο και τέταρτο που σου πει το ίδιο, πρέπει το ταχύτερο δυνατό να πας ν' αγοράσεις σαμάρι. Αυτό σημαίνει ότι, μέσα σε μια ανθρώπινη ομάδα, το κλειδί της αυτογνωσίας σου, της αλλαγής της συμπεριφοράς σου προς το καλύτερο, είναι η υπόλοιπη ομάδα. Μπορείς δηλαδή να την χρησιμοποιήσεις σαν έναν καθρέπτη που σου δίνει ένα feed back για τα ελαττώματά σου και τα πλεονεκτήματά σου. Και εν πάσει περιπτώσει αν όλη η ομάδα σού λέει ότι είσαι άλογο, είναι τόσο σίγουρο ότι είναι έτσι ώστε το καλύτερο που έχεις να κάνεις είναι να αγοράσεις σαμάρι

Πιστεύω ότι δεν υπάρχει μεγαλύτερος φασισμός από αυτόν που ασκεί ένας χαρισματικός ηγέτης σε μια ομάδα που λειτουργεί χωρίς καμιά διαδικασία. Δεν θα ξεχάσω ποτέ όταν ήμουν στη Γερμανία σε ένα αντιψυχιατρικό μοντέλο, όπου έμπαινε και η καθαρίστρια στην ομάδα για να συναποφασίσει, από θεραπευτικά μέχρι οτιδήποτε άλλο, την έκπληξη που είχε στο πρόσωπό της μετά το τέλος της συνεδρίασης, όπου φυσικά της είχαν περαστεί όλες οι απόψεις του ψυχολόγου και του ψυχίατρου, αφού αυτή ψήφιζε μόνο. Κι από τη μια μεριά ήταν ευχαριστημένη που ψήφιζε, από την άλλη όμως κάτι δεν της πήγαινε καλά, που δεν μπορούσε να το συνειδητοποιήσει. Κάπου δηλαδή αισθανόταν ότι την χειρίζονταν οι άλλοι οι πιο πονηροί και οι πιο χαρισματικοί, αλλά πάντα θυμάμαι, ήταν ευχαριστημένη. Εγώ τότε ήμουν απ' αυτούς που ήταν ευχαριστημένοι απ' αυτή τη ...δημοκρατική διαδικασία, γιατί σαν ειδικός πέρναγα τις απόψεις μου, δεν είχα συνειδητοποιήσει ποτέ ότι μια ομάδα για να είναι δημοκρατική δεν μπορεί ποτέ να λειτουργήσει στο επίπεδο της αντιπαράθεσης των επιχειρημάτων, γιατί εκεί όποιος έχει το προτέρημα να κάνει ισχυρότερες εκλογικεύσεις, όποιος έχει το χάρισμα να έχει ισχυρότερο μυαλό, θα επιβληθεί.

Στα "ινκάουντερ" της "Ιθάκης" δεν γίνεται διαλογική συζήτηση. Μπορεί λοιπόν όταν εγώ μπω εκεί να μου πει οποιοσδήποτε ότι είμαι αυταρχικός και

να αρχίσω εγώ με χιλιάδες επιχειρήματα να εξηγώ γιατί δεν είμαι αυταρχικός και να πείθω γι' αυτό, αλλά κανένας δεν μ' ακούει. Αυτό που έχει σημασία μέσα σ' αυτό το γκρουπ είναι το κατά πόσο αισθάνονται αυτά που λέω ή όχι. Αυτό που θέλει να ξέρει η ομάδα είναι τι κρύβεται πίσω απ' αυτή την αυταρχικότητα και όχι οι δικαιολογίες που θα φέρω. Ποιές ανάγκες μου επιβάλλουν αυτή την κακή χρήση της εξουσίας.

Αυτό που περιμένουν τα μέλη της ομάδας είναι να σε αισθανθούν, να αισθανθούν τον πόνο που βγαίνει από σένα, απ' αυτή την κακή συμπεριφορά σου. Αυτό κάνει τους ανθρώπους ίσους μέσα σ' αυτά τα "ινκάουντερ" κι αυτή η ισότητα των ανθρώπινων συναισθημάτων είναι πέρα από κάθε αμφιβολία γιατί την έχουμε βιώσει εκεί μέσα. Δεν μπορεί κανένας, όσο χαρισματικός και αν είναι, να κοροϊδέψει ένα τέτοιο γκρουπ. Αυτοί περιμένουν να δουν την ανθρώπινη διάστασή σου, ότι πονάς και ότι κλαις. Μπορεί να τους μιλάς για μισή ώρα και να σε γράφουν, κι αυτό συμβαίνει, γιατί μέσα στο γκρουπ δεν υπάρχει κανένας απολύτως κανόνας, εκτός από όχι ναρκωτικά, σεξ και βία. Οτιδήποτε άλλο μπορεί να το κάνει κανένας. Μπορεί να κατεβάσει το βρακί του και να στο δείχνει για να σου εκφράσει την απόρριψη αυτών που λες. Σημασία έχει ότι για να νοιώσει αυτό που λες πρέπει να νοιώσει το συναίσθημά σου και για να το κάνει αυτό πρέπει να νοιώσει αυτό που έχεις πίσω από τις επιχειρηματολογίες, τις ανθρώπινες ανάγκες σου. Αυτό καθιστά, νομίζω, το "ινκάουντερ" ένα πολύ δημοκρατικό γκρουπ.

Κατάλαβα τότε γιατί οι ψυχίατροι και οι διάφορες βεντέτες του ψυχιατρικού κατεστημένου έβαλλαν με τόση λύσσα ενάντια στο μοντέλο που λέγεται ιεραρχημένη θεραπευτική κοινότητα. Και το '60 στην Αμερική έλεγαν "εδώ δεν μπορούμε να τους θεραπεύσουμε εμείς, είναι ποτέ δυνατόν, τοξικομανείς να θεραπεύσουν τοξικομανείς." Ο Τζακ Ντέντερι, ένας πρώην αλκοολικός που είχε και την ιδέα της οργάνωσης αυτού του κοινόβιου, τους είχε απαντήσει έτσι : "Δεν θα καταλάβετε ποτέ γιατί δεν είσασταν πρώην χρήστες".

Ν.Π. «ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ»

Εισήγηση του Νίκου Γιαννόπουλου, αντιπρόεδρου του σωματείου εργαζομένων, σε συζήτηση που έγινε στις 30/1 στο Κέντρο Εναλλακτικής Πληροφόρησης και Δράσης.

«Δεν θέλουμε μερικά, τα θέλουμε όλα»

Για να μην μείνουμε σε μια ξερή ενημέρωση γύρω από την απεργία, ίσως θα χρειαζόταν μια αρκετά μεγάλη εισήγηση που θα έπιανε την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο χώρος της υγείας κοινωνικά, ιδεολογικά, οργανωτικά, τι τάσεις υπάρχουν στην υγεία σήμερα κλπ., για να μπορέσουμε να καταλάβουμε τι σημαίνει μια μαζική κίνηση, όπως μια απεργία, μέσα σ' αυτή την περίοδο.

Δεν ξέρω αν η δική μου εισήγηση μπορεί να καλύψει σ' όλη την ευρύτητα το θέμα. Θα κάνω ορισμένες παρατηρήσεις και στη συνέχεια θα μιλήσω για την απεργία.

Κατ' αρχήν ανεξάρτητα από το αν υπάρχει αυτή την περίοδο μια κίνηση στα Νοσοκομεία Παίδων η οποία πιθανόν να πυροδοτήσει κινήσεις και σ' άλλα νοσοκομεία, μια γενική παρατήρηση που μπορούμε να κάνουμε είναι ότι ο χώρος της υγείας είναι απ' τους πιό ηττημένους σε ιδεολογικό και κοινωνικό επίπεδο. Είναι ηττημένος πολύ νωρίς και απ' την αρχή της μεταπολίτευσης, ακριβώς γιατί είναι από τους χώρους όπου πέρασε η κυρίαρχη ιδεολογία του κοινωνικού λειτουργήματος. Ιδεολογήματος που χρησιμοποιήθηκε πάρα πολύ για να περάσει η εντατικοποίηση στον υγειονομικό χώρο αλλά και για να μεγαλώσει ο κοινωνικός κατακερματισμός, η διάσπαση κλπ.

Παράλληλα μ' αυτού του τύπου την ιδεολογική ήττα υπάρχει μια εξαιρετικά μεγάλη οργανωτική διάσπαση, είναι ο χώρος με τις περισσότερες ομοσπονδίες — υπάρχουν πέντε — και μιας πολύ μεγάλης κοινωνικής διαστρωμάτωσης, αρχίζοντας από τα πιο φτωχά και προλεταριακά στρώματα και φτάνοντας στα πιο υψηλόμισθα και ενσωματωμένα στις πιο ψηλές βαθμίδες του συστήματος.

Παρ' όλα αυτά, στο χώρο της υγείας παρουσιάζονται, ειδικά την τελευταία εικοσαετία, πολύ ενδιαφέρουσες κινήσεις και εξελίξεις. Το ένα είναι το ίδιο το νοσοκομείο. Το νοσοκομείο στην Ελλάδα είναι κατά τεκμήριο ο μαζικότερος εργασιακός χώρος. Δεν ξέρω αν υπάρχουν πάνω από πέντε εργοστάσια τα οποία να έχουν πάνω από 2.000 εργαζόμενους όπως έχουν τα νοσοκομεία και μάλιστα συγκεντρωμένους τόσο πολύ όσο σ' ένα νοσοκομείο. Το δεύτερο είναι ότι ενώ πριν τη χούντα τα νοσοκομεία ήταν από τους πιο συντηρητικούς χώρους, επειδή ήταν κυρίως κοινωνικο-προνοιακά ιδρύματα υπό την εποπτεία της βασίλισσας, στη συνέχεια επειδή το νοσοκομείο ανοίχτηκε, κάλυψε και τους τρεις τομείς περίθαλψης (πρωτοβάθμιο, δευτεροβάθμιο και τριτοβάθμιο), και γιατί μπήκαν πάρα πολλοί από τις νέες ηλικίες και ανέβηκε το μορφωτικό επίπεδο, ειδικά στον νοσηλευτικό κλάδο, όταν άνοιξαν οι σχολές των ΤΕΙ, όλα αυτά κατάφεραν ένα πλήγμα στην στρατιωτικοποίηση που υπήρχε, στην ιεραρχία κλπ.

Σήμερα βρισκόμαστε σε μια κατάσταση όπου γενικά, το υγειονομικό κίνημα δεν έχει μια ενιαία — έστω σε διεκδικητικό επίπεδο — στρατηγική. Ειδικά μετά την μεγάλη ήττα του ιατρικού κινήματος δεν μπορούμε να μιλάμε, τουλάχιστον για την αμέσως επόμενη περίοδο, για συγκρότηση ενός κοινωνικού υγειονομικού κινήματος που να ξεπερνάει κάπως τις αμυντικές διεκδικήσεις και να έχει μια κοινωνική απεύθυνση, ριζοσπαστισμό κλπ. Οι τελευταίοι σοβαροί αγώνες που έγιναν σε νοσοκομεία ήταν πολύ πριν από την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία· η τελευταία μεγάλη απεργία ήταν το καλοκαίρι του 1978. Έκτοτε, επειδή μάλιστα τα νοσοκομεία αποτέλεσαν κατ' εξοχήν χώρο ρουσφετολογικής επένδυσης του ΠΑΣΟΚ — έβαλε δεκάδες χιλιάδες ανθρώπους — έχουμε μια διάλυση, υποχώρηση των συνδικαλιστικών αγώνων.

Τα τελευταία δυο χρόνια παρατηρείται στα νοσοκομεία μια φοβερή συρρίκνωση του εισοδήματος των εργαζομένων και μια εντατικοποίηση των ρυθμών δουλειάς τους με πρόσχημα την ένταξη όλων των μεγάλων νοσοκομείων στο δημόσιο τομέα. Το κρατιστικό αυτό μοντέλο του ΠΑΣΟΚ, από τη μια το ΕΣΥ σαν κοινωνικοποίηση της φτώχειας και εντατικοποίηση και από την άλλη η λιτότητα μέσω της μείωσης των κοινωνικών δαπανών, στα νοσοκομεία πια εφαρμόζονται με τον πιο χοντρό τρόπο.

Το Ν.Π. «Αγία Σοφία»

Έτσι, τον τελευταίο χρόνο στο δικό μας νοσοκομείο, στο "Αγία Σοφία", αρχίζει μετωπική επίθεση απέναντι τόσο στους ρυθμούς δουλειάς όσο και στο εισόδημα των εργαζομένων. Εμείς εντασσόμαστε στο δημόσιο πέρυσι και από φέτος αρχίζουν οι περικοπές στους μισθούς οι οποίες φτάνουν — φτάνανε μάλλον, γιατί τώρα αναιρέθηκαν — σε καταπληκτικά ποσά, μέχρι 25-30.000 δρχ. το μήνα για έναν εργαζόμενο.

Εδώ θα γυρίσουμε λίγο πίσω για να δούμε τι σημαίνει Νοσοκομείο Παίδων. Στο Ν.Π. δουλεύουν 2.000 άτομα, γύρω στα 1.600 μη ιατρικό προσωπικό και καμιά 300αριά γιατροί. Επειδή έχει πανεπιστημιακές κλινικές, το ιατρικό κομμάτι είναι αρκετά κατακερματισμένο και διαλυμένο, χαρακτηριστικά στο σωματείο — και θεωρείται μεγάλη κατάκτηση σε σχέση μ' άλλα νοσοκομεία — είναι γραμμένοι 60 γιατροί. Στις απεργίες που έκανε η ΕΙΝΑΠ το ποσοστό συμμετοχής των γιατρών ήταν ελάχιστο. Από το 1974 μέχρι το 1988 την απόλυτη πλειοψηφία στο σωματείο την είχε η ΠΑΣΚΕ. Το σωματείο είχε εκφυλιστεί, υπήρχε μια υπολανθάνουσα αγανάκτηση του προσωπικού απέναντι σε πολλά πράγματα που γίνονταν. Όπως είναι η κανονική συνδικαλιστική εργοδοσία, η απόλυτη δηλαδή διακυβέρνηση του νοσοκομείου από τους συνδικαλιστές, τρομοκρατία, υποταγή του κόσμου και φυσικά ένας καταπληκτικός ρουσφετολογικός μηχανισμός, αν σκεφτούμε ότι μεταξύ '81 και '88 υπερδιπλασιάστηκε ο αριθμός του προσωπικού του νοσοκομείου. Το σωματείο είχε το '81 730 μέλη και τώρα 1570. Βέβαια όλο αυτό το ρουσφετολογικό σύστημα συνδυαζόταν με μικροπαροχές πότε στον ένα κλάδο, πότε στον άλλο, εξυπηρετήσεις και φυσικά φοβερή φοβία και ανασφάλεια που καλλιεργούσε μια υποταγή, μια διάλυση στον κόσμο και φυσι-

κά την περιθωριοποίηση των πιο ριζοσπαστικών δυνάμεων μέσα στο νοσοκομείο. Στην αντιπολίτευση υπήρχε από τη μια η δεξιά, η οποία είχε μια παράδοση στο νοσοκομείο χωρίς όμως καμιά ιδιαίτερη κοινωνική βαρύτητα, επειδή ήταν περιορισμένη σε παλιούς κλάδους, διοικητικούς , γενικά παρασιτικούς, χωρίς καμιά επιρροή ή βαρύτητα στο μηχανισμό κίνησης του νοσοκομείου. Απ΄την άλλη το ΚΚΕ (ανύπαρκτο μέχρι το 1981, ενώ στη συνέχεια συγκροτείται με βάση κυρίως τον νοσηλευτικό κλάδο) είχε από την μια την πολιτική που όλοι ξέρουμε, από την άλλη όμως είχε έναν ειδικό συντηρητισμό που υπάρχει στους συνδικαλιστές του νοσηλευτικού χώρου : αποδοχή του κοινωνικού λειτουργήματος, της εύρυθμης λειτουργίας του ιδρύματος, σεβασμό σε διάφορα ιεραρχικά μοντέλα ως τα πιο ακραία π.χ. η νοσοκόμα πρέπει να φοράει και το καλοκαίρι καλσόν.

Εμείς σαν συσπείρωση συγκροτηθήκαμε το ΄81, βγάλαμε πέρα μόνοι μας όλη την άγρια περίοδο της πασοκικής βαρβαρότητας, την εποχή των μεγάλων προσλήψεων, της ιδεολογικής τρομοκρατίας κλπ, κρατώντας καποιες δυνάμεις με δυο βασικά προβλήματα. Το ένα ότι ενώ είχαμε αρκετά μεγάλη σπήχηση μέσα στο νοσοκομείο είμασταν ιδεολογικά περιθωριοποιημένοι και από την άλλη είχαμε ένα πρόβλημα απεύθυνσης και δεσμών με κάποια ειδικά κομμάτια του νοσοκομείου. Γύρω στο 1985 εμείς αρχίζουμε μια αντεπίθεση στην οποία καταφέρνουμε σιγά-σιγά να τραβήξουμε και κάποια άλλα κομμάτια. Είναι την εποχή που μπαίνουμε στο δημόσιο και άρχισε να φαίνεται ότι σε 1-2 χρόνια θα έχουμε χοντρές περικοπές μισθών κλπ. Αυτή η αντεπίθεση έγινε με πολλούς τρόπους, με έκδοση εφημερίδας, με δημιουργία επιτροπών, με ανοιχτές συγκρούσεις μέσα στο νοσοκομείο κλπ. Κάποια στιγμή αποδίδει γιατί φαίνεται ότι αυτά τα ζητήματα που βάζαμε είχαν βάση και παρατηρείται έτσι σε μια πρώτη φάση μια μετατόπιση καθαρά εκλογική από το ΠΑΣΟΚ προς εμάς. Σε πρώτη φάση αυτή δημιουργεί μια ισχυρή αντιπολίτευση αλλά δεν καταφέρνει να πάρει το σωματείο από τα χέρια της ΠΑΣΚΕ. Τότε παίρνουμε μια απόφαση, που είχε μάλιστα κριτικαριστεί από αρκετά κομμάτια, να προχωρήσουμε σε μια συνεργασία με το ΚΚΕ και το ΚΚΕεσ. με αποκλειστικό στόχο να χάσει το ΠΑΣΟΚ την απόλυτη πλειοψηφία. Μετά από πολλές συζητήσεις που έγιναν και μέσα στο Ν. Παίδων και με άλλους συνδικαλιστές και με ομάδες του χώρου, γιατί ήταν μια απόφαση αρκετά προβληματική, κάνουμε μια συνεργασία, "Αγωνιστικό Μέτωπο" το ονομάσαμε, το οποίο καταφέρνει οριακά να κάνει το ΠΑΣΟΚ να χάσει την απόλυτη πλειοψηφία. Αμέσως μετά δρομολογούνται διάφορες εξελίξεις, αρκετά γρήγορες, διότι ένα δυναμικό που όλα τα προηγούμενα χρόνια ασφυκτιούσε, με το που είδε ότι το ΠΑΣΟΚ χάνει την πλειοψηφία απόκτησε μια τρομακτική αυτοπεποίθηση. Εκείνη η περίοδος είναι που εφαρμόζονται και οι περικοπές στους μισθούς και τα πρώτα διατάγματα που θεσμοθετούσαν την εντατικοποίηση της δουλειάς του προσωπικού και εκεί αρχίζει και φτιάχνεται το πλαίσιο για τη μεγάλη απεργία.

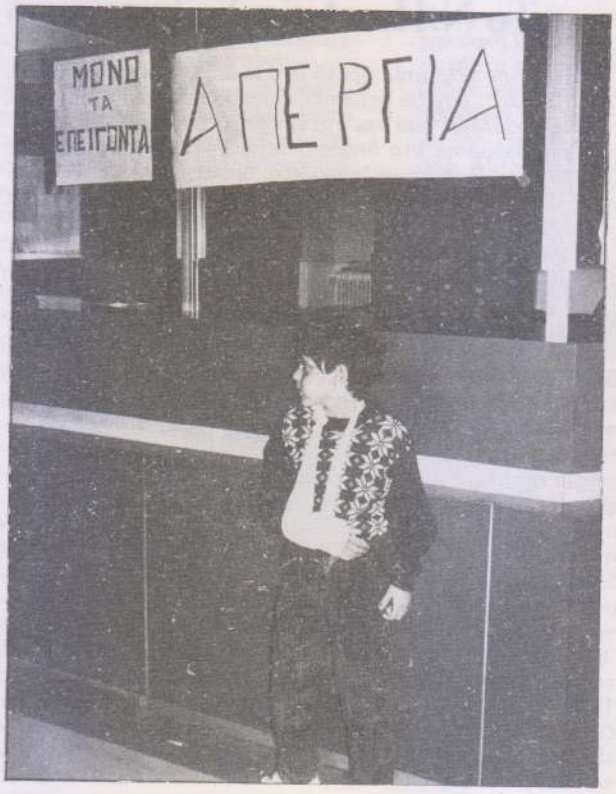

Η μεγάλη απεργία

Για να μιλήσουμε λίγο για αυτή την απεργία, κατ΄ αρχήν πρέπει να εξηγήσω ορισμένα πράγματα. Το ένα είναι ότι ήταν μια απεργία αμυντική. Ήταν μια απεργία που αφορούσε περικοπές στους μισθούς και αύξηση του προσωπικού. Είχε μέσα της ένα αίτημα που ήταν αρκετά επιθετικό. Μπαίνοντας στο δημόσιο μειώθηκαν οι ώρες δουλειάς μας, από 40 έφτασαν τις 37,5. Το βασικό μας αίτημα ήταν να μην μειωθούν οι αποδοχές μας και να μείνουν ίδιες με παλιότερα. Κι αυτό το πετύχαμε. Ήταν βέβαια το τελευταίο αίτημα που είχε απομείνει, αυτό που αρνιόταν ο Κακλαμάνης. Το κατακτήσαμε την 59η μέρα και σταματήσαμε την απεργία. Η πολιτική που ακολουθήσαμε κατά την διάρκεια της απεργίας ήταν η εξής :

Το ένα ήταν ότι βάζαμε απλά αιτήματα κατανοητά από τον κόσμο. Αιτήματα που να μπορεί να αισθάνεται ο μέσος εργαζόμενος ότι μπορεί να τα κερδίσει. Το δεύτερο ήταν μια αδιάλλακτη στάση, τουλάχιστον από την πλευρά μας και αυτό είχε επιβληθεί και σαν συσχετισμός μέσα σ΄ όλο το συμβούλιο και στην απεργιακή επιτροπή που φτιάχτηκε στη συνέχεια. Δεν υπήρχε περίπτωση να υποχωρήσουμε αν δεν πετυχαίναμε όλα μας τα αιτήματα. Αν με ρωτούσαν εμένα γιατί αυτή η απεργία διήρκεσε, κείνο που θα΄λεγα μ΄ένα χοντροκομμένο τρόπο είναι γιατί είχε πειστεί ο κόσμος ότι μπορεί να νικήσει, με αποτέλεσμα όλα τα υπόλοιπα πράγματα να παίρνουν κατά τη διάρκεια της απεργίας έναν δευτερεύοντα χαρακτήρα και να υπάρχει μόνιμα μια κοινωνική και ιδεολογική ραχοκοκαλιά η οποία έβλεπε ότι σε 2-3 μήνες, όσο και να κρατούσε η απεργία, θα νικούσε. Σ΄ αυτή την κατεύθυνση είχαμε κάνει ορισμένες εκτιμήσεις οι οποίες αποδείχτηκαν σωστές. Το ένα είναι ότι θάπρεπε πάση θυσία, για να μπορέσει να κρατηθεί η απεργία και να νικήσει, να μην κοπούν μεροκάματα της απεργίας. Αυτό το πράγμα το καταφέραμε . Σ΄ αυτό μας βοήθησε φυσικά και μια ευνοϊκή συγκυρία, ότι όλο το προσωπικό της μισθοδοσίας ήταν μέλη ή φίλοι της συσπείρωσης και πήραν απόφαση ότι αν επιβληθεί ή έρθει άλλο προσωπικό να κάνει περικοπές στα ημερομίσθια των απεργών θα σταματήσουν να πληρώνουν και τους απεργοσπάστες αλλά και τους γιατρούς. Αυτή η γραμμή κράτησε ως το τέλος και δεν κόπηκε ούτε ένα μεροκάματο κατά τη διάρκεια της απεργίας με αποτέλεσμα να έχουμε πολύ πιο ευνοϊκούς όρους για να διαπραγματευτούμε.

Το δεύτερο πράγμα το οποίο έγινε είναι ότι δώσαμε μια βαρύτητα και αυτό είναι ζήτημα προσανατολισμού που είχαμε από πάντα στη συσπείρωση, στο ποιοί κλάδοι απεργούν : Στο νοσοκομείο εξ αρχής υπήρχαν περίπου 250 απεργοσπάστες παλιοί, γέροι, φοβισμένοι, ταλαίπωροι κλπ. Εμείς σε εκείνο που δώσαμε το βάρος ήταν να απεργήσουν τα τμήματα που αποτελούσαν τη ραχοκοκαλιά του νοσοκομείου. Μέχρι τέλους απεργούσαν περίπου 70% του προσωπικού. Και το 50% να απεργούσε πάλι η απεργία θάχε καταλυτικό αποτέλεσμα γιατί απεργούσε όλος ο κόσμος που κινεί το νοσοκομείο. Απεργούσε το νοσηλευτικό με συντριπτικά ποσοστά 95%, τα εργαστήρια με 90%, όλα τα νευραλγικά γραφεία, της εισαγωγής, η μισθοδοσία, η μηχανογράφηση, το αρχείο, απεργούσαν όλα τα κομμάτια που είχαν σχέση με τον κόσμο.

Η γραμμή που ακολουθήσαμε κατά τη διάρκεια της απεργίας και ήταν σημαντικό, το είχαμε δει σ' όλες τις παλιές απεργίες, ήταν να προσπαθούμε ακόμα και με τρόπους που ψιλουπονόμευαν την απεργία, να κρατήσουμε μια καλή σχέση μ' όλο τον κόσμο που ερχόταν στο νοσοκομείο. Αυτό δεν γινόταν μόνο μ' ένα δημοσιο-σχεσίτικο τρόπο αλλά έγινε και ένας διαχωρισμός. Είπαμε ότι δεν θα δουλέψει το νοσοκομείο όσον αφορά την διακίνηση ώστε να μπλοκαριστεί όλο το πελατειακό σύστημα των γιατρών (έλα στο Ν. Παίδων να σε βάλω εγώ να μην τρέχεις κλπ.). 3.000 προγραμματισμένα ραντεβού ακυρώθηκαν. Αντίθετα όλα τα περιστατικά, όλες οι ιατρικές πράξεις που είχαν το στοιχείο της κοινωνικής ευαισθησίας, παιδιά με μεσογειακή αναιμία κλπ., δουλέψανε 100%. Μάλιστα είναι χαρακτηριστικό ότι παρ' όλο που έμπαινε από τους δεξιούς ειδικά αυτό το πράγμα, να λειτουργήσουμε δηλαδή εκβιαστικά και ίσως έτσι να είχε λυθεί η απεργία νωρίτερα, από την πλευρά τη δική μας και μετά του ΚΚΕ είχε μπει βέτο ότι δεν θα χρησιμοποιήσουμε κοινωνικούς εκβιασμούς για να κοντράρουμε την κυβέρνηση. Αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί ένα κοινωνικό ρεύμα υπέρ της απεργίας που φαινόταν και από τις εφημερίδες. Δηλαδή όλοι οι γονείς να υπογράφουν υπέρ της απεργίας ή, να κάνουν ολόκληρη παρέμβαση οι σύλλογοι μεσογειακής αναιμίας. Φτιάχτηκε ένα τέτοιο μέτωπο πραγματικό ή συμβολικό, όμως φτιάχτηκε.

Το τρίτο πράγμα που κάναμε ήταν η παράλυση των οικονομικών υπηρεσιών του νοσοκομείου, με τον πιο ακραίο τρόπο. Κατά τη διάρκεια της απεργίας δεν πληρώθηκε τίποτα. Καταργήθηκαν οι θέσεις, καταργήθηκαν οι εξετάσεις επί πληρωμή, καταργήθηκαν τα εξιτήρια και όλο το πελατειακό σύστημα των γιατρών, μπλοκαρίστηκαν πλήρως οι προμήθειες και αυτό δημιούργησε μια οικονομική πίεση στο νοσοκομείο αρκετά μεγάλη. Την πρώτη περίοδο, το πρώτο εικοσαήμερο, ήταν μια απεργία καλή, μια απεργία που ο κόσμος συμμετείχε σε μεγάλο βαθμό, ερχόταν στο σωματείο, κατέβαινε στις συγκεντρώσεις και γενικά ήθελε να παλέψει. Υπήρχε μια αυτοπεποίθηση, αλλά, δεν ήταν τίποτα το ιδιαίτερο. Ήταν, αυτό που λέμε, μια κλασική απεργία. Σε δεύτερη φάση ειδικά μετά την αποχώρηση της ΠΑΣΚΕ αρχίζει και γίνεται μια απεργία που έχει έντονο στο εσωτερικό της, το διεκδικητικό και το πολιτικό στοιχείο. Αρχίζει μια κόντρα στο εσωτερικό, αρχίζει μια πολιτικοποίηση, μαζικοποιούνται οι γενικές συνελεύσεις. Η τρίτη φάση, κατά τη γνώμη μου, είναι καταπληκτική. Εκεί πια η απεργία είναι μεγάλη. Έχει βγει ένα δυναμικό ποσοτικά και ποιοτικά εξαιρετικά ενδιαφέρον. Τετρακόσια άτομα, που δεν λείπουν ούτε μια στιγμή από το νοσοκομείο, που είναι σε όλες τις γενικές συνελεύσεις, δίνουν μάχη σ' όλα τα επίπεδα δηλαδή να έρχεται ο κόσμος και να λέει : "φέρε μια προκήρυξη να πάω να την μοιράσω στο ΚΑΤ ή στους Αγ. Ανάργυρους, σε νοσοκομεία που δεν τα έχω ακούσει ποτέ μου. Αυτό είναι το δυναμικό που, πραγματικά, επέβαλε κι όλες τις συγκεκριμένες νίκες. Είναι χαρακτηριστικό πόσο σημαντική ήταν για το Ν. Παίδων, που δεν είχε δει ποτέ ούτε πηλίκιο αστυφύλακα, η κατάληψη στο υπουργείο υγείας. Την πρόταση αυτή είχαμε βάλει εμείς σα συσπείρωση, δεκαπέντε μέρες πριν. Δεν τη δεχόταν κανένας στο ΔΣ, την ξαναβάλαμε, δεν την είχαμε βάλει ανοιχτά σε καμιά γενική συνέλευση, γιατί δεν θέλαμε μια πόλωση αφού είχαμε και την ΠΑΣΚΕ. Κάποια στιγμή τη δέχεται το ΚΚΕ, αρχίζουμε και τη βάζουμε μπροστά και κει μας βάζει βέτο η δεξιά ότι αν γίνει κάτι τέτοιο εμείς τη σπάμε την απεργία. Τελικά κάνουμε τη πορεία. Χωρίς να είναι και για μας καθαρό, απλώς έχουμε προετοιμάσει την κατάληψη λίγο τεχνικά, έχουμε στείλει κάποιο κόσμο μέσα να είναι έτοιμος κλπ. Όταν φτάσαμε στην πόρτα του υπουργείου υπήρχε τέτοιος δυναμισμός που χρόνια είχα να δω τέτοιο πράγμα. Είναι ζήτημα, εάν εμείς είπαμε εκείνη τη στιγμή : "άντε να κάνουμε την κατάληψη". Δεν θυμάμαι καν αν το είπαμε. Απλώς είμασταν μπροστά-μπροστά. Υπήρχε ένα δυναμικό πάρα πολύ μεγάλο, το οποίο από ένα σημείο και μετά αυτό που λέγαμε εμείς "δεν θέλουμε μερικά τα θέλουμε όλα", είχε αρχίσει να το κάνει πολιτική της συνέλευσης. Χαρακτηριστικά, όταν δυο μέρες πριν σταματήσει η απεργία, μας φέραν την υπουργική απόφαση που ενέκρινε τις υπερωρίες μας, τη φέραμε στη γενική συνέλευση ήταν τέτοιο το κλίμα που έγινε χαμός. Πεταγόντουσαν τσάντες, ζακέτες και όταν αρχίσαμε και φωνάζαμε εμείς "δεν θέλουμε υπουργικές αποφάσεις, θέλουμε τα λεφτά μας" πέρασε η απόφαση για συνέχιση της απεργίας ενώ είχε έρθει η υπουργική απόφαση (ήταν σίγουρα πράγματα) μ' ένα ποσοστό 50 με 70%. Υπήρχαν δηλαδή τις τελευταίες 15 μέρες στην απεργία όλα τα χαρακτηριστικά του ριζοσπαστισμού, της συμμετοχής, του αντιιεραρχισμού, ένα σπάσιμο σε απεργοσπάστες, τρομοκρατία προϊσταμένων κλπ., που αντιστοιχεί σε μια πραγματικά μεγάλη μεταπολιτευτική απεργία.

Θέλω μόνο να κάνω δυο παρατηρήσεις γι' αυτή την απεργία.

Γυναικείος ριζοσπαστισμός

Η πρώτη, που κατά τη γνώμη μου, είναι και η μεγαλύτερη και η πιο σημαντική είναι το ζήτημα του γυναικείου ριζοσπαστισμού στην απεργία. Στο νοσοκομείο το 75% είναι γυναίκες, ως επί το πλείστον νέες. Θα βάλω δυο-τρια στοιχεία μόνο, χωρίς καμιά θεωρητικοποίηση. Το ένα είναι ότι μέσα στην απεργία βγήκε κείμενο υπογραφών απ' όλες τις τραπεζοκόμες των ορόφων με το οποίο ήθελαν να καταργήσουν από μόνες τους τα υποτιμητικά στοιχεία της στολής, το καπέλο και τέτοια. Υπήρχε ένα πραγματάκι μέσα στην απεργία, πέρα από τη συμμετοχή στο σωματείο, όπου από ένα σημείο και μετά, το έβλεπες, το ζούσες. Ήταν η σχέση με την οικογένεια. Γυναίκες οι οποίες ερχόντουσαν, δουλεύανε στο νοσοκομείο και μετά πηγαίνανε στο σπίτι με τα παιδιά. Πόσους καυγάδες, εγώ τουλάχιστον, παρακολούθησα, επιθετικότερους καθώς περνούσαν οι μέρες, με ταλαίπωρους άντρες που έπαιρναν τηλέφωνο κλπ. Θάταν πάνω από πενήντα.

Το δεύτερο πράγμα ήταν το θέμα της οργάνωσης του χρόνου. Έβλεπες, όσο περνούσαν οι μέρες τις συζητήσεις "Μετά την απεργία τι;". Τι θα γίνει με την επιτροπή, τι γίνεται με τον παιδικό σταθμό του νοσοκομείου, τι γίνεται με τις εκδηλώσεις; Και πάνω απ' όλα τον τσαμπουκά σε σχέση με τους άντρες. Πιστεύω ότι ίσως ο γυναικείος ριζοσπαστισμός είναι αυτό που στο Ν. Παίδων, θα μείνει σαν ιδεολογική και κοινω-

συνέχεια στην σελίδα 79

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΜΙΑΣ ΑΠΕΡΓΙΑΣ

Το κείμενο που δημοσιεύουμε παρακάτω είναι αποσπάσματα της εισήγησης των καθηγητριών Ελένης Ατζουλάτου, Τασούλας Βελβενιώτη, Χριστίνας Χαιροπούλου και Γιούλης Παπαλεωνίδα που παρουσιάστηκε στο τριήμερο συζήτησης εκπαιδευτικών και συνδικαλιστικών προβλημάτων που οργανώθηκε από ανθρώπους που πλαισίωσαν την Επιτροπή Πρωτοβουλίας Εκπαιδευτικών για την απεργία στις εξετάσεις, που έγινε στις 14-15-16 Οκτώβρη 1988.

Το ερώτημα "πού οφειλόταν η καθολική συμμετοχή στην απεργία", απασχόλησε όχι μόνο εμάς τους καθηγητές αλλά και όλο τον υπόλοιπο κόσμο. Και - για να πούμε την αλήθεια - ένας από τους λόγους που μετέστρεψαν τα αισθήματα και κέντρισαν το ενδιαφέρον του κόσμου προς την απεργία μας ήταν ακριβώς αυτά τα εντυπωσιακά ποσοστά του 90% μέχρι και 98%.

Πιστεύουμε ότι και η καθολική και η ενεργή συμμετοχή ήταν αποτέλεσμα πολλών παραγόντων που λειτούργησαν συνδυασμένα και έδωσαν τη μεγάλη απεργία των 37 ημερών.

1. Βάση εκκίνησης και αφετηρία για τη διαδικασία που προετοίμασε και ωρίμασε τους καθηγητές ώστε να προχωρήσουν σ' αυτή την απεργία ήταν το οικονομικό ζήτημα. Η οικονομική ανέχεια, που από το 1985 και μετά αυξανόταν διαρκώς, καθώς οι καθηγητές - μαζί και με άλλους εργαζόμενους - έβλεπαν τους καθηλωμένους μισθούς τους να χάνουν καθημερινά την αγοραστική τους δύναμη.

2. Υπήρχε όμως μαζί και κάτι άλλο:η πραγματικότητα που πριν και μετά τον πόλεμο συντηρούσε το περίφημο ιδεολόγημα της "διακεκριμένης" κοινωνικής υπόστασης και του κύρους του εκπαιδευτικού, δεν υπάρχει πιά. Το ιδεολόγημα ωστόσο εξακολουθεί να υφίσταται στη συνείδηση της πλειοψηφίας των εκπαιδευτικών - και του υπόλοιπου κοινωνικού σώματος. Μ' αυτό διαπαιδαγωγήθηκαν, λειτούργησαν και λειτουργούν πολλές γενιές καθηγητών μέσα στο σχολείο. Οι νέες όμως συνθήκες, η νέα πραγματικότητα, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία έχουν αρχίσει να συμπαρασύρουν και το ιδεολόγημα, τη γνωστή αντίληψη που κάποτε συνοψιζόταν στη χαρακτηριστική φράση : ο καθηγητής είναι κάτι. Η φθορά και ο παραμερισμός αυτής της αντίληψης επιταχύνεται και γίνεται ολοένα και πιο φανερή γιατί συνοδεύεται από την οικονομική φθορά, από τον οικονομικό παραμερισμό. Και ενώ συμβαίνουν όλα αυτά, οι καθηγητές βλέπουν άλλους εργαζόμενους - ιδιαίτερα κλάδους που παλιότερα δεν είχαν το δικό τους κοινωνικό prestige - να βελτιώνουν τις αποδοχές τους, την ασφάλιση, τα ταμεία, τις συνθήκες εργασίας, τις συντάξεις τους.

3. Στο ίδιο διάστημα λειτουργεί και ένας άλλος παράγοντας : ολοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια εντείνεται η πίεση που δέχονται οι καθηγητές μέσα στο σχολείο. Πίεση διπλή : και από πάνω και από κάτω. Από πάνω, δηλαδή από το κράτος, το υπουργείο παιδείας, τα γραφεία-διευθύνσεις, που με τις εγκυκλίους, τις διαταγές, τον έλεγχο και τους περιορισμούς δημιουργεί συνεχώς πιο έντονα στους καθηγητές την αίσθηση ότι είναι ασήμαντα γρανάζάκια και βιδίτσες σε ένα πελώριο και πανίσχυρο μηχανισμό που τους συνθλίβει και που δεν χάνει ευκαιρία να τους υπενθυμίζει καθημερινά ότι είναι ένα τίποτα. Αλλά και πίεση από τα κάτω,δηλ. από τους μαθητές που η στάση τους μέσα στην τάξη εντείνει στους καθηγητές την αίσθηση ότι είναι άχρηστοι. Αυτή η αίσθηση βιώνεται πιο πολύ από τους καθηγητές που δουλεύουν στα λύκεια. (Δεν είναι τυχαίο, ότι σ' αυτά οι απεργοσπάστες ήταν ακόμα λιγότεροι απ' ό,τι στα γυμνάσια). Όλοι αυτοί οι ανθρωποι που στο μάθημα,στον κορμό και τις δέσμες, αντιμετωπίζουν την αδιαφορία, την ανοχή και την συγκατάβαση των μαθητών τους, διαπιστώνουν καθημερινά ότι το σχολείο βρίσκεται αλλού. Ο αγώνας δρόμου για την ύλη που πρέπει να σφηνωθεί καλά στα κεφάλια των υποψηφίων, το κυνήγι της εξειδίκευσης από ολοένα μικρότερη ηλικία και τάξη, η εντατικοποίηση, έχουν απονεκρώσει τις σχολικές τάξεις και παρασύρουν στη δίνη τους και τους καθηγητές,υπογραμίζοντάς τους διαρκώς ότι είναι άχρηστοι. Οι μαθητές δεν χαλαλίζουν το ενδιαφέρον και την προσήλωσή τους για το σχολείο που έχει καταντήσει κακέκτυπο του φροντιστηρίου. Αφού άλλοι μας τα μαθαίνουν καλύτερα, πιο γρήγορα και πιο άνετα, χωρίς να μας πειράζουν και με τα μαθήματα του κορμού, τι θέλετε τώρα εσείς και ξελαρυγγιαζόσαστε; Δεν γίνεται να φύγουμε μισή ώρα νωρίτερα, για να διαβάσουμε για το φροντιστήριο; Αυτό το ερώτημα αρθρώνουν τα αδιάφορα πρόσωπα των μαθητών' και αυτό το μήνυμα το "πιάνουν" όλοι οι καθηγητές. Ακόμη και εκείνοι που δεν έχουν πάρει χαμπάρι τι συμβαίνει γενικώς με το σχολείο, που προσπαθούν να ερμηνεύσουν το σήμερα συγκρίνοντάς το με το δικό τους χθές, πριν 20 και 30 χρόνια, αισθάνονται το μήνυμα που τους στέλνει η αδιαφορία των μαθητών. Ό,τι και να λένε για "τα σημερινά καλομαθημένα παιδιά" που "τα έχουμε παραχαϊδέψει", γυρίζοντας στο σπίτι μετά από ένα κουραστικό,άχαρο και ανώφελο εξάωρο, αναρωτιούνται : "Μα τι κάνω εγώ εκεί μέσα;"

4. Από την άλλη οι σημερινοί μαθητές - όπως και συνολικά η κοινωνία - έχουν περισσότερο από άλλες εποχές συνείδηση της αποτίμησης των πάντων σε χρήμα, της βαρύτητας των αξιών ανάλογα με τη χρηματική τους βαρύτητα. Αυτή η συνείδηση υπαγορεύει και αντίστοιχη συμπεριφορά. Οι μαθητές γνωρίζουν ότι ο καθηγητής που προσπαθεί να τους πείσει να κρατούν σημειώσεις, που προσπαθεί να τους πείσει ότι θα τους ωφελήσει η ποίηση ή τα μαθηματικά, παίρνει ένα μισθό που θα ντρέπονταν να τον πουν αν τον έπαιρνε ο πατέρας τους.Αυτή η εκτίμηση επίσης φαίνεται στη στάση τους απέναντι στους καθηγητές του σχολείου.

5. Δίπλα σε όλα τα παραπάνω, λειτούργησε και η πολιτική συγκυρία : το έντονο αντικυβερνητικό κλίμα που έχει διαμορφωθεί τα 2-3 τελευταία χρόνια. Το πρόγραμμα σταθεροποίησης υποτίθεται ότι έληξε τον Γενάρη του '88 και αυτό δημιούργησε ελπίδες για την παροχή κάποιων αυξήσεων. Μαζί όμως λειτούργησε και η δυσαρέσκεια απένα-

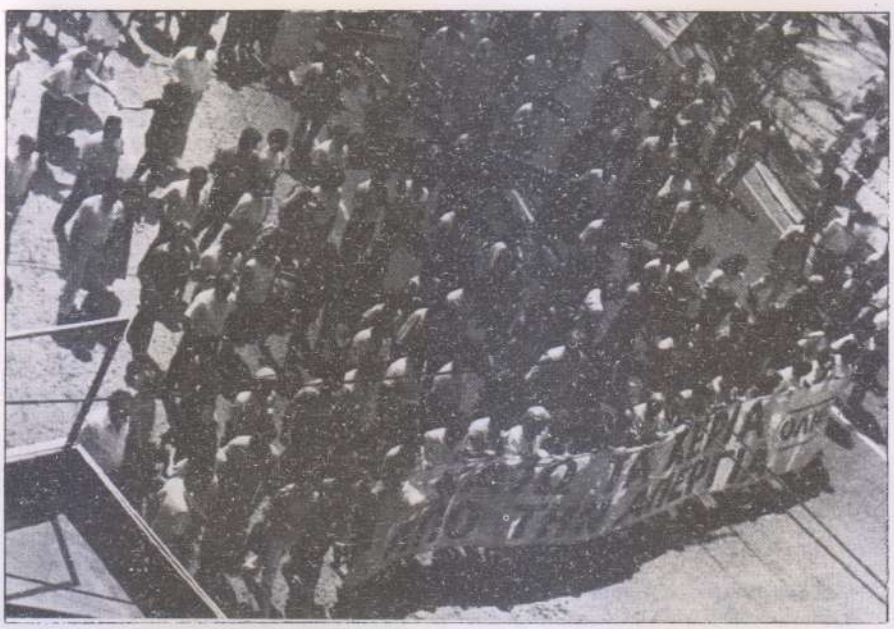

ντι στην αναποτελεσματικότητα των άλλων κομμάτων που λένε, λένε, κατεβάζουν τον κόσμο για λίγη επαναστατική γυμναστική, αλλά στο τέλος συναινούν. Είναι σίγουρο πως μια τέτοια απεργία δεν θα μπορούσε να γίνει π.χ. το 1982 ή το 1983.

Η αγανάκτηση λοιπόν και η δυσαρέσκεια απέναντι σ' όλα αυτά που περιγράψαμε παραπάνω, η δυσφορία για τη μετάβαση από το κάτι στο τίποτα που ένα διάστημα συμπιέστηκε σε βουβές αλλά και φορτισμένες αντιπαραθέσεις με τους δασκάλους και με άλλους δημόσιους υπαλλήλους, βρήκε διέξοδο στην απεργία στις εξετάσεις. Διαισθανόμενοι περισσότερο, παρά εκτιμώντας συγκεκριμένα ότι οι εξετάσεις "τσούζουν" όλο τον κόσμο, οι καθηγητές προχώρησαν στην απεργία. Η διεκδίκηση της αυξησης στις αποδοχές σήμαινε διεκδίκηση για την αντιμετώπιση των αναγκών της ζωής αλλά και διεκδίκηση - αποκατάσταση του χαμένου κύρους. Σήμαινε διεκδίκηση της επιστροφής από το τίποτα στο κάτι, οικονομικό και κοινωνικό.

Όλοι οι παραπάνω παράγοντες πιστεύουμε ότι ερμηνεύουν την καθολική συμμετοχή των καθηγητών στην απεργία. Ερμηνεύουν τη συμμετοχή όχι μόνο εκείνων που απεργούσαν πάντα - και στις μικρές και τις μεγάλες απεργίες - αλλά και εκείνων που χρόνια ολόκληρα ήσαν γνωστοί και συστηματικοί απεργοσπάστες' των αξιοπρεπών, τυπικών και ευθυνόφοβων γυμνασιαρχών και λυκειαρχών, των υπηρεσιακών τύπων που στελεχώνουν τα σχολεία και που σ' αυτή την απεργία έδειξαν ένα πρόσωπο που ουδέποτε είχαν δείξει μέσα στο σχολείο.

Αυτή η συμμετοχή ανέδειξε θετικά και αρνητικά στοιχεία. Έδωσε σταθερότητα και εμμονή στην κινητοποίηση των καθηγητών. Ταυτόχρονα όμως έδειξε ότι στο βάθος υπάρχει και ένας κοινωνικός συντηρητισμός που στις ακραίες του εκδηλώσεις βγάζει και έναν εκπαιδευτικό σωβινισμό. Αυτό πρέπει να παρθεί υπ' όψιν σε οποιεσδήποτε μελλοντικές κινητοποιήσεις.

Είναι σκόπιμο να εντοπίσουμε και μερικούς άλλους παράγοντες που ερμηνεύουν, πέρα από την καθολική, και την ενεργή συμμετοχή των καθηγητών στην απεργία.

6. Στη μεγάλη πλειοψηφία μιας ορισμένης κατηγορίας καθηγητών πιστεύουμε ότι λειτούργησε ένας ιδιαίτερος παράγοντας που αξίζει να διερευνήσουμε, γιατί αυτή η κατηγορία καθηγητών ήταν που "τράβηξε" την απεργία, σ' όλες τις γνωστές, δυναμικές και ζωντανές της εκδηλώσεις. Η κατηγορία αυτή καλύπτει τους καθηγητές που έχουν διοριστεί τα τελευταία 10-14 χρόνια στη Μ.Ε. Είναι η γενιά του 114 και η γενιά του Πολυτεχνείου. Ανεξάρτητα από την πολιτική ένταξη τότε ή τώρα, ανεξάρτητα από την απουσία πολιτικής ένταξης τότε ή τώρα, οι καθηγητές αυτής της γενιάς φέρνουν την σφραγίδα της Άνοιξης του 1963, των κινητοποιήσεων της εφταετίας και των πρώτων μεταπολιτευτικών χρόνων ενώ οι νεότεροι πρόλαβαν να πάρουν και τη γεύση των φοιτητικών καταλήψεων του '79 διαβάζοντας για το πτυχίο τους. Με τους απανωτούς διορισμούς του '82 πολλοί από αυτούς βρέθηκαν στη ΜΕ και πολλοί μετακινήθηκαν από την επαρχία στα μεγάλα αστικά κέντρα που κάποτε γεροντοκρατούνταν. Πολλοί απ' αυτούς λοιπόν, τα 10-15 τελευταία χρόνια βιώνουν μέσα στο σχολείο τη "σχιζοφρένεια" του δημόσιου υπάλληλου εκπαιδευτικού που θέλει να είναι αριστερός, που θέλει ένα άλλο σχολείο, που κάνει οικογένεια, που τρέχει στα ιδιαίτερα για να τα βγάζει πέρα, που αγοράζει αμάξι για να προλαβαίνει τα ιδιαίτερα κ.ο.κ. Μέσα σ' αυτή την απεργία αυτοί οι άνθρωποι "ξαναβρήκαν τον εαυτό τους", ξανάνιωσαν, με όλες τις παραδοχές και τις συμβάσεις τους. Και βέβαια ξαναθυμήθηκαν τα παλιά, πολλά από τα οποία επανεισήγαγαν στην απεργία του Μάη-Ιούνη 1988. Αλλά γι' αυτά θα μιλήσουμε αναφερόμενοι στα χαρακτηριστικά και στις μορφές της απεργίας.

7. Τέλος πρέπει να αναφέρουμε τις θετικές για την πραγματοποίηση της απεργίας συγκυρίες που λειτούργησαν στις παραμονές της. Η απεργία χρωστάει μεγάλη χάρη, στον τότε υπουργό Παιδείας Α. Τρίτση, που με τη συμπεριφορά του απέναντι σε μαθητές και εκπαιδευτικούς, σ' όλη τη διάρκεια της θρυλικής θητείας του, εξαγρίωσε όλον τον κόσμο. Στην ίδια κατεύθυνση εργάστηκαν και τα μεγάλα επίσημα κόμματα που είχαν αντιδράσει στο ενδεχόμενο μιας απεργίας στις εξετάσεις. Οι ψηφοφορίες στις γ.σ. που αποφάσισαν την απεργία είχαν δύο αποδέκτες : τα κόμματα αλλά και την ΟΛΜΕ, που με τη γνωστή της εισήγηση και αυτή με τη σειρά της εξαγρίωσε τους καθηγητές. Αρνούμενοι να υποταχτούν στην επαναστατική γυμναστική που τους πρότεινε, της έστειλαν τα αποστομωτικά νούμερα των ψηφοφοριών. Στο ίδιο μήνυμα οι καθηγητές έκφραζαν και τη φθορά των 2ήμερων και 3ήμερων απεργιών στα προηγούμενα χρόνια. Αντίθετα, η "γενική πρόβα " της προηγούμενης χρονιάς με τις 11 ΕΛΜΕ που κινητοποιήθηκαν αλλά και η προβολή προγραμμάτων με προοπτική και κλιμάκωση αυτή τη χρονιά έπαιξαν θετικό ρόλο και συνέβαλαν στην πραγματοποίηση της μεγάλης απεργίας.

Τα χαρακτηριστικά της απεργίας

1. ΑΥΤΗ Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΗ ΜΑΣ

Αυτό που κάνει την απεργία να διαφέρει από όλες τις προηγούμενες, είναι ότι εξ αρχής βιώθηκε από όλους μας σαν κάτι το "δικό μας", κάτι που ξεκίνησε απ' τη δική μας θέληση και ενάντια στη θέληση της ΟΛΜΕ και των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων.

Είναι ένας σταθμός στην ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος. Για πρώτη φορά πάρθηκε απόφαση από τους εργαζόμενους, κόντρα στην ηγεσία, τις παρατάξεις και τα κόμματα, που μέχρι εκείνη τη στιγμή είχαν τη δυνατότητα να ελέγχουν και να πατρονάρουν κάθε κινητοποίηση.

Σ' αυτή λοιπόν τη δική μας απεργία, καλούμασταν να σηκώσουμε, εμείς κύρια, το βάρος και την ευθύνη της συνέχισής της.

2.ΣΤΙΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ

Οι συνελεύσεις που αποφάσισαν

για την απεργία διαρκείας στις εξετάσεις είχαν πρωτοφανή μαζικότητα και παλμό. Οι καθηγητές είχαν έρθει αποφασισμένοι να δώσουν τέρμα στη κοροϊδία των άγονων 24ωρων και 48ωρων.

Κλείναν τ' αυτιά στους συνδικαλιστές που επί χρόνια τους βομβαρδίζουν με λόγια και αναλύσεις ειδικού, αφήνοντάς τους στη γωνία. "Ως εδώ ήταν. Χρόνια σας ακούγαμε και σας ακολουθούσαμε σιωπηλά".Βίαια, πολλές φορές, αποσπούσαν το λόγο από ομιλητές που πλατίαζαν χωρίς να κάνουν καθαρή τη θέση τους για την απεργία. Ο φόβος μήπως πάλι τα καταφέρουν και μας τη φέρουν ήταν φανερός. "Ναι ή όχι στην απεργία. Αυτό μας ενδιαφέρει".

Ομόφωνα σχεδόν οι καθηγητές αποφάσισαν την απεργία διαρκείας.

Καινούργιοι άνθρωποι πήραν το λόγο. Μίλησαν ο καθένας απ' τη σκοπιά του, αλλά μ' έναν τόνο ανθρώπινο, οικείο, χωρίς τη στερεότυπη συνδικαλιστική διάλεκτο. Αυτοί ακούγονταν με προσοχή στις συνελεύσεις. Ήταν κύρια άνθρωποι έξω από κόμματα. Το θέμα τώρα τους αφορούσε.

Εξ άλλου είχε δημιουργηθεί ένα κενό με την περιθωριοποίηση των κυρίαρχων συνδικαλιστικών παρατάξεων, που άφηνε κάποιο περιθώριο στον κόσμο να εκφραστεί.

Οι γυναίκες, που παρ' ότι είναι η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών σπάνια ακούγονται σε συνελεύσεις, άρχισαν να μιλάνε. Όλο και περισσότερες. Το συναίσθημα κυριαρχούσε στο λόγο τους.

Πολλές φορές διαβάστηκαν από το μικρόφωνο ποιήματα. Πολλοί έκλαψαν...Καταστάσεις πρωτόγνωρες για γενικές συνελεύσεις.

Προκηρύξεις γράφτηκαν, συχνά την παραμονή το βράδυ από μικρές ομάδες ανθρώπων, φωτοτυπήθηκαν και μοιράστηκαν επειγόντως την επόμενη στη συνέλευση.

Χαρτόνια με ποιήματα, με συνθήματα, με οικονομικά στοιχεία γράφονταν πολλές φορές επί τόπου και γέμιζαν τους τοίχους της αίθουσας της συνέλευσης. Ο κόσμος ερχόταν στη συνέλευση και έμενε στην πλειοψηφία του μέχρι το τέλος, γιατί η υπόθεση τον αφορούσε.

3.ΣΤΙΣ ΠΟΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ

Ανάλογο κλίμα επικρατούσε και στις πορείες. Μαζική συμμετοχή, ενθουσιασμός, ευρηματικότητα στα συνθήματα, τραγούδια αυτοσχέδια. Και στις συγκεντρώσεις στα δικαστήρια όταν επιχειρήθηκε να βγει η απεργία παράνομη, και στις συγκεντρώσεις κάτω από το υπουργείο. Ακούστηκαν τραγούδια, στήθηκαν χοροί. Ολονυκτίες, κούραση και να μην φεύγει κανείς. "Όσο είμαστε εδώ και τους πιέζουμε δεν μας πουλάνε..."

4.ΝΑ ΣΠΡΩΞΟΥΜΕ ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ

Η έλλειψη εμπιστοσυνης στα όργανα είναι φανερή. Όλοι μας έχουμε συνείδηση ότι εμείς τους σπρώχνουμε. Γι' αυτό καθόμαστε από πάνω απ' το συμβούλιο της ΟΛΜΕ όταν συνεδριάζει, γι' αυτό παρευρισκόμαστε μαζικά, γιουχάροντας ή επικροτώντας, στη συνέλευση των προέδρων. Γι' αυτό δεν ξεκολλάμε απ' το υπουργείο στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων.

Στην προηγούμενη μεγάλη απεργία του '80 ο κόσμος, καθόταν σπίτι του. Είχε εμπιστοσύνη στα όργανα. Το ΚΚΕ και το ΠΑΣΟΚ θέλαν να ρίξουν τη δεξιά. Ετούτη η απεργία είναι δική μας. Ξέροντας πολύ καλά ότι η ΟΛΜΕ ούτε την ήθελε εξ αρχής, αλλά ούτε και εκ των υστέρων την αγάπησε, ο κόσμος οργανώθηκε γρήγορα.

5.ΑΠΕΡΓΙΑΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

Οι απεργιακές επιτροπές των σχολείων και των ΕΛΜΕ πλαισιώθηκαν από πολύ κόσμο που με ενθουσιασμό ανέλαβε την περιφρούρηση της απεργίας, την ενημέρωση γονιών και μαθητών, κάνοντας συγκεντρώσεις στα σχολεία, τη δημιουργία απεργιακών ταμείων, τη διοργάνωση εκδηλώσεων, την ενημέρωση και το συντονισμό των συναδέλφων της περιοχής τους.

Δημιουργούνται απεργιακά κέντρα όπου μοιράζεται ενημερωτικό υλικό, γίνονται πηγαδάκια-συζητήσεις με τον κόσμο και μεταξύ μας. Μπαίνουν σε λειτουργία ραδιοφωνικοί σταθμοί.

Ενδεικτικό του βαθμού οργάνωσης και ετοιμότητας ήταν ότι με τηλέφωνα και μόνο, μέσα σε δυό ώρες, ειδοποιήθηκαν χιλιάδες συνάδελφοι, ο ένας με τον άλλο, για την πορεία που θα γινόταν όταν ανακοινώθηκε η αγωγή Παπασταύρου.

"Κάτω τα χέρια από την απεργία!" Αγωνιούσαμε για την έκβασή της. Όπως το ξεκίνημα έτσι και η συνέχισή της μέχρι τη νίκη, έγινε προσωπική υπόθεση του καθένα.

6. Η ΖΩΗ ΜΑΣ ΕΧΕΙ ΑΛΛΑΞΕΙ...

Η ζωή μας έχει αλλάξει. Η απεργία έγινε το κέντρο της σκέψης και των δραστηριοτήτων μας, παραμερίζοντας τις μέχρι τότε καθημερινές μας ασχολίες. Μέσα στο φορτισμένο συναισθηματικά κλίμα της απεργίας και σε μια περίοδο όπου είχε αρχίσει να συζητιέται η ανάγκη όξυνσης του μετώπου με πιθανές καταλήψεις χώρων,καθιστικές διαμαρτυρίες,απεργίες πείνας κλπ,ξεκινά η απεργία πείνας καθηγητών στα Προπύλαια, στη Θεσσαλονίκη και στο Μενίδι, με σύνθημα "Εκεί που οι άνθρωποι χαμηλώνουν, οι νόμοι υψώνονται αξεπέραστοι".

Οι καθηγητές προχωράνε σε μορφές διεκδίκησης-αντίστασης, αδιανόητες μέχρι τότε για τη θέση τους.

7. ...ΟΧΙ ΟΜΩΣ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ

Αξιοσημείωτο της αναντιστοιχίας βάσης-ηγεσίας, είναι ότι ενώ γινόταν η απεργία πείνας και η απεργία συνολικά συνεχιζόταν ακάθεκτη, οι πρόεδροι των ΕΛΜΕ πραγματοποιούσαν πορεία στο υπουργείο Προεδρίας παρακαλώντας τον Κακλαμάνη να τους δεχτεί... Ή επίσης, την ώρα που το ΔΣ της ΟΛΜΕ επί ώρες και μέρες συζητούσε με τον υπουργό, ο κόσμος αγανακτισμένος τους φώναζε : "τι συζητάτε τόσες ώρες;" Σηκωθήτε να φύγετε αν δεν σας κάνει συγκεκριμένη πρόταση" και σε μικρότερη έκταση "θα μπούμε μέσα!"

Βέβαια, η ανάγκη της ενότητας στη βάση της συνδιαλλαγής, με κύριους εκφραστές συνδικαλιστές της ΔΕΕ, κατάφερνε να αντιστρέψει αυτή τη διάθεση σε αρκετό κόσμο και με το "έντονα πολιτικό" σύνθημα "ΟΛΜΕ-ΟΛΜΕ!"(;) να διαχωρίζει τη θέση της από τους, κατά τη γνώμη της, προβοκάτορες, ενισχύοντας ταυτόχρονα την εμπιστοσύνη στα όργανα.

Η ΟΛΜΕ είχε ανάγκη να αναβαπτίζεται σιγά-σιγά για να μπορέσει να πείσει, όταν σε λίγες μέρες θα πρότεινε την αναστολή της απεργίας σαν τη μόνη εφικτή λύση... Ούτως ή άλλως βέβαια, μπαίνει το ερώτημα , κατά πόσον οι καθηγητές και σε τι ποσοστό, μπορούσαν να προχωρήσουν σε τόσο δυναμικές μορφές πάλης.

Σε κεντρικό επίπεδο, η απεργιακή επιτροπή στα γραφεία της ΟΛΜΕ, προ-

σπάθησε να καλύψει το ζήτημα του συντονισμού των ΕΛΜΕ. Αποτελείται από μέλη που άλλα είναι εκλεγμένα, άλλα είναι εξουσιοδοτημένα απ' τις γενικές τους συνελεύσεις. Το ΔΣ της ΟΛΜΕ, δυσφορεί στην πλειοψηφία του, απ' το μπλέξιμο αυτών των ανθρώπων μεσ' στα πόδια του, τους αναθέτει "αυτονόητα" τις πρακτικές δουλειές, αρνείται να τους ενημερώνει, τρέμει στην ιδέα ότι η Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή (ΚΑΕ) μπορεί νάχει οποιαδήποτε αποφασιστική αρμοδιότητα.

Απ' την άλλη, και τα ίδια τα μέλη της ΚΑΕ πολύ δειλά βάζουν κάποια ζητήματα, σχετικής αυτονομίας στις αποφάσεις τους. Έτσι εδραιώνεται ο βο-

θητικός-εκτελεστικός χαρακτήρας της και σιγά-σιγά εκφυλίζεται. Ακόμα και όταν αναλαμβάνει την ενημέρωση του συγκεντρωμένου κάτω από το υπουργείο κόσμου για την πορεία των διαπραγματεύσεων, της επιφυλάσσεται η θέση στο διπλανό από τις διαπραγματεύσεις δωμάτιο, "ζητιανεύοντας" πληροφόρηση.

8. ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΞΕΠΕΡΑΣΤΗΚΕ Η ΗΓΕΣΙΑ

Ένα σοβαρό ερώτημα που εύλογα προκύπτει είναι : γιατί ένα κίνημα που εκδηλωνόταν τόσο δυναμικά κι αγωνιστικά δεν μπόρεσε να ξεπεράσει οργανωτικά μια ηγεσία που αποδεδειγμένα δεν το εξέφραζε; Αλλά αντίθετα, ανάθεσε σ' αυτήν αποκλειστικά, την επίσημη εκπροσώπησή του, στερούμενο ακόμα και τη δυνατότητα της πλήρους ενημέρωσης;

Μόνο η ΟΛΜΕ, τα κόμματα και ο υπουργός ήξεραν τις μεταξύ τους συζητήσεις. Κι όμως οι καθηγητές στην πλειοψηφία τους αντέδρασαν αρνητικά, ή έστω έμειναν σκεφτικοί, όταν σε γενικές συνελεύσεις έμπαινε το ζήτημα της συμμετοχής μελών της ΚΑΕ στις διαπραγματεύσεις. Φοβήθηκαν την υποκατάσταση της ΟΛΜΕ. Ο παραγκωνισμός του ΔΣ της ΟΛΜΕ σήμαινε πλήρη ανάληψη της ευθύνης, σήμαινε δημιουργία νέων σχημάτων αδοκίμαστων. Φυσικά και είχαμε ανωριμότητα να το δεχτούμε. Δεν είμαστε εξ άλλου καθόλου προετοιμασμένοι γι' αυτό.

Τα γεγονότα κυλούσαν με ραγδαίους ρυθμούς. Δύσκολο ν' απαντήσουμε σ' όλα. Κύριο μέλημά μας ήταν πώς θα κρατήσει η απεργία. Δεν μπορέσαμε να αντιμετωπίσουμε την αντίφαση του πως θα διαπραγματευτούν τα αιτήματά μας δυνάμεις που δεν τα πίστευαν.

Η δημοσιοϋπαλληλική μας ιδιότητα τέλος, η καθημερινή μας ζωή στο σχολείο, μας "εκπαιδεύει" ν' αποδεχόμαστε την ιεραρχία και να μην την ξεπερνάμε. Χρειαζόμασταν πολύ μεγαλύτερο βαθμό συνείδησης και πίστης στις δυνάμεις μας, χρειαζόμασταν ίσως και άλλη ιδεολογία, για να καταφέρουμε κάτι τέτοιο.

Πάντως ο σπόρος ρίχτηκε κι ελπίζουμε ν' ανθίσει...

Τα κόμματα και οι παρατάξεις

Με όλα τα παραπάνω που συσσωρεύτηκαν και έφτιαξαν μια πολύ αρνητική συγκυρία συνδυάστηκε και ο υπονομευτικός για την απεργία ρόλος των κομμάτων και των αντίστοιχων παρατάξεων. Τα κόμματα είχαν ταχθεί από την αρχή πολύ καθαρά ενάντια στην απεργία. Εκείνο που τους φόβιζε ήταν ο χαρακτήρας της, το προηγούμενο που θα δημιουργούσε η μορφή πάλης, η απεργία στις εξετάσεις. Απεργήστε όποτε θέλετε, όσο θέλετε, αλλά προς θεού όχι στις εξετάσεις. Οι εξελίξεις τους φόβισαν ακόμα περισσότερο. Δεν μπορούσαν ν' αφήσουν να κερδίσει μια απεργία που θα λειτουργούσε ως πιλότος για άλλες απεργίες και θα άνοιγε τους ασκούς του Αιόλου. Η απεργία δεν καθοδηγούνταν απ' τα κόμματα και αυτό ήταν το πιο ανησυχητικό. Αμφισβητούσε την υπόστασή τους. Έπρεπε λοιπόν να σπάσει.

Σε πρώτη φάση αποικοδόμησαν το απεργιακό μέτωπο που έτεινε να δημιουργηθεί. Ανέστειλαν την απεργία της ΕΑΣ, καταψήφισαν έγκαιρα την απεργία που ετοιμαζόταν στις τράπεζες και αλλού. Άφησαν την απεργία να ξεπνοήσει σε φραστικές συμπαραστάσεις και ψηφίσματα. Αυτά έτσι κι αλλιώς δεν κοστίζουν.

Σε δεύτερη φάση, κράτος και κόμματα περιέλαβαν την ίδια την απεργία. Το κράτος αν και βραδυκίνητο είχε αντοχές μεγαλύτερες από τις δικές μας. Είχε επιπλέον το πλεονέκτημα να λειτουργεί με 5η φάλαγγα μέσα στις γραμμές μας, όχι μόνο την κυβερνητική ΠΑΣΚ αλλά και τις άλλες δύο παρατάξεις ΔΕΕ και ΔΑΚΕ που στηρίζονταν στα αντίστοιχα κόμματα, που στο χώρο των καθηγητών απηχούσαν τη θέληση των κομμάτων που ήδη είχαν κάνει δηλώσεις και πιέζονταν να τελειώνουν μ' αυτό το θέμα. Διαφορετικά μπαίνει το ζήτημα με την παράταξη του "Γληνού". Αρνητικά δεν λειτούργησε η κομματική του στήριξη αλλά, πολλά μελανά σημεία στον τρόπο με τον οποίο στήριξε την απεργία (σε άλλες ΕΛΜΕ πρότεινε αναστολή, σε άλλες είχε χτυπήσει οργανωτικά μέτρα και, εν πάσει περιπτώσει, κινήθηκε πολύ χαλαρά εκτός από ορισμένες ΕΛΜΕ όπου οι συνάδελφοι του "Γληνού" με τη δράση τους σήκωσαν μεγάλο βάρος της απεργίας).

Θετικά στοιχεία της απεργίας

Σίγουρα απ' την απεργία προέκυψαν πολλά θετικά στοιχεία. Σαν σοβαρότερα αναφέρουμε :

1. Αποδείχτηκε ότι μπορούμε να διεκδικούμε κόντρα στη θέληση των κυρίαρχων παρατάξεων και της ηγεσίας.
2. Καινούργιες σχέσεις δημιουργήθηκαν μεταξύ μας. Συζητήσαμε, τρέξαμε, τραγουδήσαμε, δουλέψαμε μαζί, έξω από τα πλαίσια του σχολείου.

Σκεφτήκαμε πολλά πράγματα για το ρόλο και τη ζωή μας μέσα στο σχολείο.

3. Αμφισβητήσαμε αναπόφευκτα το θεσμό των εξετάσεων που στο μυαλό των περισσότερων φάνταζε σαν κάτι το ιερό και αξεπέραστο. Διαπιστώσαμε επίσης και τα περιθώρια ελιγμών του κράτους όσον αφορά τις εξετάσεις.
4. Νοιώσαμε ότι είμαστε κάτι, ότι έχουμε αξιοπρέπεια. "Οι καθηγητές διδάσκουν συνδικαλισμό", γράφτηκε σ' εφημερίδα. Επιτέλους βγήκαμε από το καβούκι μας, απ' την καθημερινή μας μιζέρια, μετατρέψαμε την γκρίνια μας σε διεκδίκηση.

Ο κόσμος ασχολήθηκε μαζί μας. Άρθρα ατελείωτα γράφονταν στον τύπο για τους καθηγητές και την παιδεία. Γίναμε το επίκεντρο των συζητήσεων. Ο κόσμος έμαθε για μας. Θα δυσκολευτούν να μας ξαναπούν τεμπέληδες.

5. Κατορθώσαμε με την αποφασιστικότητά μας ν' ασκήσουμε αισθητή πίεση στο κράτος. Φέραμε πολλές φορές την κυβέρνηση σ' αδιέξοδο, την αναγκάσαμε να κάνει υπαναχωρήσεις στις προτάσεις της, ν' αλλάξει τρεις υπουργούς μέσα σε 45 μέρες και να μας ικανοποιήσει, έστω και μερικά.

Η φιλολογία (και μυθολογία) για την εξαπάτηση των μαζών

Η αδυναμία να ερμηνεύεις την πραγματικότητα, να βλέπεις από τι καθορίζεται η κίνηση των πραγμάτων, μας οδηγεί πολλές φορές να αντιστρέφουμε το πρόβλημα και το άλυτο δικό μας πρόβλημα να το κάνουμε πρόβλημα της κοινωνίας. Αναφέρομαι στη φιλολογία (και μυθολογία) που υπάρχει και δεν θα σταματήσει φαντάζομαι, για την "εξαπάτηση των μαζών" για την "ενσωμάτωση της εργατικής τάξης" κλπ. Ξεκινάει από τη συνεχή διαπίστωση διαφόρων ομάδων, ομαδούλων ή και κομμάτων ακόμα της αριστεράς (μικρών και μεγάλων) ότι οι "μάζες, ενώ εκτιμούν την αγωνιστικότητά τους, προτιμούν να γίνουν εκλογική πελατεία των μεγάλων κομμάτων, ιδιαίτερα αυτών που διεκδικούν την εξουσία. Για τις "επαναστατικές οργανώσεις" τα πράγματα είναι ακόμα πιο δύσκολα γιατί ενώ οι "μάζες" εκτιμούν τον επαναστατικό τους λόγο προτιμούν ωστόσο τα ρεφορμιστικά κόμματα.

Η φιλολογία λοιπόν για την "εξαπάτηση των μαζών" είναι προφανής. Εφ' όσον όμως γι' αυτούς αυτή η "εξαπάτηση" γίνεται για δεκάδες χρόνια πώς είναι δυνατό να ερμηνευτεί η κίνηση της κοινωνίας, οι συνεχείς μετασχηματισμοί που διαπερνούν τον πλανήτη μας; Είναι ακριβώς αυτοί οι "ενσωματωμένοι" που κουνάνε την κοινωνία, μόνο που δεν έχουν τη λογική που θα θέλαμε, που βάζουν τις προτεραιότητες δράσης τους ανάλογα με τις ανάγκες τους. Αυτές τις προτεραιότητες λοιπόν πρέπει να καταλάβουμε, αυτή την κίνηση της κοινωνίας να ερμηνεύσουμε, κάτι που είναι δικό μας πρόβλημα και όχι των "εξαπατημένων μαζών".

Οι άνθρωποι εντάσσουν τις προσδοκίες τους στα ρεφορμιστικά κόμματα ελπίζοντας να καλυτερεύσουν τη ζωή τους, και τα κόμματα "αλλάζουν" το πρόγραμμά τους για να εντάξουν μέσα σ' αυτό αιτήματα κοινωνικών ομάδων. Τα κόμματα ικανοποιούν κάποια αιτήματα, διαστρέφουν τη ριζοσπαστικότητα κάποιων άλλων ή φυλλορροούν και διαλύονται. Είναι η μοίρα των διαχειριστικών κομμάτων, των διαχειριστικών τάξεων, ιδιαίτερα στην Ελλάδα που δεν μπορούν να φτιάξουν ένα βιώσιμο μπλοκ εξουσίας για πολλά χρόνια και είναι οι "εξαπατημένες μάζες" που διαλύουν το κράτος των κομμάτων, διαλύουν στην ουσία τα κόμματα μετατρέποντάς τα σε εκλογικούς μηχανισμούς.

Αν θέλουμε να δούμε την κίνηση της κοινωνίας πρέπει να δούμε τι συμβαίνει στους κοινωνικούς χώρους. Ο Τρόντι, στο περίφημο κείμενό του "Ο Λένιν στην Αγγλία" αντιστρέφει τη λενινιστική θέση η τακτική στην τάξη, η στρατηγική στο κόμμα, στο η τακτική στο κόμμα, η στρατηγική στην τάξη, υπονοώντας ότι οι εργαζόμενοι μέσα από τον κοινωνικό ανταγωνισμό φτιάχνουν "αυθόρμητα" το "πρόγραμμα του κομμουνισμού", ρίχνουν την ψήφο τους όμως πολλές φορές στα ρεφορμιστικά κόμματα με αντάλλαγμα κάποια αιτήματα καλυτέρεψης της ζωής τους.

Πίνακας 1

ΔΕΙΚΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ (1980=100)

1972	1973	1978	1981	1982	1985	1987
65,7	76,1	94,1	100,7	98,6	101	97,6

Πηγή: Επιλογή.

Ας δούμε τώρα πώς έχουν τα πράγματα στην ελληνική πραγματικότητα. Στον πίνακα 1 βλέπουμε τη συνεχή αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής, που είχε σαν συνέπεια τη δημιουργία στη μεταπολίτευση ενός προλεταριάτου, χωρίς πείρα εργατικών αγώνων που ταυτόχρονα ήταν το πιο καταπιεσμένο, με χαμηλούς μισθούς, που με την έκρηξη της μεταπολίτευσης διεκδικεί να οργανωθεί στους χώρους δουλειάς, είναι ο αγώνας για τη δημιουργία των εργοστασιακών σωματείων. Σ' αυτή την περίοδο της άνθισης του εργοστασιακού συνδικαλισμού παρατηρείται αύξηση των μισθών παρά το ότι η παραγωγικότητα πέφτει, σαν συνέπεια της αμφισβήτησης της πειθαρχίας και της ιεραρχίας μες στο εργοστάσιο. Η πολιτική απομόνωση αυτού του κινήματος και η έλλειψη συντονισμού (γιατί στην Ελλάδα τα "μεγάλα" εργοστάσια είναι μικρά σε σύγκριση με εκείνα της Ευρώπης, γι' αυτό χρειαζόταν συντονισμός μεταξύ εργοστασιακών σωματείων διαφορετικών κλάδων) οδήγησε στην ήττα. Το 1978 πέφτουν οι αγώνες στη βιομηχανία, στον απόηχο δε αυτού του κινήματος είναι η δημιουργία της ΟΒΕΣ το 1979 και η ενσωμάτωση από την πλευρά της ΠΑΣΚΕ αιτημάτων αυτού του κινήματος. Η έλλειψη "εξασφάλισης" οδηγεί στην ήττα αυτού του κλάδου, ο αγώνας

Πίνακας 2

ΧΑΜΕΝΕΣ ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΣΕ ΧΙΛ.ΔΡΧ.)

	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
ΟΡΥΧΕΙΑ-ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	2984	5091	1828	2190	2115	2280	4828	4706	2813	1682	599	-
ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ	81	634	1017	1891	3771	1539	555	707	507	548	626	-
ΔΕΗ-ΝΕΡΟ	546	341	344	1391	876	59	16	46	19	359	398	-
ΕΜΠΟΡΙΟ-ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΑ-ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	195	109	153	144	129	191	199	54	49	176	41	-
ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ-ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	1630	2282	2296	1377	2471	844	317	175	98	561	1681	-
ΤΡΑΠΕΖΕΣ-ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ	516	342	474	2016	4778	436	3635	586	1	929	834	-
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ-ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	146	844	466	351	2309	283	126	213	153	1409	1188	-
ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΠΕΡΓΙΕΣ	43	4	830	2892	4480	53	1	143	290	2002	3465	-
ΣΥΝΟΛΟ	6141	9647	7408	12252	20929	5685	9677	6630	3930	7666	8832	16353

ΠΗΓΗ: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Πίνακας 3

ΟΓΚΟΣ ΝΕΩΝ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ

	1973	1974	1978	1979	1982	1984	1987
Σύνολο	86828	47218	89956	94816	52637	40468	58830
Αττική	39743	17079	36904	34452	13986	9232	16960

Πηγή : Επιλογή

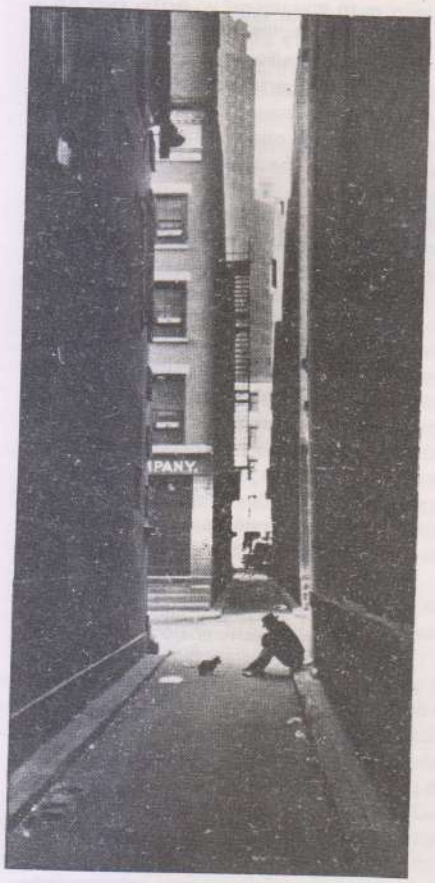

αυτός όμως αλλάζει τα προγράμματα των κομμάτων στην προσπάθεια τους να εντάξουν αυτά τα κομμάτια της κοινωνίας σ' αυτά. Το ΚΚΕ μόλις το 1978 στο 10ο Συνέδριο αναγνωρίζει την οργάνωση στο χώρο δουλειάς, το εργοστασιακό σωματείο. Αυτή η κίνηση στον εργοστασιακό χώρο αποτυπώνεται καθαρά στον πίνακα 2. Το 1979 έχουμε έκρηξη (5091 χιλ. χαμένες ώρες εργασίας) το 1978 η κάμψη-ήττα (1828 χιλ. χ.ω.ε.) και μέχρι το 1981 μια σταθεροποίηση στα ίδια επίπεδα. Βλέπουμε λοιπόν την κίνηση. Ένας κοινωνικός ριζοσπαστισμός διεκδικεί μέσα από τους κοινωνικούς αγώνες. Διεκδικεί μετωπικά με συνθήματα "ανατρεπτικά", "Τα θέλουμε όλα" ή "Νόμος είναι το δίκιο του εργάτη". Η ήττα αναπροσαρμόζει τα αιτήματα, ζητούν διέξοδο στην πολιτική, στη "δεξιά" πλευρά του κινήματος, στα ρεφορμιστικά κόμματα , που εντάσσουν κάποια αιτήματα στο πρόγραμμά τους.

Στην οικοδομή όπως βλέπουμε στον πίνακα 3 υπάρχει μια σημαντική ανάκαμψη το 1978-79 που ο όγκος νέων οικοδομών και προσθηκών φτάνει και ξεπερνάει το 1973 (94816 χιλ.κ.μ. το 1979), όπου έχουμε μια ταυτόχρονη έκρηξη του απεργιακού αγώνα (πίνακας 2), όπου το 1980 φτάνουμε στις 3.771 χιλ. χ.ω.ε. Στην περίοδο αυτή ανάκαμψης της οικοδομής που η "εξασφάλιση" των θέσεων εργασίας είναι δεδομένη, γιατί χρειάζονται εργατικά χέρια, κινητοποιεί τους εργαζόμενους του κλάδου, τους κάνει επιθετικούς γιατί αντιλαμβάνονται πολύ καλά ότι δεν θα βρεθούν στο δρόμο. Βέβαια ο κλάδος των οικοδομών έχει μια ιδιομορφία γιατί δεν υπάρχει μόνιμα ο ίδιος εργοδότης. Το πρόβλημα της ανεργίας επομένως έχει να κάνει με το αν υπάρχει δουλειά στον κλάδο και όχι αν θα τον απολύσει ο εργοδότης. Γι' αυτό τα αιτήματα αυτού του κλάδου είναι αιτήματα που διεκδικούνται όχι από κάποιο εργοδότη αλλά από το κράτος-εργοδότη.

Το 1979 φουντώνει ο απεργιακός αγώνας στο δημόσιο και τις τράπεζες. Ενα κλάδοι με μεγάλο επίπεδο εξασφάλισης από τις απολύσεις όταν μπήκαν στη μεταπολίτευση πολλοί νέοι εργαζόμενοι με μια ριζοσπαστικότητα. Το 1979 ενδεικτικά για τις Τράπεζες-Ασφάλειες έχουμε 2.016 χιλ. χ.ω.ε έναντι 4.778 χιλ.χ.ω.ε. το 1980 που ήταν και η κορύφωση αυτού του κινήματος (πίνακας 2).

Τα ίδια περίπου θα διαπιστώσουμε αναλύοντας τα στοιχεία του πίνακα 4. Το 1980 έχουμε 20.494 χιλ.χ.ω.ε.

Είναι φανερό λοιπόν ποιος ανεβάζει κυβερνήσεις, ποιος παρεμβαίνει στα προγράμματα των κομμάτων κι ενσωματώνουν μια κοινωνική ριζοσπαστικότητα σε αιτήματα. Υπάρχει λοιπόν μια υπαρκτή δυνατότητα, αλλά και μια ανικανότητα δική μας να καταλάβουμε πώς μια κοινωνική πρακτική μπορεί να εκφραστεί στο πολιτικό επίπεδο, δυνατότητα που δυστυχώς μόνο τα ρεφορμιστικά κόμματα έχουν "ανακαλύψει".

Φτάνουμε στο 1981 που ανεβαίνει το ΠΑΣΟΚ στην εξουσία για να δούμε τι απ' αυτά τα αιτήματα εκπληρώθηκαν έστω και διαστρεβλωμένα. Ακόμα και τώρα οι Πασόκοι στους χώρους δουλειάς σου λένε πως το ΠΑΣΟΚ σου 'δωσε τη δυνατότητα να κάνεις κριτική, εννοώντας βέβαια το Ν.1264/83 περί συνδικαλισμού. Οι συνδικαλιστές που στη μεταπολίτευση γύριζαν από εργοστάσιο σε εργοστάσιο απολυμένοι τώρα έχουν συνδικαλιστική ασυλία. Βέβαια δεν προστατεύονται όλοι οι συνδικαλισμένοι, αλλά μονάχα οι εκλεγμένοι. Ταυτόχρονα με την ενισχυμένη αναλογική εξοστρακίζεται κάθε μειοψηφική φωνή από τα συνδικάτα με συνέπεια να κυριαρχούν οι κομματικές παρατάξεις. Είναι περίεργο πώς η Αριστερά που τόσο κόπτεται για την απλή αναλογική στη βουλή δεν βάζει το αίτημα της απλής σε κάθε μορφή οργάνωσης της κοινωνικής ζωής. Είναι ακριβώς για το λόγο να μην μπορούν να εκλέγονται "ανεύθυνα" στοιχεία και να κυριαρχούν οι "υπεύθυνοι".

Οι νέοι συνδικαλιστές απολαμβάνουν πολλά προνόμια σε σχέση ανάλογη αν είναι στο πρωτοβάθμιο, δευτεροβάθμιο ή τριτοβάθμιο επίπεδο. Εντάσσονται στο μπλοκ εξουσίας και δημιουργείται μια πελωρίων διαστάσεων συνδικαλιστική γραφειοκρατία αν ληφθούν υπ' όψη τα νέα σωματεία που γίναν μετά το 1981. Είναι φανερό λοιπόν από πού προέρχεται το φούντωμα το 1982 στη βιομηχανία (4.828 χιλ. και 4.706 χιλ. χ.ω.ε. το 1982 και 1983 αντίστοιχα). Γινόταν η πάλη ενάντια στο ιδιωτικό κεφάλαιο ενώ αντίθετα στον ευρύτερο δημόσιο τομέα έχουμε μια θεαματική πτώση (πίνακας 2).

Το πρόγραμμα λοιπόν του ΠΑΣΟΚ, οι εξαγγελίες για το ρόλο του δημόσιου τομέα σε κάποιο υποτιθέμενο κοινωνικό μετασχηματισμό, οδήγησε σε μια αναμονή, γιατί υπετίθετο ότι οι απεργίες είναι "ανευ αποχρώντος λόγου" μιας και πλέον "εμείς" έχουμε την εξουσία. Στον ιδιωτικό τομέα, μετά το χτυπημα των εργοστασιακών σωματείων, υπήρχαν πολύ λίγοι συνδικαλισμένοι στο χώρο δουλειάς. Έτσι το 1982 που ξεφύτρωσαν σωματεία σε κάθε χώρο δουλειάς, φούντωσε το απεργιακό κίνημα για να κερδίσει θέσεις και αιτήματα που δεν ήταν δυνατόν να κατακτήσει μετά το

Πίνακας 4

ΑΠΕΡΓΙΕΣ 1975-1988

ΕΤΟΣ	Αριθμός απεργιών	Συμμετοχή στην απεργία	Χαμένες ώρες
1975 (Σεπ. Δεκ.)	142	46.374	1.743.353
1976	829	241.142	5.187.783
1977	401	393.572	8.217.264
1978	405	349.969	6.477.117
1979	372	638.635	9.950.014
1980	472	1.317.917	20.494.944
1981	313	361.106	5.341.961
1982	447	246.543	7.892.094
1983	361	148.174	2.986.957
1984	268	107.957	2.690.789
1985	453	785.725	7.660.879
1986	213	1.106.330	8.839.363
1987	235	1.576.520	16.353.463
1988*	291	304.241	4.844.832

* Τα στοιχεία αφορούν το διάστημα από 1/1 έως 30/11/1988.

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Λ.Π.Σ. Οικονομικός Ταχυδρόμος 19/1/88, σελ.8.

τσάκισμα του εργοστασιακού συνδικαλισμού το 1977. Έτσι με κάποια καθυστέρηση από άλλους δρόμους και με άλλες κοινωνικές συμμαχίες (ΕΛΕ, ΠΑΣΟΚ, κλπ),τα εργοστασιακά σωματεία ριζώνουν στους χώρους δουλειάς.

Πίνακας 5

Σχέση μεταξύ των μηνιαίων ονομαστικών αποδοχών ενός εργαζόμενου με κριτήριο διαφοροποίησης την εξειδίκευση

Τα λοιπά χαρακτηριστικά: έγγαμος, άνδρας, εμπειρίας επιπέδου (4), εκπαίδευσης τριτοβάθμιας, με δύο παιδιά

	1975	1981	1982	1985
ΔΕΗ	0,58	0,65	0,77	0,85
ΟΤΕ	0,73	0,82	0,71	0,88
Ο.Α.	0,84	0,91	0,99	0,84
ΗΛΠΑΠ	0,88	0,94	0,92	0,88
Τράπεζα	0,73	0,81	0,85	0,88
Σύνολο Δημοσίων Επιχειρήσεων	0,76	0,79	0,85	0,87
Δημόσιο	0,83	0,86	0,86	0,88
Σύνολο Δημόσιου Τομέα	0,74	0,78	0,82	0,83
Ιδιωτικός Τομέας (βιομηχανία)	0,58	0,61	0,66	0,68

Πηγή: Στοιχεία του δείγματος (ΙΟΒΕ).

Από το βιβλίο του Κ.Κουλιάφα "Αναπτύγματα των μισθών των εργαζομένων στη βιομηχανία και το δημόσιο τομέα", Π.Λ.Ρυλμόν, Οικ. Ταχυδρόμος, 7/1/88,σ.51-52.

*εμπειρία επιπέδου (4) έχει οριστεί χρόνος προυπηρεσίας από 21 χρόνια και πάνω.

Να δούμε τώρα τι συνέβη στο εσωτερικό των εργαζομένων στην ψαλίδα των μισθών. Στον πίνακα 5 βλέπουμε το κλείσιμο της ψαλίδας μεταξύ ανειδίκευτων-ειδικευμένων όπου στο δημόσιο τομέα από 0,74 το 1975 γίνεται 0,83 το 1985,στον ιδιωτικό τομέα από 0,58 το 1975 κλείνει στο 0,68 το 1985. Αυτό που θα μπορούσαμε να πούμε είναι πως έγινε μια προσπάθεια αναδιανομής του εισοδήματος στο εσωτερικό των εργαζομένων. Αν λοιπόν πούμε ότι η μείωση της ψαλίδας δεν έγινε με πάγωμα του μισθού των υψηλόμισθων αλλά με πραγματική αναβάθμιση του μισθού των χαμηλόμισθων (που σε ένα μεγάλο βαθμό έτσι έγινε) τότε αυτό σημαίνει ότι πριν τα μέτρα του Οκτώβρη του '85 υπήρξε μια σχετική αναβάθμιση στα χαμηλότερα και χαμηλόμισθα κομμάτια των εργαζομένων.Άλλη μια πραγματική "παροχή" που αφορά το 40ωρο και την άδεια που έγινε μήνας. Και αυτές οι κατακτήσεις του μικρότερου ωραρίου άρχισαν από τη μεταπολίτευση και ήδη δειλά-δειλά μπαίνει σαν αίτημα-απάντηση το 35ωρο στη λογική "Λιγότερη δουλειά-Δουλειά για όλους". Βλέπουμε λοιπόν μέσα σε 8 χρόνια το ωράριο από 48 να γίνεται 40 ώρες.

Βέβαια και σ' αυτή την "κατάκτηση" κάποιοι φοιτητές βλέπουν ότι κι αυτό το αίτημα είναι στα πλαίσια της "ενσωμάτωσης της εργατικής τάξης". Το γεγονός ότι μέσα σε 150 χρόνια το ωράριο από 80 έγινε 40 ώρες αυτό το γεγονός, ενώ έπρεπε να θεωρείται ένας σημαντικός μετασχηματισμός, αυτό το γεγονός θεωρείται "ενσωμάτωση" ή "εξαπάτηση".Το ότι κάποιοι εργαζόμενοι δουλεύουν δυο δουλειές ή δουλεύουν φασόν στο σπίτι είναι άλλο πρόβλημα. Έχει να κάνει με το ότι σ' αυτή τη φάση, σ' αυτή την κρίση το εργατικό κίνημα βρίσκεται σε αδυναμία να δώσει τη δική του απάντηση στις "λύσεις" που προσπαθεί να δώσει το κεφάλαιο για να ξεπεράσει την κρίση.Άλλωστε η "αφανής απασχόληση", οι ξένοι εργάτες χωρίς δικαιώματα δεν είναι τίποτε άλλο παρά η απάντηση του κεφάλαιου στις "εξασφαλίσεις" που κατέκτησε η εργατική τάξη με τη δημιουργία του κευνσιανού κράτους μετά την κρίση του '29.

Άλλο ένα στοιχείο που δείχνει το πώς η ίδια η κοινωνία βάζει στα κόμματα αιτήματα που προηγούμενα δεν τα δέχονταν είναι το εξής. Το 1982 μαζί με άλλους συντρόφους σαν "Εργατική Πληροφόρηση" κάναμε μια δουλειά για την ανεργία με κύρια αιτήματα τα "Λιγότερη δουλειά Δουλειά για όλους" και "Επίδομα ανεργίας χωρίς προϋποθέσεις". Τα συνδικάτα (οι οικοδόμοι για παράδειγμα) έβαζαν το "Δικαίωμα στη δουλειά". Υπήρχε η εικόνα του '78-'79 στην οικοδομή που πίστευαν ότι μπορούσε να συνεχιστεί.Όμως αν δεν μπορούν να δουν τα συνδικάτα το μέλλον του κλάδου τους θα τρέχουν πίσω από τα γεγονότα.Ήδη υπήρχε μια εμφανής κάμψη στην οικοδομή ιδιαίτερα στην Αττική (9232 χιλ. κ.μ. το 1984, πίνακας 3) και η πορεία δεν μπορούσε να αντιστραφεί. Τα συνδικάτα λοιπόν άρχισαν να ζητούν δειλά-δειλά επέκταση της επιδότησης για τον κλάδο τους ανάλογα με την συντεχνιακή δύναμη του καθενός. Το συνδικάτο οικοδόμων από την άλλη κατάλαβε ότι το 35ωρο ειναι ένα αίτημα που πρέπει να κατακτήσει αν δεν θέλει να αφανιστεί και το επέβαλε με την πάλη του.Τα παραπάνω αιτήματα θεωρούνται πια απ' όλους σχεδόν αυτονόητα για απάντηση στο πρόβλημα της ανεργιας και θα συμπλήρωνα πώς μόνο με την επέκταση της "εξασφάλισης" θα μπορούσε να επανασυσταθεί το ενιαίο εργατικό μέτωπο.

Η μοίρα των διαχειριστικών κομμάτων είναι ότι υπάρχει μια οριακότητα στ.η δυνατότητα της διατήρησης του κοινωνικού μπλοκ εξουσίας. Έτσι και το ΠΑΣΟΚ μετά τα μέτρα του Οκτώβρη του '85 αποφάσισε να θρυμματίσει την Ε.Λ.Ε, έχουμε διάσπαση της ΠΑΣΚΕ και νέα έκρηξη των απεργιακών αγώνων. Οι "εξαπατημένες μάζες" επαναπροσδιορίζουν τις συμμαχίες τους, δυσπιστούν, βγαίνουν στο προσκήνιο, θρυμματίζουν τη συναίνεση της αριστεράς με το ΠΑΣΟΚ, επιβάλλουν σ' ένα βαθμό μια αλλαγή γραμμής στα συνδικάτα. Παρατηρώντας και πάλι τα στοιχεία του πίνακα 2 βλέπουμε μια υποχώρηση στη βιομηχανία που έχει να κάνει σαφώς με τον φόβο της απόλυσης, σε μια περίοδο που η προοπτική της ανεργίας είναι πραγματική. Άλλωστε οι προβληματικές έχουν παίξει ένα σαφέστατο "ιδεολογικό" ρόλο στη συμπεριφορά των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα. Ο φόβος και η ανασφάλεια μεγαλώνει όταν δίπλα τους έχουν την εμπειρία των προβληματικών, των αγώνων που κάνουν για να διασφαλίσουν τις θέσεις εργασίας. Από την άλλη μεριά στους τομείς εξασφάλισης από την απόλυση (ΔΕΗ, νερό π.χ έχουμε 354 χιλ.χ.ω.ε. το 1985 και 398 χιλ.χ.ω.ε το 1986)έχουμε μια πρωτοφανή έκρηξη στις κοινωνικές-κοινοτικές υπηρεσίες από 153 χιλ.χ.ω.ε. έχουμε 1.409 χιλ.χ.ω.ε το 1985. Ένα άλλο σημείο, που πρέπει να υπογραμμιστεί είναι η συνεχής αύξηση των γενικών απεργιών από το 1983 και μετά, που ενώ ήταν 143χιλ.χ.ω.ε. έφτασαν στις 3465 χιλ. χ.ω.ε. το 1986 Η αύξηση αυτών των απεργιών αυτό που μπορεί να δείξει είναι ότι υπάρχει μια μετωπική-συνολική αντιπαράθεση των εργαζομένων με το κράτος-κυβέρνηση. Τα αιτήματα γενικεύονται, γίνονται πιο πολιτικά, διευρύνεται το μέτωπο αγώνα και φτάνουμε στη γενική απεργία, που η βάση των συνδικάτων πιέζει να πραγματοποιηθεί.

Η Γενική απεργία, η συνολική απαίτηση των εργαζομένων ενάντια στο κράτος-εργοδότη είναι πράξη πολιτική (κι ας αφήσει η συνδικαλιστική γραφειοκρατία τις "απολογίες" στην κυβέρνηση πως τάχα δεν είναι). Επιβάλλεται για το λόγο ότι διάφοροι κλάδοι με τα προβλήματα που έχουν, το φόβο της απόλυσης, το κλείσιμο κάποιων εργοστασίων δεν μπορούν να αγωνιστούν μόνοι τους. Η Γενική απεργία μπορεί να συγκεντρώσει το σύνολο των δυνάμεων σε μια μετωπική αντιπαράθεση που μπορεί να παραλύσει τα πάντα. Είναι αυτός ο λόγος που όταν αυτό το "επικίνδυνο" μπορεί να συμβεί ο Φλωράκης δίνει τη γραμμή "ο αγώνας τώρα στα σωματεία"....

Βρισκόμαστε ήδη στο 1989 όπου έχουμε να κάνουμε με διάλυση των κοινωνικών χώρων, με αμφισβήτηση από τους εργαζόμενους των συνδικάτων, αμφισβήτηση των μορφών αγώνα και της εμπιστοσύνης ότι υπάρχει διέξοδος μέσα απ' αυτόν τον αγώνα. Η πολιτική και κοινωνική κρίση διαπερνά και τους εργαζόμενους από πλευράς στάσης και οράματος για το μέλλον της ζωής τους. Επιμέρους αγώνες μπορούν να δείξουν σημάδια μιας άλλης οπτικής, μιας στάσης συλλογικότητας,συναδέλφωσης και αλληλεγγύης μέσα απ' αυτόν τον αγώνα (π.χ. η εμπειρία του αγώνα του Νοσοκομείου "Α.Σοφία"). Αυτό όμως που είναι σαφές και αντιμετωπίζουν τόσο τα συνδικάτα όσο και τα κόμματα είναι ότι οι εργαζόμενοι δεν είναι διατεθειμένοι να ακολουθήσουν κανέναν στην προοπτική του χαμένου παραδείσου. Γι' αυτό έχουμε τόσο έντονα τα σημάδια της αποστράτευσης. Νομίζω ότι μόνο σε έναν αγώνα που οι εργαζόμενοι δεν θα ακολουθούν πλέον αλλά θα δρουν, που δεν θα υποθηκεύουν για το μέλλον αλλά ΘΑ ΑΛΛΑΖΟΥΝ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥΣ ΕΔΩ ΚΑΙ ΤΩΡΑ, θα ήταν διατεθειμένοι να συμμετέχουν. Όμως όλα αυτά είναι για ψάξιμο.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΡΠΑΣ

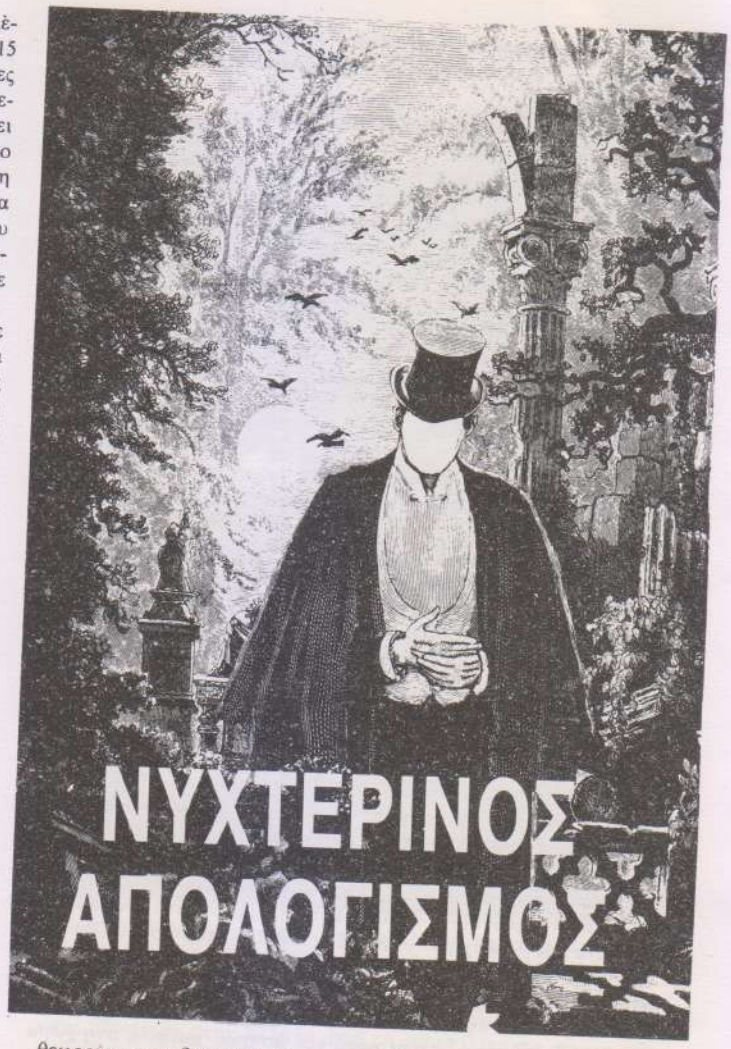

ΝΥΧΤΕΡΙΝΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Όταν τελείωσε η συγκέντρωση στις 16 Νοέμβρη, η αφιερωμένη στη μνήμη του Αγησίλαου Χριστοδουλόπουλου, με θέμα «15 χρόνια άκρας αριστεράς», που οργανώθηκε από διάφορες ομάδες της άκρας αριστεράς ή της πάλαι ποτέ άκρας αριστεράς, επιβεβαιώθηκε για άλλη μια φορά η βεβαιότητά μου πως είχε λείψει ένας ακόμα κρίκος που με συνέδεε με αυτό το χώρο. Κι αυτός ο κρίκος ήταν ο ίδιος ο Λάκης. Εξ άλλου, μόνο και μόνο γιατί η συγκέντρωση ήταν αφιερωμένη στη μνήμη του ήταν δυνατόν να βρεθούμε μαζί σε μια κοινή εκδήλωση με το σύνολο αυτού του χώρου. Η μνήμη ενός συντρόφου που έφυγε ήταν το μόνο συνδετικό στοιχείο που μπορούσε να επιτρέψει μια κοινή αποτίμηση σε δυνάμεις με τόσο ανόμοιες αφετηρίες.

Υπήρξαμε πάντα τόσο διαφορετικοί και αποκλίνοντες! Και με το πέρασμα των χρόνων οι δρόμοι μας ξεχωρίζουν, αργά αλλά αμετάκλητα. Θα μπορούσε να πει κανείς, από χρόνια διακηρύττεις πως αυτός ο χώρος δεν σε εκφράζει πια, αλλά εξακολουθείς να βρίσκεσαι μαζί του, όλο και σε λιγότερα πράγματα, αλλά πάντως σε αρκετά ακόμα. Πώς συμβιβάζεται το ένα με το άλλο;

Ο Σεφέρης λέει πως ο τόπος μας είναι στενός. Και στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης υπήρξε ακόμα πιο στενός ο κοινωνικός και πολιτικός χώρος της αμφισβήτησης στο σύστημα και τα κυρίαρχα κόμματα και ιδεολογίες. Μέσα σ' αυτό το χώρο άνθιζαν τα πάντα, από τους θαυμαστές του Στάλιν, μέχρι τους ζηλωτές του Νετσάγεφ, περνώντας από όλες τις ενδιάμεσες γκάμες. Μέσα σε ένα κυρίαρχο σύστημα που έπνιγε κάθε διαφωνία μέσα στη νόρμα και την εορτολογοποίηση του Πολυτεχνείου, μέσα στην ενσωμάτωση της παλιάς διωκόμενης αριστεράς στο σύστημα, ο χώρος στον οποίο μπορούσαμε να κινηθούμε και κινιόμαστε ήταν σχεδόν υποχρεωτικά δοσμένος. Ήταν ο λεγόμενος χώρος της άκρας αριστεράς και των αναρχικών, και κοινωνικά ο χώρος ενός κομματιού της νεολαίας, από την εργατική μέχρι την «περιθωριακή», περνώντας από την φοιτητική. Ο συγχρωτισμός λοιπόν ήταν υποχρεωτικός και εν μέρει εξακολουθεί να είναι. Επί πλέον υπήρχαν σημαντικές ιδεολογικές και ιστορικές κοινότητες προέλευσης και αντίληψης. Ο Μάο, η Κίνα, ο Τσε, «η προδομένη επανάσταση» και ο Τρότσκι, τα εργατικά συμβούλια και η ισπανική επανάσταση, ο Άρης Βελουχιώτης κ.λπ. Όλα αυτά καθόριζαν και όριζαν τις κοινότητες, τον χώρο.

Εμείς, παρ' όλα ταύτα, αρχικά σαν ΑΚΕ και «Αντιφασίστας» στη διάρκεια της δικτατορίας, σαν ΟΠΑ και σαν ΡΗΞΗ στη συνέχεια, υπήρξαμε εντελώς «ανάδελφοι». Γι' αυτό και οι διαφοροποιήσεις με όλους τους άλλους χώρους ήταν μεγαλύτερες. Γι' αυτό και παράδοξα λειτουργούσαμε πάντα σαν συνδετικός κρίκος ανάμεσα σε διαφορετικούς χώρους. Τα παλιότερα χρόνια, ανάμεσα στο χώρο των «κινεζόφιλων» και των τροτσκιστών. Στη συνέχεια, ανάμεσα στα ρεύματα της ελληνικής άκρας αριστεράς και σε εκείνα που αναδύονταν με το '68 στην Ευρώπη. Μετά τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, ανάμεσα στους αναρχικούς και τους ακροαριστερούς μαρξιστικής προέλευσης. Αυτός ο ρόλος του «ενδιάμεσου», του αουτσάιντερ, του ανάδελφου, που θεωρούσε το Κυπριακό και το ζήτημα του Αιγαίου σαν θέματα κεντρικά, παράλληλα με την εργατική αυτονομία, το φεμινισμό ή την οικολογία, που αναφερόταν στο εργατικό υποκείμενο και στην «άγρια νεολαία» ταυτόχρονα, που προσπαθούσε να δει ιστορικά τόσο τον Τρότσκι όσο και την κινέζικη εμπειρία, που υπεράσπιζε και υπερασπίζει το ρόλο της εθνικότητας και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ήταν κάτι το αδιανόητο και το ακατανόητο για το χώρο της άκρας αριστεράς. Το ίδιο ακατανόητο ήταν το γεγονός ότι κινούμασταν ταυτόχρονα στα δύο άκρα του φάσματος, ενός συχνά ξέφρενου ακτιβισμού με μια διάρκεια που ξεπερνάει για τους λίγους παλιότερους την εικοσαετία και μιας απόπειρας θεωρητικής επεξεργασίας.

Όπως ήταν ακατανόητο πώς μπορούσαμε από τη μια πλευρά να θεωρούμε συντρόφους τους ένοπλους και από την άλλη να υπερασπίζουμε τις οικολογικές πρακτικές και να κατανοούμε τη μηβία. Πώς ήταν δυνατό το 1975-76, όταν όλοι οι αριστεριστές θεωρούσαν τις ένοπλες οργανώσεις πράκτορες της ΚΥΠ και των Αμερικάνων, εμείς να λέμε δημόσια «γεια στα χέρια τους» όταν σκότωσαν ένα βασανιστή και το ίδιο έντονα δέκα χρόνια μετά να θεωρούμε πως δεν υπάρχει πια περιθώριο υποστήριξης των πρακτικών τους. Πώς ήταν δυνατό να υπερασπίζουμε ταυτόχρονα την πολιτική πρακτική και να υποβάλλουμε σε κριτική την αλλοτριωτική της φύση! Αυτές οι παράμετροι, και πολλές άλλες ακόμα, μας διαχώρισαν έντονα και βαθύτατα από το χώρο της άκρας αριστεράς της Ελλάδας, ενώ παράλληλα μας πρόσφεραν μια «προνομιακή θέση» πόλου πρωτοβουλιών, που σιγά-σιγά τη μετασχημάτιζαν.

Αυτός ο διαχωρισμός διαπιστωνόταν και στο επίπεδο της προσωπικής ζωής, του τρόπου ζωής, στο επίπεδο των αξιών. Όταν εκείνα τα παλιά χρόνια ο χώρος της άκρας αριστεράς προωθούσε το σταλινικό πρότυπο των σχέσεων και την αστική υποκρισία, εμείς μιλούσαμε για σχέσεις ειλικρινείς και απελευθερωμένες. Όταν αντίστροφα ο ίδιος αυτός χώρος μερικά χρόνια αργότερα, στην κρίση του, περνούσε μέσα από το πουργκατόριο των μπαρ και της μεταβολής του παλιού βικτωριανού προτύπου σε ένα νέο καταναλωτισμό σαν μοντέλο για τις διαπροσωπικές σχέσεις, εμείς βρισκόμαστε και πάλι έξω από τη «φάση».

Ανάλογα με την περίπτωση άλλοι μας φόρτωναν ομαδικές παρτούζες και όργια, όλα αυτά που το απωθημένο τους και οι ανομολόγητες επιθυμίες τους τους έκαναν να προβάλλουν, ενώ αργότερα μιλούσαν για τον πουριτανισμό μας και την «προτεσταντική ηθική» μας! Διαλέγετε και παίρνετε! Όταν δουλεύαμε στα εργοστάσια και αρνούμασταν να πάρουμε πτυχία ή να τα χρησιμοποιήσουμε, υπήρξαμε «χυδαίοι εργατιστές» για εκείνους που κάνανε πολιτική 6 με 10 το βράδυ. Όταν αργότερα βάζαμε το κέντρο στην ανάγκη δίπλα στο εργατικό κίνημα να παρθούν υπ' όψη, θεωρητικά και πρακτικά, άλλα κινήματα και ευαισθησίες, τότε «εγκαταλείπαμε την εργατική τάξη» σύμφωνα με διάφορους βαθυ-

στόχαστους μπαρόβιους, που σχεδόν ποτὲ δεν εγκατέλειψαν τα τετράγωνα του κέντρου της Αθήνας, ανάμεσα στο Κολωνάκι και τα Εξάρχεια.

Οι ίδιοι άνθρωποι μας χαρακτήριζαν κατά καιρούς «τυχοδιώκτες εξτρεμιστὲς» και «αναρχικούς», και «ρεφορμιστὲς» όταν τονίζαμε τα αδιέξοδα της μαρξιστο-λενινιστικής και της αναρχικής αντίληψης! Πότε θεωρητικολόγους και πότε «λαϊκιστὲς». Κάποιοι μάλιστα κατ' επάγγελμα λαϊκιστὲς μας χαρακτήρισαν πρόσφατα «αυριανιστὲς», και μάλιστα επανειλημμένα, επειδὴ θεωρούμε τον Παπανδρέου απατεώνα και την κυβέρνησή του κυβέρνηση απατεώνων! Το γεγονὸς ότι σε κάθε νέα περίοδο μια ομάδα με περιορισμένες δυνάμεις είναι υποχρεωμένη να μεταθέτει το κέντρο βάρους της παρέμβασής της σε διάφορα θέματα, σε διαφορετικά υποκείμενα, δεν μπορεί να ερμηνευτεί διαφορετικὰ από τη δογματικὴ σκὲψη του αριστερισμοὺ και του αναρχισμοὺ παρὰ σαν «στροφὴ», σαν εγκατάλειψη, σαν «αντίφαση».

Δεν ισχυρίζομαι ότι όλα αυτὰ τα χρόνια δεν αλλάξαμε. Όμως αυτὲς οι αλλαγὲς δεν αποτέλεσαν ΠΟΤΕ ριζικὴ αλλαγὴ προσανατολισμοὺ, αποτέλεσαν περισσότερο ενσωμάτωση νέων εμπειριών, γεγονότων, κατακτήσεων, θεωρητικών επεξεργασιών σε ένα αρχικὸ σχὴμα, το οποίο ἐτσι μεταλλάσσεται, χωρὶς ὸμως να παρατηρείται μια ριζικὴ και καταστροφικὴ λύση της συνὲχειας με το παρελθὸν. Εμεὶς ποτὲ δεν χύσαμε κροκοδείλια δάκρυα του τύπου «τι κάναμε», «η χαμένη γενιὰ», «σπαταλήσαμε τα ωραιὸτερα χρόνια της ζωὴς μας», που ιδιαίτερα από το '80 και μετὰ γέμισαν τα μπαρ, τα ρεμπετάδικα και τα ἀλλα στέκια του χώρου. Κάναμε λάθη και για μερικὰ ντρεπὸμαστε κιὸλας, αλλὰ το βασικὸ στοιχείο της συνὲχειας είναι μια συμπεριφορὰ, μια οπτικὴ, μια αντίληψη του κὸσμου, μια αντίληψη της σὺνδεσης προσωπικοὺ και πολιτικοὺ, μια ηθικὴ για τη ζωὴ και τον κὸσμο, και αυτὰ —ευτυχὼς— παρὲμειναν σταθερὰ, αν ὸχι αναλλοίωτα, και μας επὲτρεψαν να διανὺσουμε 20 ἡ 25 χρὸνια αγώνων και μετασχηματισμών χωρὶς να σιγήσουμε, χωρὶς να πάψουμε να επεξεργαζὸμαστε νὲες απαντήσεις στα θεμελιακὰ ερωτήματα που βάζαμε. Η επεξεργασία νέων απαντήσεων και η σταθερὸτητα, η εμμονὴ στο πρωταρχικὸ στοιχείο των μετασχηματισμών, την ίδια την ατομικὸτητα, το ίδιο το ἀτομο και ὸσο το δυνατὸν στη συμφωνία λὸγων και ἐργων, αποτελοὺν τη βάση της συνὲχειας, της ιδιαιτερὸτητὰς μας. Αυτὴ η ιδιαιτερὸτητα, αυτὴ η διαφορετικὴ αντίληψη, δεν μπορὸυσε να γίνει αποδεκτὴ εὺκολα στη χὼρα του ἀσπρου-μαὺρου, στη χὼρα της μερικὸτητας, στο χὼρο της αποσπασματικὸτητας, όταν ακριβὼς αυτὸ που χρειάζεται περισσὸτερο από κάθε τι η εποχὴ μας και η χὼρα μας είναι μια νὲα συνολικὸτητα.

Εμεὶς και ο «χὼρος»

Αυτὲς ὸμως οι αντιθὲσεις, οι κριτικὲς, οι παρανοὴσεις των απὸψεών μας αποτελοὺν το ένα επίπεδο, εκεὶνο της επιφάνειας, της εκλογικευμένης ανάλυσης. Ὸπως ξὲρουμε ὸμως, ο πὸλεμος γίνεται κάθε φορὰ με τα μὲσα που διαθὲτει το κάθε στρατὸπεδο! Και τα μὲσα που διαθὲτει το χαρακτηρίζουν. Ενὼ από τη μια βρισκὸμαστε υποχρεωτικὰ, ἐστω ὸλοι ἡ τουλάχιστον πολλοὶ, στο ίδιο στρατὸπεδο, το στρατὸπεδο των εξωθεσμικών και των «εξωκοινοβουλευτικών», ενὼ είχαμε τουλάχιστον σαν κοινὴ αναφορὰ εκεὶνα τα στοιχεὶα που αρνοὺνται το σὺστημα, ενὼ είχαμε απὲναντὶ μας το κρὰτος και τα κὸμματα, ενὼ γνωρὶσαμε τα δικαστὴρια και τις φυλακὲς ὸλων των καθεστὼτων και κυβερνὴσεων, ταυτὸχρονα δεν ἐπαυε ο πὸλεμος της «αλληλοεξὸντωσης». Είναι γνωστὸ ὸτι στους μικρὸκοσμους οι αντιθὲσεις, εξ αιτὶας της συνὰφειας παὶρνουν συχνὰ εντονὸτερο χαρακτὴρα, από ὸτι ανὰμεσα στο μικρὸκοσμο και τους εξωτερικοὺς «εχθροὺς», και είναι παρὰδοση του ολοκληρωτισμοὺ που κληροδὸτησε ο σταλινισμὸς στο κομμουνιστικὸ κὶνημα η εξὸντωση του «αντιπὰλου» και της «εσωκομματικὴς» πὰλης με κὰθε μὲσο. Είναι γνωστὲς οι μὲθοδοι εξὸντωσης των τροτσκιστὼν, του «χαφιὲ» Πλουμπὶδη, του αποστὰτη «Μιζὲρια» (alias Ἀρη Βελουχιὼτη), για να μη μιλὴσουμε για τις σταλινικὲς εκατὸμβες στη Σοβιετικὴ Ἑνωση!

Η αλληλοεξὸντωση, λοιπὸν, είναι παλιὰ παρὰδοση του... «επαναστατικοὺ κινὴματος». Εμεὶς δεν είχαμε ἐντονα αναπτυγμὲνη τη λογικὴ αυτὴ και μπορὼ να πω ὸτι ποτὲ δεν συκοφαντὴσαμε ἀνθρωπο από ἀλλη οργὰνωση και ὸσα λὰθη κὰναμε ἡταν συνὲπεια της βλακὼδους λογικὴς της επαναστατικὴς επαγρὺπνησης και ὸχι της μεταβολὴς των ιδεολογικών αντιθὲσεων σε αλληλοεξὸντωση. Δεν ἐχουμε διαγράψει ἀνθρωπο —ποτὲ— και ὸποιος ἡθελε ἐφευγε ελεὺθερα, αν δεν συμφωνοὺσε. Η κριτικὴ που κὰναμε στα πλαὶσια του χὼρου ἡταν πὰντα κριτικὴ που επικεντρωνὸταν κὺρια σε δὺο επὶπεδα. Ἑνα επὶπεδο θεωρητικὸ, ιδεολογικὸ και πολιτικὸ και ένα δεὺτερο ηθικὴς, προσωπικὴς στὰσης και οπτικὴς για τη ζωὴ. **Δεν συκοφαντὴσαμε ποτὲ κανὲνα «αντὶπαλὸ» μας.** Και αυτὸ δεν υπὴρξε μὸνο συνὲπεια της διαφορετικὴς μας αντὶληψης για το κὶνημα, την κοινωνὶα, τους μετασχηματισμοὺς, που οδὴγησαν σταδιακὰ στο θεωρητικὸ επὶπεδο ἐξω από τις ολοκληρωτικὲς ιδεολογὶες, ἡταν κὰτι ἀλλο, αυτὸ που πολλοὶ χαρακτὴριζαν «ιεραποστολικὴ» ἡ παπαδὶστικη αντὶληψη για την πολιτικὴ.

Πρὰγματι πολλοὶ φὶλοι και σὺντροφοι από ἀλλες ομὰδες και οργανὼσεις που ἐχουν ἐρθει σε επαφὴ μαζὶ μας, μας θεωροὺσαν πὰντα αφελεὶς ἡ ιεραπὸστολους, στην καλὺτερη περὶπτωση, ἡ «κὸτες», τις οποὶες μπορὸυν να ξεζουμὶσουν, στη χειρὸτερη! Θυμὰμαι φὶλους και συντρὸφους της ΣΕΠ, τα πρὼτα χρὸνια της μεταπολὶτευσης, που μας ἐλεγαν ὸτι ἐχουμε ιεραποστολικὴ αντὶληψη για την πολιτικὴ. Γιατὶ, για παρὰδειγμα, πηγαὶναμε στα εργοστὰσια ὸχι για να μαζὲψουμε μὲλη αλλὰ για να φτιὰξουμε σωματεὶα. Ἑχουμε φτιὰξει πολλὰ σωματεὶα και ἐχουμε συμμετὰσχει σε πολλὲς απεργὶες, αλλὰ από μὲλη σχεδὸν τὶποτε! Ἀλλοι, στη συνὲχεια, προσπαθοὺσαν να μας παὶζουν τον Μακιαβὲλι, ακὸμα και πρὸσφατα. Συνεργὰζονται μαζὶ μας σε διὰφορα επὶπεδα και προσπαθοὺν εὶτε να αποκομὶσουν «οφὲλη», εὶτε να την «πὲσουνε» σε κανὲνα πιτσιρικὰ που γνωρὶζουν μὲσα από τη σχὲση μαζὶ μας, για να ψαρὲψουν μὲλη! Οι φὶλοι μας αυτοὶ, από τους καλοπροαὶρετους ως τους κακοπροαὶρετους, μας θεωροὺν ένα εἶδος ιεραπὸστολων, του «κὰνε το καλὸ και ρὶξτο στο γιαλὸ». Είναι γνωστὸ το απὸφθεγμα που κυκλοφορεὶ στους ἰn κὺκλους του χὼρου, και βὲβαια τους πιο συμπαθητικοὺς, γιατὶ τουλὰχιστον δεν μας συκοφαντοὺν, απλὼς μας παρανοοὺν. «Η Ρὴξη κὰνει για ακτιβισμὸ ἡ για θεωρὶα, δεν κὰνει για οργὰνωση, είναι καλοὶ ὸταν συγκρὸυονται με το κρὰτος, ὸταν θὲτουν νὲα ζητὴματα, αλλὰ είναι αυθορμητιστὲς».

Οι φὶλοι μας αυτοὶ δεν καταλαβαὶνουν ὸτι δὲν χρησιμοποιοὺμε τις «πουτανὶστικες» μεθὸδους της πολιτικὴς και ὸτι δεν προσπαθοὺμε να ψαρὲψουμε μὲλη, ὸχι γιατὶ ἐιμαστε ιεραπὸστολοι ἡ αφελεὶς, οὺτε θα πρὲπει να νομὶζουν πως δεν καταλαβαὶνουμε τις ψιλοκομπὶνες και τα ψαρὲματα που κὰνουν. Απλοὺστατα τα γρὰφουμε στα παλιὰ μας τα παπὸυτσια. Πιστεὺουμε πως συμβὰλλουν ακριβὼς στο φτὼχεμα εκεὶνων που χρησιμοποιοὺν τὲτοια μὲσα. Εδὼ παρεμβαὶνει η διαφορὰ των στὸχων και των οραμὰτων. Ὸταν ἐχεις στὸχο να αποκτὴσεις ένα μεγαλὺτερο γκρουπὸυσκουλο, τὸτε κὰνεις ὸ,τι μπορεὶς, ψαρεὺεις, κυνηγὰς μὲλη με το τουφὲκι, μεταβὰλλεις την πολιτικὴ σε μια ατὲλειωτη διαδοχὴ από κομπὶνες. Ὸταν αντὶθετα ἐχεις στὸχο τη **γὲννηση** ενὸς κινὴματος, την ανὰπτυξη ενὸς κινὴματος που θα μας οδηγὴσει σε ένα νὲο πολιτιστικὸ πρὸτυπο, τὸτε ξὲρεις πως αυτὸ δεν γὶνεται με γκρουπὸυσκουλα. Ξὲρεις πως δεν γὶνεται με φτιαχτὴ πολιτικὴ. Απαιτεὶ την εμφὰνιση νὲων κοινωνικών και πολιτικών αντιλὴψεων μὲσα στην κοινωνὶα, και τη διεὺρυνσὴ τους. Μὸνο τὸτε είναι δυνατὸν να υπὰρξουν μεγὰλες οργανὼσεις και κὸμματα. Διαφορετικὰ επιτυγχὰνεις το αντὶθετο αποτὲλεσμα. Αν για παρὰδειγμα ρὶξεις υπερβολικὸ βὰρος στο οργανωτικὸ πεδὶο, ὸχι μὸνο υποβαθμὶζεις κὰθε ἀλλη παρὲμβαση, γὶνεσαι ένας «γὶγας με πὴλινα πὸδια» (ας θυμηθοὺμε το ΚΚΕ-μλ, που ἡταν ανὶκανο να παρὲμβει, ακριβὼς γι' αυτὸ, ἡ τὸσες και τὸσες ἀλλες ομὰδες). Ακὸμα περισσὸτερο η οργανωτικὴ σου ανὰπτυξη πὲρα από εκεὶ που φθὰνουν τα πὸδια σου, δηλαδὴ πὲρα από την ανταπὸκριση που ἐχουν οι απὸψεις σου σε πολιτικὸ και κοινωνικὸ επὶπεδο, οδηγεὶ στο αντὶθετο από το επιδιωκὸμενο αποτὲλεσμα. Υποχρεὼνεσαι να αλλὰξεις την ιδεολογὶα σου για να την προσαρμὸσεις στην περιρρὲουσα ατμὸσφαιρα! Σε αυτὸ το δὶλημμα οι παλιὸτεροι μπὴκαμε πολλὲς φορὲς. Μπὴκαμε στο δὶλημμα να επεκταθοὺμε οργανωτικὰ και ευτυχὼς

σχεδόν πάντα δώσαμε τη σωστή απάντηση! **Ναι στην οργανωτική ανάπτυξη σαν ωρίμασμα των απόψεών μας στην κοινωνία, όχι στο φτιαχτό κατασκεύασμα, όχι στο γκρουπούσκουλο.**

Η πρώτη φορά που μας τέθηκε αυτό το ερώτημα ήταν γύρω στο 1971-72, όταν κάποιες απόψεις μας, ιδιαίτερα στο εξωτερικό, είχαν αρχίσει να επεκτείνονται. Πιστεύαμε όμως ότι αυτή η επέκταση ήταν ακόμα πολύ επιδερμική και έτσι αφήσαμε το ΕΚΚΕ «να πάρει την πρωτοβουλία». Το ΕΚΚΕ όταν ξεκίνησε είχε πολλές απόψεις παραπλήσιες με τις δικές μας, εξέφραζε ένα νέο πνεύμα για τον ελληνικό αριστερισμό και συγκροτήθηκε συμπεριλαμβάνοντας αρκετούς φίλους μας, οπαδούς μας ή πρώην μέλη της δικής μας ομάδας. Εμείς το είχαμε συζητήσει από τότε και είχαμε πει, αφήστε τους φίλους μας «να χτίσουν το κόμμα». Εμείς ας συνεχίσουμε στο επίπεδό μας. Το έχτισαν το κόμμα! Οι ανάγκες να παίζουν αυτό που δεν ήταν είδαμε πού τους οδήγησαν. Τι καταπληκτική κληρονομιά έχουν αφήσει.

Η δεύτερη στιγμή ήταν μετά την πτώση της δικτατορίας. Τότε διάφοροι φίλοι και σύντροφοι από τη ΣΕΠ προσπάθησαν να μας πείσουν, μια ομάδα που μόλις γύριζε από το εξωτερικό, να ενσωματωθούμε στην οργάνωσή τους, και στην ουσία να αναλάβουμε την ιδεολογική της «καθοδήγηση». Το δέλεαρ ήταν πραγματικό. Για μια ομάδα που ερχόταν από το εξωτερικό χωρίς ιδιαίτερες συνδέσεις με την ελληνική πραγματικότητα, η ένταξη, με τέτοιους όρους μάλιστα, σε μια σημαντική ελληνική οργάνωση θα έδινε, σκεφτήκαμε, ίσως σημαντικές δυνατότητες προώθησης των απόψεών μας. Όμως και πάλι ακολουθήσαμε το δρόμο της «φρόνησης», μείναμε στα «κιλά» μας. Και η συνέχεια μας έδωσε δίκιο. Πολλοί από τους φίλους της ΣΕΠ ενσωματώθηκαν σε μια ομάδα φτιαγμένη από κάποιον μικροκομπιναδόρο, που τότε εμφανιζόταν με «απόψεις» και στη συνέχεια αυτή η ομάδα έσβησε.

Η τρίτη «ιστορική ευκαιρία» που πετάξαμε είναι πιο πρόσφατη και η πιο ουσιαστική. Πράγματι, μετά το 1981, όταν άρχισε το φυλλορρόημα των αριστερίστικων οργανώσεων, η ΡΗΞΗ έτεινε να μεταβληθεί —ιδιαίτερα όταν έκλεισε και ο «Αγώνας» της Β΄ Πανελλαδικής— στο έντυπο του χώρου. Ήταν μια ακόμα «ιστορική ευκαιρία»! Όμως η μεταβολή μας στον πόλο του χώρου θα σήμαινε την αποδοχή και της τρέχουσας ιδεολογίας του, ιδιαίτερα σε δυο ζητήματα βασικά για μας. Στο εθνικό και το ζήτημα του ένοπλου. Τότε, ένα «τσακάλι της πολιτικής», που πέρασε ένα φεγγάρι από το χώρο μας και τώρα έχει αναλάβει κατ΄ επάγγελμα τη συκοφάντηση και τη διαστρέβλωση των λεγόμενων της ΡΗΞΗΣ, μας έδωσε την εξής καταπληκτική συμβουλή: «Ας καταπιούμε τώρα τη συζήτηση για το εθνικό, γιατί δεν πιάνει στο χώρο, και αργότερα, όταν τους "μαντρώσουμε", τους το σκάμε το παραμύθι». Παρόμοιες απόψεις ακούστηκαν και στο θέμα της κριτικής του ένοπλου. Για άλλη μια φορά λοιπόν «κλωτσήσαμε την τύχη μας».

Ας υπενθυμίσουμε λοιπόν στους συντρόφους, όπως και στους πάλαι ποτέ συντρόφους, μια βασική μας τοποθέτηση: **Το πρόβλημά μας δεν είναι η «εξουσία», αλλά η αλλαγή της κοινωνίας.** Πάνω σε αυτή τη βάση παίρνουμε υπ΄ όψη μας σαν βάσιμη «υπόθεση εργασίας» ακόμα και την εκδοχή να μην φτιάξουμε το «κόμμα» και πολλοί από μας, οι μεγαλύτεροι, να μην αντικρύσουμε πραγματωμένη στο ακέραιο μια άλλη κοινωνία (εξ άλλου ποιο είναι το «ακέραιο»;). Είμαστε όμως βέβαιοι ότι παλεύοντας εδώ και τώρα με όλα τα μέσα που έχουμε, αλλάζουμε, έστω και λίγο, τη ζωή μας και συμβάλλουμε στην αλλαγή της ζωής των υπολοίπων. Γι΄ αυτό λοιπόν, παρ΄ όλο που πιστεύουμε ότι και πολιτικά σχήματα ευρύτερης εμβέλειας θα υπάρξουν, δεν είμαστε διατεθειμένοι να κάνουμε ούτε κομπίνες, ούτε απάτες, ούτε να καταφύγουμε σε συκοφαντίες.

Βόρβορος και επιδερμικότητα

Γι΄ αυτό από την «απέναντι όχθη» το κυριότερο όπλο που είχε χρησιμοποιηθεί, ιδιαίτερα στο παρελθόν, ήταν το όπλο της συκοφαντίας. Χρόνια και χρόνια περιμέναμε μια οποιαδήποτε σοβαρή κριτική στις απόψεις μας. Κι αυτό γιατί θα σηματοδοτούσε πράγματι ένα ανέβασμα του πολιτικού επιπέδου της αντιπαράθεσης. Αντί γι΄ αυτό διαβάζουμε αφορισμούς και αποσπασματικές κριτικές στο επίπεδο του γραπτού λόγου και ένα βόρβορο συκοφαντίας στο επίπεδο του προφορικού «λόγου». Από τότε που εμφανιστήκαμε, ιδιαίτερα στην Ελλάδα μετά τη μεταπολίτευση, που οι νεότεροι δεν μας γνώριζαν, μια και είχαμε συγκροτηθεί στο εξωτερικό, και τι δεν ακούστηκε! Χαφιέδες μας ανέβαζαν, χαφιέδες μας κατέβαζαν. Και όχι μόνο το ΚΚΕ και οι καγκεμπίτες, που φρόντισαν να μας περιποιηθούν και μέσω του Κρυστάλλη, ως τρομοκράτες, αλλά και διάφοροι «μ-λ» και άλλοι «επαναστάτες», οι οποίοι προμήθευαν το υλικό στους ΚΚΕδες. Και σήμερα κάνουν την «αυτοκριτική» τους για τις συκοφαντίες που εκτόξευαν. Τολμούσαν να αναρωτιούνται «από πού ζούμε», πού τα βρίσκουμε τα λεφτά και άλλα τέτοια, όταν οι σύντροφοί μας για να ζήσουν κάνουν τον αφισσοκολλητή, κρατάνε βιβλιοπωλεία χωρίς να πληρώνονται, φοράνε αποφόρια, παίρνουνε στα 40 τους «βοηθήματα» από τα σπίτια τους, και έχουνε τραπεζιτικούς λογαριασμούς που κυμαίνονται σε μερικά χιλιάρικα. Τολμούν και συκοφαντούν βολεψίες που δεν αρνούνται ποτέ τα χρήματα του σοσιαλιστικού κράτους, θεσιθήρες και δειλοί. Γιατί βέβαια ποτέ δεν τόλμησαν να μιλήσουν ανοικτά. Και συνήθως εκείνοι που τα κυκλοφορούν δεν τόλμησαν ποτέ να συγκρουστούν με το κράτος. Είναι γνωστό εξ άλλου το επιχείρημα των δειλών και των ανδρεικέλων. Όποιοι τολμούν να συγκρουστούν, το κάνουν γιατί θα έχουν κάποιο συμφέρον! Ακόμα κι ο εκδότης γνωστού «ανένταχτου» περιοδικού, την εποχή που θίγαμε τον νεόκοπο σοσιαλισμό της αλλαγής που τότε υποστήριζε μαζί με όλους τους Ευθυμίου και Μωροπούλου που εξέθρεψε, τολμούσε να κυκλοφορεί —υπόγεια πάντα— σε βάρος μας τις αναισχυντίες που εισπράττει σήμερα ο ίδιος από τους παλιούς του φίλους.

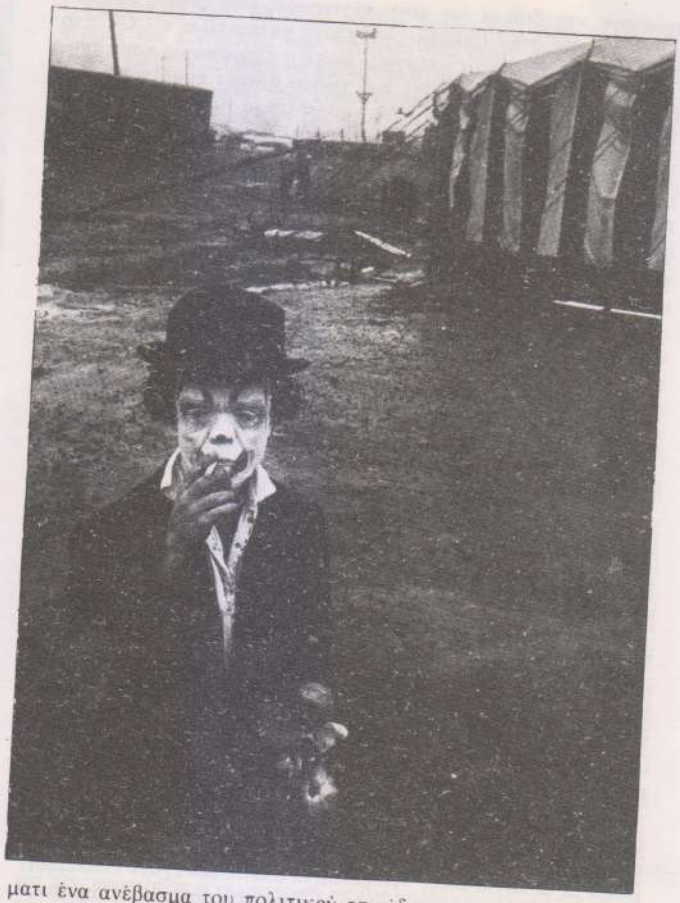

Από 'κει και πέρα, ό,τι μπορεί να φανταστεί το μυαλό του ανθρώπου. «Ο Καραμπελιάς είχε θέατρο στην Κωνσταντινούπολη», «είχε συμμετάσχει σε φεμινιστική διαδήλωση στο Παρίσι, ανεμίζοντας σουτιέν» (προέλευσης μαρξιστικής-λενινιστικής, εξπέρ περί τα φεμινιστικά), «είχε ύποπτες διασυνδέσεις στη Βαρ-

κελώνη», «τα βιβλία του είναι αντιγραφές από ξένους που δεν είναι γνωστοί στην Ελλάδα», «τον είχε καταγγείλει η CGT στη Γαλλία γιατί έσπαγε τις απεργίες» (αυτή η πληροφορία που παρήχθη από διάφορους τερμίτες του χώρου αρέσει πάρα πολύ στο ΚΚΕ, που τη χρησιμοποιεί κατά κόρον· τρέχα γύρευε τι είχε γίνει στη Γαλλία). Πριν δύο χρόνια είχα πάει στα Γιάννενα και εκεί άνθρωποι του «χώρου» με ρώτησαν αν αληθεύει το γεγονός ότι έχω ταξί τα οποία χρησιμοποιώ για να ζω, μισθώνοντας μέλη της ΡΗΞΗΣ «για να μου δουλεύουν». Βέβαια η προέλευση της πληροφορίας χρησιμοποιεί εδώ ένα «αυθεντικό γεγονός», ότι δούλεψα για ένα διάστημα στο ταξί ενός φίλου! Πρόσφατα μία «φίλη» μου με ρώτησε αν αληθεύει το γεγονός ότι όπως έμαθε εξέδιδα τις «γυναίκες της ΡΗΞΗΣ» για να πορεύομαι. Μου είπε ότι της το είπε ένας «σοβαρός άνθρωπος», ο οποίος στις αντιρρήσεις της, της ανέφερε ότι θα της φέρει αποδείξεις. Η «φίλη» μου είπε ότι αποδείξεις δεν της έφερε, αλλά παρ' όλα αυτά απορεί από πού προήλθε η «πληροφορία». Νομίζω ότι το να συνεχίσω στο ίδιο δείγμα γραφής θα είναι μάλλον το ισχυρότερο εμετικό, και είναι ήδη υπερβολική η δόση.

Να λοιπόν σε ποιο κόσμο ζούμε. Από πού βγαίνουμε, το είδος της κριτικής που αντιμετωπίζουμε για χρόνια. Αλλά σε μια χώρα όπου ο φάρος του σοσιαλισμού αποδεικνύεται κοινός κλεφτοκοτάς, τι άραγε θα ήταν οι ψιλοκομπιναδόροι της «επανάστασης» και της αριστεράς;

Σήμερα πλέον οι συκοφάντες μειώνονται, «κρύβονται», γιατί δεν τους παίρνει, αλλά δεν παύουν να δηλητηριάζουν τον αέρα και ακόμα περισσότερο, η εκτεταμένη χρήση συκοφαντίας έχει υπονομεύσει το έδαφος οποιασδήποτε συνεννόησης. Πάντως σήμερα το κυρίαρχο πρόβλημα δεν είναι πια η ατομική συκοφαντία, έχει μετατεθεί στην πολιτική ρετσινιά «το εναλλακτικό είναι ρεφορμισμός». Και αυτά τα λένε «επαναστάτες» οι οποίοι δεν κάνουν καλά-καλά τον κόπο να διαβάσουν τις απόψεις μας, ή μάλλον βαριούνται, οι οποίοι σπανίως συγκρούονται με το κράτος, και αρνούνται να μετασχηματίσουν την προσωπική τους ζωή σε αρμονία με τα λόγια τους. Άνθρωποι οι οποίοι δεν έχουν υποπτευθεί ότι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό των επαναστατικών απόψεων ήταν πάντα η εναλλακτικότητα. Και αντί να καθήσουν σοβαρά να προβληματιστούν για το τι σημαίνει εναλλακτικότητα και εναλλακτική πρόταση στις μέρες μας, εμμένουν στις εύκολες κοτσάνες των «επαναστατών». Το ίδιο συμβαίνει με το εθνικό. «Οι της ΡΗΞΗΣ είναι σωβινιστές». Και ποτέ δε μας απάντησαν στα στοιχεία που παραθέτουμε όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά για το «σωβινισμό» του Μαρξ και του Ένγκελς για παράδειγμα, που υποστήριζαν τη γερμανική ενοποίηση έστω και κάτω από τον Βίσμαρκ, ή τη συμμετοχή του Μπακούνιν σε... «εθνικιστικά» κινήματα. Ο διάλογος είναι διάλογος κουφών, γιατί αυτοί οι άνθρωποι δεν είναι διατεθειμένοι να επανεξετάσουν βεβαιότητες και δόγματα.

Αρνητικότητα και θετικότητα

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της σχέσης αρνητικότητας/θετικότητας στη θεωρία του επαναστατικού κινήματος. Κάθε νέα περίοδος επανάστασης έχει δύο περίπου «φάσεις», μια πρώτη «ηρωϊκή» περίοδο αρνητικότητας, όπου το νέο κίνημα και τα νέα επαναστατικά υποκείμενα καταρρίπτουν και κριτικάρουν τις παλιές δομές, αξίες και κυρίαρχες ιδεολογίες στο όνομα μιας ακαθόριστης και αδιαμόρφωτης πρότασης. Είναι η «αρνητική» και κριτική περίοδος των κινημάτων.

Σε κάποια στιγμή η αρνητικότητα μεταβάλλεται σε εμπόδιο, σε τροχοπέδη στην ανάπτυξη του κινήματος. Σιγά-σιγά, μέσα από αποτυχίες, δοκιμές και απόπειρες, ξεπροβάλλει σταδιακά η ανάγκη της θετικότητας και τείνει να διαμορφωθεί μια νέα πρόταση, ένα επαναστατικό «σχέδιο» ή «πρόταγμα». Το ίδιο συνέβη με το επαναστατικό κίνημα, το επαναστατικό πρόταγμα του '68 και εκείνο της δεκαετίας του '60 γενικότερα. Το ίδιο συμβαίνει με την ελληνική άκρα αριστερά. Η «στιγμή» της αρνητικότητας του νέου επαναστατικού κινήματος αρχίζει από τις αρχές της δεκαετίας του '60 και κορυφώνεται στη δεκαετία του '70. Σταδιακά αποδομούνται οι παλιότερες ιδεολογίες, οράματα και σχήματα. Η κρίση της αρνητικής φάσης του νέου κινήματος αρχίζει από τότε που το κίνημα αποσυντίθεται σε πολλαπλά ρεύματα, χάνει τη μαζικότητά του και πολλά ιδεολογικά στοιχεία και πρότυπα αποδεικνύονται αδιέξοδα. Ταυτόχρονα η κρίση των ανατολικών κοινωνιών οδηγεί σε πλήρη κρίση τις ιδεολογικές και θεωρητικές βεβαιότητες του κινήματος.

Γιατί βέβαια, όταν μιλάμε για αρνητικότητα και κριτική φάση του κινήματος, αυτή δεν πρέπει να τη συνδέουμε με το μηδενισμό. Η κριτική του υπαρκτού κόσμου γινόταν στο όνομα οραμάτων και αξιών, στο όνομα του Μάο, του Τσε, του Τρότσκι, του Λένιν, στο όνομα της εμπειρίας του Βιετνάμ, της Κίνας, της Καμπότζης, της Κούβας κ.λπ. **Δεν υπάρχει κίνημα καθαρά αρνητικό, δεν μπορεί να υπάρχει κίνημα χωρίς όραμα.** Για αρνητική φάση μιλάμε συμβατικά και εννοούμε εκείνη την περίοδο που το κίνημα δεν αναζητάει τις συγκεκριμένες και απτές λύσεις στα προβλήματα που αναφύονται στην κοινωνία, αλλά με βάση την αναφορά σε ένα όραμα γενικό ή σε ένα επαναστατικό πρότυπο λέει: **προχωράμε στην κριτική, στην κατεδάφιση του παρόντος κόσμου και βλέπουμε.** Όταν λοιπόν καταρρίπτονται τα δάνεια πρότυπα, όταν η κριτική του παλιού κόσμου δεν αρκεί, γιατί ο υποτιθέμενος καινούργιος κόσμος αποδεικνύεται συχνά χειρότερος από τον «παλιό», τότε ανοίγει μια περίοδος κρίσης, προβληματισμού και μετασχηματισμού, όπου η θετικότητα της πρότασης, δηλαδή η διαμόρφωση ενός νέου υποδείγματος, η διαμόρφωση νέων απαντήσεων, αποκτά μια θεμελιώδη κεντρικότητα.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '70, μέχρι τη δεκαετία του '80, ανοίγεται μια περίοδος κριτικής, αποτίμησης της εμπειρίας, μια περίοδος προβληματισμού, μια περίοδος αποπειρών για απάντηση ή απαντήσεις στα αδιέξοδα τα οποία έχουν εμφανιστεί. Μέσα από αυτό τον προβληματισμό αναδεικνύεται σιγά-σιγά η εναλλακτική πρόταση —ή μάλλον οι εναλλακτικές προτάσεις— που προσπαθεί να θεμελιώσει ένα νέο υπόδειγμα απέναντι στο παλιό επαναστατικό υπόδειγμα που πλέον έχει ξεφτίσει. Τώρα, αν η ελληνική «άκρα αριστερά», και ιδιαίτερα ορισμένες ομάδες, κυρίαρχες αριθμητικά στο παρελθόν, δεν έδειξαν ποτέ την στοιχειώδη «αρνητικότητα», δηλαδή καμιά τόλμη στη σύγκρουση και την κριτική του παλιού κόσμου, και σήμερα ανακαλύπτουν την «αρνητικότητα», τη στιγμή που δέκα ή δεκαπέντε χρόνια πριν μας βάφτιζαν «προβοκάτορες» ή «τυχοδιώκτες», αυτό δεν σημαίνει ότι η παγκόσμια ιστορία θα περιμένει τους έλληνες αριστεριστές να την «προλάβουν».

Τις προάλλες άκουγα ένα σύνθημα που είναι χαρακτηριστικό αυτής της συμπεριφοράς του γερασμένου παιδιού. «MIR, MIR, Φενταγίν, Τουπαμάρος, Βιετκόνγκ» και μου σηκώθηκε η τρίχα. Αυτό το σύνθημα το φωνάζαμε γύρω στο 1972-1973 στο εξωτερικό και όταν το 1974-75 το εισαγάγαμε στην Ελλάδα «μας την πέσανε» όλοι οι εχέφρονες έλληνες αριστεριστές, διότι επρόκειτο για σύνθημα «τυχοδιωκτικό». Εξ άλλου το MIR μύριζε τροτσκισμό, οι Τουπαμάρος ένοπλο «τυχοδιωκτισμό» κ.λπ. Και σήμερα το ακούμε, το 1988, να φωνάζεται από τα «παιδιά» εκείνων των παλιών αριστεριστών, όταν το MIR περνάει βαθιά κρίση εδώ και πολλά χρόνια, οι Τουπαμάρος έχουν διαλυθεί και έχουν κάνει αυτοκριτική για τον ένοπλο αυθορμητισμό τους και οι Βιετκόνγκ βρίσκονται είτε στη φυλακή του καθεστώτος στη δημιουργία του οποίου συνέβαλαν, είτε στέλνουν φυλακή τους παλιούς συντρόφους τους, ή τέλος διαφεύγουν σαν «boat people».

Όταν έπρεπε να φωναχτεί το σύνθημα δεν φωνάχτηκε. Η «αρνητικότητα» της ελληνικής άκρας αριστεράς ήταν σχεδόν μηδαμινή. Σήμερα που πια αποτελεί παρελθόν και το πρόβλημα είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων από την πείρα αυτών των κινημάτων, ώστε να διατυπωθεί μια νέα πρόταση, σήμερα λοιπόν, φωνάζεται, άκοπα βέβαια και χωρίς καμιά πρακτική συνέπεια! Πάντα «τσακάλια» οι έλληνες αριστεριστές. Και καλά αν πρόκειται για νέους, μπορεί κανείς να κατανοήσει (και πάλι δύσκολα) την ανάγκη να διαγράψουν την προσωπική τους τροχιά σαν τροχιά συλλογική, όμως στην περίπτωση που έχουμε να κάνουμε με «γηραλέους» αριστεριστές, οι οποίοι από τη συντήρηση του παρελθόντος το

ρίχνουν τώρα και πάλι στην «επαναστατική» συντήρηση, ε τότε, δεν βγαίνει άκρη. **Γιατί είναι συντήρηση και δεξιά στις μέρες μας να μην κριτικάρεις την αποτυχία του μαρξισμού-λενινισμού και του αναρχισμού, να μένεις σε μια εξωτερική μορφή της επαναστατικότητας, την καταγγελία και τη φρασεολογία και να αρνείσαι να επιλέξεις τους δρόμους, τους δύσκολους και τους μόνους αυθεντικά επαναστατικούς, του καθημερινού εναλλακτικού μετασχηματισμού**, της διαμόρφωσης νέων απαντήσεων και να μένεις στη γενικολογία των «επαναστατικών συμβουλίων», χωρίς να απαντάς στα προβλήματα που έθεσαν οι επαναστατικές εμπειρίες, του καταμερισμού εργασίας, της κρατικοποίησης και της αγοράς, της σχέσης πολιτικής επανάστασης και κοινωνικού μετασχηματισμού, της σχέσης ατομικού και πολιτιστικού μετασχηματισμού κ.λπ. Και, όπως πάντα, οι συντηρητικοί μιλάνε για τις επαναστάσεις του παρελθόντος, για να κρύψουν την αδυναμία τους να κάνουν την επανάσταση σήμερα. Συντηρητικοί ήταν και συντηρητικοί παραμένουν. Μόνο που σήμερα φοράνε τη λεοντή του εξτρεμιστή, όταν πια ο εξτρεμισμός τους είναι παρωχημένος και οι τρίχες της λεοντής ξεφτισμένες.

Έτσι λοιπόν η περιβόητη «αρνητικότητα των κινημάτων», που προβάλλεται από όψιμους επαναστάτες, δεν είναι τίποτε άλλο παρά το φύλλο συκής που καλύπτει την έλλειψη πρότασης! **Η αρνητικότητα του '68 δεν ήταν έλλειψη πρότασης από τα άτομα, τις ομάδες, τα υποκείμενα. Αντίθετα είχαμε χιλιάδες προτάσεις και απαντήσεις. Ήταν η αντικειμενική αρνητικότητα ενός νέου ιστορικού κινήματος.** Σήμερα πρόκειται για «κινήματα» τα οποία δεν είναι κινήματα και για αρνητικότητα που δεν είναι κριτική αλλά έλλειψη λόγου. Στις μέρες μας δεν μπορεί να υπάρξει αυθεντικό και «νέο» κοινωνικό κίνημα χωρίς πρόταση, ή έστω χωρίς απόπειρα για πρόταση, γιατί βέβαια η πρόταση δεν θα έρθει ουρανοκατέβατη. Και το επιχείρημα της «αρνητικότητας» είναι συγκάλυψη όχι μόνο της έλλειψης πρότασης αλλά και της έλλειψης προβληματισμού. Πρόκειται για δημοκοπία. Σήμερα επαναστατική είναι μόνο η ανάπτυξη κινημάτων που είναι φορείς όχι μόνο νέων αξιών αλλά και νέων προτάσεων.

Το κίνημα του '68 ήταν φορέας αυτών των νέων αξιών. Το αίτημα του κινήματος του '88 είναι πώς αυτές οι νέες αξίες θα πρέπει να μεταβληθούν σε απτές και συγκεκριμένες προτάσεις. **Η ιστορία δεν περιμένει τους καθυστερημένους. Τους σαρώνει!** Μετά από 25 χρόνια εμπειριών δεν θα περιμένει την ωρίμανση ορισμένων ελληνικών γκρουπούσκουλων, που δεν είναι φορείς ούτε νέων αξιών, ούτε νέων προτάσεων, και θεωρούν, όπως το «τσακάλι» που πέρασε και από τη ΡΗΞΗ, πως αρνητικότητα σημαίνει αμοραλισμός. «Αρνητικοί» είμαστε, επομένως μπορούμε να κάνουμε ό,τι θέλουμε! Η ελληνική ατσιδοσύνη και διανοητική τεμπελιά βαφτίζεται αρνητικότητα.

Μοναξιά και παραμορφώσεις

Αν όμως κατορθώσαμε να επιβιώσουμε και να διατηρήσουμε την κατεύθυνσή μας —και βέβαια όχι αλώβητοι— αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μέσα από αυτό το χώρο πέρασαν και εκφράστηκαν άνθρωποι αληθινά ριζοσπαστικοί, ότι μέσα σε αυτό το χώρο στρατεύονταν, σε μια εποχή «κατάληψης» της εξουσίας από την αριστερά, τα πιο ριζοσπαστικά και αντιεξουσιαστικά στοιχεία της χώρας μας. Το γεγονός βέβαια της ένταξής τους σε ένα χώρο με τόσο έντονα και μίζερα χαρακτηριστικά, σύντομα τους κολλούσε και τα αρνητικά στοιχεία δίπλα στα θετικά, και αυτό ισχύει για όλους μας. Δεν μπορεί κανείς να παραμένει αλώβητος. Αλλά μόνο και μόνο αυτό το δυναμικό της εξέγερσης αρκούσε, αποτελούσε τη βάση για την παραμονή μας σε αυτό το χώρο. **Το ότι επρόκειτο για χώρο με τόσα αρνητικά και τόσα κουσούρια, δεν αρκούσε για να αναιρέσει τον αντικειμενικά και υποκειμενικά ανατρεπτικό ρόλο του.**

Γι' αυτό και είμαστε υποχρεωμένοι να παραμένουμε στα πλαίσιά του, όντας ταυτόχρονα απόμακροι, διαφορετικοί. Γίναμε σχιζοφρενικοί, κλειστοί, ενδοστρεφείς. Μπορώ να καταγράψω σχεδόν κλινικά αυτό το μετασχηματισμό. Για να αντέξουμε την ένταση που απαιτούσε η συμμετοχή σε ένα χώρο με τον οποίο μοιραζόμαστε αρκετά από την πολιτική και ελάχιστα από την προσωπική ζωή, την αντίληψη του κόσμου, τις ηθικές αξίες, κλεινόμαστε μεταξύ μας σ' ένα μικρόκοσμο, σε συλλογικό ή ατομικό επίπεδο. Χτίζαμε γύρω μας, γύρω από τα συναισθήματά μας, γύρω από τις αδυναμίες, τις αγωνίες και τους προβληματισμούς μας, ένα σινικό τείχος, μια θωράκιση, και επιτρέπαμε μόνο σε όσους μπορούσαν να δουν πίσω από αυτή, δηλαδή μοιράζονταν εν μέρει τις ίδιες αξίες μαζί μας, να μπορούν να τη διαπεράσουν. Απέναντι σε έναν κόσμο εχθρικό σε σύγκρουση μαζί μας, το κράτος, την αστυνομία, τους «εχθρούς» μας, η φυσική μας αντίδραση ήταν να στραφούμε στο χώρο μας. Όμως στο «χώρο» μας δεν συναντούσαμε μόνο την εκτεταμένη συκοφαντία και την καχυποψία, συναντούσαμε διαφορετικές αξίες, διαφορετικό τρόπο ζωής. Και εκείνους, τους λίγους, με τους οποίους θα μπορούσαμε να συναντηθούμε τους απέκλειε η πολιτική «αντιπαλότητα» και ο βόρβορος της συκοφαντίας. Και έτσι κλεινόμαστε μεταξύ μας, και υπήρχαν χρόνια που αυτό το κλείσιμο άγγιζε τα όρια της απόλυτης μοναξιάς, με φοβερές συνέπειες, όχι μόνο στη διαμόρφωση του συναισθηματικού κόσμου αλλά και στην ίδια την πολιτική αντίληψη.

Μάθαμε να ζούμε αυτάρκεις. Μάθαμε στη μικρή ομάδα, στο στενό κύκλο, και η έξοδος από αυτόν, όταν θα είναι αναγκαίο, και είναι ήδη αναγκαίο, γίνεται πολύ δύσκολη και προβληματική. Πόσες φορές δεν δοκιμάσαμε στο παρελθόν αυτή την έξοδο πολιτικά και συναισθηματικά! Και αποδεικνυόταν πάντα πως αυτή ήταν ακόμα ανέφικτη. Προφανώς υπάρχει ο κίνδυνος όταν αυτή θα είναι εφικτή να μην καταλάβουμε τίποτε, κουρασμένοι και σκληρυμένοι από την άσκηση της μοναξιάς. Καραδοκεί, ακόμα χειρότερα, ο κίνδυνος οι νεότεροι να εκλάβουν αυτή τη μοναξιά, την αυτάρκεια, όχι σαν πικρό κληροδότημα του παρελθόντος, αλλά σαν αρετή και σαν πρότυπο. Έτσι φτιάχνονται οι σέχτες και τα γκρουπούσκουλα, ακόμα και οι πιο συμπαθητικές. Και συχνά αυτή είναι η μοίρα των πιο πρωτοπόρων απόψεων και πρακτικών. Όταν έρχεται η ώρα της διεύρυνσης είναι πια ανίκανες να την πραγματοποιήσουν! Και αναλαμβάνουν άλλες δυνάμεις, νεότερες,

που δεν βαρύνονται με τέτοιες τραυματικές εμπειρίες και πρακτικές, να πάνε πιο πέρα. Εμείς, βέβαια, όπως όλοι, θέλουμε να ελπίζουμε πως δεν θα μείνουμε κλεισμένοι στο καβούκι μας. Γι' αυτό δεν παύουμε ποτέ τις θεωρητικές περιπλανήσεις μας σε χώρους αλλότριους, ελπίζοντας και σε προσωπικές περιπλανήσεις, θέλοντας να αρνηθούμε το γκρουπούσκουλο, τη σκλήρυνση, οργανωτική και ιδεολογική, για να μπορέσουμε επιτέλους να θραύσουμε τον κύκλο της μοναξιάς.

Αλλά το «γήρασμα του σώματος» λέει ο ποιητής, «είναι πληγή από θανατερό μαχαίρι». Ακόμα περισσότερο το γήρασμα της σκέψης! Πάντα μας άρεσε να βλέπουμε τον εαυτό μας, σαν δρομείς μεγάλων αποστάσεων! Και υπάρχει κίνδυνος να μεταβληθούμε στο τέλος σε γέρικα άλογα που γυρνούν ασταμάτητα το μαγγανοπήγαδο, με παρωπίδες στα μάτια, γιατί δεν γνωρίζουν τι άλλο να κάνουν.

Και είναι φυσικό. Και όμως, η δική μας ουτοπία, ο συνολικός άνθρωπος, θα έπρεπε θεωρητικά να μπορούσε να πλησιάσει σε αυτό το πρότυπο, το πρότυπο του ανθρώπου που δεν «κουράζεται», γιατί διαθέτει μια πολιτική και κοινωνική ισορροπία, γιατί δεν είναι ούτε «πολιτικός», ούτε «ιδιώτης».

Όμως αυτό το πρότυπο δεν είναι εφικτό, ακριβώς γιατί η πολιτική δραστηριότητα απαγορεύει την ισορροπία, απαγορεύει τον «ολοκληρωμένο άνθρωπο». Έτσι λοιπόν είμαστε υποχρεωτικά «πίσω» σε ό,τι αφορά την προσωπική μας ζωή, η οποία είναι γεμάτη επιθυμίες ολοκλήρωσης, εις το διηνεκές ανικανοποίητες, μια και η πολιτική και «δημόσια» δραστηριότητα απαιτεί και επιβάλλει ένα σύνολο από στρεβλώσεις. Ο κίνδυνος δεν μπορεί να αποφευχθεί και μόνο μεγάλα άλματα και στο επίπεδο των προσωπικών επιλογών μπορούν να επιτρέψουν μια «ανάδραση» στον τομέα της πολιτικής πρακτικής. Μόνο έτσι ίσως υπάρχει μια ελπίδα υπέρβασης, μιας κινητικότητας, μιας ανησυχίας χωρίς τέλος, χωρίς κανένα «κλείσιμο», της επιτυχίας δηλαδή του ακατόρθωτου. Ας είναι όμως, στον καθένα η ουτοπία του. Μια ουτοπία, στην αναζήτηση της οποίας πέφτουμε πάντα στη... μονομέρεια.

Είναι χαρακτηριστική η «κριτική» που μας απευθύνουν άνθρωποι του «χώρου». Γίνατε, έγινες, μια πολιτική μηχανή, χωρίς αισθήματα, χωρίς αδυναμίες, χωρίς ρωγμές! Αυτή η κριτική έχει ίσως κάποιο νόημα, αλλά δεν μπορούμε να τη δεχτούμε από ανθρώπους του «χώρου», δεν μπορούμε να τη δεχτούμε τέτοια που εκφέρεται, γιατί συχνά εννοεί άλλα πράγματα. Εννοεί πως αρνούμαστε τη λογική της αδιάκοπης δικαιολόγησης του εαυτού μας, των αυτοοικτιρμών, «τι τραβήξαμε» ή «τι τραβάμε» και άλλα ηχηρά παρόμοια. Εκείνη τη λογική που εμφανίζει τους Έλληνες, και ιδιαίτερα τους άνδρες, σαν παιδιά που κλαψουρίζουν διαρκώς «για τη χαμένη νιότη τους», «τα χαμένα οράματά τους» και άλλες τέτοιες παρλαπίπες, που έχουν πέραση στην αγορά των μπαρ και των ρεμπετάδικων. Τη λογική του ψεύτικου συναισθηματισμού, των εύκολων δακρύων, τη λογική του γραικυλισμού.

Εμείς, σε μια χώρα που βουλιάζει στην εύκολη συγκίνηση — τόσο ψεύτικη— που εκφράζεται μέσα από κροκοδείλια δάκρυα και από τραγούδια του... Βασίλη, μέσα στη λογική ενός ψεύτικου και επιφανειακού συναισθηματισμού, προτιμούμε ένα άλλο πρότυπο. Ένα πρότυπο αταλάντευτης και αδιάκοπης, επίμονης προσπάθειας, ένα πρότυπο «γερμανικό», μέσα σε όλη τη μεσογειακή μας ιδιαιτερότητα. Πάει να πει σε μια χώρα όπου κυριαρχεί το εφήμερο, το αρπακολλατζήδικο, το φτηνιάρικο, το ερσάτζ, σε μια χώρα που βουλιάζει στους βάλτους ενός μακρυνού παρελθόντος και ενός αβάσταχτου σήμερα (που τόσο αληθινά έδωσε ο Αγγελόπουλος στο «Τοπίο στην ομίχλη») προτιμήσαμε να εντάξουμε το συναισθηματισμό μας σε μια απόπειρα γεμάτη ένταση και διάρκεια για τον μετασχηματισμό αυτού του τόπου.

Δεν μισώ τίποτε περισσότερο από τις εκμυστηρεύσεις και ψευδομαστιγώσεις των Ελλήνων και ιδιαίτερα εκείνων του «χώρου», που είναι έτοιμοι να δικαιολογήσουν την παρακμή τους, την αποχή από την προσπάθεια και τη συνέχεια, με λόγια, ψεύτικα δάκρυα και κανένα ποτήρι. Έτσι λοιπόν πού καιρός για ατομικότητα και συναισθηματισμό, με την αυθεντική ανθρώπινη πλευρά τους, όταν είχαμε να αντιμετωπίσουμε αυτή την «κόλαση» της παραίτησης, της αποστράτευσης, της χυδαιότητας της μεταπολίτευσης, όταν αντιμετωπίζαμε το βόρβορο της συκοφαντίας και της δυσπιστίας.

Δεν μισώ τίποτε περισσότερο από τη μεταπολίτευση και τα ήθη της, από την επιφανειακότητα και τη ρηχότητα των ανθρώπων της, από τους ψευδοεπαναστάτες της και τους ψευδοαμφισβητίες της, γιατί με υποχρέωσαν να γίνω πικρόχολος, κλειστός, αρματωμένος, δύσπιστος, απροσπέλαστος, για να μπορώ να συνεχίσω. Γιατί μετέβαλαν τα δικά μου αισθήματα σε προκηρύξεις, που αυτοί δεν έβγαλαν, ή σταμάτησαν να βγάζουν, σε αφίσσες που αυτοί δεν κόλλησαν και έπρεπε εγώ να τις κολλήσω. Γιατί μου απαγόρευαν να έχω στιγμές άλλων ενασχολήσεων, να κάνω ταξίδια, να εγκαταλείψω για ένα διάστημα την άμεση πολιτική δραστηριότητα, να νιώσω για ένα διάστημα «παραιτημένος», αφιερωμένος σε ενασχολήσεις που τόσο ήθελα, την οικονομία, τη φιλοσοφία κ.λπ. Γιατί εγώ ένιωθα διαρκώς υποχρεωμένος «να μην έχω καιρό» για τους γονείς, τους φίλους μου, τους συντρόφους και τις συντρόφισσές μου, ακριβώς γιατί αυτοί «είχαν» ή μπορούσαν να παίρνουν όσο καιρό ήθελαν, γιατί αυτοί μπορούσαν να «περνάνε κρίσεις», να «φεύγουν».

Και ευτυχώς που οικοδομήσαμε μια συλλογικότητα τόσο μικρή, αλλά ακατάλυτη, που μας επιτρέπει σιγά-σιγά να επιμερίζουμε τις ευθύνες. Έτσι λοιπόν τους έρωτες που δεν ζήσαμε, τα βιβλία που δεν διαβάσαμε, τα όνειρα που δεν κάναμε, τα ταξίδια που δεν τολμήσαμε, δεν θα τα συζητήσουμε, ούτε θα επιτρέπαμε ποτέ να συζητηθούν μέσα σ' αυτό το χώρο, με εκείνους που δεν «γνωρίζουν την θέρμην του βίου μας» ούτε μπορούν να την καταλάβουν, γιατί δεν έζησαν κανένα μεγάλο πάθος. Μπορούν να μας καταλάβουν περισσότερο, μπορούμε να καταλάβουμε περισσότερο, ανθρώπους από άλλους χώρους, έξω από την πολιτική, ανθρώπους παθιασμένους με τη δουλειά τους, τη δημιουργία, τους ανθρώπους που δείχνουν ένα βαθύτατο έρωτα για τη ζωή και τον τόπο που ζούνε και τον μετασχηματίζουν σε έργο. Αυτούς τους ανθρώπους τους τόσο μακρυνούς από τις ενασχολήσεις και τις μιζέριες μας τους καταλαβαίνουμε καλύτερα, μας καταλαβαίνουν καλύτερα, γιατί έχουν αληθινό ερωτικό πάθος, και το αληθινό ερωτικό πάθος είναι πάντα δημιουργικό. Και μερικές στιγμές συναντιόμαστε σε σταυροδρόμια και έχουμε μια πραγματική εκτίμηση ο ένας για τον άλλο, έστω κι αν ο καθένας γυρνάει στο δικό του χώρο, το δικό του έργο, τη δική του «κόλαση». Και σε αυτό τον έρημο τόπο της μεταπολίτευσης έμειναν λίγοι άνθρωποι όρθιοι.

Υπάρχουν και μέσα στο χώρο τέτοιοι άνθρωποι, άνθρωποι που με όλες τις διαφορές μας έχουμε έστω και από μακρυά μια βαθιά και αμοιβαία εκτίμηση. Με αυτούς τους ανθρώπους ελπίζουμε, θέλουμε σε κάποια στιγμή να συναντηθούμε. Και τους καλούμε εδώ και τώρα, γρήγορα, γιατί ο χρόνος δεν περισσεύει, είναι πάντοτε λιγοστός, να προχωρήσουμε, να κάνουμε το βήμα, να βγάλουμε τα γυαλιά, να βγούμε «έξω». Γιατί ο «χώρος» όλο και λιγότερους τέτοιους ανθρώπους παράγει και μπορεί να παράγει. Γιατί πια δεν βρίσκεται στο κέντρο, την εμπροσθοφυλακή, αλλά μοιάζει με μια σκόρπια οπισθοφυλακή, που περιπλανιέται στα πεδία των παλιότερων μαχών της.

Εμείς θέλουμε να βγούμε το συντομότερο από αυτά τα ερειπωμένα οικοδομήματα όπου όλο και λιγότερα έχει κανένας να πει σε πολιτικό αλλά και σε προσωπικό επίπεδο. Άγονος τόπος.

Είναι καιρός να κλείσω αυτό το «παραληρηματικό» κείμενο. Και όλα αυτά ξεκίνησαν από τη σκέψη και την αναφορά στο φίλο μου τον Αγησίλαο, ανάκατα με συζητήσεις, πρόσφατες και ξεχασμένες μνήμες, κομμάτια και τοπία παλιά.

Cours camarade, le vieux monde est déjà derrière toi.

Γιώργος Καραμπελιάς

Υ.Γ. Αυτό το κείμενο γράφτηκε σε μια νύχτα, μετά από τη συζήτηση με μια «φίλη», που, όπως αναφέρω στο κείμενο, μου θύμισε μερικές από τις συκοφαντίες αυτού του χώρου, στις 19 του Νοέμβρη. Έτσι η συναισθηματική φόρτιση και η ένταση των ημερών που είχαν προηγηθεί και της νέας αποτυχίας της άκρας αριστεράς μπροστά στην πολιτική κρίση βαραίνουν στο κείμενο. Όμως δεν θα ήθελα να αλλάξω τίποτε εκ των υστέρων, ούτε να απαλύνω τις διατυπώσεις. Γ.Κ.

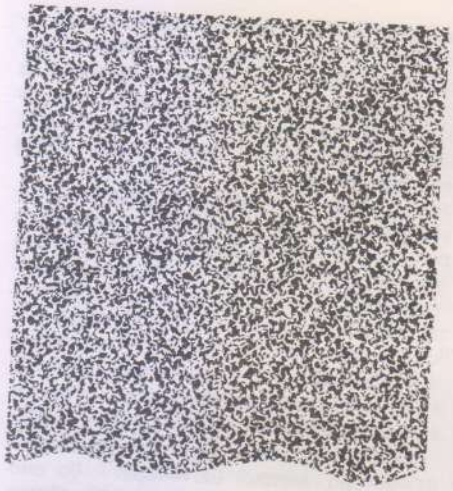

ΚΟΜΙΚΣ Ή ΚΟΜΙΞ;

Κόμικς και μαζική κουλτούρα

Κάθε φορά που η συζήτηση ερχεται στα περί των κόμικς, δυο είναι οι συνήθεις αντιδράσεις : των συνδαιτημόνων ή "αποκαλυψιακών" όπως τους χαρακτηρίζει και ο Ουμπέρτο Έκο και όσων συγκαταλέγονται σε αυτούς που ο ίδιος ονομάζει "θεράποντες".

Οι πρώτοι,οχυρωμένοι πίσω από εκφράσεις όπως βιομηχανική κοινωνία, μαζική κουλτούρα, "υψηλή" και "χαμηλή" τέχνη,είναι πάντα έτοιμοι να κατακεραυνώσουν οτιδήποτε βρίσκεται έξω από την μυστικιστική σχέση μιας ντουζίνας δημιουργών και καταναλωτών της λεγόμενης "υψηλής" τέχνης. Οι δεύτεροι, οι "θεράποντες" του status quo κατά κάποιον τρόπο. Όπως συνηθέστερα εμφανίζονται,είναι πρόθυμοι ανά πάσα στιγμή να συγκατανεύσουν ακόμα και σε γλυκανάλατα κελαρύσματα κοινότυπων ρομάντζων, εκ των προτέρων συσκευασμένων και τυποποιημένων, για χάρη μιας χλιαρής συμβίωσης με τα του περίγυρου.

Δίκιο δεν φαίνεται να έχει κανείς, ίσως όμως και όλοι , στο βαθμό που αφ' ενός μεν τα έργα με τα οποία συναναστρέφονται οι "μυσταγωγοί" της υψηλής τέχνης αρκετά συχνά δεν αποτελούν παρά χασμωδίες και επαναλήψεις επί επαναλήψεων έργων των τελευταίων δυο αιώνων. Αφ' ετέρου δε, αρκετά συχνά σε πολλά είδη που συγκαταλέγονται στη λεγόμενη μαζική κουλτούρα, υπάρχουν ψήγματα που στοιχειοθετούν μια διεισδυτική και συμπαγή κριτική στάση απέναντι στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Είναι αυτό ακριβώς που ισχυρίζεται ο Έκο, όταν αναφερόμενος στον Φάϊφερ, λέει : "Μια ιστορία του Φάϊφερ εφ' όσον δημοσιευτεί, δεν μπορεί να εξορκιστεί εφ' όσον διαβαστεί, παραμένει στο μυαλό και δουλεύει σιωπηλά.Στις περιπτώσεις που η σάτιρα παραμένει μηχανική, μπορεί αργότερα να περάσει στο ρεπερτόριο των κοινών χωρών, όμως στις περιπτώσεις όπου προσεγγίζεται (και αυτό συμβαίνει συχνά μια καθολική στιγμή της ανθρώπινης αδυναμίας) τα κόμικς επιβιώνουν και προκαλούν ρήγματα στο σύστημα που προσπαθούσε να τα καθυποτάξει ".

Γι' αυτούς τους λόγους και μόνο, οι τόνοι οποιασδήποτε προσέγγισης και κριτικής των δυο πλευρών οφείλουν νάναι ήπιοι, γιατί πράγματι είναι γνωστό πως ο ανθρώπινος πολιτισμός διανύει μια από τις πιο σκοτεινές περιόδους του, και επειδή τίποτε δεν είναι προδεδικασμένο στη βάση καμιάς διαλεκτικής, ας σύρει ο καθένας το δίκιο που νομίζει ότι του αναλογεί και ας το συγκρίνει, μήπως φανούν οι συνθέσεις που μέλλει να προκύψουν, αν πρόκειται να συμβεί κάτι τέτοιο πράγματι.

Τα χαρακτηριστικά των κόμικς

Πριν επιχειρήσουμε οποιαδήποτε προσπέλαση στον χώρο και τον χρόνο που αποτυπώνονται πάνω στα ζωγραφισμένα μαγικά χαρτονάκια, ας δούμε απ' την αρχή πού εντοπίζονται τα κύρια χαρακτηριστικά των κόμικς.

Α) Βασικό στοιχείο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η απουσία του αφαιρεί την ιδιότητα της συγκαταλογής στον συγκεκριμένο χώρο, είναι τα γράμματα στα λευκά μπαλονάκια.

Όπου ανάλογα με το είδος γραφής, το μέγεθος και άλλες ιδιαιτερότητες,δίνουν διαφορετική σημασία στα λόγια που εκστομίζει κάποιος.

Β) Η ροή του θέματος πραγματοποιείται από τη σειρά που ακολουθούν οι βινιέτες (καδράκια). Μια επιλογή χαρακτηριστικών πλάνων, των λιγότερων κατά το δυνατόν, όπου περισσότερο μέσα από έναν αυτόνομο επικοινωνιακό κώδικα που έχουν αναπτύξει τα κόμικς με το κοινό τους και λιγότερο με τους παραδοσιακούς αφηγηματικούς τρόπους, προσδιορίζουν με έναν ευφυή και δυναμικό τρόπο τον άξονα και τις παραμέτρους του θέματος.

Γ) Σε μια βινιέτα μπορούν να υπάρχουν δυο και τρεις μικρότερες προσδιοριστικές της πρώτης ή ακόμα υπό την "επήρεια" κρεσέντων δεξιοτεχνίας διάφοροι κομίστες για χάρη του υπερτονισμού των σημείων που ενδιαφέρουν περισσότερο αλλά και της αισθητικής αρμονίας των σχημάτων πάνω σε μια σελίδα χαρτί, παραλύουν τις γραφιστικές συμβάσεις και οι φιγούρες τινάζονται έξω απ' τα καδράκια αναζητώντας μια τρισδιάτατη μετουσίωση, όντας σε μια επιφάνεια χαρτιού.

Δ) Ήδη από τα παραπάνω είναι εύκολο να συνάγουμε ότι τα κόμικς δανείζονται τεχνική και ύφος απ' τις άλλες τέχνες' ήτοι την λογοτεχνία, τον κινηματογράφο, την ζωγραφική. Σαν συνέπεια αυτού θα μπορούσε νάταν η άποψη ότι η θέση των κόμικς είναι μάλλον π α ρ α σ ι τ ι κ ή ως προς τις άλλες τέχνες. Αλλά ποιός θα μπορούσε να αμφισβητήσει ότι ένας επιτυχημένος συγκερασμός στοιχείων απ' όλα αυτά τα είδη δεν αποτελεί ήδη πρωτοποριακό έργο;

Ε) Και τέλος το βασικότερο. Ένα κόμικ φτιάχνεται για να τυπωθεί και να κυκλοφορήσει μαζικά. Ένα κόμικ που δεν πρόκειται να τυπωθεί, ακόμη και σαν πρωτότυπο έχει μηδαμινή αξία (ανταλλακτική και σαν αξία χρήσης) σε αντίθεση π.χ. μ' ένα έργο ζωγραφικής όπου σημαντικό μέρος της αξίας του εγκειται στη μοναδικότητα του πρωτοτύπου. Πράγμα που σημαίνει ότι ένα κόμικ περικλείει μια σαφή πληροφορία, αλλά για την ιδιόμορφη σχέση της ζωγραφικής με τα κόμικ, και τις διαφορές

μεταξύ τους, ας ασχοληθούμε αργότερα.

Η καταγωγή των κόμικς

Η τέχνη των κόμικς πρωτοεμφανίστηκε στην Αμερική. Τα πρώτα σκαριφήματα του είδους είναι τα στριπ κόμικς. Αυτά αποτελούνται από τρεις τέσσερις βινιέτες και είτε με την μορφή αυτοτελών επεισοδίων,είτε επεισοδίων που εξελίσσονται σε συνέχειες,δημοσιεύονται στις εφημερίδες και τα περιοδικά έντυπα των αρχών του αιώνα.

Αυτός που εγκαινιάζει το είδος των ιστοριών σε συνέχειες είναι κατά πάσα πιθανότητα ο Elzie Grisler Segar, ο δημιουργός του μέχρι σήμερα γνωστού Ποπάυ. Με την ανάπτυξη ενός επεισοδίου σε συνέχειες,τα διάφορα περιοδικά φαίνεται να εξασφαλίζουν την επιμελή και σε τακτική βάση αγορά τους, από ένα μέρος των αναγνωστών που δείχνει ιδιαίτερη αδυναμία στο είδος.

Με την εξέλιξη του είδους αυτού αργότερα έχουμε έντυπα που δημοσιεύουν αποκλειστικά κομικς, και ήρωες κόμικς που κάλλιστα μπορούν να "σταθούν" δίπλα στα αρχέτυπα της ανθρώπινης συνείδησης,όπως τον Ηρακλή, τον Αχιλλέα, τον Ζίγκφριντ. Ανάλογα "πρόσωπα" στα κόμικς εμφανίζονται ο Superman,ο Asterix κλπ.

Οι ρίζες όλων αυτών των εκδοχών της εξέλιξης των κόμικς βρίσκονται στις εικονογραφήσεις που συνόδευαν παλιότερα τα λαϊκά μυθιστορήματα καθώς και στην πολιτική σάτιρα των γελοιογράφων, στις εφημερίδες του προηγούμενου αιώνα. Στην πρώτη περίπτωση, διάσπαρτες μέσα στις σελίδες κάποιου μυθιστορήματος, βρίσκονται μερικές σελίδες που εικονίζουν οπτικά σκηνές απ' τη ροή της διήγησης, και συνήθως μια-δυο φράσεις απ' το κείμενο στο κάτω μέρος της εικόνας προσδιόριζαν ακριβώς το σημείο εκείνο μέσα στη διήγηση στο οποίο αναφερόταν η εικόνα. Στη δεύτερη περίπτωση, στις γελοιογραφίες των εφημερίδων και των υπόλοιπων εντύπων, οι καρικατούρες κάποιων προσώπων, γνωστών ή αγνώστων, μέσα από την ανάπτυξη κάποιου διάλογου σατιρίζουν ή αποκαλύπτουν πτυχές της καθημερινότητας και της πολιτικής ζωής.

Αυτές οι πρώτες προσπάθειες εικονογράφησης του λόγου, γρήγορα ανέδειξαν τα ιδιαίτερα και δυναμικά χαρακτηριστικά που στη συνέχεια βρίσκουμε στα κόμικς : συμπυκνωμένα μηνύματα μέσα από τα σημεία της εικόνας, λόγος που υπαινίσσεται ακόμα και χωρίς διάλογο, με αποτέλεσμα μια μοναδική ικανότητα διείσδυσης στο θέμα.

Ένα κόμικ λοιπόν απ'ό,τι φαίνεται είναι μια εικονογραφημένη ιστορία ή ακριβέστερα η παρουσίαση μιας ιστορίας με λόγια και εικόνες ή μόνο με εικόνες όταν η ανάπτυξη του σενάριου είναι πλήρης μόνο με τη σημασιολογία της εικόνας. Αργότερα τα κόμικς παίρνοντας στοιχεία από την εξέλιξη των διάφορων τάσεων στη ζωγραφική, στον κινηματογράφο κλπ, διαμορφώνουν μια πρωτοποριακή σύνθεση που πολλοί δεν δίστασαν να την ονομάσουν 8η των τεχνών.

Από την εποχή των πρώτων εικονογραφημένων ιστοριών του Superman και του Ten-Ten, μέχρι την εποχή της Βαλεντίνα του Κρέπαξ, του Τζανάρντι και της παρέας του, πολλά έχουν αλλάξει. Κατ' αρχάς όσον αφορά το ύφος,το επίπεδο της αφήγησης ξεφεύγει από την στερεότυπη διαδοχική παράθεση κάδρων με λόγια και εικόνες και αφήνει περισσότερα περιθώρια για δημιουργική έκφραση. Επίσης όσον αφορά το θέμα, φαίνεται, τις τελευταίες τρεις δεκαετίες τουλάχιστον, να έχουμε περάσει σε πολυεπίπεδες εμβαθύνσεις, αφαιρέσεις και εκφάνσεις όπου και η ελάχιστη πινελιά δείχνει μεστή από περιεχόμενο και χαρακτήρα διδακτικό και σαν αυτόνομη παρουσία και σαν μέρος του συνόλου.

Κόμικς και κόμιξ

Τι διαφορά θα μπορούσαν να έχουν αυτές οι δυο εκφράσεις πέρα από την ακριβή ή μη γραμματική μετάφραση ενός ξενόγλωσσου λήμματος στα ελληνικά;

Για τους περισσότερους η διαφορά δεν είναι καμιά, για κάποιους άλλους όμως είναι αρκετή. Η πρώτη διατύπωση είναι αυτή με την οποία πρωτοεμφανίστηκαν τα κόμικς στην Ελλάδα. Για πολλές δεκαετίες εντρυφούσαν στο είδος οι γενιές των νεαρών βλαστών του ελληνισμού όπως και μεγαλύτεροι αλλά με κάποιο διακριτικό τρόπο, μιας και το είδος είχε χαρακτηριστεί σαν παιδική ράθυμη ενασχόληση και τελούσε πάντα υπό διωγμόν.

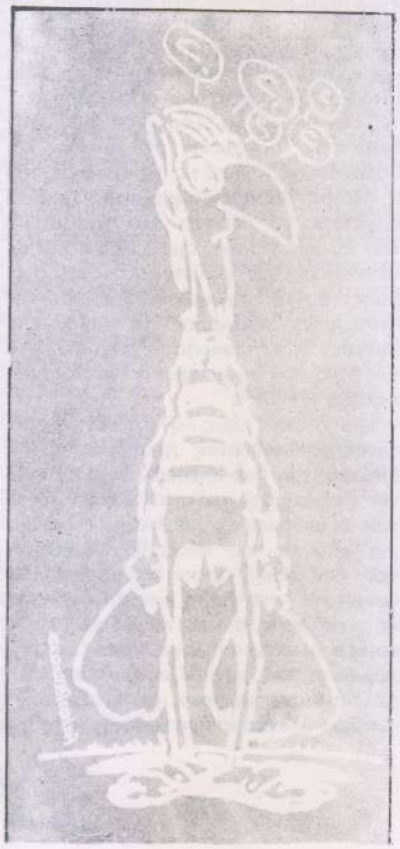

Αυτή την περίοδο τα κόμικς αποτελούνται μόνο από το είδος των φτηνών ιστοριών για λαϊκά στρώματα. Είναι η εποχή του Superman και των απομιμήσεών του όπως ήταν ο Φλας Γκόρντον, ο Μπλεκ, ο Όμπραξ κλπ. Επειδή το είδος είναι εισαγόμενο, κάποιος μεταφραστής ή εκδότης χωρίς να πολυνοιάζεται για την ακρίβεια του όρου, τον καθιερώνει σαν κόμιξ. Ο όρος θα παραμείνει έτσι, μέχρι που , μερικές δεκαετίες αργότερα, κάποιοι διανοούμενοι θα αποφασίσουν να ασχοληθούν με μια εξελιγμένη μορφή του είδους. Έτσι έχουμε τα κόμικς που το περιορισμένο κατ' αρχάς κοινό τους δεν τα αντιμετωπίζει σαν εικονογράφηση φτηνών ιστοριών για αγράμματους, αλλά σαν ένα είδος που ανέπτυσσε κριτική στάση στα κοινωνικά πρότυπα. Αυτή η νέα μορφή έκφρασης, μέσα από εικαστικά πρωτοποριακή εικονογράφηση, κινηματογραφικά επιλεγμένα πλάνα και "φελινικά" σενάρια, ανέπτυξε την ευαισθησία στην ερμηνεία των θεμάτων της και την συμπύκνωση στο ύφος και την δραματουργία.

Στην Ελλάδα, η εισαγωγή της νέας "μόδας", του κόμικ για μεγάλους ή κόμικ με άποψη, φαίνεται να συμβαδίζει φυσιολογικά με τις γενικότερες κοινωνικοπολιτικές και πολιτιστικές μετατοπίσεις. Συμπίπτει με το πρώτο ξεφούσκωμα των ελπίδων της μεταπολίτευσης του 1974. Είναι περίοδος που σημαντικά κομμάτια της ελληνικής νεολαίας αποδεσμεύονται από τους κομματικούς μηχανισμούς της αριστεράς. Στην προσπάθειά τους να επαναπροσδιορίσουν "νέες σχέσεις" με την ανάγκη τους για προβληματισμό, για διείσδυση αλλά και έκφραση της πραγματικότητας, οδηγήθηκαν έξω από το στείρο πολιτικό λόγο και δοκίμασαν να εκφραστούν μ' έναν λόγο ευρύτερο και απελευθερωτικό. Τα σημεία που διαμόρφωσαν το πρίσμα εκείνης της διάθεσης ήταν το ροκ-εν-ρολ, που αποτέλεσε έναν σοβαρό άξονα για το εποικοδόμημα του επαναστατικού πόλου κείνης της περιόδου,αλλά επίσης το χιούμορ σαν μέσο κριτικής, η σεξουαλική απελευθέρωση κλπ.

Σημείο σταθμός αυτού του κύματος είναι οι καταλήψεις της περιόδου 79-80, όπου ο ογκούμενος χώρος της αμφισβήτησης κόβει οριστικά τις σημαντικές προσβάσεις των κομμάτων της αριστεράς στους χώρους των νέων. Όσοι θυμούνται τις καταλήψεις του '80, είναι αδύνατο να ξεχάσουν τον πλούτο και την επινοητικότητα στα μέσα έκφρασης εκείνης της περιόδου. Αυτός ο πλούτος δεν χλεύαζε μόνο τον στείρο πολιτικό λόγο των κομμάτων αλλά ήταν και μια αντανακλαστική απόπειρα εναντίον ενός

καινούργιου τρόπου κυριαρχίας μέσω των ΜΜΕ που άρχιζε να επεκτείνεται στην μεταπολιτευτική Ελλάδα. Να πώς περιγράφει μια αναλογη περίπτωση ο Έκο:"Την ίδια εποχή,μια στρατιά με φορητές κάμερες και βιντεοταινίες που επεξεργάζονταν σλόγκαν,αφίσσες και τοιχογραφίες, αναπτύσσει τις δικές της ομιλίες με τα ίδια τα μέσα των μαζικών επικοινωνιών, αποκάλυπτε ότι τα ίδια τεχνικά μέσα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την πραγμάτωση διαφορετικών ομιλιών. Και τα κόμικς; Ποιός θα μπορούσε σήμερα να πει ότι δεν μπορούν να στραφούν σε κριτικούς στόχους; Σήμερα περισσότερο παρά ποτέ βλέπουμε μια έκρηξη "επαναστατικών κόμικς"."

Τα γκράφιτι, τα κόμικς και πρώτα απ΄ όλα το ροκ-εν-ρολ, αποτελούν το "γλωσσικό" ιδίωμα, αλλά και το πολιτικό στίγμα εκείνης της περιόδου. Μπορούμε να πούμε ότι για το είδος των κόμικς που ενδιαφερόμαστε, εκείνη είναι η χρυσή εποχή. Είναι η εποχή που γίνονται γνωστά το πνεύμα του Asterix, η Βαλεντίνα, ο Κόρτο Μαλτέζε. Είναι η εποχή που όλο και περισσότερα έντυπα χρησιμοποιούν σκίτσα και κόμικς στις σελίδες τους. Τέλος, είναι η εποχή που εμφανίζονται περιοδικά αποκλειστικά για κόμικς, γεμάτα μεράκι και ερασιτεχνισμό (χαρακτηριστικό παράδειγμα η "Κολούμπρα").

Αργότερα έρχονται άλλα περιοδικά του είδους, όπως το Μαμούθ, η Βαβέλ, το Παρά-πέντε, πληρέστερα και αρτιότερα τεχνικά. Έρχονται σε μια περίοδο που αυτό το δημιουργικό ντελίριο, όσον αφορά την έκφραση και την πολιτικοποίηση έχει κοπάσει. Τα πρώτα σημάδια της ιδιώτευσης και της απόγνωσης του "σεξουαλικού ντετερμινισμού" εμφανίζονται παράλληλα με το κλείσιμο των εντύπων του είδους στην Ευρώπη, ενώ οι δημιουργοί στρέφονται σε περισσότερο εμπορικά θέματα (σεξ, βία κλπ). Η Βαβέλ και το Παρά Πέντε έχοντας έντονο το ένστικτο της επιβίωσης αλλά και του κερδοσκοπικού τους χαρακτήρα, εξελίσσονται σ΄ έναν νεοελληνικό αχταρμά πορνογραφικών εξώφυλλων, με αρκετό χαζοχαρούμενο "κατινισμό" που φαίνεται σε λεζάντες του είδους "κούκλος δεν είναι ο Μανάρα;" κλπ, αλλά και με αρκετές καμιά φορά αξιόλογες σελίδες. Άλλωστε είναι γνωστό ότι τα παραπάνω έντυπα κατάγονται από την ίδια εκδοτική μήτρα, αλλά λόγοι μάλλον οικονομικοί παρά άποψης τα οδήγησαν σε αλλεπάλληλες διασπάσεις. Επίσης πέρα από τη σταδιοδρομία τους στην καλλιέργεια του κόμικ με άποψη ή για μεγάλους, ή και όχι μόνο, η Βαβέλ και το Παρά Πέντε είναι οι πρώτοι που λανσάρουν στην Ελλάδα το νεόδμητο εκείνο στυλάκι της νέας εποχής, που αργότερα το ΚΛΙΚ, ο 9,84 αλλά και οι περισσότεροι απ΄ τους ιδιωτικούς σταθμούς της "ελεύθερης ραδιοφωνίας" επέκτειναν, βομβαρδίζοντας με μηνύματα πλασματικής ευδαιμονίας τους νεολαίους.

Τα κόμικς όμως δεν ήταν μόνο μια υπόθεση εισαγωγής κουλτούρας στην ντόπια αγορά. Υπάρχει τα τελευταία χρόνια μια αξιόλογη παραγωγική ενασχόληση και διάκριση πάρα πολλών "ιθαγενών" θεραπόντων του είδους. Μια αξιόλογη παρουσία στον χώρο των κόμικς με πολλές υποσχέσεις. Την σημαντικότερη ίσως αρχή έκανε ο Γ. Καλαϊντζής με την "Τσιγγάνικη Ορχήστρα", που άρχισε να δημοσιεύεται στην παλιά Βαβέλ. Η δημοσίευση διακόπηκε απότομα μάλλον (μάλλον εξαιτίας οικονομικών διαφορών) αλλά η δουλειά του Καλαϊντζή δημοσιεύτηκε αργότερα σε άλμπουμ. Τα αμέσως επόμενα χρόνια πολλές ήταν οι αξιόλογες παρουσίες στον νέο αυτό χώρο των κόμικς, με προχωρημένα σενάρια και τεχνική που ωστόσο φαίνονται να δυσκολεύονται να επιβιώσουν οικονομικά, όχι μόνο γιατί οι μεταφράσεις συμφέρουν τα περιοδικά του είδους, αλλά και για λόγους που έχουν να κάνουν με την δυνατότητα της ελληνικής αγοράς να συντηρήσει τέτοιου είδους έντυπα με περισσότερα έξοδα.

Παρ΄ όλα αυτά τα τελευταία χρόνια κάνουν την εμφάνισή τους δουλειές αρκετά σημαντικές και καινούργια πρόσωπα απ΄ τον Αρκά με το ιδιότυπο χιούμορ του, τον Ζερβό με την δραματουργική πλοκή, τον Ιωσηφείδη με την αναγεννησιακή λεπτομέρεια, τον μεταμοντέρνο Αΐδίνη, τον Παπαϊωάννου και τόσους άλλους που εξελίσσουν και καλλιεργούν τους κώδικες δημιουργίας και επικοινωνίας που προσφέρει το κόμικ, αναζητώντας προσωπικούς δρόμους έκφρασης του οράματός τους αλλά και του φόβου τους.

Κ ΣΤΟΥΠΑΣ

Η εποχη

κάθε Κυριακή

Η εποχη

✓ μια εφημερίδα γνώμης

✓ με τη ματιά της Ανανεωτικής Αριστεράς

Κυκλοφορεί

2 ΤΑΙΝΙΕΣ

Οι δυο ταινίες που παρουσιάζονται παρακάτω προβλήθηκαν στο διήμερο εκδηλώσεων της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Ξένων Εργατών και των Μειονοτήτων, που έγινε στις 28 και 29/5/88 στο Πολυτεχνείο.
Είναι δυο ελληνικές μικρού μήκους ταινίες που ασχολούνται με τους ξένους εργάτες ("Διάδρομος 600 Βολτ") και με τα προβλήματα του μειονοτικού στοιχείου στη Θράκη ("Καλκάντζα").
Τη συνέντευξη και το υλικό συγκέντρωσε ο ΚΩΣΤΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ.

ΔΙΑΔΡΟΜΟΣ 600 ΒΟΛΤ

Μια ταινία του Μανώλη Πλάντζου.

Ένας Πακιστανός μετανάστης στην Ελλάδα προσπαθεί να βγάλει ναυτικό φυλλάδιο. Πέφτει θύμα απάτης. Μετά από μια περιπλάνηση αποφασίζει να κλέψει. Αποτυχαίνει και σκοτώνεται στις γραμμές του ηλεκτρικού σταθμού της Ομόνοιας. Πρόκειται για πραγματική ιστορία, φθινόπωρο του '82. Παράλληλα με το "στόρυ" του Πακιστανού, μια κυρία παρακολουθεί στην τηλεόραση σήριαλ με θέμα Έλληνα μετανάστη στη Δ.Γερμανία. Συγκινείται με το δράμα του Έλληνα, όπως παρουσιάζεται στην τηλεοπτική σειρά. Στη συνέχεια παρακολουθεί ειδήσεις και ρεπορτάζ για το ατύχημα του Πακιστανού στην Ελλάδα. Αδιαφορεί για το πραγματικό δράμα, παρ' όλο που και στις δυο περιπτώσεις τα πάντα μοιάζουν.

Πώς αποφάσισες να γράψεις το σενάριο της ταινίας και να αναφερθείς στο θέμα των μεταναστών στην Ελλάδα;

Το ερέθισμα για τη συγγραφή του σεναρίου της ταινίας μου δόθηκε ένα βράδυ όταν άκουσα στο ραδιόφωνο την είδηση ότι ένας Χιλιανός πορτοφολάς στην προσπάθειά του να κλέψει αστυνομικό με πολιτικά στον ηλεκτρικό της Ομόνοιας, έπεσε στις ηλεκτροφόρες γραμμές και σκοτώθηκε. (φθινόπωρο του '82) Την επόμενη μέρα διάβασα όλες τις εφημερίδες και διαπίστωσα ότι οι περισσότερες έδιναν έμφαση στο σκανδαλοθηρικό μέρος της υπόθεσης. Πώς έκλεψε ο πορτοφολάς τον αστυνομικό, πώς τον κυνήγησε το πλήθος, πώς του έκανε μπλόκο στην υπόγεια γραμμή Ομόνοια-Μοναστηράκι, πώς.... Δεν υπήρχε καμιά αναφορά για το περιβάλλον του Χιλιανού έξω, στην Ελλάδα, ούτε και πληροφορίες για τη ζωή του εδώ. Ο χαρακτηρισμός "πορτοφολάς", κατά τις εφημερίδες, έφτανε για να ενημερώσει τους αναγνώστες. Άρχισε τότε να με απασχολεί η ιδέα της ξενιτιάς, είτε αυτή αφορά τον ξένο στην Ελλάδα είτε τον Έλληνα στο εξωτερικό.

Ο Νοτιοαμερικάνος της πραγματικότητας έγινε στο σενάριο Πακιστανός μιας και τότε υπήρχαν πολλοί στην Ελλάδα. Η αφήγηση πλαισιώθηκε και με ένα κομμάτι από το σήριαλ του Αντ. Τέμπου "η Επιστροφή", που δίεχνει έναν Έλληνα (τον Χηνά) στη Γερμανία να προσπαθεί να ριζώσει.

Πλησίασα πολλούς Πακιστανούς στην προσπάθειά μου να βρω τον κατάλληλο για να ερμηνεύσει το ρόλο στην ταινία. Έτσι γνώρισα από κοντά τον τρόπο ζωής τους εδώ, τι δυσκολίες έχουν και πώς αγωνίζονται καθημερινά να τα βγάλουν πέρα. Οι περισσότεροι δούλευαν στα ναυπηγεία του Σκαραμαγκά και το όνειρό τους ήταν να μαζέψουν πέντε δραχμές για να κάνουν μια δική τους δουλειά στο Πακιστάν. Οι δύο από τους τρεις Πακιστανούς, που τελικά έπαιξαν στην ταινία, έχουν επιστρέψει στην πατρίδα τους. Ο ένας έχει ανοίξει ψιλικατζίδικο και ο άλλος κουρείο. Ο τρίτος, ο ήρωας της ταινίας εξακολουθεί να ζει στην Ελλάδα και να δουλεύει εδώ. Η τραγική ειρωνία είναι πως μετά την ταινία, όπου υποδύεται το "θύμα" αλλά και τον "θύτη", έπεσε ο ίδιος θύμα απάτης ανάλογο μ' αυτό της αφήγησης και δεινοπάθησε μέχρι να "καθαρίσει".....

Παραγωγή:Μανώλης Πλάντζος - Κινηματογραφικός Τομέας Θεατρικού Τμήματος Πανεπιστημίου Αθηνών - Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου.
Σκηνοθεσία - Σενάριο:Μανώλης Πλάντζος.
Φωτογραφία:Αργύρης Θέος.
Συνθέτης μουσικής:Τάκης Σιμίτας.
Σκηνογράφος - ενδυματολόγος:Γιάννης Παπαϊωάννου.
Μοντάζ:Κώστας Φούντας.
Ηχοληψία:Γιώργος Θεοδωρόπουλος - Ντίνος Κίττου.
Ερμηνευτές:Κατερίνα Αποστολέλη, Καίσερ Μαχμούτ, Κώστας Μπουρλιούφας, Ντιν Ασίζ Ασίφ Νοσάντ, Χαν Μωχάμετ Μοκαράμ, Αγλαΐα Κυρίτση.
Διάρκεια:19'

ΚΑΛΚΑΝΤΖΑ

ΜΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ "ΧΩΡΙΣ ΡΑΓΕΣ"

Παραγωγές της ομάδας είναι μέχρι στιγμής οι ταινίες:
"Βίντεο νουάρ", του Μιχάλη Γαλανάκη, "Πάθος εικόνων", της Ρούλας Ελευθερίου, "Καμιά δήλωση", της Λιάνας Γιαννουράκου, "Καλκάντζα" της Γιάννας Τριανταφύλλη, "Θηρασιά" του Παναγιώτη Χάλκου. Μέλη της ομάδας είναι ακόμη ο Τάκης Μπαρδάκος (οπερατέρ) και η Ηρώ Ζερβάκη (σκηνογράφος).

Η "Καλκάντζα" είναι η τέταρτη κατά σειρά ταινία της ομάδας "Χωρίς Ράγες" που δημιουργήθηκε τον Ιανουάριο του 1986 με στόχο την αναζήτηση εναλλακτικών μορφών παραγωγής και την έρευνα, τόσο γύρω από την κινηματογραφική γραφή, όσο και από μια θεματολογία ευαίσθητη στα κοινωνικά προβλήματα της χώρας μας.

Καλκάντζα είναι, στην τοπική διάλεκτο, το όνομα ενός μικρού συνοικισμού στα όρια της Κομοτηνής, που κατοικείται από ένα μωαμεθανικό πληθυσμό άγνωστης καταγωγής. Οι Έλληνες της Κομοτηνής τους αποκαλούν "Τουρκόγυφτους" Οι Τούρκοι της μειονότητας απλώς "γύφτους". Οι ίδιοι το αρνούνται, ενώ πράγματι υπάρχει εκεί ένας ακόμη συνοικισμός που κατοικείται από ατσίγγανους, με τους οποίους οι κάτοικοι της Καλκάντζας δεν έχουν σχέσεις.

Αν η διαμάχη γύρω από την ταυτότητα της Καλκάντζας αποκτά βαρύτητα, είναι γιατί οι όποιοι χαρακτηρισμοί συνοδεύονται και από μια σειρά φυλετικών και κοινωνικών διακρίσεων. Η συνείδηση του Νεοέλληνα είναι εφησυχασμένη ως προς αυτό. Η γενική εντύπωση είναι ότι ως λαός δεν έχουμε τέτοιες προκαταλήψεις. Η ταινία μας θυμίζει δυστυχώς το αντίθετο.

Η Καλκάντζα είναι ένα γκέτο. Αντιμετωπίζοντας από τη μια την προσβλητική μεταχείριση των ελληνικών αρχών και από την άλλη την εκ του πονηρού προπαγάνδα του τουρκικού προξενείου της Κομοτηνής, οι άνθρωποι της Καλκάντζας δεν έχουν άλλη δυνατότητα από το να διαφυλάξουν όσο το δυνατόν καλύτερα όσο από τον ελάχιστο ζωτικό χώρο τους απομένει.

Η εκρηκτική κατάσταση μέσα στην οποία διαβιούν τους κάνει καχύποπτους. Γι' αυτό μέχρι την τελευταία στιγμή η συνεργασία τους στα γυρίσματα ήταν εξαιρετικά φειδωλή. Στον αέρα πλανιόταν η υποψία ότι είμαστε πράκτορες της μιας ή της άλλης πλευράς.

Αν ο φόβος δεν ήταν τόσο ισχυρός θα δινόταν ίσως η δυνατότητα να παρουσιασθεί πιο τεκμηριωμένα η τραγική διάσταση της ζωής αυτής της μικρής ομάδας ανθρώπων που δεν μπορεί παρά να διαβιώνει λάθρα.

Ζήσης Σαρίκας

Δειλίας Γραφή

Κάποιος απ' τους Σαίους περηφανεύεται για την αψεγάδιαστη ασπίδα μου
που παρά τη θέλησή μου άφησα κοντά σ' ένα θάμνο.
Αλλά γλύτωσα τη ζωή μου. Τι μ' ενδιαφέρει η ασπίδα εκείνη;
Ας πάει στα κομμάτια· θα αποκτήσω πάλι μιαν άλλη το ίδιο καλή.(1)

1. Το αυτοβιογραφικό αυτό ποίημα γράφτηκε από τον Αρχίλοχο γύρω στα 670 π.Χ. Για τον ποιητή γνωρίζουμε λίγα πράγματα. Ήταν γιος αριστοκράτη και δούλας. Η φτώχεια του τον ανάγκασε να γίνει μισθοφόρος και ίσως πειρατής. Ασχολήθηκε με τον πόλεμο, την εκμετάλλευση χρυσωρυχείων, την εξαπάτηση φίλων και εχθρών, κ.ά. Έδρασε στη Θάσο, στην Εύβοια, και αλλού. Με βάση τα ποιήματά του και τις πληροφορίες άλλων χαρακτηρίστηκε δύσκολος άνθρωπος, μνησίκακος, κυκλοθυμικός, κυνικός, ρεαλιστής.(2) Ο σοφιστής του 4ου αι. π.Χ. Κριτίας τον αποκαλεί μοιχό, λάγνο, υβριστή και ρίψασπι(3), ενώ αντίθετα ο Μ.Κοπιδάκης προσπαθεί σ' ένα πολύ πρόσφατο άρθρο του να αποδείξει πως ο Αρχίλοχος κάλυπτε κάποια από τα κατηγορήματα της αριστοτελικής έννοιας της μεγαλοψυχίας, αφού "περιφρονούσε τα πλούτη και τις τυραννίδες, σύστηνε στην καρδιά του αυτοσυγκράτηση και μετριοπάθεια απέναντι στις μεταπτώσεις της ζωής, δεν ενδιαφερόταν για τιμές και δεν έκρυβε τις πράξεις, τις σκέψεις και τις διαθέσεις του, είτε ήταν φιλικές είτε εχθρικές (4)

Η ασταθής ζωή του Αρχίλοχου φέρνει αυτόματα στο νου την εικόνα ενός ανθρώπου ανικανοποίητου και τυχοδιώκτη, γοητευμένου με τη διαρκή αλλαγή, τη μετακίνηση και την αλητεία. Μα η δική μας εποχή βρίθει από μετακινούμενους, στενάζει κάτω από το βάρος της ιδεολογίας της αλλαγής και του πλάνητος βίου. Κάθε χαρακτηρισμός που στηρίζεται σ' ορισμένα απομονωμένα ηθικά γνωρίσματα, σε ορισμένες ενστικτώδεις κλίσεις ή ταλέντα, στην "ανησυχία μιας ιδιοφυίας", ωχριά μπροστά στη πραγματική θέση του Αρχίλοχου μέσα στη κοινωνία στην οποία ζούσε. Ο Αρχίλοχος βρισκόταν στα χαμηλότερα σκαλιά της κοινωνικής κλίμακας. Όπως υπαινίσσεται ο ίδιος δεν θέλησε αλλά αναγκάστηκε να πάει στη Θάσο όπου μαζεύονταν όλοι οι δύσμοιροι της Ελλάδας. Εκεί που θέλουμε να βλέπουμε προσωπική επιλογή και ιδιορρυθμία μπορεί να κατοικεί μόνη της ή να συγκατοικεί η αναγκαιότητα.

2. Ο R.Murray τονίζει πως η ελληνική ποίηση πριν τους ελληνιστικούς χρόνους χωρίζεται σε τρία στάδια (έπος τον 9ο και 8ο αιώνα, λυρική ποίηση τον 7ο και 6ο, τραγωδία τον 5ο), τα οποία "αντανακλούν τη φύση των κοινωνικών συμφραζομένων : το έπος εκφράζει τις αξίες μιας αριστοκρατικής, φεουδαρχικής κοινωνίας· η λυρική ποίηση, έναν μεταβαλλόμενο κόσμο όπου αμφισβητούνται οι παραδοσιακές αξίες και ενθαρρύνεται ο ατομικισμός· η τραγωδία, την αλληλεγγύη της π ό λ η ς, τις δημοκρατικές αξίες της και τις συγκρούσεις των ιδεών που προκλήθηκαν από την ανάπτυξη της καινούριας, ανοιχτής κοινωνίας". (5)

Ο Αρχίλοχος ήταν λυρικός ποιητής. Ο κυνισμός του, ο προσωπικός τόνος του, η μεμψιμοιρία του, η αμφισβήτησή του, η ανοργάνωτη ηθική του, τα σκαμπανεβάσματά του, η πρωτοτυπία του, τον εντάσσουν σε εκείνο το ρεύμα που χάρη στα νέα του εκφραστικά μέσα και στα νέα του θέματα υπήρξε η "μοντέρνα" απάντηση της νεόκοπης ελληνικής δημοκρατίας στην παλιότερη κοινωνία και τέχνη. Όλες οι δημοκρατίες χρειάζονται τους "καταραμένους ποιητές" τους, που χρησιμεύουν άλλοτε σαν γελωτοποιοί κι άλλοτε σαν "φωνές της αλήθειας" χωρίς όμως να πούν ποτέ να τις επιβεβαιώνουν. Ο Αρχίλοχος υπήρξε τέτοιος ποιητής. Κι επειδή η ιστορία της Δύσης είναι και ιστορία της εξέλιξης της δημοκρατίας, η αισθητική αξία που αποδόθηκε κάποτε σ' αυτόν, διατηρήθηκε ανέπαφη, αναμφισβήτητη, ως τις μέρες μας. Ο Αρχίλοχος είναι πατέρας της σάτιρας, της εξομολόγησης και του ρεαλισμού. Η συγγένεια αυτή εξηγεί και την ζωντανή και όχι μουσειακή αίγλη με την οποία περιβάλλεται αυτός σήμερα.

3. Παρόλο που προκαλεί κάποιες υποψίες το γεγονός ότι από το έργο του Αρχίλοχου σώθηκαν μόνο λίγα αποσπάσματα, δεν ξέρουμε ακριβώς την αντίδραση των συγχρόνων του απέναντι σε ποιήματα σαν αυτό της ασπίδας. Ο παραδοσιακός κώδικας τιμής επέβαλε ποινή θανάτου στους ριψάσπιδες. Αυτό ίσχυε ιδίως στη Σπάρτη όπου η μητέρα έδινε πριν τη μάχη την ασπίδα στο γιο της λέγοντάς του ή να γυρίσει πίσω κρατώντας την ή να τον φέρουν πάνω σ' αυτήν. Το "ή ταν ή επί τας" κάνει αξιόπιστη τη μεταγενέστερη μαρτυρία του Πλούταρχου ότι οι Σπαρτιάτες έδιωξαν αμέσως τον Αρχίλοχο μόλις έμαθαν πως είχε μπει στην πόλη τους. (6) Λίγο αργότερα απ' την εποχή που έζησε ο Αρχίλοχος, στην κλασική Αθήνα, μια πόλη που απείχε παρασάγγας από τη Σπάρτη, οι ριψάσπιδες αποτελούσαν αντικείμενο χλεύης και ψόγου για τους κωμικούς (Αριστοφάνης) (7), ποιητές τους φιλόσοφους (Πλάτων)(8) και τους ρήτορες (Λυσίας, Αισχύνης).(9) Η δ ε ι λ ί α ς γ ρ α φ ή (αγωγή εναντίον των ριψάσπιδων) επέβαλε, όπως και η α σ τ ρ α τ ε ί α ς γ ρ α φ ή (αγωγή εναντίον των λιποτακτών), ως ποινή στους ενόχους τη στέρηση των πολιτικών τους διακιωμάτων (όχι όμως και τη δήμευση της περιουσίας τους).

Επομένως η εκτίμηση που έτρεφαν οι Αλεξανδρινοί για τον Αρχίλοχο και το εντυπωσιακό ενεπίγραφο μνημείο που στήθηκε προς τιμήν του τον 1ο αι. π.Χ. στη γενέτειρά του, την Πάρο, δεν μπορούν να ακυρώσουν την υπόθεση ότι ήταν στην εποχή του ένας περιθωριακός, μια εξαίρεση, που είχε όμως τη δυνατότητα να μιλήσει ελεύθερα και να επιδείξει τον εαυτό της, δηλαδή την ετερότητά της.

4. Οι σύγχρονοι φιλελεύθεροι ερμηνευτές του ποιήματος, που συχνά δεν μπορούν να κρύψουν τη ζηλοφθονία τους, τις ενοχές τους ή την περιφρόνησή τους απέναντι στον ποιητή, καταφεύγουν στην πλειοψηφία τους στην πρόχειρη εκδοχή της συγχρονικότητας. Επικαλούνται μαζί ή χωριστά "τους ταραγμένους χρόνους του δεύτερου ελληνικού αποικισμού με την αμφισβήτηση των παλιών αρχών", την αμορφία

που συνοδεύει κάθε απαρχή (εδώ την απαρχή της δημοκρατίας), την "ιδιόμορφη προσωπικότητα" του ποιητή. Η τελευταία, όταν μένει μόνη της, εξηγεί με κριτήρια ψυχολογικά (ναρκισσισμός,αυτοκαταστροφή) την ύ β ρ η ενός ατόμου που ήθελε να ξεχωρίσει με κάθε θυσία ανάμεσα στους όμοιους του.Η προκλητική στάση του Αρχίλοχου ανάγεται στον "χαρακτήρα" του. Αντίθετα ο Κ. Rosen την ερμηνεύει ως στάση ενδιάμεση : ο Αρχίλοχος αντιπαράθεσε τη σκληρή πραγματικότητα (κανένας δεν αξίζει τίποτε όταν έχει πεθάνει) στην εξιδανικευμένη αυτοσυνειδησία της κοινωνίας-των-πολιτών, κι έτσι τοποθέτησε τον εαυτό του έξω απ' την π ό λ η ε ν ώ ταυτόχρονα παρέμενε μέλος της. (10)

Η ιστορία είναι έτοιμη οθόνη για την προβολή όλων εκείνων των πραγμάτων που θεωρεί ο καθένας μας "δεδομένα" με βάση τα δικά του κριτήρια και για τη δική του εποχή.

5. Ο Κ.Καστοριάδης έπλεξε πρόσφατα, μ' αφορμή αυτό το ποίημα, το εγκώμιο του Αρχίλοχου και της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας. Στα λόγια του ποιητή βλέπει το θάρρος ενός ανθρώπου να διακηρύξει ελεύθερα τη γνώμη του· βλέπει μια αμφισβήτηση διάφανη, "κοινή ρίζα της δημοκρατίας και της φιλοσοφίας", που πραγματοποιείται χάρη στην ίδια την κοινωνία εναντίον της οποίας στρέφεται. Η αντίρρηση του Αρχίλοχου μπορεί να ειπωθεί με λόγια ή, ακόμη περισσότερο, να γραφτεί και να διαβαστεί μέσα σε μια κοινωνία που τιμά ιδιαίτερα την ανδρεία και τη στρατιωτική τιμή. "Αυτό είναι κάτι καταπληκτικό και αδιανόητο για οποιαδήποτε άλλη κοινωνία. Είναι δυνατό να φανταστεί κανείς Εβραίο ή Χριστιανό να γράφει : "τι κι αν σκούπισα τη μύτη μου με τη Βίβλο· θα βρω αλλού καλύτερο αντίτυπο", αλλά και να γίνεται διάσημος απ' τον στίχο αυτό;"(11)

Ο Καστοριάδης δεν θέλει να κάνει λεπτές διακρίσεις αλλά να συλλάβει και να αναδείξει την "ουσία" μιας εποχής και ενός πολιτεύματος. Όσα λέει περί αμφισβήτησης είναι ορθά αλλά δεν αρκούν για να ανεβάσουν μια κοινωνία στο βάθρο όπου βρίσκεται το δικό του πολιτικό όραμα. Παρά τους ισχυρισμούς του, ψάχνει για προγόνους. Κάποιος άλλος, εξίσου γενικευτής, θα μπορούσε να πει πως η αρνητικότητα του Αρχίλοχου δείχνει κ α ι α υ τ ή την αέναη ταλάντευση της δημοκρατίας ανάμεσα σ'έναν απρόσιτο πόλο,την αυτοδιάθεση,και σ'έναν απευκταίο ή ευκταίο αλλά οπωσδήποτε προσιτό πόλο, τον ολοκληρωτισμό.

Και οι άλλες κοινωνίες; Στην αρχαία Ρώμη, που δεν έχει καμιά σχέση με την Αθήνα, ζει τον 1ο π.Χ. αιώνα ο ποιητής Οράτιος. Σε μια από τις ωδές του γράφει απροκάλυπτα,παρά τις αντίθετες πεποιθήσεις των συγχρόνων του, πως παράτησε την *ασπίδα του στο πεδίο της* μάχης (στους Φιλίππους) για να σώσει τη ζωή του. (12) Το παράδειγμά του δείχνει πως η ιστορία είναι δαμόκλειος σπάθη.

6. Η ιστορία των δυτικών κοινωνιών βρίθει τους δυο τελευταίους αιώνες από αμφισβητίες : καλλιτέχνες, διανοούμενους, φιλοσόφους, απλούς ανθρώπους, κοινωνικές ομάδες και κοινωνικά κινήματα. Σήμερα, στις κοινωνίες μας του νεοαναλφαβητισμού, ακόμη και οι δημοσιογράφοι νιώθουν "εξαιρέσεις" και "περιθωριακοί". Οι πολιτικοί στοχαστές στους οποίους ανήκει και ο Καστοριάδης (αυτοπικοί σοσιαλιστές, μαρξιστές, αναρχικοί, κριτικοί θεωρητικοί, καταστασιακοί, αυτόνομοι) δεν έχουν

να αντιμετωπίσουν μόνο την ίδια τους την προχειρότητα, τις δυσκολίες που παρουσιάζει η άρθρωση του πολιτικού οράματός τους, τη μικρή ανταπόκριση του κόσμου, τον θεσμισμένο παραγκωνισμό τους· δεν έχουν να αντιμετωπίσουν μόνο την περιθωριοποίηση εκείνη που αποτελεί ιδιαιτερότητα της σημερινής εποχής και αφορά τους πάντες, περιθωριοποίηση που απορρέει από τη ζωή μέσα σε μεγάλα συστήματα άγνωστα στον Αρχίλοχο, από την αποξένωση από το κοινωνικό σώμα, από την αδυναμία ελέγχου όλων των πτυχών του κοινωνικού περιβάλλοντος, από τον υψηλό καταμερισμό της εργασίας και των ενδιαφερόντων, από τη δράση πολυάριθμων ιδεολογιών, από την υπερσυσσώρευση των πληροφοριών που είναι αδελφή της αποπληροφόρησης· έχουν να αντιμετωπίσουν και τις ύ β ρ ε ι ς όλων των άλλων αμφισβητιών, προκειμένου να διαχωρίσουν τη θέση τους και να δείξουν το δικό τους πρόσωπο. Η εποχή του Αρχίλοχου ανήκει στην προϊστορία.

7. Η πυραμιδοειδής κοινωνία του Βυζαντίου κλυδωνίστηκε για αιώνες ολόκληρους από ένα μαζικό φαινόμενο, την άρνηση στράτευσης. Χιλιάδες νέοι κατάφευγαν στα μοναστήρια και γίνονταν καλόγεροι, πριν ή κατά την διάρκεια της θητείας τους, για να αποφύγουν τον στρατό. Μάταια προσπάθησαν με διάφορα μέτρα οι εικονομάχοι αυτοκράτορες να ανακόψουν το χείμαρρο αυτό. Τα φράγματά τους έσπευδαν ευθύς να τα χαλάσουν οι εικονολάτρες, ο κλήρος και ο λαός. Ο ιστορικός Θεοφάνης π.χ. γράφει ότι το καιρό που βασίλευε η Ειρήνη (780-790 μ.Χ.) και από τη μάχη της Μήλου και μετά,όσοι στρατιώτες ήθελαν να αποφεύγουν το στρατό πήγαιναν ανεμπόδιστα στα μοναστήρια, γιατί η Ειρήνη είχε ακυρώσει τις παλιότερες απαγορευτικές διατάξεις των εικονομάχων αυτοκρατόρων (13).

Πώς μπορεί να ερμηνευτεί αυτή η εξωφρενική μαζική στάση; Δείχνει την ύπαρξη μιας αθεράπευτης γάγγραινας στο σώμα του βυζαντινού καθεστώτος; Είναι απόδειξη της παντοδυναμίας του κλήρου και της θρησκευτικής ιδεολογίας ή πιστοποίηση της ετερότητας του μυστικισμού και του γνωστικισμού της ορθοδοξίας; Υποδηλώνει τη λαχτάρα των ανθρώπων της εποχής για αυτονόμηση από την κεντρική, αυταρχική εξουσία ή τον φόβο του αδαούς, του ανήμπορου, του τρομοκρατημένου από την εσωτερική και εξωτερική απειλή που προσπαθεί να σώσει το τομάρι του;

Οι ερμηνείες γλυστρούν μέσα από τα δάχτυλα, τρέχουν μπροστά. Έχει αρχίσει προ πολλού η δική τους ιστορία.

8. Στο παρόν. Η άρνηση στράτευσης είναι κάτι πολύ συνηθισμένο στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες. Πρόσφατα έκανε δειλά την εμφάνισή της, ως αίτημα και στις χώρες του "σκυθρωπού σοσιαλισμού". Σε μερικές κοινωνίες, όπως πχ. στις ΗΠΑ και στην Αγγλία, η άρνηση έχει περάσει από τη γενική επεξεργασία "απαρχαίωσης" : ο στρατός απαρτίζεται από εθελοντές ή μισθωτούς.

Οι αποτυχημένοι πόλεμοι της δεκαετίας του '60(ιδίως ο πόλεμος του Βιετνάμ), οι νέες πολιτικές ιδεολογίες και κινήματα, οι φωτισμένοι στοχαστές, έφεραν στο φως την άρνηση στράτευσης. Έκτοτε αυτή μπήκε στο κλίβανο καθαρισμού έτσι ώστε να εξαγνιστεί και να θεσμοποιηθεί. Η Ελλάδα ακολούθησε με πολλή καθυστέρηση το παράδειγμα των ξένων, τους οποίους εδώ και αιώνες ζηλεύει. Μόλις προ ολίγου "αναγνώρισε" τυπικά την άρνηση της στρά-

τευσης για λόγους συνείδησης.

9. Ο στρατός θέλει να πετύχει την ομοιομορφία των ανθρώπων, να τους μεταβάλλει σε μάζα. Αποτελεί εξορθολογισμό της πειθαρχίας και της υπακοής. Κατά τον Κ.Γρίβα, ο στρατός είναι ο κύριος θεσμός καταστολής που στηρίζει το κράτος. Επειδή αποτελεί έσχατη εγγύηση της εξουσίας παραμένει στεγανός, αμετάβλητος ακόμα και όταν αλλάζει η κοινωνία. Η σημερινή κοινωνία, συνεχίζει ο ίδιος, προωθεί όμως τον ατομικισμό. Η τρομερή αντίφαση που υπάρχει ανάμεσα σ' αυτήν τη τάση και τον μαζικό χαρακτήρα του στρατού εξηγεί και το φαινόμενο του μεγάλου αριθμού των στρατιωτών που γίνονται αυτόχειρες.(14)

10. Ο μέσος Έλληνας ξέρει σήμερα πως αν δεν έχει κάποιους λόγους ή κάποια μέσα για να περάσει ανώδυνα τη θητεία του μπορεί να την αποφύγει εντελώς εάν : φύγει στο εξωτερικό (ανυποταξία)· έχει ή προφασιστεί πως έχει ψυχικό νόσημα· είναι ή προσποιηθεί πως είναι ομοφυλόφιλος ή τοξικομανής· επικαλεστεί λόγους συνείδησης, κλπ.

Ο Κ.Γρίβας προτείνει τον εκδημοκρατισμό του θεσμού. Αλλά ο θεσμός ακολουθεί άλλη τακτική. Άνοιξε κι έγινε, όπως και τόσοι άλλοι, πελώρια πλαδαρή κοιλιά που απορροφά τους κραδασμούς, εξουδετερώνει τις συγκρούσεις. Η αποπληροφόρηση κάνει και εδώ ό,τι κάνει παντού : ταυτίζει ενέργειες ανόμοιες, τις μετατρέπει σε μέσα για την επίτευξη ενός πολυπόθητου σκοπού : της αποφυγής της θητείας. Το φλέγον θέμα είναι να πετύχεις αυτόν το στόχο πληρώνοντας το μικρότερο δυνατό αντίτιμο. Και ο θεσμός λέει πως το αντίτιμο για τον "τρελό" είναι ο "στιγματισμός", ενώ για τον αντιρρησία συνείδησης, ο ίσος ή διπλός χρόνος υπηρεσίας (η ακαθόριστη "εναλλακτική θητεία"). Από την άλλη μεριά ο ατομικισμός πρεσβεύει πως κάθε απώλεια χρόνου είναι απαράδεκτη. Κι έτσι, επειδή κανένας δεν μπορεί να ξεφύγει σήμερα από την επιρροή του, ακόμη κι ένα άτομο που θεωρεί πως η άρνηση στράτευσης για λόγους συνείδησης εκφράζει την πολιτική του ταυτότητα, μπορεί να υιοθετήσει μιαν άλλη, περισσότερο "βολική", λιγότερο "ακριβή" λύση. Η σαγήνη του ατομικισμού οφείλεται στο ότι σε κάνει να κυνηγάς με μανία τα πάντα μέσα στο γενικό τίποτα. Ο αντιρρησίας συνείδησης απεχθάνεται τον ηρωϊσμό αλλά ο θεσμός τον μετατρέπει σε κωμικοτραγικό ήρωα. Ο Αρχίλοχος τουλάχιστον παρέμεινε αντιήρωας.

11. Η εναλλακτική θητεία μπορεί να γίνει και στην Ελλάδα πραγματικότητα. Οι διαρκείς "υποχωρήσεις" του θεσμού (των θεσμών γενικά) δεν σημαίνουν όμως υποχρεωτικά πως αυτοί διαβρώνονται συνεχώς. Αντίθετα μπορεί να "αναπροσαρμόζονται" συνεχώς έτσι ώστε να κόβουν τις μυτερές άκρες, να εξομαλύνουν τις συγκρούσεις, να κουράζουν τους πρωτοπόρους. Καμιά εγγύηση δεν υπάρχει ότι δεν θα ξαναεμφανιστούν κάποτε κατάλληλες συνθήκες, χαρισματικοί ηγέτες, νέοι εχθροί, υψιπετή οράματα, οικονομικές αναγκαιότητες ικανές να μετατρέψουν όλους εμάς τους αδιάφορους ή λουφαδόρους σε φανατισμένη αγέλη. Ούτε οι παραδοσιακοί περιθωριακοί (ο διαβόητος "υπόκοσμος"), ούτε οι μοντέρνοι περιθωριακοί μπορούν να θεωρηθούν σίγουρα στηρίγματα. Είναι απρόβλεπτος ο καιρός της ιστορικής καμπής και ο τύπος συνειδητοποίησης του κόσμου. Αυτό που μένει στους οραματιστές και στους έντιμους είναι η συνεχής προσπάθεια διαφοροποίησης μέσα στο παρόν και από την ιστορία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1.Μτφρ. Δ. Ιακώβ.
2.Βλ. *Bostford & Robinson*, Αρχαία ελληνική ιστορία, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, *B. Snell*, Η ανακάλυψη του πνεύματος, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 1981.
3.Βλ. Αιλιανός, Ποικίλη Ιστορία,10,13.
4."Πρότυπο μεγαλοψυχίας ο Αρχίλοχος;",Παλίμψηστον, 3,1986,σ.σ. 58-61.
5.Στο *A.Preminger (ed), Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics, Princeton Univercity Press* ,1974, σ.326.
6.Βλ. Αποφθεύγματα Λακωνικά,34.239*b*.
7.Βλ. Νεφέλαι,353.
8.Βλ. Νόμοι,XII,948*a*.
9.Βλ. Λυσίας,*XIV* 5,6.
10.Στο *Fenske-Mertens-Reinhard-Rosen Geschichte der politischen Ideen,Athenaeum Verlag*,1981,σσ 24-25.
11. Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα. Ύψιλον,1986,σσ 24-25.
12.Πρόκειται για την ωδή 7 από το δεύτερο βιβλίο των Ωδών. Στην υπόλοιπη λατινική γραμματεία (Κικέρων, Πλαύτος, Τάκιτος κλπ) είναι έκδηλη η περιφρόνηση για τους ρυψάσπιδες. Βλ. *Nisbet & Hubbard, A Commentary on HORACE: ODES BOOK II,Oxford Univercity Press*, 1978,σ. 113.
13.Βλ. Ι.Καραγιαννόπουλος, Ιστορία Βυζαντινού κράτους, τομ. Β, εκδ. Σάκκουλα,1976, σ. 162.
14.Η εξουσία της βίας,Ιανός,1987,σσ 91 κ.ε.

συνέχεια από τη σελίδα 59

νική τάση, σαν αποκρυστάλλωμα από αυτήν την απεργία, πέρα από επιμέρους αποκρυσταλλώματα.

Η δεύτερη παρατήρηση που θέλω να κάνω είναι το ζήτημα ενός σωματείου που νικάει. Το σωματείο του "Αγία Σοφία" ήταν ένα εξαιρετικά "ευυπόληπτο" σωματείο, ήταν το καμάρι της ΠΑΣΚΕ. Παλιά, όταν η ΠΑΣΚΕ ήθελε ένα σωματείο να κάνει ένσταση, ή να το χώσει σε κανένα δικαστήριο, έπαιρνε το σωματείο του "Αγία Σοφία" και το πήγαινε. Στο χώρο της υγείας ήταν ότι πιο ξεφτιλισμένο υπήρχε. Αυτή τη στιγμή, πέρα από το ότι σαν νικηφόρα απεργία έχει μια εμβέλεια σ'άλλα νοσοκομεία, μια πρόταση που είχαμε βάλει εμείς σαν συσπείρωση πριν από την απεργία, από τον Ιούνιο-Ιούλιο, για ένα συντονιστικό των σωματείων της υγείας κόντρα στη ΠΟΕΔΝ (γιατί η ΠΟΕΔΝ ελέγχεται απ'την ΠΑΣΚΕ και είναι και αυτή μια ξεφτιλισμένη ομοσπονδία). Αυτή τη στιγμή δεν ξέρω αν έχει τη δυνατότητα να υλοποιηθεί 100%, υπάρχει όμως η δυνατότητα, με αιχμή του δόρατος το σωματείο του "Αγ. Σοφία" να συγκροτηθεί ένα μέτωπο στον υγειονομικό χώρο, που αν μη τι άλλο, να δώσει πέντε αγώνες σοβαρούς και να φτιάξει μια πανυγειονομική συσπείρωση που να ξεπερνάει έτσι μια ομάδα ιδεολογική ή διεκπεραιωτική, που βγάζει κάποια πράγματα.

Εδώ μπαίνει και το ζήτημα με το "Αγλαΐα Κυριακού" – βέβαια η κατάσταση σ' αυτό είναι πιο δύσκολη. Όμως το πόσο η δικιά μας απεργία πυροδότησε τις εξελίξεις στο "Αγλαΐα Κυριακού" και το πως το ξεκίνημα εκεί της απεργίας έδρασε καταλυτικά και για μας, είναι χαρακτηριστικό. Αυτή τη στιγμή στο "Αγλαΐα Κυριακού", δεν ξέρω αν μπορούν να νικήσουν, πάντως βρίσκονται σε μια περίοδο που είμασταν εμείς πριν δυο χρόνια. Αναδιανέμονται δηλαδή, ρόλοι στο εσωτερικό του νοσοκομείου και φτιάχνεται ένας νέος συσχετισμός που τουλάχιστον σε ένα χρόνο θα μπορούμε να μιλάμε για ένα κοινό μέτωπο των Ν. Παίδων, αγωνιστικό στην αρχή, που αργότερα μπορεί να πάρει και άλλου τύπου κοινωνικά χαρακτηριστικά και ίσως αποτελέσει ένα αρκετά ενδιαφέρον πείραμα για το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα.

Εμείς, και σαν ψήγματα, βάλαμε κάποια πράγματα κατά τη διάρκεια της απεργίας, είδαμε το νοσοκομείο όχι μόνο σαν χώρο αποκατάστασης και επιβίωσης ανθρώπων, αλλά και σαν χώρο που μπορούν να μπουν ζητήματα πρόληψης και περιβάλλοντος. Είχαμε κάνει και κάποιες παρεμβάσεις παλιότερα, πολύ όμως μειοψηφικές και κυρίως ιδεολογικού χαρακτήρα. Τώρα όμως που βγάλαμε μια προκήρυξη σε 20-30 χιλιάδες κομμάτια, όπου βάζαμε αυτό το ζήτημα, πολίτες, νοσοκομείο, υγειονομικοί είδα ότι υπάρχουν πολλά περιθώρια. Αυτή τη στιγμή το συνδικαλιστικό κίνημα, στην κατάσταση που είναι δεν μπορεί να πάρει τέτοιου τύπου πρωτοβουλίες, τουλάχιστον όμως με μέτωπο δυο-τριών νοσοκομείων μπορούν να μπουν κάποια ζητήματα που να πιάνουν : η πόλη που σκοτώνει, το περιβάλλον, τα ασφαλιστικά. Ίσως μπορέσουμε να κάνουμε κάποια ενδιαφέροντα πράγματα.

Οι Ινδιάνοι τον φώναζαν «Μαχητή του Ουράνιου Τόξου»

*Η δολοφονία του **Τσίκο Μέντες**, έφερε για άλλη μια φορά στην επικαιρότητα την τραγική μοίρα της Αμαζονίας, του «πνεύμονα του πλανήτη». Όμως σήμερα, έρχεται για έναν ακόμη λόγο στην επικαιρότητα: η ξηρασία και οι κλιματολογικές μεταβολές που ζούμε, δεν είναι άσχετες με την καταστροφή του **«τροπικού δάσους της βροχής»**. (Τη μετάφραση από τα γαλλικά έκανε ο Σπύρος Κακουριώτης).*

"Ήταν απίστευτο, εντυπωσιακό. Στα εικοσιοκτώ του χρόνια ήταν αναλφάβητος και έκανε καθημερινά είκοσι χιλιόμετρα με τα πόδια για να μάθει να γράφει και να διαβάζει. Παρά τις πολιτιστικές του ελλείψεις κατόρθωνε να αρθρώσει πολιτικά πάρα πολύ σύνθετα ζητήματα. Και προπάντων, ήταν γεννημένος αρχηγός".

Ο "γεννημένος αρχηγός" που αναφέρει ο γεωγράφος Μαουρίτσιο Βάλντμαν του Οικουμενικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης της Βραζιλίας, ο "Γκάντι του δάσους", όπως τον φώναζαν οι χωρικοί, ο "πολεμιστής του Ουράνιου Τόξου" των Ινδιάνων, ο Φρανσίσκο Μέντες Άλβες Φίλιο – Τσίκο – είναι νεκρός. Δολοφονήθηκε στο σπίτι του στο Ξαπούρι. Θύμα ενός προαναγγελθέντος θανάτου. Την προηγούμενη είχε γιορτάσει τα 44 χρόνια του. Γιός ενός "σερινγκέιρο" (χωρικός που συλλέγει καουτσούκ), "σερινγκέιρο" κι ο ίδιος από τα εννιά του χρόνια, ασχολήθηκε με το συνδικαλισμό το 1969, όταν οι γαιοκτήμονες άρχισαν ν'απαλλοτριώνουν μαζικά τους χωρικούς για να αντικαταστήσουν τις "σερινγκάις" (τις φυτείες των καουτσουκόδεντρων) της πολιτείας του Άκρε(1)της πολιτείας του, με κτηνοτροφικές μονάδες. Από τότε, με τη μεγάλη του εξυπνάδα, ο Τσίκο Μέντες, πρόεδρος του συνδικάτου των εργατών γης του Ξαπούρι, έγινε, με την επιμονή του, σύμβουλος για το περιβάλλον της Παγκόσμιας Τράπεζας και της Διαμερικανικής Τράπεζας Ανάπτυξης της Αμαζονίας. Το 1987 του απονεμήθηκε το βραβείο του ΟΗΕ για το περιβάλλον "οι 500 Παγκόσμιοι" και το βραβείο της Εταιρείας για έναν Καλύτερο Κόσμο, στην Νέα Υόρκη.

ΑΤΙΜΩΡΗΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ

Τρία χρόνια τώρα ο Τσίκο, συνοδευόμενος συνέχεια από δυο σωματοφύλακες, δεν κοιμόταν ποτέ δυο νύχτες συνέχεια στο ίδιο σπίτι. Γιατί αντιμετώπιζε, όπως λέει στην τελευταία του συνέντευξη, "δυο πανίσχυρους εχθρούς" : την μαφία των φεουδαρχών και την αστυνομία. Δυο εχθροί που στην ουσία είναι μόνο ένας. Στο Άκρε, κτηματίες, επιθεωρητές, δικαστές και μπράβοι μοιράζονται το ίδιο τραπέζι, συχνάζουν στις ίδιες γιορτές. Εδώ, σ' αυτήν την τεράστια ζούγκλα, ανάμεσα σ' αυτά τα φανταστικά σύνορα που εκτεινόμενα κατά μήκος της Βολιβίας, του Περού, της Κολομβίας, της Βενεζουέλας και της Γουϊάνας ορίζουν την Βραζιλία των δολοφόνων, έχουν διαπραχθεί τα περισσότερα από τα χίλια πολιτικά εγκλήματα στην Βραζιλία από το 1985. Δολοφονίες συνδικαλιστών, ιερέων, δικηγόρων, ακόμη και βουλευτών των τοπικών κοινοβουλίων, μένουν μέχρι τώρα σχεδόν συστηματικά ατιμώρητες.

ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΙΣ ΜΠΟΥΛΝΤΟΖΕΣ

Για τους φίλους του Τσίκο Μέντες σχεδόν δεν έχει σημασία να μάθουν ποιός ακριβώς πάτησε την σκανδάλη στις 22 του Δεκέμβρη. Ο δολοφόνος, όποιος και νάταν, δρούσε κατ' εντολήν ενός συστήματος. Ένα σύστημα ανέγγιχτο στη βραζιλιάνικη Αμαζονία, που εμφανίστηκε με την γέννηση της νομιμότατης Αγροτικής Δημοκρατικής Ένωσης, το 1985. Ένα σύστημα που συνίσταται στο να δολοφονούνται, ατιμώρητα βέβαια, οι αντίπαλοι της αποψίλωσης της Αμαζονίας.

Από το 1975 η διαδικασία αυτή δεν έκανε τίποτε άλλο από το να εντείνεται. Οι ξυλέμποροι ξυρίζουν το δάσος, οι γαιοκτήμονες διώχνουν κατά χιλιάδες τους συλλέκτες του καουτσούκ που πάνε να επεκτείνουν τις παραγκουπόλεις του Ρίο-Μπράνκο. Ο Τσίκο θα παλέψει γι' αυτούς πρώτα απ' όλα, μαζί με τον φίλο του Ουίλσων Πινέιρο, που θα δολοφονηθεί στη Μπραζιλέια, μια άλλη κωμόπολη του Άκρε το 1982. Η μέθοδός του:το empate. Ολόκληρες οικογένειες, με τους γέρους, τις γυναίκες και τα παιδιά κατευθύνονται προς μια ζώνη αποψίλωσης και ξαπλώνουν μπροστά στις μπουλντόζες. Σ' αυτόν εδώ τον Τσίκο υπάρχει αληθινά κάτι από τον Γκάντι. Το 1986 το empate πήρε τέτοια έκταση στο Ξαπούρι που οι κτηματίες αναγκάστηκαν να περιορίσουν τα σχέδια αποψίλωσης από δέκα χιλιάδες εκτάρια σε ...πενήντα.

Το empate γίνεται πολιτικό φαινόμενο. Ο Τσίκο είναι πάρα πολύ επικίνδυνος. Ο "ειρηνισμός" του δημιουργεί σχολή. Πολύ περισσότερο που οι ιδέες του δεν στερεύουν ποτέ. Τον Οκτώβρη του 1985 δημιουργεί ένα Εθνικό Συμβούλιο των σερινγκέιρος. Μαζί, όλοι αυτοί που ξέρουν να χρησιμοποιούν ορθολογικά το δάσος, σερινγκέιρος, ινδιάνοι, γιουτέιρος (συλλέκτες της γιούτα, της κάνναβης των Ινδιών), καστανέιρος (συλλέκτες της καρύδας) σχηματίζουν προστατευόμενες περιοχές που τις εκμεταλλεύονται συλλογικά. Ιδιοκτήτης : η κοινότητα, που έχει την επικαρπία, εμπορεύεται τα προϊόντα κι είχε ακόμη αρχίσει και την εξαγωγή τους. Κι αυτό δούλευε! Μέσα σε δυο χρόνια οι "περιοχές συλλογής" γίνονται ένα ζωντανό παράδειγμα οικοανάπτυξης, όπου η ορθολογική και με σεβασμό εκμετάλλευση της περιοχής του Αμαζονίου γίνεται από τους ενδιαφερόμενους, με τη βοήθεια της επιστημονικής κοινότητας. Τον Ιούλιο του 1987 ενσωματώθηκαν στο σχέδιο αγροτικής μεταρρύθμισης. Τον Φεβρουάριο του 1988 η πρώτη περιοχή αναγνωρίστηκε από την πολιτεία του Άκρε. Υπάρχουν άλλες τέσσερις από τότε, και άλλες βρίσκονται στη διαδικασία σχηματισμού τους.

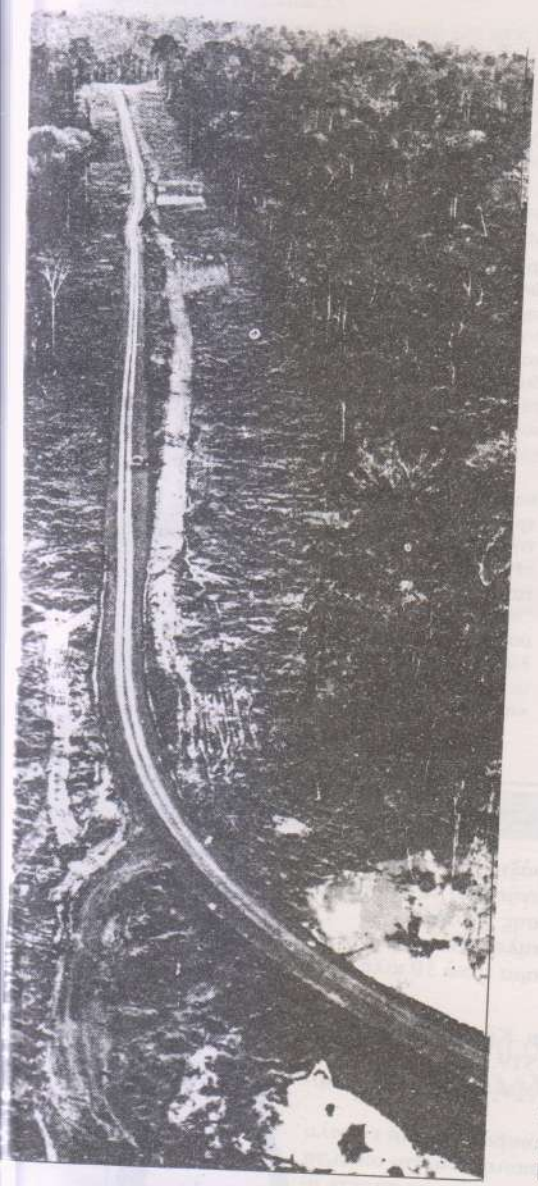

"Για τον πληθυσμό του Άκρε οικολογία δεν είναι μια επιλογή ζωής ανάμεσα σε άλλες, είναι μια υποχρεωτική συμπεριφορά", εξηγεί ο Βάλντμαν. Απέναντι στους σερινγκέιρος : οι κτηματίες. Και η συμπαιγνία τους με τις βιομηχανίες τροφίμων,τα σχέδια τους για αχαλίνωτη γεωργική και κτηνοτροφική εκμετάλλευση που συστηματικά καταστρέφει το περιβάλλον.

ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Απέναντι στο συνδικάτο των αφεντικών, των ιδιοκτητών των σερινγκάις,ο Τσίκο Μέντες δημιούργησε το συμβούλιο των συλλεκτών του καουτσούκ, συνδικάτο των εργατών-αγροτών. Είχε αποκαταστήσει σχέσεις με την επιτροπή των βοσκών, τις εκκλησιαστικές κοινότητες βάσης, τα συνδικάτα,ακόμη και με το εξωτερικό. Μόνος είχε ήδη αγωνιστεί την δεκαετία του '70, παρά την καταπίεση του στρατιωτικού καθεστώτος. Πολιτικά ήταν με το Κόμμα των Εργαζομένων (2). Είχε δημιουργήσει επίσης την Ένωση των Λαών του Δάσους. Για τον καθηγητή Αριοβάλντο Ουμπελίνο ντε Ολιβέιρα, συγγραφέα δυο βιβλίων για την Αμαζονία και τους αγροτικούς αγώνες, ο Τσίκο ήταν διπλά νεωτεριστής. Επειδή είχε πετύχει την συμμαχία των σερινγκέιρος με τους ινδιάνους σε ένα υπερεθνικό σχέδιο και γιατί με την ιδέα του για τη συλλογική ιδιοκτησία της γης κατόρθωσε να υπερβεί τα όρια μιας αγροτικής μεταρρύθμισης που δεν εφαρμόστηκε ποτέ. "Ο θάνατος του Μέντες" λέει ο διευθυντής του αμερικάνικου Ταμείου για την Υπεράσπιση του Περιβάλλοντος, Στηβ Σβάρτσμαν, που τον γνώριζε καλά, "είναι καταστροφικός για το μέλλον του δάσους. Δείχνει ότι η βία στην Αμαζονία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την καταστροφή των φυσικών πηγών. Ο Τσίκο ήταν ένας ήπιος και μετριοπαθής άνθρωπος, τόσο στα κοινωνικά όσο και στα οικολογικά ζητήματα. Ήξερε πολύ καλά ότι ήταν αδύνατο να κρατηθεί η Αμαζονία έξω από την οικονομική διείσδυση. Ήθελε μονάχα ο άνθρωπος να μην καταστρέφει τους όμοιους του μέσα σ' αυτήν τη διαδικασία".

Οι όμοιοι του τον κατέστρεψαν. Κατέστρεψαν και τη ζωή της γυναίκας του και των παιδιών του,Ελένιρα και Αντίνο, τριών και έξι χρόνων.

Το Εθνικό Συμβούλιο των σερινγκέιρος άνοιξε έναν τραπεζικό λογαριασμό για να τους βοηθήσει να επιβιώσουν. Από τότε που ο Τσίκο Μέντες δεν είναι παρά ένα νούμερο, το 41.046-2 στην BANCO DO BRASIL, AGENCIA RIO BRANCO,ACRE, οι εργαζόμενοι του δάσους φοβούνται περισσότερο από πριν. Οι "αγροτικοί δημοκράτες", από τη μεριά τους, κοιμούνται πιο ήσυχοι.

MARIA LACERDA NAZARIO

---

1. Αυτόνομο από το 1982, έχει δύο φορές το μέγεθος της Αυστραλίας, αλλά δεν συγκεντρώνει παρά το 7% του πληθυσμού της Βραζιλίας, το Άκρε, στα σύνορα με τη Βολιβία, ουσιαστικά ζούσε από την αρχή του αιώνα από τα σερενγκάις του, μεγάλα δέντρα απ' όπου βγαίνει το καουτσούκ. Η πάρα πολύ άγρια εκμετάλλευσή του άρχισε ουσιαστικά στις αρχές της δεκαετίας του '70.

2. Ο αρχηγός του, Λούλα, ήταν επικεφαλής της πομπής στην κηδεία του Τσίκο Μέντες.

Η τελευταία συνέντευξη

Ο Φρανσίσκο Μέντες είναι ο τελευταίος χρονικά, αλλά και ο σημαντικότερος από έναν μακρύ κατάλογο θυμάτων της μαφίας των μεγαλογαιοκτημόνων της Αμαζονίας. Αυτή είναι η τελευταία του συνέντευξη, που έδωσε στην Jornal do Brasil, στις 9 Νοέμβρη 1988.

—Ποια είναι η κατάστασή σας στο Άκρε;

—Η ασφάλειά μου αυξήθηκε από τον κυβερνήτη Φλαβιάνο δε Μέλο. Ξέρει ότι μια δολοφονία θα περιέπλεκε την κατάσταση στην πολιτεία. Όχι ότι ο θάνατος ενός σερινγκέιρο είναι κάτι καινούργιο στο Άκρε. Αλλά το κίνημά μας έγινε παγκόσμια γνωστό, κυρίως κοντά στην BIRD (θυγατρική της Διεθνούς Τράπεζας για την Ανάπτυξη) την Διαμερικανική Τράπεζα Αναπτύξεως και το αμερικανικό Κογκρέσσο.

—Μετά την επιστροφή σας στο Άκρε η ζωή σας είναι πλέον σε κίνδυνο;

—Έχω συνείδηση του γεγονότος ότι όλοι οι λαϊκοί ηγέτες της τελευταίας δεκαετίας, δικηγόροι, παπάδες,ιεροκήρυκες, συνδικαλιστές, έχουν σκοτωθεί. Αλλά έχω την ελπίδα να ζήσω. Ο αγώνας μας, όσο είμαι ζωντανός, δυναμώνει. Αλλά αντιμετωπίζω δυο πανίσχυρους εχθρούς: Την Αγροτική Δημοκρατική Ένωση και την ομοσπονδιακή αστυνομία του Άκρε.

—Έχετε πάρει βραβεία, έχετε αναγνωριστεί παγκόσμια, θα είατε άραγε ένα "αθόρυβο" πτώμα;

—Αν κατέβαινε ένας απεσταλμένος των ουρανών και με διαβεβαίωνε ότι ο θάνατός μου θα δυνάμωνε τον αγώνα μας, μπορεί να άξιζε τον κόπο να πεθάνω. Αλλά η εμπειρία μάς δείχνει το αντίθετο. Έτσι, θέλω να ζήσω. Δημόσιες εκδηλώσεις και μια νεκρώσιμη ακολουθία με πολύ κόσμο δεν πρόκειται να σώσουν την Αμαζονία. Εγώ θέλω να ζήσω...

AIR MAIL
PAR AVION

Το δόκανο των «αγωνιστών»

Σε τούτο το-στημένο-δημοψήφισμα δεν θα σε περιμένω ελπίδα... Κάπως έτσι θα έγραφε ο ποιητής αλλά κι αυτός, σύμμαχος των χυδαίων έγινε, και καταναλώνεται σε κοσμικές συνεστιάσεις.

Μέσα στα τείχη της σιωπής το παραμορφωμένο "εγώ" μας διαλαλεί χωρίς πίστη, την επαναστατική του φιλοσοφία. Στιγματίζει τους χυδαίους, από απόσταση ασφαλείας πάντα - γιατί κανείς δεν ξέρει τι γίνεται στο μέλλον - και φυσικά τους υπερψηφίζει στις εκλογές τους. Όχι χωρίς σκοπό φυσικά. Η αποδοκιμασία εξ αποστάσεως, μια ενέργεια νεκρή, μια κίνηση-ξεφτίλα χωρίς την παραμικρή δήλωση άρνησης της ως τώρα καταναλώσιμης διαδρομής μας στον καιρό. Έτσι, μοιραία παίρνουμε μέσα απ' τη φαντασία μας την θέση του θύματος, του αδικημένου... Μια θέση που βέβαια δεν μας αρμόζει. Δεν μας αρμόζει γιατί μέλη και μεις - όπως και τόσοι, τόσοι άλλοι, της πόλης των παραμορφωμένων κραυγών, κρύβουμε κάτω απ' τη μάσκα μας την σαπίλα. Την σαπίλα τους και όχι μόνο...

Αλλά ας μιλήσουμε συγκεκριμένα για τους "αγωνιστές". Γι' αυτούς που δήλωσαν και δηλώνουν - έτσι πρόστυχα - πως αναμένουν την ώρα που θα λάβουν την αμοιβή τους για τον "αγώνα" (αφισσοκόληση, χαφιεδισμός, υπακοή εις το δόγμα). Αλλά για τους νταβατζήδες τούτους των ονείρων μας δεν χρειάζονται λίβελοι. Μήτε χρειάζεται σιωπή. Χρειάζεται πρόταση, δράση. Αλλά ποιος θα φορέσει τον μανδύα του κακού σε μια εποχή "δορυφόρων". Τα κακά παιδιά κουράστηκαν και γύρισαν στο σπίτι, όσο για τα καλά παιδιά, αυτά είναι εκτός παιδιάς. Σχεδόν βαλσαμωμένα σώματα. Λοιπόν τι γίνεται; Θα κοιμηθούμε γαλήνια ανάμεσα σε οθόνες και μουχλιάρικους - ελεύθερους πολιορκημένους - ραδιοσταθμούς ή...

Χωρίς εαυτό λοιπόν, παιδιά του κόμματος, του μπαμπά μας ή της συνήθειας - έτσι χωρίς σκοπό καρτεράμε το θαύμα. Μα

Προς το περιοδικό "ΡΗΞΗ"
Θεμιστοκλέους 37
106 77 ΑΘΗΝΑ

έρχεται και ξανάρχεται σε μεγέθυνση το ίδιο πικρό ρόφημα, το χαστούκι της απάτης... Αλλά εδώ είναι Ελλάδα λέμε - ή καλύτερα και πιο ποιητικά, Μπαλκάνια - και σερνόμαστε πριν μας δώσουν καν την διαταγή να συρθούμε, στο χώμα. Λες και πέρα απ' αυτό το κρατάκι τα πολιτικοκοινωνικά παιχνίδια χαρίζουν λουλούδια και χαμόγελα συμπάθειας στους υπηκόους.

Ας συνεχίσουμε να καρτερούμε το θαύμα γυμνοί κάνοντας παρέα με τον "κίτρινο τύπο", τις υπνωτικές οθόνες μας και την ένστολη πόλη. Μα επειδή το θαύμα απέχει μίλια μακρυά απ' την πραγματικότητα το πιθανότερο είναι να δεχτούμε την "προστασία" των ένστολων και των ταγών μας με μεγάλη ευτυχία. Υπάρχει βέβαια μια λύση - για χρήση ατομική - που μπορεί να μετατραπεί σε μια συμπαγή κραυγή με τον καιρό : ΑΝΤΙΣΤΑΘΕΙΤΕ.

ΣΑΚΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΟΔΙΝΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΔΕΜ ΣΤΟ ΚΑΘΑΡΤΗΡΙΟ

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΕΞΑΝΤΑΣ

ΚΑΘΕ ΤΡΙΤΗ στις 8.30 μ.μ.
ΣΥΝΕΔΡΙΑΖΕΙ Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ
ΦΙΛΩΝ ΠΟΔΗΛΑΤΟΥ
ΔΑΦΝΟΜΗΛΗ ΚΑΙ ΙΣΑΥΡΩΝ 10
ΤΗΛ. 3641268

ΜΗΝ ΠΕΤΑΤΕ ΤΑ ΧΑΡΤΙΑ, ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΣΚΟΥΠΙΔΙΑ!!!

Στην προσπάθειά μας να κάνουμε πράξη όσα έχουμε στο κεφάλι μας περί μοντέλων και τρόπων παραγωγής, ξεκινήσαμε, σε Αθήνα και Θεσσαλονικη, ένα πειραματικό πρόγραμμα ανακύκλωσης χαρτιού.
Τώρα λοιπόν μπορείτε κι εσείς να μας τηλεφωνείτε για να πάρουμε όποια σεβαστή ποσότητα χαρτιού έχετε για πέταμα (από 30 κιλά και πάνω).

Για περισσότερες πληροφορίες:
ΑΘΗΝΑ: Κομμούνα,τηλ. 3602644 και Κέντρο Εναλλακτικής Πληροφόρησης και Δράσης, 3626319.
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Εναλλακτικό Βιβλιοπωλείο "Πράξη", τηλ 202349.

Θα ήταν καλό και για να είναι το κουβάλημα πιο εύκολο αλλά και για να είναι τα χαρτιά τακτοποιημένα στο σπίτι,να μαζεύονται μέσα σε χαρτόκουτα που μπορείτε να πάρετε από το κοντινό μπακάλικο ή σούπερ μάρκετ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

***ΘΗΒΑΙΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ, μηνιαία τοπική εφημερίδα, αρ. φύλλου 22, 15/2/89.**
***ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΕΚΟ, τεύχος 3, Ιανουάριος 1989.**
***ΕΑΡΙΝΟ ΤΟΞΟ, μηνιαίο δελτίο του Τμήματος Οικολογίας της ΕΑΡ,τεύχος 10, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1988.**
***ΤΑ ΝΕΑ ΤΗΣ "ΙΘΑΚΗΣ", εφημερίδα της Θ.Κ. "Ιθάκη", φ. 66,Νοέμβρης 88.**
*** ΕΞΟΔΟΣ, περιοδική έκδοση ορθόδοξης παρέμβασης,τχ.1(5), χειμώνας '89.**
***ΥΓΕΙΑ - ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ, τχ. 40, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1989.**
***ΕΙΔΗΣΕΙΣ από το ελληνικό περιβάλλον, μηνιαία έκδοση της Ελληνικής Εταιρείας Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης,τχ.17,Νοέμβριος 88.**
***ΑΡΜΕΝΗΣ ΦΕΝΤΑΓΙ, τχ. 107, Δεκέμβριος '88 - Ιανουάριος '89.**
***ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΑΣΟΠΟΝΙΑΣ, περιοδική έκδοση της Πανελλήνιας Κίνησης Δασολόγων, αρ.φ. 50, Δεκέμβρης '88 - Γενάρης '89.**
***ΑΝΟΙΞΗ, μηνιαίο δελτίο ενημέρωσης και επικοινωνίας της ΕΑΡ,τχ. 13, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1989 (σε πλαστική συσκευασία !!!).**

συνέχεια από τη σελίδα 2.

πιταλιστική πολιτική παρέμβαση) και στις εκλογές (συζήτηση με τους οικολόγους).

Στο βαθμό που αυτοί οι τρεις όροι δεν πραγματοποιούνται, οποιαδήποτε παρέμβαση, είτε με την πράξη, είτε με τον λόγο, είναι νόθα κι αναποτελεσματική και δυστυχώς αυτό επιβεβαιώνεται με την αποτυχία των αντίστοιχων προσπαθειών.

Έτσι κι αλλιώς με την επικύρωση της πολιτικής ως απάτης ανοίγεται μια μεγάλη περίοδος όπου ο κόσμος θα ασχοληθεί κύρια με τις προσωπικές και κοινωνικές ανάγκες του κι αυτό θα εκφραστεί και με την αποχή και το λευκό - άκυρο στις εκλογές. Παρ' όλο το τεράστιο πολιτικό κενό δεν υπάρχει συγκροτημένο το αντίστοιχο πολιτικό και κοινωνικό υποκείμενο που θα μπορέσει να παρέμβει. Αν στο μεταξύ μέχρι τις εκλογές οι συνθήκες μεταβληθούν ριζικά, με τρόπο δραματικό, έτσι ώστε να αλλάξουν και οι υποκειμενικές απόψεις ατόμων και ομάδων, εμείς έχουμε δηλώσει ότι από θέση αρχής δεν είμαστε κατά της παρέμβασης στις εκλογές,μόνο όμως αν υπάρχουν οι τρεις παραπάνω όροι. Στο μεταξύ ετοιμάζουμε το άκυρο ψηφοδέλτιο με τα εναλλακτικά αιτήματα. Από το '81 περίπου διακηρύσσουμε παντού και πάντα ότι είναι μια περίοδος τομής με τη μεταπολίτευση, με τον παρασιτισμό, και αυτή μπορεί να γίνει μόνο προωθώντας ένα παραγωγικό μοντέλο ζωής και πολιτικής. Στο βαθμό που δεν υπάρχει, δεν μπορούμε να το υποκαταστήσουμε, γιατί και πάλι θα είμαστε παρασιτικοί. Σήμερα μόνο αρνητικοί μπορούμε να είμαστε απέναντι στην απάτη της πολιτικής, σαν απαραίτητο όρο για την δημιουργία μιας εναλλακτικής πολιτικής.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«ΚΟΜΜΟΥΝΑ»

Σουλίου 9 - τηλ. 3602644

Θεωρία

1. ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ: Κρίση του κεφαλαίου και αυτονομία 600
2. ΠΑΝΣΙΕΡΙ-ΝΕΓΚΡΙ-ΤΡΟΝΤΙ: Νεοκαπιταλισμός και επαναστατικό κίνημα 500
3. ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ: Μικρομεσαία Δημοκρατία 600
4. ΑΝΤΟΝΙΟ ΝΕΓΚΡΙ: Από τον εργάτη μάζα στον κοινωνικό εργάτη 600
5. ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ: Πέρα από τον σοσιαλισμό. Μια νέα Ουτοπία 700
6. ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ: Σύγχρονος καπιταλισμός και επαναστατικό υποκείμενο 400
7. ΜΠΕΝΖΑΜΕΝ ΚΟΡΙΑ: Ο εργάτης και το χρονόμετρο 800
8. ΑΝΤΡΕ ΓΚΟΡΖ: Οι δρόμοι του Παραδείσου 700
9. Α. ΝΕΓΚΡΙ-Φ. ΓΚΟΥΑΤΤΑΡΙ: Οι νέοι χώροι ελευθερίας
   Α. ΝΕΓΚΡΙ: Κυριαρχία και σαμποτάζ 600
10. ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ: Ούτε Θεός - Ούτε Ιστορία 700
11. ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ: Ο μαρξισμός σαν ιδεολογία 1000

Κοινωνικά Κινήματα

1. Ο Καταληψίας 500
2. Καταλήψεις σπιτιών στη Δυτική Ευρώπη 1000
3. Η εξέγερση της Αγγλικής Νεολαίας (1981-1985) 300
4. ΣΠΚ: Οι «ψυχασθενείς» ενάντια στο κεφάλαιο 400
5. ΚΟΝ-ΜΠΕΝΤΙΤ, ΣΑΡΤΡ, ΜΠΑΡΜΠΙ: Γερμανία, από τη RAF στους Πράσινους 400
6. ΒΙΑΛΕ ΝΤΕΛ ΚΑΡΙΑ, ΓΚΟΤΖΩ: Το 68. Η παγκόσμια έκρηξη 600
7. ΡΑΠΤΗΣ-ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ-ΧΡΥΣΟΓΕΛΟΣ: Ένα εναλλακτικό, επαναστατικό κίνημα 300
8. Η πολιτιστική τρομοκρατία των Dead Kennedys 600
9. THE MOVEMENT: Η Αμερική της αμφισβήτησης 1960-1980 1100

Αντιπαραθέσεις

1. ΝΤΕΙΒΙΝΤ ΚΟΥΠΕΡ, ΑΓΚΝΕΣ ΧΕΛΛΕΡ: Οι ριζικές ανάγκες 300
2. ΒΙΑΤΣΕΣΛΑΒ ΣΥΣΣΟΙΕΦ: Η ζωή έγινε καλύτερη 400
3. Γ. ΒΟΣΝΕΣΕΝΣΚΑΓΙΑ: Η γυναίκα είναι «ίση» με τον άντρα στο Γκουλάγκ 200
4. ΝΕΓΚΡΙ, ΚΟΥΡΤΣΙΟ, ΣΚΑΛΤΣΟΝΕ: Ιταλία, αυτοκριτική του αντάρτικου 300
5. ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΕΤΑΞΑΣ: Ο καθημερινός χώρος 600
6. ΦΕΛΙΞ ΓΚΟΥΑΤΤΑΡΙ: Η μοριακή επανάσταση 400
7. ΖΑΚ ΣΑΠΙΡ: Εργάτες και εργασιακές σχέσεις στη Ρωσία 400
8. ΟΠΑ-ΡΗΞΗ: Ένοπλη πάλη και τρομοκρατία 300
9. ΜΑΡΣΑΛ ΚΟΛΜΑΝ: Πολιτική και προσωπική ζωή 500
10. ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ: Ένοπλη πάλη και εναλλακτικό κίνημα 250
11. ΤΟ ΠΡΑΣΙΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: (Το εκλογικό πρόγραμμα των Γερμανών Πράσινων για το 1987) 600
12. ΤΖΟΝ Α. ΓΟΥΟΚΕΡ: Η τέχνη την εποχή των μαζικών μέσων επικοινωνίας 500

Ιστορική μνήμη

1. Δ. ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ-Γ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ: Ιούλης 65. Η έκρηξη 300
2. ΧΕΛΜΟΥΤ ΓΚΡΟΥΜΠΕΡ: Επανάσταση στην Ευρώπη (1917-1923) 900
3. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ: Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1923-1927) 500
4. ΑΒΡΑΑΜ ΜΠΕΝΑΡΟΓΙΑ: Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου 900
5. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ: Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1927-1931) 700

Εκτός σειράς

1. ΒΑΣΙΛΗΣ Δ. ΓΙΟΚΑΡΗΣ: Οι Πράσινοι εναλλακτικοί στη Δυτική Γερμανία 800
2. ΣΠ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ: Η κυρία Καίτη στη χώρα του Φωτός 500

ΚΑΤΑΖΗΤΕΙΤΑΙ

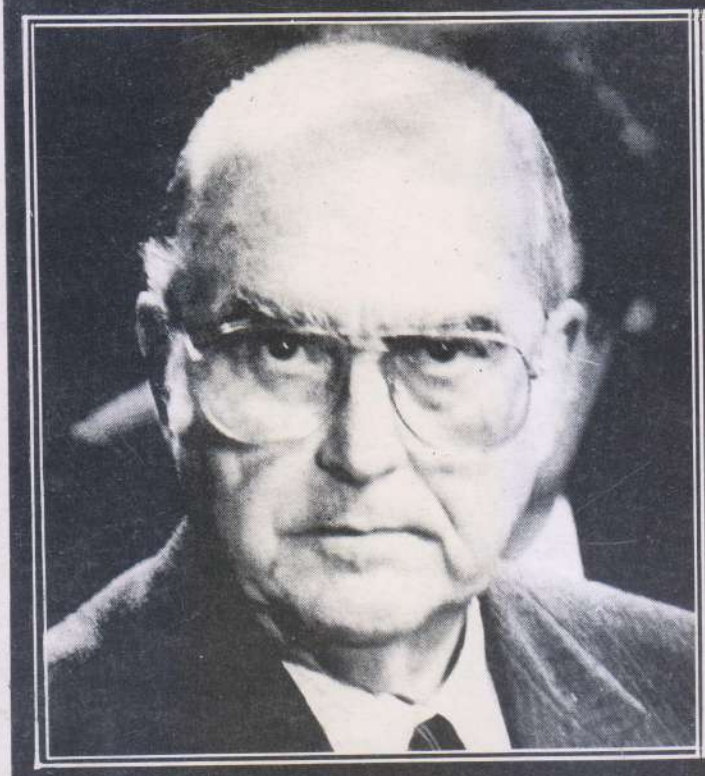

Ο ΑΡΧΙΣΟΣΙΑΛΗΣΤΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΜΟΡΙΑ ΤΟΥ

για υπεξαίρεση δημοσίου χρήματος,
υπόθαλψη εγκληματία, και
για την ηθική εξαχρείωση ενός λαού

ΑΜΟΙΒΗ: Μια Τράπεζα Κρήτης

Δρχ. 300